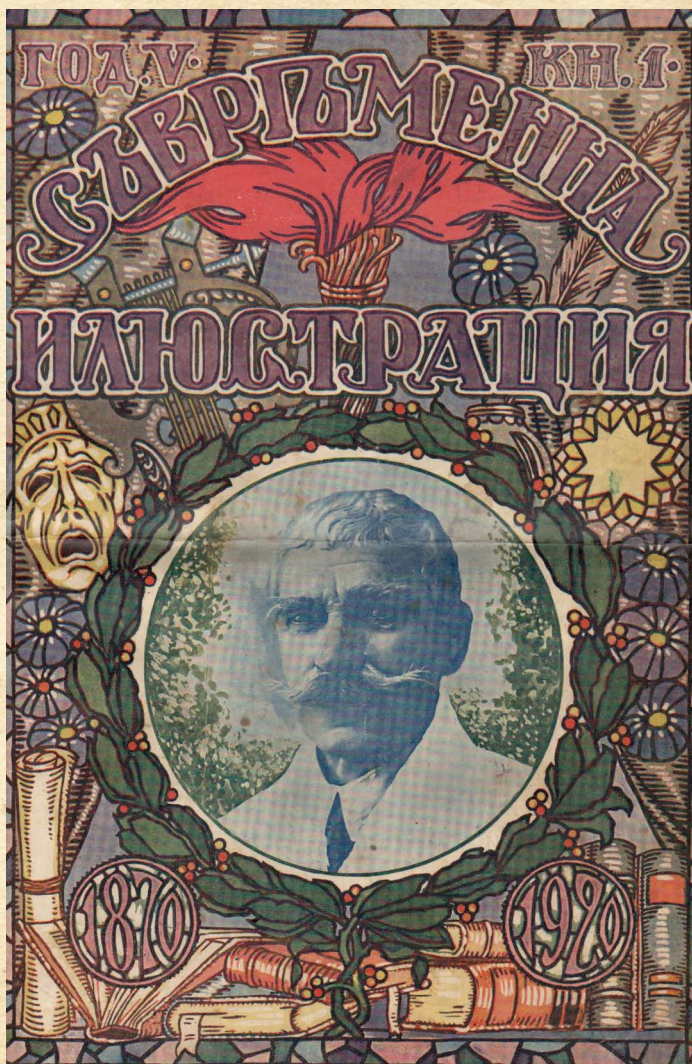

ВАЗОВ / 1920

във и извън юбилея

Сборникът е изготвен по проект № 80-10-221/06.05.2020 г.
„Вазов/1920 – във и извън юбилея“,
Фонд Научно-изследователска дейност на СУ, ФСЛФ

Вазов/1920 – във и извън юбилея

Сборник със студентски изследвания и юбилейни материали по повод тържественото честване на 70-тия рожден ден и 50-годишната творческа дейност на Иван Вазов през 1920 г.

Съставители: Николай Чернокожев, Биляна Борисова

Проект № 80-10-221/06.05.2020 г. „Вазов/1920 – във и извън юбилея“,
Фонд Научно-изследователска дейност на СУ, ФСЛФ

София
2020

Съдържание

Част първа

Валерия Исаенко

Големият юбилей на Иван Вазов / 7

Ванеса Йорданова

Първи стихотворения на Вазов / 15

Дария Иванова, Калояна Веселинова

Вазов през очите на своите съвременници / 17

Мирела Сашкова, Катерина Стоянова

Образът на Вазов като „верен тълкувател на народни чувства“ според „Женски глас“ / 25

Мирела Сашкова, Катерина Стоянова

Прочитът на Малчо Николов на „най-хубавия роман“ на Вазов в сп. „Златороз“ / 29

Мирела Сашкова, Катерина Стоянова

Погледът на К. Кнауер върху Вазов / 36

Мирела Сашкова, Катерина Стоянова

Ролята на Вазов, проследена в три юбилейни сборника, според В. Пундев / 39

Екатерина Костадинова, Беатрис Стоянова

Ли(ри)чният свят на Вазов по страниците на „Из бележника на поета“ / 42

София Михайлова

Сантименталност, родолюбие и обществен гълг във
Вазовите мемоари „В Източна Румелия. Спомени“ / 54

Теодора Петрова

Исторически контекст и художествени послания на творбите
от стихосбирката „Не ще загине“ на Иван Вазов / 58

Част втора

„Програма за отпразнуване на Вазовия юбилей“ / 72

„Иван Вазов. Юбилеен сборник“ / 76

„Женски глас“. На народния поет Иван Вазов / 264

„Българче“. Юбилейна Вазова книжка / 265

„Кво да е“. Що е за българите Иван Вазов? / 282

„Съвременна илюстрация“. Юбилеен брой по случай
юбилея на Иван Вазов / 286

Част първа

Големият юбилей на Иван Вазов

Валерия Исаенко

Иван Вазов се счита за един от най-значимите български поети и писатели, наричан често Патриарх на българската литература. Вазов е първият, който превръща литературата в свое единствено призвание и съдба. Той се стреми да изрази не толкова чувствата на отделния човек, колкото копнежите на целия народ. Точно затова неговата личност заслужава голямо внимание.

Заради неговата важна роля в живота на България на 24 октомври 1920 г. България отбелязва 70 години от рождението на писателя. На този ден има и още един повод за празнуване – 50 години творческа дейност. Преживял Възраждането, Освобождението и тежките години на следосвобожденска България, Вазов не спира да пише, воден от любовта към родната земя. Въпреки че не е начело в тежките борби, нито се сражава по бойните полета, той има необикновена, но наистина голяма заслуга за България и за нейния народ. Със силата на думите и перото си Вазов се превръща в една от основите причини днес всеки незнаещ да разбере и всеки непомнещ да си припомни историческата съдба на своите предци. Писателят увековечава героите, водили неустови борби и безстрашните подвизи на българския народ. Всички мъки, страдания, въстания, успехи и слава Вазов майсторски описва в своите творби.

Иван Вазов посвещава живота си не просто на писателска дейност, а на създаването на произведения за родната.

„В последните години произведенията на Вазова обърнаха внимание на целий образован свят. Те се преведоха на: френски, английски, немски, шведски и холандски, без да говорим за преводите им на повечето славянски езици. Ето защо твърде наместо на Вазовия юбилей се дава такъв широко и общо значение. Ето защо почитателите на таланта му на всякъде у нас са се приготвили да празнуват на 24 тогоя юбилей [символно завръщане, като посрещане на родно чого].“¹

¹ <https://liternet.bg/publish/bangelov/kriticheski/jub.html>

Юбилеят на Вазов е всъщност Юбилей на българската литература, на българската поезия. Дарбата на Вазов е оная, в чиито творения ние познахме пълнота, величие и съвършенство, а светът призна, че има българска поезия. Ето основния мотив за тържеството.

Вазов е символ на огромната национална енергия, която преобразява историята. Необходимо е нацията и обществото да са достигнали до определена степен на зрялост, за да са способни да се организират по нов начин и да заемат отреденото им място в семейството на другите нации в Европа и света.

Интересен факт, е че не само присъщата на поета скромност, но и съмненията и разочарованията, които го обземат, принуждават И. Вазов да отказва упорито тържественото честване на 50-годишнината от литературната му дейност, организирано по инициатива на Българската академия на науките и изкуствата. Въпреки това, почитането на И. Вазов се състоява и се превръща във впечатляващо проявление на любов, уважение и благодарност към големия национален писател от широките маси.

* * *

50-годишният Юбилей от началото на литературното творчество на Вазов бил особено тържествено честван в столицата. В 7 ч. сутринта по нареждане на началника на гарнизона била отслужена „военна почест“. Малко по-късно в дома на поета пристигнали Министърът на просвещението – Омарчевски, и Организационният Юбилеен книжовен комитет. Пристигнал, цивилен, цар Борис III и му поднесъл ордена „Св. св. Кирил и Методий.“ В 10.00 ч. – пеша, акламиран от множеството, Вазов се отправил към Народния театър – мястото на тържеството. Там били царят, всички бивши министри, книжовници, професори, депутати, настоящи министри, писатели, артисти. Изпълнени били националният химн и кантата за Юбияря. Министър Омарчевски произнесъл дълга реч и му поднесъл Указ за народно дарение от 100 000 лева върху пергамент със старинен български надпис. Било отправено приветствие и от председателя на Парламента. Министърът на железниците Недялко

Атанасов връчил на Вазов безплатна карта за пътуване, за да може да отиде на повече места, където народът жадувал да го види.

От страна на БАН Любомир Милетич го провъзгласил за академик. Ректорът на Софийския университет Методи Попов съобщил решението на Университета: Вазов да стане доктор по славянска филология – първи доктор на Софийски Университет. Били поднесени приветствия от началник-щаб на армията, Светия Синод, кмета на София, Съюза на българските учени, Съюза на българските писатели, директора на Народния театър, представител на Сопот, директора на Художественото индустриално училище, Дружеството на столичните журналисти, софийски гимназии и прогимназии.

Поетът се разплакал, когато техният (на гимназиите) представител Черноколев го поздравил, придружен от две ученички, едната от които приветствала Вазов от името на родината. Македонската организация поздравила писателя чрез Каранджулов, който, съпровождан от две девойки в македонски носии, положил сребърен венец върху главата на юбиляря. Поради невъзможност да се прочетат всички адреси, те били изложени на видно място.

Вазов бил сниман от разни кинематографически апарати, след което се отправил към дома си. Цели два часа ученици и ученички, разни организации и дружества дефилирали пред къщата на поета. В присъствието на гостите от Народния театър било дадено гала-представление на „Хъшове“, накрая имало тържествена вечеря в „Юнион палас“. По случай юбилея били раздадени много ордени. Забележителен факт е, че били наградени много жени, артистки и артисти, писатели, художници и журналисти.

Присъствието на първите лица на държава показват значимостта на събитието както за обикновенните хора, така и за най-влиятелните хора в България. Поетът живее в сърцата, като и на най-малките българчета, така и на най-старото поколение. Това потвърждава дефилирането на учениците, и на няколко корпорации, между които правят особено впечатление старите ветерани, офицерството и др. Неглеждайки на безбройното количество хора, Вазов намира да каже няколко ободрителни и благодарствени думи на всички. В целият град и на улицата се чуват песни и музика, навсякъде има цветя, четат се стихове на Патриарха, а хората викат „Ура!“.

„Манифестацията продължаваше с часове, множеството се е разпростряло и изпълнило центъра на столицата, полюшвано и развълнувано като дълго пъстроцветно знаме, отдалеч се съзираваха плакарди със заглавия на Вазови съчинения, улицата пред дома на поета заприличваше на едно живо ура, което се движи напрекъснато напред.“²

Чувства се, че целият град се превръща в един голям празник за всички и всеки гражданин взема участие в него. Това е празник не само за хората, но и на тяхната болна и страдаща душа. Всеки си почива морално и се зарежда с нови сили за по-нататъшно духовно съществуване. Всичко това е благодарение на великата личност на Вазов, който е до обичания народ.

„Съществуват безброй случки и описания и колко още стихотворения, които ни говорят, че Вазов и България са били едно и също цяло, единен възрожденски патос, вяра, копнеж по свободата и "всеподавяща мъка" подир националните катастрофи.“³

Този юбилей не е само юбилей на Вазов, а е празник на българския духовен напредък, празник на българския народ. Може да се каже, че този ден внася в наболялата му душа един лъч от чиста радост! Българите ценят и обичат И. Вазов като истински народен поет, живял творческия си живот в близък контакт със своя народ.

² https://www.pan.bg/view_article-6-518174-en-narodniya-poet.html

³ https://www.pan.bg/view_article-6-518174-en-narodniya-poet.html

Иван Вазов е дълбоко развълнуван на това тържество в негова чест, когато България е облечена в черно, когато още зяят раните ѝ от жестоката и велика борба, в която бива сломена. Поетът все още изпитва нравствените страдания, тази съкрушителната тежест на кръста, който носи целият народ.

Потресен от силни вълнения, но той чувства, че е запазил и в това тежко време на съмнения и разочарования добрите чувства на неговите съотечественици. Той се вижда като предмет на още по-голяма любов, обласкан, претрупан от знакове на всеобща почит и признание. Тая любов е навсякъде, където туптят български сърца. Това се чува във всички училища днес, където неговото име се произнася и за него се говори. Тая любов се вижда в душите, които тя обединява.

С честването на Вазовата личност, народът чества себе си, вярата в силите си, надеждите си. Душевно обединен в тоя час, той иска да намери една точка на опора за делото на своето ободряване; иска да докаже, че, въпреки всички пречки, той живее, че въпреки всички нещастия, той напредва; иска да подчертае, че той, който е дал култура на славянството, не ще загине, няма да загине; че той и в днешния тежък час пак пази в себе си високи добродетели и редки нравствени сили, които ще го поставят рано или късно на чело на културното движение на Балканския полуостров.

Вазов е трогнат и умилен до сълзи от благородните излияния на топли български и човешки чувства на всички ония, които го поздравяват. Поетът изразява своето възхищение на представителите на родните войска, които присъстват на този юбилей. Той ги счита за герои и им се покланя, защото завещават на вековете пример за самопожертвуване и героизъм, защото са били и ще бъдат крепостта на България. Вазов се покланя и пред паметта на героите, паднали на бойното поле за отечеството – свещени жертви на свято изпълнен дълг.

„Уважаемите граждани и гражданки, които почели с присъствието си това тържество, с тяхните съчувствени погледи, в приветливия израз на тяхните лица, поета четеше колко им е близък и свой. Той се чувстваше тъй честит в тая топла атмосфера от симпатия и любов! Вазов искаше всичките хора да почувстват неговата признателност за тая

чест и за светлите преживявания, с които зарадваха и озариха неговата наскърбена, много години, българска душа.”⁴

* * *

„Министерството на финансите решило да отпечата специални пощенски марки, които да пусне в употреба в деня на честването. В официалното изложение на министерството до Министерския съвет от 5 октомври 1920 г. се посочва: „Тези пощенски марки ще са възпоменателни и ще изобразяват характеристиката на народния поет. Обръщението им ще бъде кратковременно – около 2-3 седмици.”⁵

Идеята била вече позакъсняла, тъй като до нея се стигнало едва 20 гена преди юбилейната дата.

Поради юбилея, а после и заради музея, тече сериозна законотворческа дейност. Издаден е Указ № 73 от Н.В. Цар Борис III и решение на Народното събрание за провъзгласяването на Вазов за народен поет и придобиването на впечатляващо парично „народно дарение“. В тържествения ден класикът получава грамота на Софийски Университет, с която го обявяват за почетен доктор на университета. Получава и най-високия национален орден – „Св. св. Кирил и Методий“ с лента и звезда, който се връчва на короновани глави. Лично царят му го отнася у дома. Министърът на народното просвещение му дарява златния си часовник с монограм. Сред щедрите дарове са великолепното маслено платно „Македонка“ на Иван (Ян) Мърквичка, поднесена от гружество „Чех“, сребърен венец от македонската емиграция, калиграфските поздравителни адреси, изработени от художници като Мърквичка и Харалампи Тачев, морският пейзаж от остров Св. Анастасия от Райко Алексиев, скулпторният барелеф от Андрей Николов, живописните „Цветя“ от Елисавета Консулова-Вазова.

„В навечерието на юбилейните тържества възниква идея за възстановяване на родния дом на поета. В деня на Вазовия юбилей е създа-

⁴ <https://mediabricks.bg/речта-на-иван-вазов-по-случай-70-годишну/>

⁵ <https://www.forumnauka.bg/topic/17856-markite-za-tvorcheskiya-yubiley-na-ivan-vazov-v-1920-g/>

ген „Комитет за постройка паметник и къща музей на народния поет Иван Вазов в гр. Сопот.“⁶

„Паметникът на Иван Вазов е тържествено открит на 24 Октомври 1920 г., а датата съвпада 50-годишния творчески юбилей на Иван Вазов. Предложението за датата на откриване идва от комитета „Българско Възраждане“. Паметникът е открит още докато Вазов е бил жив и самият той позира на скулптора Андрей Николов при изработката на бюста.“⁷

* * *

С Иван Вазов завършва една дълга епоха в развитието на българското художествено съзнание и на българската литература. След него и обществото, и изкуството са вече други. Техните изразители ще бъдат писатели от друг тип, с друга представа за устройството на света, с друг поглед за живота. Те ще живеят в друго време и ще изразяват други идеи.

Въпреки че големият юбилей на Вазов отдавна е отминал, това не е последният юбилей на Вазов, който празнуват българите. Животът на Вазов приключва без малко преди 100 години, но не само в България, но и в Украйна, където има българи, като национално малцинство, се спазват българските традиции и празници. Една от тях е именно празнуването на рождения ден на великият български писател Иван Вазов. В този ден се провеждат концерти в чест на Вазовото творчество, които включват танци, рецитиране на Вазовите творби, песни и др. В класните стаи на децата се разказва подробно за творчеството на Вазов, за неговия принос в българската история и култура. Такива мероприятия насърчават всеки студент да се замисли за важността на личността на Вазов и за значимостта на историята в нашия живот. Това добре ни показва, че без история няма бъдеще.

Писател като Иван Вазов се ражда в различните нации по различно време в зависимост от това кога всяка от тях достига до равнището, отвъд което започва новото ѝ летоброене и се превръща в строител

⁶ <http://mc.government.bg/print.php?n=4780>

⁷ <https://www.varnaeye.com/bg/history/pametnici/pametnik-na-ivan-vazov.html>

на своя собствен живот. Необходими са много натрупвания в националното съзнание и култура. Най-важното е езикът да е придобил възможности, чрез които да изобразява и изразява сложни чувства, мисли, настроения във всичките им нюанси и степени. Тогава този писател става главният изразител на националния ум, душа, начин на мислене, съзнание. Той се превръща в нейното „всичко“, за да я обезсмърти в словото и чрез словото си.

Иван Вазов наистина не е просто един от големите български писатели от края на Възраждането и следосвобожденската ни история, работил във всички литературни жанрове. Той е епоха в българската литература, неин основоположник и крепител на духа и смисъла ѝ. Той е повече от писател, защото е част от националния дух на България.

Източници:

<https://bulgarianhistory.org/ivan-vazov/>

<https://liternet.bg/publish/bangelov/kriticheski/jub.htm>

http://stara-sofia.blogspot.com/2013/10/blog-post_23.html

https://www.pan.bg/view_article-6-518174-en-narodniya-poet.html

<https://mediabricks.bg/речта-на-иван-вазов-по-случай-70-годишни/>

<https://www.forumnauka.bg/topic/17856-markite-za-tvorcheskiya-yubiley-na-ivan-vazov-v-1920-g/>

<http://mc.government.bg/print.php?n=4780>

<https://www.varnaeye.com/bg/history/pametnici/pametnik-na-ivan-vazov.html>

Първи стихотворения на Вазов

Ванеса Йорданова

Точно преди 100 години, през 1920, излиза юбилеен сборник, посветен на живота и творчество на безспорно един от най-важните автори, гали приноса си в развитието на българската литература – Иван Вазов. В този юбилеен сборник е поместена статията на Стилиян Чилингиров, озаглавена „Първи стихотворения на Вазова“.¹ В нея Ст. Чилингиров коментира първите поетически опити на Иван Вазов. Присъства и детайлно описание на първите произведения на автора, много биографични данни за Вазов, а може би и най-интересното – коментар относно кое реално е първото стихотворение на известния български писател, оставил толкова важна следа върху българската литература.

Всеизвестно е, че първото отпечатано Вазово стихотворение е стихотворението „Борба“ през 1870 година. За Чилингиров обаче е невъзможно, както това стихотворение, така и стихотворението „Борът“, което от своя страна е първото публично коментирано стихотворение на автора, да са и първите поетически опити на Вазов. В защита на своите аргументи Чилингиров се позовава на сведения от Радул Канели, който пише че Вазов прави своите първи стихотворни опити още като ученик в Пловдив, както и на това, че *„по външна и вътрешна форма „Борът“ надвишава почти всички Вазови стихотворения от 70-те години, нещо което по никакъв начин не ни позволява да смятаме това стихотворение за първиче.“*

От написаното от Ст. Чилингиров можем да разберем, че той е бил изключително добре запознат, както с творчеството, така и с биографията на писателя. За него е изключено „Борът“ да е написан в Сопотският манастир, както е посочено под въпросното стихотворение. Далеч по-логично е това стихотворение да е сътворено в Румъния, където Вазов е бил по това време, посочвайки, че годината на емиграцията му най-вероятно е 1869 или 1868, но не и 1870. Чилингиров посочва и още един факт в подкрепа на аргументите си, а именно, че по това време Вазов не

¹ Ст. Чилингиров, „Първи стихотворения на Вазова“, София, 1920 г.

е имал нито достатъчно много наши и чужди образци, които да изиграят роля в поетическото развитие на автора, нито достатъчно добре развит новобългарски език. Изводът може да бъде само един: подобно произведение не може да бъде написано без предварително школуване. Следователно, това далеч не е първият поетически опит на автора.

Интересно за Чилингиров е дали Вазов има други стихотворения, които са били отпечатани преди „Борът“ и „Борба“. За него такива творби определено има, но Вазов не е подписал въпросните стихотворения с пълното си име. Това са десет на брой стихотворения, подписани с буквата W. Любопитен е фактът, че самият Вазов казва, че не може да си спомни за тези стихотворения, и е склонен да се съмнява в авторството си над тях. Авторът на статията обаче твърди, че тези творби не могат да принадлежат на никого друго освен на Вазов. За Чилингиров тези творби *не напомнят по стих по размах и по език нито на един от тогавашните поети*. Затова и можем да сметнем, че „Борба“, публикувано през 1870, не е първото, появило се на страниците на тогавашните вестници Вазово стихотворение. По-скоро това е първото публикувано стихотворение, което Вазов подписва с пълното си име. На следващите страници на юбилейния сборник са поместени именно тези няколко стихотворения, които за Чилингиров са безспорно произведения на Вазов.

Вазов през очите на своите съвременници

Дария Иванова
Калояна Веселинова

Чрез страниците на вестник „Мир“ от 1920-та и 1921-ва година, посветени на Вазов, читателят може да се запознае с отношението на българския народ към поета. Редом с други важни събития, в октомврийския брой на вестник „Мир“ е отразен и 70 годишният юбилей на Вазов. Може да се открият статии, проследяващи пряко събитията, свързани със самия юбилей. Друга линия във вестника са авторските текстове – включително речта в знак на благодарност, която той отправя към властта и към целия народ за отдадената му почит. Акцентирано е върху образа на Патриарха на българската литература през призмата на неговите читатели, на българския народ и неразривната му връзка с всички клонове в държавата и обществото. В брой 6130 читателят има възможност да се запознае накратко с биографията на поета. Има акцент върху най-интересните части от живота на Вазов, а именно, че е бил сред учениците на Ботьо Петков, при когото се е учил на гръцки, както и че по-късно постъпва в пловдивското епархийско училище, за да учи турски. Също така става ясно, че прави своите първи поетически опити още докато е в родния си град Сопот.

Предопределението на Вазов да бъде поет е представено като биографичен факт. Въпреки амбициите на своя баща младият Вазов не жъне особен успех в търговското поприще, усилията му са съсредоточени в сферата на творчеството. Своят поетически дебют постига със стихотворението „Борът“. Паралелно със своето творчество, той е ангажиран и с борбите за национална независимост. Член е на сопотския революционен комитет. След Освобождението работи като чиновник в Свищов при губернатора Найден Геров, през 1879 е назначен за председател на Берковския окръжен съд и година по-късно е назначен за прокурор във Видин, но отказва поста, след което се премества в новоосновената Източна Румелия. Там е редактор на списание Наука и Народен глас. В този период той написва едни от най-емблематичните

си творби. Упоменат е и 25-тия му юбилей, честван през 1895, с акцент върху вече утвърдената неразривна връзка между поета и неговия народ.

Юбилейният ден

В броя от 25 октомври читателят има възможност да проследи подробно събитията от изминалия юбилей. Описани са церемониите проведени по повод празника, упоменати са личностите, присъстващи на тях и по този начин засвидетелстващи своето уважение. Сред тях са Н.В. Царят, министър Омарчевски, Ал. Ботев, Н. Атанасов, г-р Ст. Цанков и др. Признателност за делата си поетът получава още в ранните часове на своя юбилей, когато Н. В. Царят му поднася най-високия орден за заслуга – „Св. св. Кирил и Методий“. Сред останалите присъстващи тогава са министър Омарчевски и членовете на двата юбилейни комитета. Тържеството се пренася в Народния театър, където подготвената сцена олицетворява уважението към народния поет. Изпълнен е химнът и кантата в чест на юбиляра. Вазов е приветстван от председателя на Народното събрание Ал. Ботев, министъра на железницата Н. Атанасов, г-р Ст. Цанков, професор Л. Милетич, ректорът на университета проф. М. Попов, началника на щаба на армията полковник П. Мигилев и много други, които изказват сърдечни пожелания по случай празника. Още по-голяма признателност за заслугите на писателя е струпаният народ на площада и по улиците около дома му. Започва се от дефилирането на учениците до това на старите ветерани, всичко под тържествени викове и цветя, и завършва с благодарности от страна на поета, сълзи в очите му и думите *„Благодаря ви, българи! Благодаря ви! Да живее България!“*.

Народът е съдя, защото в случая на творците, народът се явява читател и критик, а от това как народът отбелязва Вазовия ден става ясно каква е неговата присъда за творчеството на Патриарха, а именно, че той заслужава огромна признателност. Празненството продължава в Народния театър с тържествена вечер, където отново е изобразена привързаността на Царя, който кани Вазов в царската ложа.

Из страниците на вестник „Мир“ е вместена и Царската реч по случай юбилея на българския писател. В думите му „...българинът днес осъмна с истински празник на душата. Днес той чествува един велик свой син.“ прозира обичта на Царя към труда на Вазов и към стореното от него за България. Царят го нарича още „творчески гений“ и заявява че Вазовото име ще бъде предавано от поколение на поколение, докато се чува българската реч. Поместена е и речта, която Вазов гържи в отклик на тържественото отбелязване и многобройните почести, които получава. Тя започва по особен начин. Въпреки тържествеността и празничната атмосфера, той най-напред коментира „скръбните за отечеството часове“. Споделя, че дори се е колебаел дали е удачно да отбележи 50 годишния си юбилей. Следващите му думи за пореден път засвидетелстват осъзната и изстрада на връзка между поета и неговия народ. Вазов разбира, че този празник не е само негов, но също така и на цялата му родина –неговото най-свидно вдъхновение, ето защо решава да празнува. Той говори за 25 годишния си юбилей и за мирът на отминалите дни, като по този начин отново припомня за незавидното положение на държавата, вследствие на участието в няколко войни и избухването на няколко национални катастрофи. Измеренията на народната любов надхвърлят дори неговите надежди и очаквания. Изразява умиленето пред родината, гордостта от нейната история, от нейния напредък и от новосъздадените традиции. Удовлетворението от труда си той открива в уважението и любовта на своя народ – любов непрекъснато демонстрирана и все повече утвърждавана през тези години. Измерва изминалото време между двата юбилея в постижения на народа –духовни, научни, просветни, всичко онова, което е било създадено не заради благоприятни условия, а въпреки тяхната липса.

Народната скръб прозира и по-късно в речта му. С основание може да се твърди, че нито за секунда не я напуска. Той изказва своята благодарност към Н. В, министерския съвет, към представителите на просветата, към представителите на народната войска, която в онези смутни времена е „яката десница на България“. Не остава безразличен и към темата за Македония, Тракия и Добруджа, тема, която ще продължава да бъде болезнена за българския народ още десетилетия напред. В края на речта си той призовава към най-важното, това, което е крепил

народа, а именно духовно обединение. Това не е никак изненадващо, тъй като е повече от ясно, че Вазов усеща тежобите на своя народ, с който е неразривно свързан, народ, за чието благоденствие мечтае и към когото иска да извика: *„Не се отчайвай! Вярвай! Работи в братски сговор, със съединени сили!“*

Публикувано е и обръщението на народната партия към поета. Наред с безспорните творчески постижения на Вазов са изброени и заслугите му по отношение на обществено-политическия живот в България. Именно в следствие на своята гражданска ангажираност, на категоричната политическа позиция, той е принуден *„да напусне пределите на милото си Отечество“*. Народната партия изразява своето огорчение, но също така и своята възхита, защото именно копнежа по родината въдъхва Вазов да напише своя първи роман – *„Под изгото“*.

След своето завръщане Вазов не се отказва от дейно участие в обществения живот на България, въпреки тежобите, които му е коствало това в миналото. Той е представител на Българското Народно събрание, а също и министър на народната просвета. Цялото обръщение на народната партия представя обобщено синтеза между творчески труд в името на развитието на сравнително младата културна среда и обществено-политическия ангажимент, задрижеността към народа, неговата съдба и благополучие.

В брой 6130 от Октомври, 1920г. е отбелязана неразривната връзка между Вазов и училището. *„...той е честит да заеме в нашата читанка такова място, каквото никой писател в никое време и в никоя държава не е заемал в читанките и христоматиите на своя роден език.“*, пише авторът на текста. Проследявайки текста се разбира за любовта на учениците към неговите произведения, за гордостта, с която ги четат и насладата от научаването им. Изтъкната е също помощта на Патриарха към всички учители. Съставил образеца на литературното образование, от него се черпят примери за описания, характеристики, за балади, разкази, елгии и за всички жанрове в българската литература. *„Той е най-разнообразен от всички наши писатели; и във всяка от посоките, в които се е явил, е излязъл на чело на всички наши, които са тъпкали същата пътека...“*, това казва авторът, слагайки отново Вазов пръв измежду всички. Писател на живота, на нормалността в него, рав-

нодушен зрител, избягващ чудатостите и различните течения, Вазов учи не само на литература, но и на живот, такъв, какъвто е. Какъвто го познавали хората преди, какъвто го познават и днес. И така Народният писател се явява не само учител на българската литература, но и учител в живота. *„Той ще живее и с поколенията, които ще го наследят, ще бъде съвременник на повече времена, и на времето, което ще дойде много години, след като той пролежи в студения гроб.“*, пише авторът, увековечавайки го.

На страниците на вестник „Мир“ от Октомври, 1920г. Никола Д. Йорданов излага своето възторжено мнение за Народния поет и неговите творби. Възхищението, което е събудил Вазов в автора на текста личи от многото определения за него: *„Безспорно Вазов се явява между всички български писатели като най-верен и най-пълен изразител на българската духовна мощ.“*, *„Вазов носи заслужено името на народен поет.“*, *„... той има такова значение за развитието на българската литература, каквото има Пушкин за развитието на руската.“*, *„От всички наши поети само Вазов е вникнал напълно в духа на българската реч.“* Тези и реди други определения обхващат поета в цялата му същност, представят го на читателите му такъв, какъвто е представян и до днес. Никола Д. Йорданов не пести думите си и за неговото творчество, казвайки че създаването от Вазов е вървяло в унисон с развитието на народа. *„В продължение на половин век Вазов неуморно е отразявал в произведенията си трепетите на народната душа, ободрявал е, окрилял е народния дух, като е будил и своите сънародници любовта към родната българска реч, към българската природа и към всичко хубаво в нашето минало, с което можем да се гордеем.“* Това пише авторът на текста, от което се засвидетелства погледа на народа към Вазовото творчество през цялото му съществуване, неговия принос към родината и българското. Талантът му е така силно оценен, произведенията му са възхвалени и обичани, че още през 1920г. е бил ясен и пътят му занаят:

„Неговите творения – несъкрушима крепост на народния дух и ценен документ за благородството на българското племе – ще бъдат в сърцата на идните български поколения за дълги години вяра в тържеството на доброто и надеждата за по-светло бъдеще.“

Свързан с писатели като Пушкин, изваден като най-добър от всички български поети, се вижда уважението на народа към творбите на Вазов. Наречен още в текста на Йорданов „поет говорещ не само на българското, но и на общочовешкото сърце“, защото неговите съчинения са преведени на всички европейски езици, и така той е изнесъл българското в чужбина, той запознава народите с българската култура, обичаи и ежедневиe. Руският писател Андрей Сиротинин казва „*Със своите повести и разкази, и с романа си „Под Игото“, разгледан като редица от разкази, Вазов умее сполучливо да ни придаде онова, което е видял и чул, почувствал и преживял.*“

Признат и от чуждестранни свои колеги, неговото име продължава да бъде прославяно. Руският писател го сравнява с всеизвестни автори като Шекспир, Байрон и др. В упоменатия текст са изложени трите „дълбочини“ във Вазовото творчество, както ги нарича авторът, а именно – природата, Бог и любовта. И трите теми са тясно свързани с българското и човека. Представен е Народния поет като дълбок хуманист, защото за него любовта не е само любов към жената, а към човека, като ценител на природата и като верен на Всевишния.

В текста на Дана Наумова „Първото ми отиване при дедо Вазов“ може да се запознаем с разказ от първо лице за необикновеното изживяване, което представлява срещата с народния поет. Подробно са описани емоциите, съпровождащи това събитие. Авторката изпитва изключително вълнение на моменти дори примесващо се със страх, навярно предизвикан от „величествената осанка“ на Вазов. Въпреки нея обаче, поетът е благ и приветлив. Жизнеността струи от него до такава степен, че авторката признава, че му вика „дедо“ по-скоро по навик, а не защото е действително такъв. Още с влизането си Дана разбира, че се намира „в стара българска къща с всичкото нейно непринудено гостоприемство“. Детайлите от интериора на стаята на Вазов са изключително интересни. Мастилницата, подарена му по повод юбилея, преспание, което също е „народен дар“. Има събрани на куп най-новите броеве от рогните списания. Става ясно, че Вазов все така следи достиженията на рогната литература и искрено им се радва. Това негово качество – да цени чуждия творчески труд, да се радва на пожънатите от него успехи е споменавано многократно. Тук отново може да се от-

крие доказателство за липсата на творческа суета и съперничество у Вазов.

Българското е пропито във всеки един ъгъл на стаята, а по стени-те гордо висят портретите на проф. Иван Шишманов и Константин Величков, а Вазов стои в тази стая, гледа галовно към „пепеливите зайчета“, радва се на всеки детайл (може би освен нововъведението – телефонът). Авторката е в ступор, затова чува само отделни думи от разговора, но той се отнася до съжалението на Вазов, че е празнувал своя юбилей. За пореден път се проявява неговата неподправена скромност. По-нататък разговорът се насочва към копнежа му да посети Тревненския балкан, той е много впечатлен от разказите на „приятната г-жа Д. Габел“ за тези места. Дана казва, че смущението ѝ не я напуска през цялото време, накрая дори се ядосва на себе си за дето не е успяла да се пребори с него. В края на разказа си, когато излиза на улицата, тя вижда младежи, които гледат към къщата на поета и сочат. Целият този „спомен“ е красноречиво доказателство, че възхищението към Вазов не се изчерпва само с няколко поколения, а се предава като традиция, дълбоко улегнала в народното съзнание.

Статията на Стоян Коледарев, озаглавена „Иван Вазов на чужбина“ е поредното доказателство за дълбоко вкорененото уважение към народния поет. Споменати са заслугите, които той има към развитието на езика, към неговото утвърждаване като език, на който могат „да се леят дивни стихове“. Представен е забележителният успех на „Под игото“ и се коментира рецепцията за Вазов в чужбина. Статията дава по-широка представа за измеренията на вълнението около първият Вазов роман. Очевидно той е бил важно културно явление не само за българската, но и за европейската литература. Авторът цитира различни преводачи, които красноречиво заявяват възхищението си от постиженията на един „нов народ“.

В представената периодика по различен начин се открояват уважението към личността на Вазов, умилието пред неговото творчество, благодарността за неуморния труд и най-вече една взаимна, споделена и неугасваща обич между поета и неговия народ. Възприеман като „пръв измежду всички“, като „творчески гений“, „съпричастен с народа и неговата история“ и много други, неговата личност е увековечена в българската литература, народното училище и в сърцата на наши и чужди народи.

Образът на Вазов като „верен тълкувател на народни чувства“ според „Женски глас“

Мирела Сашкова
Катерина Стоянова

Още в самото начало на редакционния текст във в. „Женски глас“ обръщението от името на народа към Иван Вазов е неофициално – „Привет! – На теб, поете народен“ („Женски глас“ 1920: 1). Може да се твърди, че текстът създава усещане за близост с автора – сякаш той е брат на българите, част от тях. Неслучайно се появява в началото и едно от най-честите словосъчетания, с които Вазов е наричан – „народен поет“. Текстът успява да изпълни със съдържание и почит това обръщение, да му придаде значимост. „После в оди и химни ѝ възвести зората“ („Женски глас“ 1920: 1) може да бъде тълкувано не просто като част от природните картини, които са една от големите страсти на Вазов, а и като препратка към онази зора, към онзи пламък и нуждата от него, един от чиито носители и вестители е точно Вазов. За първи път се появява в текста на „Женски глас“ и онази идея, която винаги неизменно се свързва с фигурата на Вазов, а именно, че той е наследство за бъдните поколения: „ти увековечи мощта на българското племе“ („Женски глас“ 1920: 1). Може да бъде открита тук още една препратка – патриархът на българската литература дава на народа онова, заради което именно Паусий със своята „История“ поставя началото на Възраждането – осъзната памет, спомен, който ще остане във времето. Споменават се и качества на българката, като за образа на жената авторът отново ще говори в този текст. „Неузплаканите сълзи на българската майка“ („Женски глас“ 1920: 1) могат да бъдат отнесени и към трактовката на Христо Ботев на тази тема. Едно от най-изпълнените със смисъл определения, които текстът дава на Вазов, е, че той е „верен тълкувател на народни чувства“ („Женски глас“ 1920: 1). То е толкова значимо именно във връзка с гореспоменатата близост, която се демонстрира към фигурата му. От цитата може да бъде изведена главна характеристика, която е довела до превръщането на Вазов в „най-българския автор“ –

той е съумявал да вникне в чувствата на народа, да влезе в сърцата на българите, да се доближи до проблематиката, която ги е вълнувала, дори да ги посъветва, да им даде кураж, идеи, сила. Неслучайно Вазов е един от главните фактори, формирали колективната памет и дори представа-та, която днешното българско общество има за онова време. Впечатление прави и че „Вазов неотстъпно е осветявал пътя на борците“ дори във време на „сбъднати мечти и разбити кумири“ („Женски глас“ 1920: 1). Той все така е бил авторитет дори когато други са преставали да бъдат такива.

„Женски глас“ коментира и някои от първите стихосбирки на Вазов. За „Тъгите на България“ е казано, че „всяка песен в тъжната му сбирка е жива рана в тялото на българското племе“ („Женски глас“ 1920: 1). Същото онова, чиято мощ е увековечил. Всъщност тук се намира и доказателство, че авторът наистина е бил верен тълкувател, защото си е давал сметка и е отразявал в творчеството си не само подвизите, но и тъгите. Заради образа на живата рана може да бъде направен паралел с Христовите мъки. Спомената е и „Избавление“. Казано е също така, че „Поетът тържествува с тържеството на народа“ („Женски глас“ 1920: 1). Изключително точно звучи това в светлината на празника, за който се говори. Споменати са „светлите страници на светлата сбирка“ („Женски глас“ 1920: 1) и в текста. Следва интересна опозиция. За живот, който е класифициран като „свободен“, текстът всъщност казва, че той е бил „пълен със задачи и задължения, с грешки и заблуждения“ („Женски глас“ 1920: 1). Голяма е силата на следващото изречение: „Но Вазов не отстъпи от поста си на поет“ („Женски глас“ 1920: 1). Тук се открояват няколко неща. Първо, създава се представата, че да си поет, е мисия, призвание, житейска позиция. Разбира се, няма как да не се появи препратката към противоречивото и донякъде противоположно на това в „Женски глас“ мнение на Пенчо Славейков за ролята на поета. От друга страна, в цитата си проличава още една от причините името на Вазов да е толкова знаково за българската литература и до ден днешен. Тази причина може да бъде изразена с цитата: „В битката между скалата и водата винаги побеждава водата, но не със сила, а с постоянство“.

Споменати са и стихосбирките „Гусла“ и „Поля и гори“, в които Вазов „запява против пустота в обществото, в главите, в словото“ („Женски

глас" 1920: 1). Само девизът, упоменат в текста, а именно „пущай смело светлина,/ пръскай правдата без страх“ („Женски глас" 1920: 1), е достатъчен, за да се изгради в съзнанието на днешния читател образът, който и тогава читателите са имали за Вазов.

И след като вече текстът е разказал защо и кога поетът тържествува, обяснява и защо го прави народът по отношение на Вазовата фигура – защото той „възпя красотите..., възвеличи душите..." и е „сляя душата си с тая на народа“ („Женски глас" 1920: 1)!

Напълно в унисон с търсенията на вестника е застъпването и на темата за жената в творчеството на Вазов. Както вече бе споменато, още преди началото на „Един бележит юбилей“ на Р. Петрова с удебелен шрифт е обособено посвещението на Българския женски съюз към Иван Вазов. Текстът представя особено богата палитра от образи, които поетът изгражда в творбите си – как оплаква „страдалната някога България“ („Женски глас" 1920: 1), акцентира върху красотата ѝ, запечатва в произведенията си силата на българския народ. Именно сред тези по-общи измерения на родното своето място намира и темата за българката. Нейният разнolik образ включва в себе си множество характеристики, сведени в текста на вестника до три групи. От една страна, това е българката съпруга, която е стожер на дома и у която доминиращи качества са скромността и предаността. В същото време с образа на жената не е несъвместима и революционната нагласа, разкриваща смелостта и себеотрицанието ѝ. Третото проявление на българката според текста е отредено на майката, която със скръб изпраща синовете си да защитават народните идеали. По-нататък в текста на „Един бележит юбилей“ отново се изтъкват достоинства на българката в контекста на турското владичество, възплетени прекрасно например в образа на баба Илийца от „Една българка“. Въпреки опасностите жената е служила на своите благородни пориви, имала е свободата да взема решения и е „знаела да води борба... по пътя на нейния висок идеал“ („Женски глас" 1920: 1). Интересно е споменаването на Милка от „Под игото“ – единствената героиня, която тук е назована с името си и която някак излиза извън рамките на изведения обобщен образ на българката. Авторката Р. Петрова като че ли сама мотивира решението си да я включи в текста си за „Женски глас“ – тя е символ на

жената, чиято основна характеристика е устремът към самостоятелност. В тази част на статията се прокарва и една идея, важна за осмислянето на творчеството на Вазов изобщо – за приемствеността и бъдещите поколения, които ще имат възможност чрез произведенията на автора да опознаят и по-конкретни теми като разноликостта на българката. „Женски глас“ доказва и още нещо с включването на такава проблематика на страниците си – че изключително богатото творчество на Вазов съдържа множество потенциали, които могат да се реализират според целите и фокуса в различни литературни периоди, в този случай – през 20-те години на ХХ в. чрез темата за жената.

Юбилеят на Вазов през 1920 г. се превръща в повод за празник за целия народ. Причината според авторката на текста се корени във факта, че Вазов сякаш свободно се движи по линията на времето на българската история и е „проникнал не само в неговото (на народа – бел.ред.) настояще, но далеч и в неговото минало“ („Женски глас“ 1920: 1). Дори на фона на битови сцени и наред с посредственото той умее да изтъква достойното в същността на българина – силната воля и идеализма му. Значението на Вазов според „Женски глас“ се изразява и в друго. Изхождайки от себе си като част от народа и от своето благоговение пред природата, любов към родината и от възторга си пред идеала за свобода, Вазов успява огледално да пресъздаде в произведенията си трепета на българина пред същата тази природа, любовта му към родината и идеала за свобода. Чрез характерната пламенност на изказа и мелодичността на стиха той стига до най-дълбоките кътчета на душата. В самия край на текста погледът с явен оптимизъм отново се обръща към бъдещето – увековечавайки възжеланията на народа чрез писаното слово, Вазов „ги предаде в завет на бъдни времена“ („Женски глас“ 1920: 1). В този смисъл творчеството на автора не се мисли като заключено в действителността на българина преди и малко след Освобождението, но и като актуално и универсално за следващите поколения и като способно да формира представите на българите и до днес.

Източници:

Женски глас, № 5, 1920.

Петрова 1920: Петрова, Р. Един бележит юбилей. В: Женски глас, № 5, 1920.

Прочитът на Малчо Николов на „най-хубавия роман“ на Вазов в сп. „Златорог“

Мирела Сашкова
Катерина Стоянова

По повод юбилея на Вазов от 1920 г. Малчо Николов написва текст за най-хубавия роман на автора – „Под игото“. Тази тема той въвежда през призмата на очарованието от връщането към четените през детско-юношеските години книги. Според него ние винаги посягаме с доза безпокойство към тях, тъй като се съмняваме дали ще ни увлекат също толкова, колкото някога, или ще надделят по-скоро досадата и разочарованието. Щастлив е онзи читател, който усети поне част от възхищението, изпитано в младежките години, и който успее да се върне, макар и за кратко, в тях. М. Николов определя „Под игото“ именно като роман, способен чрез живите описания на миналото да събуди някогашни приятни преживявания. Причината се корени в дълбоката връзка, която авторът на статията вижда между Вазов и произведението му. Народният поет изразява върху страниците на романа онова, което лично „е преживял, видял и чул“ (Николов 1920: 657) и което е запечатано в съзнанието му като мил спомен. Това дава основание на М. Николов да категоризира тези страници като едни от най-хубавите, написани от Вазов. В изказването на автора на статията ясно личи, че възприема творчеството на поета като вид наследство, което не остарява и към което всеки може да се върне. То кореспондира с идеята от „Женски глас“, че у Вазов има нещо актуално, предназначено и за бъдещите поколения.

Следващата част от текста си М. Николов посвещава на героите от „Под игото“. За няколко от тях той подробно коментира доколко намеренията на Вазов да възплъти в даден персонаж определени качества са се реализирали успешно, какъв е начинът, по който са изградени, какво е предполагаемото отношение на читателя към тях. Въз основа на това авторът на статията разделя героите на сполучливи и несполучливи. В таблицата по-долу са представени някои от коментираните в

текста герои и в сбит вид е обяснено защо М. Николов е избрал да ги постави в едната от двете категории.

<p>Герой от романа „Под игото“</p>	<p>Определя ли М. Николов героя като сполучлив и защо?</p>
<p>чорбаджи Марко</p>	<p>Авторът говори за чорбаджи Марко като за един от най-сполучливите герои в романа, макар да е на места „украсен“. Причината той вижда в това, че Марко е типичен представител на тогавашното еснафско съсловие, добър, простодушен, с устойчиви принципи. Тези характеристики карат Вазов да чувства героя си близък, което недвусмислено личи от възхищението, с което се отнася към образа.</p>
<p>Бойчо Огнянов</p>	<p>М. Николов категорично заявява, че няма нито един персонаж, за когото да може да се каже, че действа като революционер, включително Огнянов. Въпреки опита на Вазов да изгради образа на необикновен герой, Бойчо Огнянов най-често играе незначителна или пасивна роля. Това влиза в противоречие и с описанията, създаващи впечатление за персонаж, който запазва самообладание в критични ситуации.</p>
<p>доктор Соколов</p>	<p>Оценката за Соколов е недвусмислено положителна. Според автора Вазов е изобразил добре както лекомислието на героя и възторжените му увлечения, така и прокрадващото се злорадство. И за него обаче М. Николов казва, че му липсва революционната дейност на активния геец.</p>

<p>Кируак Стефчов</p>	<p>За автора на статията действията на Стефчов, белязани от гребनावостта, подлостта и злобата, са сполучливо изобразени. Коварно се оказва по-скоро натрупването на отрицателни качества и превръщането на персонажа в извършител на безбройни злодеяния, което по думите на М. Николов създава недоверие у читателя.</p>
<p>Рага Госпожина</p>	<p>Отношението на автора към тази героиня изглежда по-скоро двойствено. М. Николов вижда добротата и стеснителността на Рага като добре описани в романа, особено в сцената на изпита. Усеща се обаче критичното му отношение заради множеството ситуации, в които героинята показва безпомощност, колебливост, пасивност и прекалена сантименталност. Като слабо място в изграждането на образа той отчита и твърде редките прояви на смелост.</p>

На следващо място авторът на статията разглежда начина, по който се подреждат картините в романа. Той употребява по отношение на техния ред думата калейдоскопичност, като подчертава положителния и негативния ефект от прилагането ѝ като похват. Чрез нея Вазов действително постига голямо разнообразие от сцени, но и разконцентрира вниманието на читателя. Тук М. Николов не ограничава разсъжденията си за калейдоскопичността само до конкретния роман и дори казва, че тя е характерна за всички по-обемни произведения на Вазов. В „Под игото“ се ниже бързо образ след образ и се изреждат множество случки, което отнема възможността да се даде по-богата характеристика на героите и да се вникне в техните душевни състояния. За М. Николов по този начин се натрупват множество неорганически свързани, излишни и ненужно разтеглени сцени. Отчетливо е влиянието на Юго върху Вазов по отношение на създаването на интерес чрез напрежение

в развитието на повествованието. Авторът на статията откроява лесно проследим и по негово мнение остарял механизъм, според който всяка сцена, доминирана от спокойствие, бива последвана от напрегната такава – уютната вечеря у чорбаджи Марко е прекратена заради притеснението от идването на Иван Кралича. Друга тенденция, която М. Николов отчита като твърде фреквентна, е свързана с прибягването до „спасителната роля на случая“ (Николов 1920: 667), когато героите са в опасност. Според него случайностите често нямат добра обосновка и са неестествени.

Не е изненадващо, че част от текста на М. Николов е посветен на отношението на Вазов към природата предвид факта, че тя заема толкова важно място в творчеството му. Според него любовта на поета е силна и искрена, но и сляпа за недостатъците, затова и определя въодушевлението като „пресилено и маниерно“ (Николов 1920: 668). Тук авторът на статията си позволява отклонение от коментара на темата за природата и подчертава, че самият Вазов реагира бързо на външни въздействия, което пък води до прилив на творчески сили. Подобно ободряващо въздействие върху него има и природата, тъй като всяка по-продължителна среща с нея е закономерно последвана от написването на ново произведение, от което струи жизненост и радост. М. Николов обобщава източниците на вдъхновение на Вазов по следния начин: „Всичко онова, което ярко блещи и мамии погледа, което милва и превзема нашия слух със своята весела и шумна мелодия, което опиянява със своя здрав и силен аромат, което влива бодрост и здраве в нашите гърди“ (Николов 1920: 669). Очевидно е задължителното условие – читателят да бъде провокиран на сетивно ниво, за да се въздейства на съзнанието му. Такова действие обикновено има това природно явление, което можем да категоризираме като „весело, шумно, разнообразно, бързо, променливо и изриво“ (Николов 1920: 669). Всяка картина, предизвикваща различно внушение, е заклемена като грозна и свързана с неприятни усещания. Според автора на статията за Вазов подобни образи са нощта, тъй като е мрачна и тайнствена, есента, защото се свързва с отмиращия живот, и зимата с мразовитите си виелици и неприветливост.

На следващо място М. Николов разглежда отношението на Вазов към величественото в природата. Поради естествената невъзможност да

достигне това могъщество той избира да се преклони пред нея и да изрази с думи страхопочитанието си. Единственият начин величественото да се възнее истински обаче е поетът да бъде душевно извисен и в гърдите му да „се таи неизчерпаема мощ“ (Николов 1920: 669), в противен случай думите му ще звучат пресилено и гръмко. Тук авторът на статията отправя критика към Вазов, че в природните описания в „Под игото“, но и не само там „той бързо променя своя естествен тон, като че ли се напъва и напъга не по силите си“ (Николов 1920: 670).пейзажите в романа според него не се отличават с разнообразност и индивидуалност, а са по-скоро стереотипни и откъснати от основното действие: „В тези места ние чувствуваме не пулса на вдъхновеното трепетно сърце на поета, а студената ръка на занаятчията, който от възхищението си към природата е направил професия“ (Николов 1920: 670).

Освен героите на романа, калейдоскопичността и любовта към природата М. Николов коментира и друг аспект на „Под игото“, а именно езика и по-конкретно синтактичните конструкции. Основна характеристика на Вазов в това отношение за него е бързият скок на мисълта от един предмет на друг и от едно действие в друго. Тя намира езиковото си отражение в засилената употреба на относителни местоимения, които не позволяват на вниманието на читателя да се задържи върху първия споменат обект, а веднага бива отвлечено към нещо друго: „Господарската трапеза беше сложена, както по обикновение, между бистрия и студен чучур на барата, който като лястовичка пееше ден и нощ между високите бухлати чемшири, що се тъмнееха край зуда, зиме и лете все зелени“ (Николов 1920: 670-671). При насладването най-често се изяснява последният елемент – или в същото изречение, или обособен в следващо.

По отношение на епитетите и наречията Вазов показва своя афинитет към всичко, което е весело, обагрено е в топли цветове и е приятно за слуха: *звънливи и ясни (гласета), розови устца*, стройните кипариси *шумяха сладостно*. Авторът на статията отбелязва, че сред тях се срещат както оригинални и свежи образи, така и доста банализирани, които всъщност не носят никаква информация на читателя: *прелестно кътче*, Рада беше *прелестна*. Влиянието на Юго се вижда в засилената употреба на думи и изрази, имащи за цел да изобразят вели-

чавото и да предадат чувство на напрежение: *неземна, демонична* хармония, *сатанинска* усмивка, *адска* бездна. Като твърде фреквентни М. Николов разглежда хиперболите, антитезите и повторенията, а също и натрупването на епитет след епитет: „Златни надежди, вярва дълбока, сила гигантска и ентузиазъм – капитал от няколко страдалчески века – всичко на халос отиде в един миг!“ (Николов 1920: 673). Авторът на статията завършва своя коментар върху този аспект на романа с твърдението, че езикът не е достатъчно чист, понеже се срещат русизми и галицизми.

След като изказва мнението си за езика на Вазов, Малчо Николов прави и едно доста любопитно сравнение между прозаическия текст на „Под игото“ и поетическия на „Кървава песен“. Несъгласието на Пенчо Славейков с Вазовите идеи в цялост е изразено ясно в програмите и произведенията, писани от членовете на кръга „Мисъл“. Авторът на „Най-хубавият роман на Вазов“ обаче не се съсредоточава върху това, а коментира начина на писане на двамата автори. Според Малчо Николов двете произведения са близки по обекта си на изобразяване. Основна открителна разлика между стиловете е тази, че Вазов е по-съсредоточен върху лични преживявания и по-ориентиран към миналото, докато Пенчо Славейков е подчинил личните си истории и чувства на една основна художествена идея. Според Малчо Николов елементът на случайното и епизодичното е чужд за Славейков и всичко, представено от него, е с цел типизация. Продължава и критиката към Вазов – тук той казва, че „Под игото“ (произведението, което сам той нарича „най-хубавият роман на Вазов“) е пълно с излишни сцени за разлика от „Кървава песен“. Критика не липсва и към Славейковото произведение, за което авторът на текста казва, че съдържа „отвлечени общи разсъждения“ (Николов 1920: 674). Като краен извод констатира, че „Под игото“ страда от липса на пъстрота, веселост и забавност, „Кървава песен“ страда от преголяма, ..., тежка сериозност, рефлексивност и отвлеченост.“ (Николов 1920: 674)

На финала на своя текст Малчо Николов казва, че „Под игото“ е една от най-интимно написаните книги на Вазов“ (Николов 1920: 674), което кореспондира с представата, изградена в началото на „Женски глас“ – като че ли Вазов е близък до народа, пише произведенията си по емоционален начин и затова те докосват читателите му. Също така тук е

направена и равносметка – въпреки всички неща, които Николов определя като „слабостите“ на романа, породени от стила на писане на Вазов, той не може да не отчете и положителните му страни. Най-голямото му постижение според автора е именно това представяне на „родни на сърцето ни моменти и преживявания“ (Николов 1920: 674). Всъщност обаче то произтича именно от по-личния стил на писане на Вазов. В този ред на мисли може да се твърди, че Николов в крайна сметка признава като плюс дори това, което по-рано е маркирал като минус. И така, както завършва не един текст, коментирал ролята на Вазов за българската култура, завършва и този – с възхвала на вечната слава на творбите му, с отчитане на приноса за бъдещите поколения, с благодарност към цялото му дело. С осъзнаване на онази роля, която и „Женски глас“ му приписва – роля на мост между минало, настояще и бъдеще. Изразител на идеи. Фигура, променила историята ни!

Източници:

Николов 1920 Николов, М. Най-хубавият роман на Вазова. В: Златороз, № 8, 1920.

Погледът на К. Кнауер върху Вазов

Мирела Сашкова
Катерина Стоянова

За разлика от други коментирани текстове, при които възхвалата на Вазовото творчество е съсредоточена в края, текстът на К. Кнауер започва с нея. Още първото изречение гласи: „За България той е повече от поет...“ (Кнауер 1920: 679). Виждането на Кнауер по странен начин съвместява мнението от „Женски глас“ и това на Пенчо Славейков за ролята на поета. Авторът на текста смята, че е трудна, но нужна роля. Използва метафора за селския труд, за да докаже твърдението си. Говори в същото време за цена на този труд обаче, което препраща към мнението на Славейков. И въпреки всичко в абзаца е недвусмислено виждането за величието на това, да си „повече от поет“ (Кнауер 1920: 679).

Вторият абзац изразява противоречивото твърдение, че „Само познавачът и народът биха могли да ценят литературното дело на писателя правилно“ (Кнауер 1920: 679). От една страна, тук може да се намери някакъв намек за елитарност на литературата. От друга, следва логичният въпрос, ако познавачът и народът са „единствените“, които могат да оценяват правилно, то кой остава да не може? Може би обаче под „народ“ Кнауер има предвид онази част от него, която се чувства свързана с историята, с литературата, с борбите, с всички движения. Тази, която наистина в цялост би могла да се нарече народът, за който Вазов пише. След това Кнауер казва, че „Свършени писатели са онези, които могат да се нравят и на двамата“ (и на познавача, и на народа – бел.ред.) (Кнауер 1920: 679). Тук би могла да възникне дискусията чие мнение е по-меродавно, по-истинно. Защото така наречените „познавачи“ понякога нямат толкова добро мерило за истина, колкото има народът. Точно в подкрепа на това твърдение се явява и изречението „Вазов е раснал през едно време, когато у нас е нямало познавач и затова той остана верен на народа и работи за него“ (Кнауер 1920:679). Дали това е истинската причина, трудно може да се каже, но при всички положения Кнауер се присъединява към авторите, говорещи за близката връзка

между Вазов и народа, за топлите отношения, за проникателността на поета и за това, че той е „верен тълкувател на народни чувства“.

Не Малчо Николов, който прави сравнение между стиловете на писане на Пенчо Славейков и Вазов, а точно Кнауер споменава „младите“ и разликите между Вазов и тях. Следващото потвърждение на твърдението, че народът е по-близък до своя „народен поет“ от „познавача“, се разкрива в „когато говорим за Вазов, трябва да се освободим от гледането на познавача, който за него е чужд, и да се помъчим да гледаме на него през очилата на оня, който го е напътствал и ценил“ (Кнауер 1920: 679). Най-важният извод от тази смислова част от текста е „Вазов не е съвършен..., но в него има много и много съвършенство...“. Един от възможните прочити на този цитат е, че Вазов може да не се харесва на всички, но на онези, на които се харесва, дава толкова много, че критиките остават на заден план.

Кнауер споменава и че се пеят песни по текстове на Вазов, което е още един знак за силата на поета да обединява, за способността на песенното творчество да изгражда духа и да сплотява маси от хора. Също така в този абзац може да се открие твърдението, че българските деца от малки израстват с произведенията му, което е недвусмислено доказателство за важноста на фигурата му. Пореден цитат от Кнауер, който включва в себе си кратка дефиниция за гениалността на Вазов и препраща към представа от „Женски глас“, е „...защото в неговите творения не сме само такива, каквито сме били, а и такива, каквито сме и каквито ще бъдем. У него от българина има онова, без което той не е българин.“! (Кнауер 1920: 679)

По-нататък в текста си К. Кнауер прави кратко сравнение между Вазов и Елин Пелин, като изтъква съществена разлика между тях. За отправна точка той приема съотношението човек/българин и начина, по който е представено то в творчеството на двамата. При Вазов, според него, у човека доминира българинът, т.е. акцентът е поставен по-скоро върху националната принадлежност, а при Елин Пелин на преден план е изведено човешкото. В заключение К. Кнауер все пак казва, че нито единият от тях не забравя нито българина, нито човека.

Във финалната част на своя текст авторът по доста интересен начин въвежда понятията „грях“ и „подвиг“ във връзка с Вазов. Като

най-голям негов грех Кнауер посочва това, че „той пожела да се нрави не само на народа, а и на публиката и на тълпата“ (Кнауер 1920: 680), което може да се чете като противоречие с първата част на този текст, в която авторът най-общо казва, че Вазов е достигнал до тези, до които е трябвало, и съответно сам той е оценен от тези, които са истински значими. Не бива обаче да се забравя, че една част от творчеството на Вазов е писана във време, в което е било нужно да се пишат произведения от даден тип – които да подбуждат към въстания, да вдигат народния дух, да са насочени към актуалната проблематика. И за други автори има мнения, че са пропилили таланта си заради утилитарни текстове за обществото. Все пак това по-скоро не може да се твърди за Вазов.

Кнауер си позволява да раздели и в прав текст народа на такъв, който цени и почита Вазовата фигура, и такъв, който не го прави, като дава съответни характеристики на двете групи. Тук финално се констатира, че онзи Вазов народ, за който той пише, е съставен от борбени хора, които не се страхуват да се изправят срещу враговете.

Когато става дума за „подвиз“ по отношение на Вазовата фигура, могат да се изредят вероятно много подвизи, но този, който Кнауер откроява, е, че „Той бе единственият на своето време, който имаше смелостта да се вдълбочи във всекидневното и силата на духа да създаде от него нещо голямо. Той често вървя в разрез с другите, но винаги за добро.“ (Кнауер 1920: 680) И така само с едно изречение Кнауер без съмнение защитава идеята, че каквото и да е понесъл Вазов като критика и недоволство (а различни мнения за творчеството му и още повече за личността му продължава да има и до днес), си е заслужавало в името на каузата. Кауза, за която и самият Вазов е говорил. Финалът на текста категорично завършва по подобаващ начин възхвалата, която през цялото време се изгражда – „По каквито и пътища да сме вървели, в беги и в радости, при добро и зло, той все е бил с нас, с утеха, със сълзи на очи или с усмивка на устни. (Кнауер 1920: 680)“

Източници:

Кнауер 1920 Кнауер, К. Иван Вазов. В: Златороз, № 8, 1920.

Ролята на Вазов, проследена в три юбилейни сборника, според В. Пундев

Мирела Сашкова
Катерина Стоянова

Както в много други текстове, отнасящи се до Вазовата личност, има отдаване на почит към огромното му дело, така и в този текст В. Пундев казва, че „Юбилеят на един жив поет изказва благодарността на четците към положителните качества на поета....празникът му затваря вратите на всички уговорки за отрицателното“. Всичко това кореспондира с коментирани от К. Кнауер неща в неговия текст „Иван Вазов“. Пундев твърди още обаче, че се показва не само чистата заслуга на поета, а и „степената на литературно развитие у четците“, което също може да се отнесе към идеи на Кнауер – например към намека му за елитарност, както и към разделението, което той прави на народа, който оценява Вазов, и на останалата част от него.

Тъй като този текст коментира основно вече излезли към онзи момент юбилейни сборници за Вазов, интересно е мнението на автора Пундев за тях. Той твърди, че те не могат да покажат същинското тогавашно развитие на художествената литература. След което преминава към преглед на три конкретни сборника – Сборник от Съюза на българските писатели, Юбилеен сборник „Иван Вазов“ и „Иван Вазов – живот и творчество“. Пундев споделя, че първият сборник всъщност малко коментира творчеството на Вазов, а се занимава със сравнение между Вазов и Пенчо Славейков. Такова сравнение прави и Малчо Николов. Според Пундев г-р Кръстев е основната движеща фигура в спора. Относно втория сборник е казано, че той „има желанието да даде едно вярно отражение“ (Пундев 1920: 711). Впечатление прави колко важно е създаваните неща да са „верни“ в смисъла на истинни. Така, както в „Женски глас“ се казва, че Вазов е „верен тълкувател на народни чувства“, при Пундев се откроява нуждата от вярно мерило за развитието на литературата. Авторът на текста отново критикува начина на изработване

на сборника. Коментира обаче и че „Вазов е народен поет“ и че (българската природа – бел.ред.) „била в поезията му „такава, каквато си е в действителност“ (Пундев 1920: 711) – цитати, които отново препращат към „Женски глас“. Може би най-точният коментар, който може да бъде направен, когато се говори за изобразяването на природни картини у Вазов, е от този текст: „Отношението на Вазов към природата е отношение на гения към Бога“ (Пундев 1920: 712). По-надолу в текста си Пундев говори за бездната между ограничения и гениалния човек. Поредна критика, но този път към самия Вазов отправя Пундев, коментирайки, че ако той „е планинско езеро, от което ще вземат вода всички потоци“ (Пундев 1920: 712), но не всички потоци взимат вода от него наистина.

Като най-ценен материал Пундев вижда третия сборник. Макар че той се отнася изцяло до Вазов, Пундев отново открива негови недостатъци. Появява се още една реплика, която звучи доста близо до такава от „Женски глас“, а именно, че „Вазов и театърът му са били наистина „изразител на чувствата и идеологията на широкото мнозинство“ (Пундев 1920: 713). Така към образа на Вазов се добавя още една характеристика – той не просто вярно тълкува и предава народните чувства, той изразява гласа на много хора. В този смисъл е водаческа фигура.

По време на цялото си описание Пундев всъщност сравнява различни коментари за Вазов, както и него с други автори.

Можем ясно да проследим основната разлика между текста на В. Пундев и „Най-хубавият роман на Вазов“ на М. Николов по отношение на юбилея на Вазов. Ако първият от двамата смята, че празникът напълно трябва да изключи отрицателното около поета и да се концентрира само върху заслугите, то вторият, въпреки че не омаловажава по никакъв начин приноса и значимостта му, си позволява свободно да отправя критики към произведенията му. След разглеждането на сборниците обаче става ясно, че за разлика от авторката на „Женски глас“ и мнението на К. Кнауер, изразено в статията „Иван Вазов“ в същия брой на „Златороз“, В. Пундев всъщност не организира своя текст около отговора на въпроса защо е значим Вазов, а констатира липсата на адекватна оценка и задълбочен прочит на творчеството на поета. В

самия край на статията той изказва своето разочарование, че в навечерието на петдесетгодишнината от началото на творческия път на Вазов най-същественото и значимото от произведенията му, изглежда, остава за читателската аудитория в категорията *чуждо, неразбрано и недооценено*.

Източници:

Пундев 1920: Пундев, В. Юбилейни сборници за Ив. Вазов. В: Златороз, № 8, 1920.

Ли(ри)чният свят на Вазов по страниците на „Из бележника на поета“

Екатерина Костадинова
Беатрис Стоянова

„И мой дълг е в края на моя жизнен път, поради голямата вяра, която имам в бъдещето, да извикам на моя народ: „Не се отчайвай! Вярвай! Работи в братски сговор, със съединени сили! И уверен в несъмнения успех, аз извиквам с всичката мощ на вярата си и любовта си: Да живее българският народ, да живее България!“

С тези думи завършва Вазовата реч, произнесена пред всички гости на 70-годишния му юбилей на 24 октомври 1920 г., чиято стилистика и патос недвусмислено носи почерка на Патриарха на българската литература.

В хронологичен план 1920-та е важна година в творческо-биографичен аспект за Иван Вазов: той издава стихосбирката „Не ще загине?“, спомените „В Източна Румелия“, „Из бележките на поета“, „Поетическа биография на Ивана Вазова до 20-год. му възраст“, тържествено се чества вторият юбилей на поета по повод 70 години от рождението му и 50-годишна литературна дейност. Вазов вече е всепризнат за народен поет.

Днес, 100 г. по-късно, българската културна общественост отбелязва събитието с документалната изложба под надслов „Из бележките на поета“. Тя включва уникални първи издания на Вазов, биографични книги за него, редки екземпляри с негов автографи, ценни грамофонни плочи с Вазови творби в изпълнение на бележити български артисти. Защо именно под този надслов? Очаква се, че писател от ранга на Вазов, такъв титан на своята епоха, с толкова обемно и разнородно творчество, с толкова дълъг и интересен творчески път, би оставил своите мемоари на идните поколения. Но Вазов не го прави, той не завещава цялостен обемист мемоарен труд, какъвто подобава на неговия живот и всестранна дейност. Единственото в тази посока са няколко творби, определени от Вазов като „спомени“, двете къси автобиографии – от

1895 г. и 1920 г., и малката, но много интересна книжка, изпълнена с мемоарни откъси „Из бележките на поета“ (1920). В случая обемът и външната непретенциозност на книгата не е белег за нейната значимост, а напротив скромността на заглавието е бягство от евтината суета.

Вазов като мемоарист

Понятието „мемоар“ има френски произход и означава „памет“, което на български език успешно се транслира като „спомен“. Според Речник на българския език „мемоарите са литературен жанр с историко-документален и публицистичен характер“. Речникът на литературните термини ги определя като „вид повествователна литература, чрез която се предават спомени за минали събития с важно обществено значение.“ Тези художествени творби са представени под формата на записки и спомени за минали събития, в които авторът е изпълнявал ролята на участник или наблюдател на случилото се. Срещат се и като писмени изложения по обществени, политически и международни теми.

Всичко по-детайлно, което днес се знае за поета, е благодарение на упоритостта на неговия биограф Иван Д. Шишманов, пред който Вазов е изповядал своята житейска позиция, записана под надслов „Животът на поета, както ми го разказа той сам“ (1916) и включена в дълго подготвяната, но излязла посмъртно книга „Иван Вазов. Спомени и документи“ (1930) под редакцията на Михаил Арнаудов.

Трудът, който Вазов „пише“ през целия си живот е образно казано „голямата книга за България“, за която той се вдъхновява най-вече на личните си преживявания и прежеждия, от спомените и безбройните срещи с различни негови съвременници. В този смисъл може да се каже, че всяка негова творба е с мемоарни елементи. Вазов има невероятния шанс да живее в условията на две коренно различни епохи, да опознае лично или опосредствено „лицата“ на своето време, да изгради един обожествяван образ на родината и после да „види“ този образ като сбъдната реалност, но вече без ореола на светостта, а с трънен венец на вечното мъченичество. През цялото това време Вазов не спира да пише, а талантът му увековечава образите на героите, които позна-

ваме днес, както и подвизите на целокупния български народ, неговите мъки и страдания, въстания и борби, успехи и слава.

Редица изследователи смятат, че Вазов не оставя мемоари, но на практика той оставя своите спомени в „Даскалите“ (Спомени из ученическите ми години), написани през 1901г., „Първите дни на свободата“ (Спомени), от 1900г., а почти в края на живота си (1919-1920г.) и една скромна книжка с непретенциозното заглавие „Из бележките на поета: Откъслечи от природата и живота“. Пояснението „откъслечи от природата и живота“ всъщност е ключово за определянето на мемоарния ѝ характер, макар написаното в нея дълго време да е извън големия интерес на критиците, защото тези страници са доста нееднородни, не могат да се определят точно жанрово, макар всъщност да отговарят на определението за мемоарни творби. Тези „бележки“ обаче дават възможност да бъде разкрита сложната и чувствителна личност на техния автор.

Двадесетте години на миналия век са период на подем за българския роман и мнозина са очаквали от „патриарха“ да каже последната си дума. Той я казва, но не патетично, а тихо под формата на творчески „хрумки“ и „наброски“, бележки, които заинтригуват неговите читатели век по-късно.

„Из бележките на поета“ може да се определи като сборник от мемоарни творби – спомени, пътеписи, живи разкази, фантастични видения. Пътеписът заема сериозен дял сред страниците на „Бележките“. Вазовият пътепис е специфичен литературен очерк за природата, за живота, за възприятията на видяното и чутото. Любовта на поета към природата е безспорна и тези творби са резултат от многобройни неговии пътувания из страната. Заглавията на пътеписите му „Егин кът от Стара планина“, „Великата Рилска пустиня“, „В недрата на Родопите“, „От Марица до Тунджа“, „Седем престола“, „Разходка до Искър“, „Витоша“, „Розовата долина и Тунджа“ са показателни топонимично за неговите природолюбителски интереси, но тези текстове на величествени природни описания са своеобразен контрапункт на разказите за упадъка на съвременното общество. Те съдържат незабравими природни картини, в които се вливат редица факти и наблюдения из битието и нравите на българите – исторически, философски, народопсихологиче-

ски, културни (езикови, етнографски, фолклористки), че дори и кратки белетристични истории. В сравнение с възрожденския пътепис обаче Вазовият образец на жанра отдава по-голямо място на природата, превръщайки я в самостоятелен обект на наблюдение и възхищение.

„Из бележките на поета“ е фрагментиран сборник от произведения, разгърнат в три части. Първата част съдържа 7 творби, в които вниманието е насочено към възхищението на автора от природата на България (Водопадът, Бов, из дебрите на планината), спомени за велики събития от близкото минало като падането на Плевен, разкази-впечатления за две български столици – Пловдив на Източна Румелия и София, най-младата столица на Балканите, едно фантастично-библейско видение „Пир в Ерусалим“, спомен за театралния живот в Пловдив след Освобождението. В началото е поставен един великолепен пътепис – „Водопадът“. Красотата на природата винаги предизвиква спонтанен възторг от съвършенството, хармонията и реда, които съществуват в нея. Образът на планината винаги провокира у автора дълбока емоция на преклонение пред божественото творение. Само сред природата творецът открива истинския душевен мир и достига до вечните истини за живота и света. Описанието на Боянския водопад е величествено. Водопадът стъписва. Грохотът на водата, той нарича говор на природата. Неговият гръм и трясък, Вазов оприличава на водно чудовище, съставено от разтопено сребро. Той го нарича „живо нещо, не от този свят, но и неизмеримо красиво“. Описанието на водопада всъщност много наподобява Алековото описание на Ниагара в „До Чикаго и назад“, пътепис, издаден през 1893г, но тук не българите отиват при чуждия водопад, а чужденците идват на посещение при Боянския водопад. Вероятно това наподобяване на българското с американското е с цел да се покаже, „че и ний сме дали нещо на света“.

В тази част има още една пътеписна творба – „Бов (из дебрите на планината)“. През лятото на 1899 година Вазов напуска столицата, разочарован от кратковременната си политическа кариера като министър на образованието в правителството на К. Стоилов и предприема едно няколкодневно пътешествие из малката Стара планина към Искърския пролом, и както сам пише „и ненадейно музата ми пак ме посети“. Това е доказателство за очистващата и възстановяваща сила на природата,

за която поетът не спира да говори в творбите си, защото е усетил това мощно влияние.

Пътеписите на Вазов са богати по съдържание. В тях се разкрива гънката наблюдателност на поета, дълбокият му усет за красотата на българската природа, но също така и постоянният му интерес към живота на обикновените хора и към историческата съдба на местата, които е посещавал. Пътеписите му, вдъхновени от природата около Искърския пролом, се издигат до значителни белетристични творби с непосредствен разказ за обстоятелствата и перипетиите на пътуването, за различни лица и интересни житейски случки в този край. Вазов е посещавал селищата около село Бов многократно през два периода от живота си между 1897–1900 г. и 1918–1920 година, когато е имал нужда да се възстанови от градската суета и зареди с енергия, почерпена от недрата на природата. В пътеписите, озаглавени „При шумът на Искъра“ и „Планината се събужда“, Вазов разказва за своето по-дълго пребиваване в Черепиш, а в пътеписа „По висините и в самотиите“ творецът споделя преживяното при посещението си в Лакатник. По здравословни причини, в периода 1918–1920 г., Вазов пребивава две лета в района на Бов заедно със сестра си. Писателят не спира да се разхожда сред природата, която го вдъхновява творчески и той създава разнообразни творби като „Дядо Йоцо гледа“, „Из кривините“, „Водопадът“, „Клепалото бие“ и др. Успоредно с преклонението пред природата, Вазов разкрива и мислите си по различни социално-икономически въпроси от българската действителност от края на XIX и началото на XX век. Тези творби са наситени и със срещите на твореца с местни хора, които той търпеливо изслушва и изучава с изследователски интерес. Многобройните посещения в района на Бов поражда у Вазов и интерес към езика на местните хора. Говорът им е извор за творческо вдъхновение и той дори заимства думи от него в творбите си. Творбата „Велики спомени в печални дни“ е вълнуващ спомен за 28 ноември 1877г. – падането на Плевен. По това време Вазов е Регистратор на канцеларията на свищовския губернатор Найден Геров. Епизодът е изпълнен с биографични (мемоарни) елементи, като те носят обаянието на историческия момент, който отразява. Друг епизод е „Впечатления от българската Атина, Пловдив“. В него творецът описва Пловдив преди Съединението и носталгията

по животът в него, за разлика от това, което предлага настоящето. В разказа „Най-младата столица на Балканския полуостров“ е описана София – как в годините след Освобождението градът се преобразява, нараства населението. Вазов е възхитен от промяната, но сравнявайки София с новите американски градове, на които липсва история, той прави аналогия с новата столица, която е най-младата на балканите. Вазов не пропуска да отбележи как народът възприема дейността на Народното събрание като институция – за него мълчанието на народа е престъпно и това поражда редица аналогии с настоящото. В спомена намира място и описанието на бунта на тълпата в защита на Тракия (май, 1920г), нещо, което се случва точно преди преди 100 г. и доста наподобява гражданска действителност в столицата към 2020г.

Творбата „Пир в Ерусалим“ (видение) представя пиршеството в дома на Ирод Антипа докато съдят Исус. Гостите на пира, избрани първенци и влиятелни граждани, наблюдават небрежно през прозореца ареста на Исус. Синът на Антипа, Корнелий, изявява готовност да се застъпи за Исус, защото научава, че той е невинен, но другите го разубеждават да не го прави, да не си разваля пиршеството. На няколко пъти Корнелий се опитва да защити Исус от смъртното наказание, но го отвличат с вино и танцьорки и така той не успява да повлияе на съдбата му. Във финала на творбата под прозорците на къщата, в която е пира, минава народното шествие с Исус към хълма на Голгота, но това събитие не обезпокоява пиршеството. Видението на твореца е вариация на познатата от литературата идея „пир по време на чума“, но това е още по-зловещо видение, защото е всъщност пир по време на разпятие.

Последният мемоар от тази част е „Нашата Мелпомена в люлката си“. В него се визира началото на театралния живот в Пловдив след Освобождението. Творецът споделя за молбата да напише българска драма, което се случва и поради обстоятелството, че К. Величков е назначен за директор на театъра. Така двамата с Вазов имат възможността да напишат пиесата „Мортагон“ и авторът разказва преमेждията по нейното представяне. Също има и интересни спомени по постановката на Молиер „Скъперникът“, побългарена от Марко Балабанов на „Грабчо“.

Втора част от мемоарния цикъл включва 9 творби, посветени на спомените за посещението на крепостта Айваз-баба край Одрин, за Ботевата смърт на „Волът“, спомени от Одеса, бъдещи аналогия с настоящото време на твореца, исторически спомен за Асен I, изповед за нашия поетичен език, за празника на Кирил и Методий в годините на робството, още два пътеписа от Стара планина и Искърското дефиле, както и за ролята на Виенския конгрес за Европа.

Айваз-баба край Одрин е спомен по повод 9 г. от падането на Одрин. Събитието е отбелязано от посещение на вече българския Одрин от народни представители, сред които и Вазов. Разказът включва описание на пътуването до Одрин, като Вазов не пропуска да се възхити на двете български реки Тунджа и Марица. Емоционално е представен и самият Одрин – градът, според разказвача, изглежда зловец след обсадата, наподобява селище след холерна епидемия. От спомена става ясно, че генерал губернатор на Одрин по това време е ген. Г. Вазов, брат на автора. Тук се налага да се даде повече информация за личността на ген. Георги Вазов, наричан във публичното пространство „героят от Одрин“. Ген. Г. Вазов е мобилизиран в началото на Балканската война, като първоначално му е възложена длъжността началник на военните съобщения и етапите. По-късно е назначен за Лозенградски военен губернатор. Нашите войски стигат Чаталджа, а Одрин е обсаден. Назначава се комисия, която да обмисли начина за атакуване на Одрин. В тази комисия е включен и ген. Вазов. На 5 август 1913 г. Георги Вазов е произведен в чин генерал-лейтенант. За действията си при Одрин получава големи военни отличия – орден „За храброст“ III степен, а по-късно „Св. Александър“ II степен с мечовете.

Друг интересен спомен – видение е „Волът“ – това са спомени и видения по повод годишнина от Ботевата смърт. В тях Вазов разказва емигрантски спомени за отзивите в тези среди за дейността на Ботевата чета през 1876г., за разказа на един четник за смъртта на Ботев при Веслец и как по-късно се разбира, че там сражение не е имало, а четата само е пренощувала. Но Вазов е увековечил своята представа за станалото при Веслец и „по погрешка“ е вкарал това име в историята – така мимоходом се поставя въпросът за смъртта на героя, който въпрос няма еднозначен отговор и днес. Вазов говори за заблудата, съз-

гадена от четника Христо Иванов и последвалия разказ за събитията от Захари Стоянов. Нещо повече, З. Стоянов прави описание на поета по отпечатан в книгата му портрет, който не съвпада със спомените на Вазов: творецът го описва като „един барачест, като руски нихилист, с рязки и неправилни черти на лицето“. Ботев прилича според него на брат си генерал Кирил Ботев, но не и на изобразението от масово разпространяваните след смъртта му портрети. Този мемоарен очерк е емоционален спомен не само за лобното място на героя, но за неговото дело, за грешките на поколенията, останали в историята и дори за силата на художественото внушение.

„Революция“ (спомени от Одеса) са провокирани от случващото се по софийските улици, когато следствие на бежанската вълна от Русия след 1917г. те се изпълват с руска реч и руски офицери. Вазов си спомня собствената емиграция преди 32 г. в Одеса – говори за носталгията по родината, за самотата си в емиграция, срещите с други български мигранти.

„Асен I“ е спомен за величавото минало на България при цар Асен I. Това произведение не е точно мемоар, а нещо като исторически спомен, преразказан и осмислен по своеобразен начин от твореца. Вазов говори за речта на Асен пред войската в пиесата „Иванко, убиеца на Асеня“. Сравнява усещанията от спомена за величавото минало с усещанията от съвременната обстановка в следосвобожденска България.

Статията „Нашият поетичен език“ е белетристичен апотеоз на българския език, подобно на познатото стихотворение „Българският език“. Там четем: „Езикът е жив организъм. Той расте, развива се и се видоизменя (...)Аз мисля, че днешният книжовен език ще остане по хубост същият, само – по-префинен и по-богат. Той ще носи печата, който му даде глетото на талантиливи майстори – от Ботева до Яворова и Кирила Христова.“

„Аз винаги следя с удоволствие напредъка му“, споделя авторът, за него езикът „се изглажда, префинява, обогатява“. Следват множество примери в подкрепа на това твърдение. Вазов не се уморява да дава синоними, да прави съпоставки на употреба на думите, да сравнява народни и книжовни думи, защото живият език за него е извор на вдъхновение, той е история в думи. Вазов не само казва, а разказва спомени, подтик-

нали го към формулирането на тези твърдения, например по казуса с двойните предлози „Покойний Яворов ме канеше да пишем предлозите „въ“ и „съ“, „во“ и „со“, когато предхождат думи, що начеват с букви в и с, за да се „избегне мъчното произнасяне“. аз намерих това предпочитателно, но не се реших да пиша така, привичката ми пречеше. Някои поети подир Яворова възприех тия во и со. Малко гложди това на непривикналото ухо, но е в полза на благозвучието.“

Един великолепен спомен е „Големият ден (За празника на 24 май)“. Атмосферата на празника творецът сравнява с великденската тържественост, която за ревностния християнин е върховно преживяване. Вазов разказва спомен за празнуването на празника в Сопот – подготовката на училището за празника, в която участват всички деца, словото на главния учител, насочено към историята и пробуждането на патриотизма, присъствието на родителите, песента за Кирил и Методий на Яким Груев, учител в Пловдив, редувана (по задължение) от песен в чест на султана, присъствието на турския първенец, извеждането на учениците в Балкана към манастира „Св.Спас“, на поляните около който се паят революционни песни – атмосферата на спомена напълно отговаря на разказаното в „Под изгото“.

Споменът „Във висините и в самотиите“ е пътепис, провокиран от разходка с влак из дебрите на Стара планина, посещението на Лакатник, случайните срещи с местните хора и техните истории. От тези редове читателят по непринуден начин научава как Вазов черпи своите истории от истинския живот, а после само ги преподнася в художествена форма.

Пътеписът „При шумът на Искърта“ разкрива нощната картина над Искърското дефиле, из което минаването на влака е усетено като нещо нереално. Сравняването на картините на нощта и деня представят природното чудо по различен начин, което само по себе си е великолепно и буди у твореца възхищение. В спомените не са пропуснати разказите за срещи с местни хора и техния живот, както това се случва при почти всяко странстване на поета из природата.

Под заглавието „Два ареопага“ Вазов разказва исторически спомен за 9-ти юни 1815г., когато се открива Виенският конгрес и значението му за Европа след победата на Наполеон. Това е коментиран от твореца

исторически момент, на който той не е свидетел, но добре познава и по тази причина си позволява да коментира.

Третата част на мемоарите на твореца, която съдържа 3 произведения, е посветена на българския печат под турско робство, пробуждането на планината и възхищението от тази красота, историческият спомен за Ивайло.

„Нашият печат в турско време“ е мемоар, разказващ за вестниците по време на робството, сравнени с печата в Нова България. По думите на Вазов, възрожденският печат е включвал поне 176 вестника – представен основно чрез 4 седмичника – „Македония“, „Съветник“, „Турция“, „Напредък“, излизали в българската печатница в Цариград (у нас няма тогава българска печатница). Споменът разказва с какво нетърпение се очакват тези вестници. В кафенето в Сопот е имало практика младите и образованите люде да четат вестника на глас на всички. После цяла седмица в обществото се говори за новините, особено ако се отнасят до въпросното място. Чорбаджиите се отнасяли с пренебрежение към вестника, за разлика от по-учените и интелегентни хора или дори и по-простите неграмотни люде. Авторът споделя, че най-интересен му е бил в. „Съветник“, в който са се печатали и литературни творби с продължение. При спирането на вестника за негово най-голямо съжаление повестта „Живка“ на В. Друмев остава недонапечатана. Вестник „Турция“ е провеждал туркофилска политика.

С появата на вестника на П. Славейков „Македония“, се приковава вниманието на всички будни хора в държавата. В Пловдив, където Вазов учи в гимназията, е имало традиция да се четат по няколко часа на ден най-вече вестниците „Македония“ и „Напредък“, като в тези импровизирани сбирки активно участие са вземали и учители като Яким Груев. По мнението на Вазов Славейков си позволявал да печата и гръзки статии, за което понасял сериозни неприятности, като тази на Св. Миларов „Двете касти и власти...“. В спомена авторът споделя за силата на турската цензура, която например не допускала да се използва думата „свобода“, нито дори загатване за народни стремежи за промяна. Един път дори спрели един вестник защото използвал думата „комета“, която била разчетена като „комита“. Подобен е бил случаят и с името на Пушкин, асоциирано като човек с пушка.

Споменът „Планината се събужда“ е прекрасен пътепис за Искърското дефиле, на чийто пейзажен фон Вазов споделя нови преживявания, възвращения и притеснение от случващото се в родината. Творецът има сетива да се възторгне от обаянието на една прясно окосена ливада, да се докосне до съдбата на обикновения човек от планинската махала, да сподели неговия поглед за живота, да се научи дори от житейската му философия.

Последният мемоар „Ивайло“ е белетристичен спомен, относно преработката на Вазовата драма „Ивайло“, която вече е изграна на театрална сцена. Споделеното от автора е доказателство за творческата му възискателност, творецът е готов да направи промените, дори тази редакция да не види сцена, само заради удовлетворението, че нещата са станали според него както трябва. Вазов споделя, че се възмущава от странната личност на Ивайло-овчарят, свинарят и царят, според сведенията, които намира в старите летописи – гръцки и византийски. Макар да поддържа версията, че той е бил с обикновен незнатен произход, открива в него изключителни дарби и способности, което отправя към тезата, че може би не е бил от селски произход, а от царско потекло.

Това накратко е съдържанието на мемоарния сборник „Из бележника на поета“. Трите му части не са тематично, жанрово или времево обособени, те имат почти еднородна структура, съдържайки от всичко по малко. Точно датирани са 14 от творбите, включени в този мемоарен сборник, а 5 нямат датировка, но общо като период за написване на всички произведения е посочено времето 1919-1920г. Този факт не е само статистически белег, а преди всичко указание за творческото време на писателя, в което той е написал трите части. За Вазов това е време на абсолютна творческа зрялост, на своеобразна равностетка на преживяно, усетено, на воля на фантазни видения и философски обобщения.

Обобщение

От съдържанието на мемоарния цикъл „Из бележника на поета“ могат да бъдат изведени следните ключови тези:

- **Теза 1.** Природата на България винаги буди възхищението на твореца Вазов
- **Теза 2.** Историята е извор за размисъл и осмисляне на настоящето през призмата на времето.
- **Теза 3.** Българската история е изпълнена със загадки и неясни моменти, които я правят още по-очарователна и въздействаща.
- **Теза 4.** Българският език е белязан от божествено обаяние и възшебство на речта.
- **Теза 5.** Изкуството трябва да се развива от самите творци, които да носят отговорността да преработват творбите си, за да бъдат в крак с времето и търсенията на реципиента.

Тези твърдения представляват житейско верую на твореца, заявено по самобитен и оригинален начин в края на жизнения му път. Всички важни и възприети от Вазов като вечни теми в огромното му творчество, са намерили своето място в тази скромна книжка, представяща неговите ярки спомени, неподвластни на времето и забравата.

Спомените на Вазов са вълнуващи разкази за нравите и атмосферата на времето, за което разказва като негов свидетел и участник в събитията, а също за обществените настроения и вълнения, случващи се на границата на две епохи – предосвобожденската и следосвобожденската.

Сантименталност, родолюбие и обществен дълг във Вазовите мемоари „В Източна Румелия. Спомену“

София Михайлова

Представата за личността на Иван Вазов не може да бъде изчерпана нито само с литературно-културните, нито само обществените аспекти на дейността му. Макар и получил още приживе признание като народен поет, асоциациите около неговото име не спират дотук.

В мемоарите „В Източна Румелия. Спомену“ (Вазов 1956: 253–260) можем да видим авторовото наблюдение и интерпретация върху една изключително преломна и нестабилна политическа и културна епоха. Интересното в текста е, че забелязваме познати Вазови мотиви, поставени и обработени от авторовото съзнание по нов начин, показващи ни Вазов в различна светлина. Тук някои от добре познатите за Вазовото творчество мотиви са пречупени през нова призма, най-вече на културното и политическото начало. Авторът с огромно майсторство разкарва за лични случки и преживявания и по този начин подчертава и насочва вниманието на читателя към теми, проблеми и въпроси, които едновременно са важни и показателни за мисълта и делото му, но и за процесите и механизмите на определена усложнена културно-политическа епоха. Разказът от първо лице приближава максимално читателя до случките и събитията на текста, като засилва чувствителността и емоционалния елемент.

За Вазов още в началото на текста е важно да подчертае своята ирационална връзка и дълбока любов към родината. Неслучайно това е тема, спомената още в първите редове и съответно възприета като основополагаща за фигурата му. Народният поет е преди всичко дълбоко влюбен в родината. Това е силата, която го води и е в основата на всички неговии действия. Любовете, която изпитва е безусловна, неконтролируема, неописуема и дори по-силна от самия него. Тя му дава тласък не чрез разума, а чрез чувството, което винаги е по-силно. Още в началото

на мемоарната творба Вазов поставя силен акцент върху това силно романтическо вълнение на поетичната душа по един типичен за него, прочувствен начин. Определено в творбата можем да забележим колко силен е сантиментът към родния край, че сърцето му „ламти“ за него, че душата му „копнее“ за там и оттук става ясно как в основата на всички Вазови намерения се крие чистата, неподправена, безразмерна обич към родината. Тя винаги ще остане стожерът на всяко Вазово намерение и дело. Вгледайки се в родината, заедно с любовта, там винаги се открива и една непреодолима тъга по нея. В това отношение и текстът „В Източна Румелия. Спомени“ не е изключение. Темата за тъгата води след себе си и редица други образи, показателни за Вазовото творчество. Тъгата за Вазов носи спомен и гълг, ражда прочувствената песен, но и решителността на поета. Подобна е ситуацията и в настоящия случай. Тъгата по родината храни копнежа за изпълнението на синовия гълг (заминаването за Източна Румелия). Представата за свещен гълг, който е осъзнат и желан, е основна за текста, чрез него се вълпява патриотичният възторг на автора.

Синовността и гългът изпълват Вазов с огромна решителност и твърдост и точно тук виждаме две основополагащи за Вазовото мислене черти.

Още една линия, свързана с тъгата във Вазовото творчество, която тук няма да остане незасегната, е линията на миналото и спомена. Тук става дума за спомени, които са незаменими и свидни, изпълнени с емоционалност, но и примесени с огромна доза мъка. Кратките пейзажни описания в текста, с типичния вазовски език и изказ, ни дават ясна сметка колко изстрадали са те. И тук погледът на Вазов не е едностранен. От една страна, спомените превизвикват тъга, но от друга, подхранват нетърпението и ентусиазма на твореца за завръщането му в родния край. В крайна сметка можем да заключим, че споменът носи както радост, така и тъга. Вече виждаме, че при Вазов дори контрастите като радост и тъга, любов и ненавист, възторг и униение съжителстват и хармонират в неговата чувствителност.

Дотук разгледахме силната емоционалност на Вазов, неговия уклон към романтичното. Разбира се, когато Вазов се определя като тип писател може да се причисли към възрожденския, но не трябва да забра-

вяме, че той е и общественик. Тази негова позиция ясно е подчертана в мемоарите „В Източна Румелия. Спомену“, най-вече през по-горе споменатата тема за осъзнатия дълг. Естествено, възрожденското се долавя в цялото творчество на Вазов, но тук авторът сякаш умишлено е имал за цел да ни покаже себе си не толкова като писателя възрожденец или като народния поет, а като Вазов-общественика. Никъде в текста авторът не се самоизтъква открито, но при внимателно четене можем да забележим в каква голяма степен е спомогнал той за културното развитие на Пловдив през този период, в началото на който градът дори не е приличал на български. Несъмнено и тук наблюдаваме дълбоката чувствителност на Вазов, който споделя за смесените си чувства, които областта предизвиква у него. От една страна, това е възторгът, а от друга – разочарованието. Те обаче не застават между него и синовия дълг към родната Южна България и тук отново виждаме силната решителност на поета. Разбира се, тя не е напразна и води след себе си резултати, които са надлежно описани към края на текста. Вазов поставя силен акцент и чисто обемно в текста отделя голямо внимание на това как се е изменила областта за кратък период от време. За автора е важен и начинът, по който тя е видяна от чужденци, споделя техните коментари и оценки. Това не е случайно, тъй като е важно да се получи признание за българския труд отвън, защото при Вазов основното не е да изтъкне толкова себе си, колкото да утвърди българското. Затова е важно в края на текста да се постави ударение върху българския народ и патриотизъм и те да се покажат в една положителна светлина.

Когато говорим за усилията, положени от Вазов за културния и политически цъфтеж на Източна Румелия, не можем да се ограничим до решителността на народния поет, а задължително трябва да споменем и неговия оптимизъм. На не едно място в текста забелязваме опозицията между отношението на Вазов към областта и това, както на граждани на Княжеството, така и на румелийци. Това, което Вазов изтъква за себе, макар и недиректно, е именно фактът, че народния поет не изгубва вярата си в постигането на разцвет и свобода. Именно от такава фигура има нужда интелигенцията на Източна Румелия в този преломен за нея момент. Фигура, чиито морални качества са трудно до-

стижими за редица други личности. Фигура, с несломим дух и позитивна философия, която се открива не само в този конкретен текст, но и в цялото му творчество. Разбира се, Вазовият оптимизъм е изграден на базата на определен светоглед и темперамент, на базата на това, което чувства сърцето, в съчетание с плодовете на размислите му. В текста се вижда, че Иван Вазов е от личностите, които защитават тезата, че в света може да се постигне щастие, вярват в победата на доброто и светлината. Мотивът за светлината може да бъде видян в мемоарната творба „В Източна Румелия. Спомени“ най-вече в образа на слънцето. Словосъчетанието „слънцето на свободата“, с което произведението завършва, е симптоматично за цялото Вазово мислене. Това е моментът от текста, в който Вазов емоционално полита. Преминал през пъстра гама от тонове на дълбока чувствителност, воден от любовта и дълга, във финала на текста виждаме, че нейният автор е напълно удовлетворен само и единствено когато българското „засиява“. Тогава и самочувствието на народния поет е съвсем различно, а това е доказателство за неговата най-висша цел – разцветът и свободата на родината.

В мемоарите „В Източна Румелия. Спомени“ виждаме, че Вазов в никакъв случай не е едноизмерен. Дълбоката му чувствителност го води към разнородни чувства, но най-дълбоко вкоренени в душата му са безразмерната любов, моралните устои на свещения дълг и оптимизмът, които го тласкат напред, за да може да достигне до най-възвишения за времето идеал.

Източници:

Вазов, И. *Събрани съчинения в двадесет тома : Т. 9, Утро в Банки. Разкази. Спомени*. София, Български писател, 1956, с. 253-260.

Цанева, М. *Българската критика за Иван Вазов*. София, Български писател, 1988.

Радев, С. *Погледи върху литературата и изкуството и лични спомени*. София, 1965, с. 406-428. <https://sitebulgarizaedno.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1056:im&catid=29:2010-04-24-09-14-13&Itemid=61> [09.07.2020].

Исторически контекст и художествени послания на творбите от стихосбирката „Не ще загине“ на Иван Вазов

Теодора Петрова

За половинвековното си творческо присъствие в българската литература Иван Вазов остава феноменално по обем, многожанрово и всеобхватно по тематика творчество. Доминантен център в неговите творби е родината в цялата ѝ многоаспектност – историческо минало, национални борби, природа, език, обществен живот след Освобождението. Едни от творбите му са обхванати от възрожденския патос и романтизъм, други притежават определено критико-аналитична и сатирична насоченост.

Заради огромния принос за развитието на българската литература на Вазов е присъдена официално титлата „народен поет“ на юбилея по случай седемдесетгодишнината му през 1920 година. Но тази титла легитимира и още една много важна роля на Вазов, която самото време изисква – тази на духовен водач на нацията – много отговорна и тежка роля, често оспорвана му както от по-стари, така от по-млади литератори. Чрез своите творби Иван Вазов говори от името на българския народ и сам им дава определения – „те жив са отзвук на духа народни.“

Иван Вазов е разказвач, очевидец и тълкувател на видяното и преживяното в България преди и след Освобождението. Чрез творбите си той става хроникьор на националния ни живот, като не само отразява всяко събитие от обществения и културния ни живот, но дава и своята гражданска и патриотична оценка. Поел тежката задача на народен поет и духовен водач на нацията, Вазов трябва да отрази и изпитанията, пред които е изправена младата българска нация след Освобождението. Свидетел на четирите войни, които преживява нова България – Сръбско-българската (1885г.), Балканската (1912-1913г.), Междусъюзническата (1913г.) и Първата световна война (1915-1918г.), Вазов ги превръща в тема в стихосбирките си: „Сливница“ (1886), „Пог гърма на победите“ (1914), „Песни за Македония“ (1916), „Нови екове“ (1917). Така се превръща в хро-

никъор на българските изпитания по време на войните, които отразява от позицията на патриот, демократ и хуманист и ги представя според ролята им в националния ни живот.

Като поетичен отклик на последствията от Първата световна война се появява Вазовата стихосбирка „Не ще загине“ (1920). Будната му гражданска и човешка съвест не му позволяват да остане равнодушен към отчаянието на народа и злочестата съдба на родината, породени от една историческа несправедливост – подписването на Ньойския договор в Париж след края на Първата световна война. За пореден път народният поет доказва пряката си обвързаност със съдбата на България, доказва, че творбите му винаги са отзвук на народния дух. Пред своя приятел и биограф проф. Иван Шишманов, Вазов споделя, че стихотворенията от тази сбирка са посветени на новите тъги на България. Казва, че в тези усилни години и въпреки че издава „Люляка ми замириса“, той не е забравил съдбините на България. Втората национална катастрофа народният поет приема много мъчително, с усещането, че е настъпил разгром на българския свят. Но както винаги вярата и оптимизмът му надделяват.

За да вникнем в идейно-естетическите послания на стихосбирката „Не ще загине“, е необходимо да разгледаме историческия контекст, който я поражда. След края на Първата световна война – на 18.01.1919 год. в Париж е свикана мирна конференция, по време на която се разглеждат мирните договори между коалицията на победителите, наречена Антантата, и страните, загубили войната, сред които е и България. Сключени са общо пет договора в отделни Парижки предградия. Българската делегация няма никакъв достъп до конференцията. На делегатите е отнета каквато и да е възможност да участват в преговорите и договарянето на условията. На 19.09.1919 год. българската делегация е поканена в Министерството на външните работи и председателят Клемансо им връчва проекта за договор. На България се дава срок от 25 дни за представяне на писмени възражения. Делегацията се завръща в България. Започва работа за изработване на българския отговор до мирната конференция с възраженията от българска страна. След като стават известни непосилните условия и клаузи, в цяла България започват протести срещу този нечестен и унижителен акт. Всичко е напразно. Въз-

раженията не са приети. На 27.11.1919 год. в кметството на Парижкото предградие Ньой сюр Сен договърът е подписан – от българска страна го подписва новоизбраният министър-председател Александър Стамболийски. Подписването на Ньойския договор е национална катастрофа за България, която е принудена да плаща огромни репарации, лишена от армия, Македония отново е присъединена към Сърбия и Гърция. Към Сърбия са присъединени Струмица и Струмишко, заедно със Западните покрайнини (Царибродско и Босилеградско), а към Гърция е присъединена и Западна Тракия. И въпреки отчаянието, покрусата и тъгата, Вазов пише стихове, които обединява в сборник със заглавие „Не ще загине“. Заглавието звучи като мъжествено заклинание, събрало в себе си както тъгата, така и вярата и оптимизма за бъдещето на България. Огорчението на хуманиста от една световна несправедливост се слива с патоса на патриота и вярата му в България.

Отначало Вазов се колебае за заглавието между „България не гине“ и „О, майко“ (според сведенията на проф. Шишманов). Сбирката издадена през април 1920 год. от Книжарница „Т.Ф.Чипев“, София, Вазов озаглавява „Не ще загине“. Под заглавието е написано „Стихотворения“, а под него: „Писани през септември-октомври 1919 г.“ За мотото под заглавието Вазов избира думи, изречени от неговия кумир Виктор Юго и ги публикува в оригинал: „Ce siècle est a la barre, et je suis te main“. В превод на български език гласи: „Този век е на подсъдимата скамейка и аз съм неговият свидетел.“ Ако думите на В. Юго са изречени за бурния и граматичен XIX век – век на големи социални и политически сътресения както във Франция, така и в цяла Европа, то Вазов ги поставя в контекста на своето време. В стихосбирката са включени 14 стихотворения разпределени в два раздела: „Между погрома и Мира“ и „Триумфът на населението“.

В първия раздел са стихотворенията „В...???", „Разни го !“, „Молба“, „Ударите“, „Наежда“.

На 18 януари 1919 год. след края на Първата световна война във Версай, Париж се свиква мирна конференция. Председател е Жорж Клемансо. Участват американският президент Удроу Уилсън, английският министър-председател Лойд Джордж и италианският-министър председател Виторио Орландо. На конференцията се разглеждат мирните договори със страните, загубили войната – Германия, Царство България,

Австро-Унгария и Османската империя. В началото на март започват заседанията на комисията, която се занимава с Добруджанския въпрос, с румъно-българската и българо-сръбската граница. В средата на април става известно, че на конференцията, на която ще се подпише предварителния договор, няма да бъдат поканени делегати от България, Австрия и Турция. В София достигат слухове, че България ще загуби в полза на Гърция придобивките си от Балканската война. Става все по-ясно, че от българите ще бъдат отнети всички завоювани с цената на неизброими жертви земи. Под въпрос е дори опазването на граници отпреди войната. На 19.09.1919 год. Клемансо връчва официално на българската делегация условията за мир. В 25-дневен срок българската страна трябва да представи своите писмени възражения. Иван Вазов е отчаян от погрома, до който буржоазните правителства довеждат България. Възмутен е и от безмилостното отношение на нейните съседки – Гърция, Сърбия и Румъния. Вазов е сломен от случилото се, въпреки върховните постижения на героизъм и жертвоготовност на българската армия. Той е сред тези, които са се противопоставили срещу въвличането на България в Първата световна война на страната на Германия. Но когато това се случва той пламенно възпява в стиховете си победите на българския войник.

Първото стихотворение от първия раздел е озаглавено „В съсипните“. Заглавието отвежда към обществено-политическата обстановка в България след края на Първата световна война, към погрома, който Вазов назовава метафорично „съсипни“. Съсипани са надеждите за национално обединение, съсипан е патриотичния и героичен дух на българина. Основното чувство на творбата е разочарование и покруса от съдбата на родината. Лирическият говорител откроява образа на песника (остаряло наименование на певец), познал скръбта и разочарованието. Отново певецът, творецът е натоварен с мисията да бъде изразител на народните надежди и разочарования. Основният мотив – за покрусата и разочарованието за съдбата на България след войната е разгърнат в две строфи по четири стиха. Въпреки съсипаните надежди и мечти, въпреки скръбта и покрусата, оптимизмът на лирическият говорител не е загинал. Въпреки духовното отчаяние на песника, изречено метафорично чрез глагола „паднах“. Синовното обръщение към родината

„Майко“, както и епитетът „кървава“ препращат към погрома и жертвите след войната. И въпреки всичко в последните два стиха: „Но ти, Майко кървава, любима, не унивай, вярвай: Господ има !“, откриваме лъч оптимизъм и упование на лирическият говорител в една по-висша справедливост от човешката.

Мотивът за краха на народните надежди, за отчаянието и покрусата откриваме и във второто стихотворение от цикъла „Разни го !“. Заглавието е в кавички защото цитира думите на тълпата, преди Исус Христос да бъде разпънат на кръста и да изкупи греховете на същата тази тълпа. Библейската препратка подчертава невинността на България или по-точно на нейния народ и територия. Тези, които сега разпъват България са не по-малко виновни от нея за въвлечането на света в една антихуманна война. Откриваме и мотива за предателството. Както тези, които до вчера са посрещали Христос с „О, санна“, а след няколко дни са го заклеили с „Разни го !“, така и довчерашните съюзници на България сега най-ожесточено имат претенции към нейната територия. За това говори метафората „порувано тяло“. Боли го патриота Вазов, когато от „тялото“ на България трябва да се откъснат изконни български земи. България отново е назована със синовното обръщение „Майко“ и отношението на победителите към нея е сравнено с отношението към „богочеловека“, както Вазов нарича Исус Христос.

В третото стихотворение – „Молба“ мотивите за покрусата и безнадежността са допълнени от погубеното творческо вдъхновение на лирическият говорител. Сякаш с тази историческа несправедливост, стоварила се върху съдбата на България, върху лирическият говорител се стоварва и ново проклятие. Отчаян от погрома, както и от изгубените надежди, той осъзнава колко нереално звучат днес предишните му стихотворения, в които възпява победите на българския войник. И отново до отчаянието се нарежда искрицата оптимизъм. Символичен израз на тази надежда е образът на фара: „...виждам блед мъждука нейде фара, на теглата твои в океана.“ Тази светлинка за бъдещето на България, която той съзира, му дава основание да възкликне: „Ох, ще има край и таз неволя...“ За лирическият говорител има само една алтернатива – или господ да му даде сили да преживее тази неволя, или да го призове при себе си. Покрусата и отчаянието са стигнали дъното, ударът върху

здравите хуманистични и патриотични идеали на Вазов е голям. И все пак надделява несломимата вяра в бъдещето на България.

Четвъртото стихотворение от цикъла – „Ударите“, откроява причините, довели лирическият говорител до покрусата, отчаянието, безнадежността. Това са ударите, които България понася след края на войната – и от чужди, и от свои. Въпреки националната катастрофа, въпреки погрома, до който правителството е довело България, за лирическият говорител тя си остава „чиста, свята“. Отново в художествения текст присъства библейският мотив за Христовото разпятие и въпреки обвиненията на свои и чужди „Зла, безумна, виновата !“, за лирическият говорител България, която той нарича Майка, си остава чиста и свята като „разпятие Христово“. Подчертана е невинността на България, народа и армията. Убитият български дух ще бъде повдигнат, за да се намери лек за нанесените рани. Този лек ще бъде един справедлив мирен договор. Творбата, както и останалите четири от цикъла, завършва с оптимистично настроение: „... жилав си, народе, непостигнат / по търпеж и мощ в живота бурен.“

Вторият раздел от стихосбирката е озаглавен „Триумфът на насилиято“ и включва осем стихотворения. Първото стихотворение – „Мир?“ не случайно завършва с въпросителен знак. По този начин Вазов подчертава отново несправедливостта на наложения предварително проект за мирен договор и притискането на България да го подпише. Авторът изказва своето съмнение, че това е действително постигнат справедлив мир, но на огромна цена. Стихотворението е организирано в две строфи по четири стиха. Още първият стих започва с реторични въпроси, оспорващи честността и справедливостта на насила наложения мирен договор: „Мир ли? Мир ли е това?“. Веднага лирическият говорител сам дава отговор, че всъщност този мирен договор ще посее нова омраза, нови битки между страните, ще е „главня, пожари що се пали !“. Втората строфа отново започва с реторичен въпрос: „Мир?“. Отново лирическият говорител сам дава отговор, че това не е мир, а отмъщение на опиянени от победата страни. Метафората „кървав нож, забоден в жива рана“, препраща читателя към крайно жестоките клаузи за България като победена страна. Загатва, че този договор години по-късно

ще даде своето отражение върху бъдещето на Европа. Откъснатите от България територии лирическият говорител сравнява с „жива рана“.

Второто стихотворение от втория раздел е озаглавено „Престани !“. Не случайно авторът използва повелително наклонение. Заглавието загатва за необходимостта България да спре да храни напразни надежди за справедлив договор. Интерпретирани са мотивите за предателството чрез метафората „юдинский смях на враждата“. Довчерашните съюзници и настоящи съседи са сравнени с Юда Искариотски, предал Исус Христос. Творбата препраща отново към историческия контекст – времето на изготвяне на мирния договор във Версай, Париж. Съседите на България използват нейната слабост на победена страна, която първа слага оръжие по време на Първата световна война. Претенциите им са толкова големи, че поставят под въпрос самото съществуване на българската държава. Затова в началото съвсем сериозно се обсъжда план за ликвидирането и – да се раздели на три района, които да бъдат подчинени на Гърция, Сърбия и Румъния. Франция и Великобритания дават своята подкрепа. Иван Вазов обича да се придържа към историческите факти и документалната достоверност в своите творби. И в това стихотворение той загатва за тези исторически факти. Обръщайки се отново към родината с интимното „Майко“, той повелява да спре да се моли и очаква милост от тези държави. Лирическият говорител ги нарича „безмилостни гранити“. Дори загатва за тяхното злорадство от положението на България: „радват взора им враждебен / раните ти и сълзите !“. Своята поетическа равностетка лирическият говорител прави в последната строфа на творбата. „Все в дивний шум на века / зов за правда се издига: / той написан е на книга, / звярът все живей в човека !“

Третото стихотворение е озаглавено „Не гине“. Още заглавието показва категоричната увереност на твореца, че българската сила няма да загине. Устояла пет столетия на тегла и мъки, ще устои и сега. Творбата е пропита както от трагични нотки, така и оптимизъм. Поетическият текст е организиран в четири строфи по четири стиха. Първата строфа въвежда мотива за безжалостното отношение към България. Чуваме гласа на нейните врагове: „Нека гине, милост няма !“. Готови са да заличат една страна с многовековна история, култура, дух

и традиции. Щастливи, че са изкопали гробна яма за родината. Втората строфа въвежда контрастен мотив – мотивът за непобедената вяра в бъдещето на отечеството. Лирическият говорител изразява своето категорично убеждение, че не е загинала пет мъчителни столетия, няма да загине и сега. Третата строфа въвежда мотива за високата цена на това, България да съществува – това са нейните свидни жертви. Отново е категоричен лирическият говорител в своята визия за бъдещето на България: „не мре край свещен, населен / от гробове на герои.“ Последната строфа завършва с гласа на силите свише, които също са категорични, че няма да загине България: „Дни на правда приближават...“

Четвъртото стихотворение е озаглавено „Тях“ – остаряла надежна форма на израза „На тях“. Лирическият текст е построен в пет строфи по пет стиха. Първата строфа въвежда обръщението на лирическият говорител към победилите страни, които са наложили несправедливите си клаузи, а преди това заявили претенциите си към отечеството ни. Той е убеден, че въпреки силата, която е на тяхна страна, на наша страна е правото. Въпреки, че е унижена и потъпкана, то България има право да се бори за своята независимост. Правото е това, което запазва духа на българите, то е лампата, която осветява бъдещето.

Следващата творба е „Черната река“. Под заглавието Вазов е поставил уточнение: „Пред вида на траурното шествие в София на 29 септември 1919 година.“ Има леко разминаване между него и историческите източници. На 30.IX.1919 г. от прозореца на кабинета си Иван Вазов наблюдава шествието против натиска над България да подпише мирния договор. Протестиращите българи минавали по улица „Раковски“. Дълбоко развълнуван, Вазов споделя пред приятеля си професор Иван Шишманов: „Знаеш ли, Шишманов, вчера гледах импозантното шествие, аз плаках с глас, както може би никога не съм плакал.“ Този исторически факт става повод Вазов да напише стихотворението „Черната река“. Въпреки, че е смазан от неправдите и насилието, Вазов не се отчайва. Той отново доказва, че не случайно е избран за духовен водач на нацията. И в най-съкрушителните и безнадеждни моменти той и дава сили и вдъхва оптимизъм. Затова и стихотворението „Черната река“ е пропито както с тъга и покруса, така и с нотки на вяра и оптимизъм. Заглавието е метафора на историческия факт – многолюдното шествие е

предвождано от хора, носещи черни траурни знамена. Призивно звучат гумите на лирическият говорител, който води въображаем диалог със своята душа. Душата – най-ранимото място за всеки човек. За това, че не трябва да се унива и губи надежда, говорят повелителните глаголни форми: „Не унивай, „ободри се“, „изшълни се с вяра и надежда“. Величието на родината е разкрито чрез нейната скръб. Черни траурни знамена – символ на потъпканите надежди и идеали, осквернени гробове на герои: „гробовете свети пак в плен на гаври са“.

Шестото стихотворение Вазов озаглавява „Непобедима“. За мото избира отново мисълта на В. Юго: „Ние сме с вързани ръце и крака. Няма вече нации – сестри ! Аз предсказвам бездна за нашите завоеватели“, написана на френски език. В сп. „Мир“ под линия има следната бележка: „Написано по случай новата заповед за изпразване от нас на Беломорска Тракия и Струмишко въпреки договора за примирието и преди подписването на окончателния и жесток мирен договор, който трябва да отсъди кому ще останат тези български земи.“ Така тази бележка препраща към историческия контекст на 14.10.1919 год. – седмица преди събоносния Ньойски договор в сп. „Мир“, независимо от последвалите събития, Вазов обявява, че вярва, че нещата за родината му ще се променят. Вярва, че неминуемо ще настъпи денят на свободата за Македония и единствено се моли да доживее този велик ден за българския народ. Отново изповядва своята вяра в правдата и несломимата мощ на България. Лирическият говорител отново назовава родината с интимното обръщение „майко“ и я призовава да вярва в себе си и своята сила. България ще остане пред историята непобедима. Това нейно право я издига над катастрофата и над злорадните и врагове.

Седмото стихотворение е озаглавено „Уилсону“. Тази ода (в жанрово отношение притежава особеностите на одата) е посветена на президента на САЩ – Томас Удроу Уилсън. На мирните преговори през лятото и есента на 1919 год. той отстоява оставането на Беломорска Тракия, Южна Добруджа и Царибродско в пределите на българската държава и осуетява плана за ликвидирането на България като държава и разделянето и на три района, подчинени на Гърция, Сърбия и Румъния. Президентът е безкомпромисен докрай и дори заявява, че по-скоро ще напусне конференцията в Париж, отколкото да се съгласи с подялбата и ликви-

дирането на един народ със самостоятелна държава и вековно минало. Помощта му е изцяло безкомпромисна, защото е продиктувана от идеалистични подбуди. В своята ода Вазов отразява възторга, който е предизвикала инициативата на големия американски държавник. За мотото на творбата Вазов избира същата мисъл на В. Юго, която е поставил като мотото на своята стихосбирка: „Този век е на подсъдимата скамейка и аз съм неговият свидетел.“ За да вникнем задълбочено в художествения текст, трябва още малко да надникнем в историческия контекст. Още през януари 1918 год. президентът Уилсън е предложил план от 14 точки, в който предлага справедливо следвоенно устройство на Европа. Между тях са „само – определение на народите“, „да няма правителство без съгласие на управляваните“, „справедливост, безпристрастна към всички, били те приятели или врагове и безразлично чии интереси ще пострадат...“. При изготвянето на Ньойския договор представителите на САЩ, начело с президента Уилсън, се противопоставят на несправедливото отношение към победените страни, опасявайки се от нова световна война. След като Франция и Великобритания отхвърлят разумния подход на САЩ, доблестният президент напуска конференцията и оставя само някои свои служители да участват в нея. Тези принципи, издигнати от Уилсън, Вазов нарича в своята ода „евангелие ново“ и „миротворящо слово“, а самия президент оприличава на „нов Христос“ – спасителят за България. Творбата е пропита от възторг и преклонение пред делото на радетеля за правда и справедливост. Авторът използва антирезата, за да открие оптимистичните очаквания и песимистичните последици от края на войната. Вместо очакваната правда идва насилието, вместо любовта – срещат злоба. Лирическият говорител ясно осъзнава, че силата и мощта на българската армия по време на войната е потъпкана, след като идва мира: „ръце без меч – ръце са за верига...“. Изразява и своето възмущение от грубото нарушение на същинското примирие. Последната строфа на творбата ясно изразява възмущението от несправедливия и унижителен мир. Дори пролятата човешка кръв по време на войната не е такъв грях, колкото срама от нечестния мир.

Деветото стихотворение Иван Вазов озаглавява „Кулата“. Заглавието е една метафора на стеклите се обстоятелства след края на войната. Позицията на победителите авторът оприличава на построена

кула, но много крехка, защото за градеж са използвани несправедливостта, потъпканите човешки принципи за етническо самоопределение. От позицията на по-силния винаги можеш да гледаш от високо и да унижаваш, но това няма да трае вечно. Много образно Вазов изгражда визията за тази „крехка кула“. В градежа и отсега има гнилост, / стените и вече се пропукват жалко: / цимент им липсва – справедливост малко, / гранит в основите им – малко милост. Творбата е пропита, както от възмущение и гняв, така и от вяра и оптимизъм. Последната строфа ясно откроява надеждата, че справедливостта ще възтържествува. Настоящото е наречено „тъма“. Въпреки мрака лирическият говорител съзира светлинката на настъпващата правда. Уверен е, че над тяхната „Кула“ е „божий съд“. За да настъпи очакваното светло бъдеще, Вазов смята, че спасението е в труда.

Последното стихотворение от втория раздел авторът озаглавява „Да работим !“. Повелителната форма на глагола очертава неотложната необходимост от работа, от труда, който не ще позволи България да загине. На отчаянието от националната катастрофа Вазов противопоставя вярата си в жизнеността на българския народ, който ще намери нов идеал – труда. Разрухата може да бъде победена единствено чрез съзидание. Творбата е пропита от бодри и оптимистични нотки, превръщайки я в ода на труда и съграждането. Поетичният текст е организиран в девет строфи по четири стиха, като рефренът – призив „Да работим“ се повтаря в началото на осем от тях /без първата строфа/. Стихотворението внушава особено важната роля на труда за излизането от мрака на настоящето. Трудът е спасението, новият идеал, най-великото оръжие, „Ноевият ковчег“, който ще спаси човечеството, в частност българите. В това мрачно настояще Вазов открива спасителната светлина за своя народ – неуморния и съзидателен труд, който отново ще възроди авторитета и достойнствата на неговите сънародници. Само трудът и прогресът могат да бъдат противопоставени на погрома, хаоса и изтреблението на войната, както на унижителния и несправедлив мирен договор за България. Ето кое дава сили и основания на народния поет да вярва в своя народ, в изконните му добродетели, най-важният от които е трудът.

Написвайки творбите, които по-късно обединява в стихосбирката „Не ще загине“, Вазов доказва, че е заслужил титлата духовен водач на нацията. Той е този, който не само в действителност, но и чрез творбите си успокоява народа, вдъхва му сили и увереност в бъдещето, поддържа националното самочувствие. И когато все пак диктатът е натрапен на България и на 27 ноември 1919 год. е подписан унижителният за България Ньойски договор, Иван Вазов отново е този, който утешава народа си и му вдъхва вяра и кураж. В спомените си проф. Иван Шишманов свидетелства, че на 27 ноември в църквата „Света Неделя“ в София е отслужена панихида за загиналите войници през Първата световна война. Участниците предприемат спонтанно шествие из града, като хилядното множество се отправя към дома на Иван Вазов, за да търси от него отговор и утеха. Народният поет, заедно с проф. Иван Шишманов, е бил в отсрещния „Юнион клуб“. Вазов излязъл на ъгловия прозорец и се е обърнал към сънародниците си с думите: „С бодър дух трябва да посрещнем ударите на съдбата, без да се отчайваме, без да изпадаме в унижение... Ще превъзмогнем нещастие то си и ще създадем наскоро една нова, единна и мощно духовна България ! Не се отчайвайте ! ... Жив е българският Бог“. С тези думи духовният водач вдъхва надежда и оптимизъм у своя народ.

Източници:

Иван Вазов, Събрани съчинения том четвърти: Лирика (1913–1921), изд. Български писател, София 1976.

В. Димов, „Американският президент, който спаси България“ < <https://debati.bg/amerikanskiat-prezident-koyto-spasi-balgaria/>>.

Версайски договор, https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80 (24 ноември 2020).

Ньойски договор, <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D1%8C%D0%BE%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80> (24 ноември 2020).

- И. Нистеров, „Угроу Уилсън: Големият приятел на България, който няма паметник“ <<https://terminal3.bg/udrou-uilsn-golemijat-prijatel-na-blgarija-kojto-njama-pametnik/>> [24 ноември 2020].
- П. Ненков, „Не се отчайвайте! Жив е българският Боз!“ <<http://www.desant.net/show-news/47707>> [24 ноември 2020].
- Угроу Уилсън, <https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%83_%D0%A3%D0%B8%D0%BB%D1%81%D1%8A%D0%BD> [24 ноември 2020].

Часть Вторая

ПРОГРАМА
ЗА ОТПРАЗДНУВАНЕ ЮБИЛЕЯ НА
ИВАНЪ ВАЗОВЪ

50-ГОДИШЕНЪ КНИЖОВЕНЪ И
70-ГОДИШЕНЪ ОТЪ РОЖДЕНИЕ

24. X. 1920.

ЧАСТЪ I.
ПРЪДИ ОБЪДЪ.

Чествуване на юбиляра
въ Народния Театъръ
съ поздравления и адреси,
10 часа сутринта.

I. Народниятъ химнъ. Изпълнява хорътъ на г. Н. Ив. Николаевъ и операта. Акомпанира хорътъ на Народната опера.

II. Кантата въ честь на юбиляра. Текстъ отъ Кирилъ Христовъ, музика отъ Д. х. Георгиевъ. Изпълнява хорътъ на г. Н. Ив. Николаевъ и хорътъ на Народната опера. Акомпанира оперниятъ оркестъръ.

III. Ръчи и привѣтствия:

- 1) Министърътъ на Народното Просвѣщение, г. Ст. Омарчевски.
- 2) Прѣдседателътъ на Нар. Събрание, г. А. Ботевъ.
- 3) Прѣдставителътъ на Св. Синодъ, протоиерей Д-ръ Ст. Цанковъ.
- 4) Подпрѣдседателътъ на Академията на наукитъ. г. Л. Милетичъ.
- 5) Ректорътъ на университета, г. М. Поповъ.
- 6) Началникъ Щаба на Армията, полковникъ П. Мидилевъ.
- 7) Кметътъ на столицата, г. К. Батоловъ.
- 8) Подпрѣдседателътъ на Съюза на българскитъ учени, писатели и художници, г. професоръ В. Молловъ.
- 9) Прѣдседателътъ на Съюза на писателитъ, г. Елинъ-Пелинъ.
- 10) Директорътъ на Нар. Театъръ, г. Хр. Цанковъ
- 11) Директорътъ на Художествено-Индустриалното училище, г. Б. Михайловъ.
- 12) Директорътъ на Музикалното училище, г. Д. х. Георгиевъ.
- 13) Прѣдставителъ на Софийскитъ гимназии, прогимназии и основни у-ща, директоръ г. И. Черноколевъ.
- 14) Прѣдседателътъ на дружеството на столичнитъ журналисти, г. В. Пасковъ.

15) Прѣдставитель на търговскитѣ камари и професионалнитѣ организации, г. Стефанъ Пипевъ, прѣседатель на търг. дружество и членъ на Соф. камара.

16) Прѣдставитель на Македонскитѣ братства, г. Хр. Каранджуловъ.

17) Прѣдставитель на българитѣ отъ Добруджа, Тракия и другадѣ.

18) Прѣдставитель на Съюза на благотворителността, г-жа Ю. Малинова.

19) Прѣдставитель на окръжнитѣ постоянни комисии.

20) Прѣдседателтъ на книжовния юбилеенъ комитетъ, г. професоръ Б. Цоневъ.

21) Прѣдседателтъ на Организационния юбилеенъ комитетъ, г. професоръ Д-ръ Ив. Георговъ.

IV. Отговоръ на юбиляра.

V. * * * Изпълнява оркестъртъ на Народн. опера.

ЧАСТЪ II.

СЛѢДЪ ОБЪДЪ.

Всенародно чествуване

на поета прѣдъ дома му

на ул. Вълковичъ и Раковска

въ 3 часа.

РЕДЪ НА ШЕСТВИЕТО:

- 1) Основни училища,
- 2) Прогимназии,
- 3) Гимназии,
- 4) Специални училища,
- 5) Военно училище,
- 6) Университетъ,
- 7) Културни дружества,
- 8) Войскови части отъ Софийския гарнизонъ.

ЧАСТЬ III.

Тържествена вечерь
въ Народния Театъръ.

Начало въ 6^{1/2} часа — край къмъ 9 ч.

ПРОГРАМА:

1. **Народниятъ химнъ.** Изпълнява хорътъ на г. Н. Ив. Николаевъ. Акомпанира оркестърътъ на Народната опера.

2. **Кантата въ честь на юбиляра.** Текстъ отъ Кирилъ Христовъ, музика отъ Д. х. Георгиевъ. Изпълнява хорътъ на г. Н. Ив. Николаевъ и хорътъ на операта. Акомпанира оперниятъ оркестъръ.

3. **„Ив. Вазову“** — отъ К. Христовъ. Декламира г-жа Ел. Снѣжина, артистка отъ Народния Театъръ.

4. **„Хъшове“**, драма отъ Ив. Вазовъ — I дѣйствиe.

5. **Соло** — изпълнява г. Петъръ Райчевъ.

6. **„Нивата“** — отъ Ив. Вазовъ. Декламира г-жа А. Будевска-Ганчева, артистка отъ Народния Театъръ.

7. **Соло** — изпълнява г-ца Ана Тодорова, артистка отъ Народната опера.

8. **„Къмъ пропасть“**, драма отъ Ив. Вазовъ — III дѣйствиe.

9. * * * Изпълнява оркестърътъ на Народн. опера.

ЧАСТЬ IV.

ВЕЧЕРЯ ВЪ ЧЕСТЬ НА ЮБИЛЯРА,
ДАДЕНА ОТЪ Г-НЪ МИНИСТРА НА НАРОДНОТО ПРОСВѢЩЕНИЕ Г. СТ. ОМАРЧЕВСКИ
ВЪ „ЮНИОНЪ ПАЛАСЪ“.

МНБ. № 1913

ЮБИЛЕЕНЪ СБОРНИКЪ ИВАНЪ ВАЗОВЪ

~~Одг. № 5
м. № 5~~

1870—1920

ПОДЪ РЕДАКЦИЯТА НА
ХР. ЦАНКОВЪ

120

ИВАНЪ ВАЗОВЪ

ОРГАНИЗАЦИОННИЯТЪ юбилеенъ комитетъ „Ив. Вазовъ“, като счита, че юбилеятъ за петдесетгодишния трудъ въ областта на художествената литература на народния поетъ Ив. Вазовъ е най-големия досегашенъ празникъ на новата българска литература, рѣши да издаде въ негова честь тоя сборникъ, въ който да получи едно вѣрно отражение сегашното състояние на българската художествена мисль.

Съ неговото редактиране комитетътъ натовари г. Кирилъ Христовъ и мене. Поради прѣумора г. Христовъ неможа да вземе участие въ редактирането и послѣдното остана върху мене.

На поканата на комитета се отзоваха видни наши общественици и почти всички български поети и писатели. Отзоваха се и лица, които не сж писали, но които чувстватъ необходима нужда да изразятъ по нѣкакъвъ начинъ голѣмата си адмирация къмъ поета.

Рамкитѣ на сборника, поради труднитѣ условия за печатъ, се указаха малки да поберагъ цѣлия годеиъ за печатане материалъ и съ това да бждатъ задоволени всички, които пожелаха да почетатъ чествта на поета. Голѣма частъ отъ материала остана непомѣстена.

Отъ името на Организационния юбилеенъ комитетъ „Ив. Вазовъ“ изказвамъ сърдечна благодарностъ на всички общественици, поети и писатели — наши и чужди — които тѣй драговошно се отзоваха съсъ своето сътрудничество въ тоя сборникъ и моля да извинятъ ония, на които трудоветѣ, по чисто технически причини, неможаха да се помѣстятъ.

Х. Ц.

КИРИЛЪ ХРИСТОВЪ

ИВАНЪ ВАЗОВУ

Боговдъхновеный, тебѣ роди те
мисльта на Стара-планина.
И пое на робството въ тъмитѣ
своя пѣтъ ти — пѣтъ къмъ свѣтлина.

Въкове свобода робѣтъ чака —
и въстителя ѝ. О, блаженъ!
Ти дойде и тъмна скръбъ оплака
на прѣдълитѣ на ноцъ и день.

И донесе обичъ беззавѣтна
въ буритѣ на новия животъ:
колко пѣти твоятто слово свѣтна
на водители и на народъ!

Безначалье, крѣсъци отровни.
Братъ отъ брата кански тукъ пици.
Но ти добродѣтели върховни
на душитъ робски приобици.

Дойде връме — българското име
бъ на вси уста! О, славни дни!
Но еднѣжъ ли ний, непостижими,
падахме отъ страшни висини!

И съ народа си многострадаленъ
самъ се ти стропаля въ пропастьта,
ала, още трѣпенъ и печаленъ,
сочеше му нова висота.

Слава тебъ, любимецо народенъ:
Бодъръ, крълѣкъ, съ вѣра ти живѣй,
че зората на животъ свободенъ
родний край разкъсанъ ще огрѣй.

ИВ. ЕВ. ГЕШОВЪ

Прѣдседателъ на Бѣлг. Ака-
демия на Наукитѣ

ВПРѢГНАТИЯТЪ ПЕГАСЪ

Прѣдседателъ на Областното Събрание и на неговия Постояненъ Комитетъ прѣзъ първитѣ двѣ години отъ сществуването на Източна Румелия, азъ имахъ щастието, прѣзъ втората година, прѣзъ 1880—81, да броя между своитѣ колеги и въ двѣтѣ изборни тѣла нашия народенъ поетъ. Една неодолима „тѣжа по родината“, споредъ току-що издаденитѣ негови спомени за Източна Румелия, бѣ го уловила въ Берковица, дѣто бѣ чиновникъ, и бѣ го накарала да полети къмъ оная отцѣпена отъ Берлинския договоръ частъ на бѣлгарското отечество, на която въ Берлинъ бѣха дали името Източна Румелия.

И стигналъ въ Пловдивъ, той посѣти онова Областно Събрание, което чужденци бѣха намислили да направятъ прѣдставителство на една троезична областъ и което ние бѣхме сполучили да обѣрнемъ въ единъ бѣлгарски малкъ парламентъ. „Когато посѣтихъ това Събрание, пише той въ горѣспоменатитѣ свои спомени, душата ми се изпълни съ гордость и наслада. Тамъ имаше бѣлгари, прочули се по заслуги и по дарования. Областьта бѣ изпратила всичкитѣ си достойни синове, всичкитѣ си громки имена . . . Цѣлата почти камара състоеше отъ образовани хора. Разискванията ставаха мирно, достолѣпно, прѣннията бѣха съдржани, никаква грубость, никакво ругателство. Събранието сѣкашъ състоеше отъ човѣци, дълги години врѣли въ парламентаренъ животъ, привикнали на дисциплина и на прилични отношения единъ къмъ други. Имаше нѣщо европейско тукъ, нѣщо хубаво и утѣшително. Това събрание ржководѣше сѣдбнитѣ на областта. И областъта цвѣтѣше економически, развиваше се политически и духовно“.

Една щастлива случайность даде възможность на тогавашния Генералъ-Губернаторъ на Източна Румелия да назначи Вазова за членъ на това Събрание, което тѣй много бѣ му се понарило. И скоро крилатиятъ му Пегасъ, едва освободенъ отъ чиновнишки юзди, се впрѣгна пакъ за да тегли, тоя пжтъ много по-тежката колесница, на върховното управление на Южна Бѣлгария. Той бѣ избранъ за членъ на Постоянния Комитетъ.

Неведнажъ азъ вече писахъ, въ страницитѣ на Периодическото списание на нашата Академия, за функциитѣ на Източно-румелийския Постояненъ Комитетъ, за оригиналниия начинъ, по който той се избираше. До него трѣбваше Генералъ-Губернаторътъ да се допитва за всичко, което надминаваше изпълнението на законитѣ; той, а не главниятъ управителъ, имаше право да контролира всички чиновници и да ги дава подъ сждъ; той отваряше допълнителни кредити, когато се докажеше, че вписанитѣ въ бюджета суми сж недостатъчни; и най-послѣ и най-главно, той имаше право между сеситѣ да гласува и закони, наречени публично-административни правилници. Отъ какво голѣмо значение бѣ това послѣдно право ще се разбере като се каже, че Турция систематически отказваше да одобри законитѣ на Областното Събрание и че сждитѣ закони, гласувани отъ Постоянния Комитетъ въ форма на публично-административни правилници, не се подлагаха на одобрението ѝ и влизаха веднага въ сила. Благодарение на това право на Постоянния Комитетъ можа Източна Румелия да стане българска област и да се радва на едно добро управление. Колкото за начина на избирането на 10-тѣ дѣйствителни членове на комитета и на 3-тѣ запасни, споредъ Органическиия уставъ — конституцията на Източна Румелия — на бюлетинитѣ за избиране дѣйствителнитѣ членове можаха да се вписватъ само 6 имена, а на ония за запаснитѣ само 2. Това постановление, прѣвъ опитъ у насъ на съразмѣрна изборна система, бѣше ни се наложило за да могатъ и малцинствата на Източна Румелия, турци и гърци, да се прѣдставляватъ въ Постоянния Комитетъ.

Но ние българитѣ бѣхме тѣй много — отъ 56-тѣ душъ членове на Областното Събрание имаше само 16 небългари и то повечето по право или назначени — че още при първия изборъ на Постоянния Комитетъ, на 10 декември 1879, избрахме само българи. А при втория, на 22 октомври 1880, избра се при другитѣ 9 души дѣйствителни членове, все българи, и Вазовъ. И на 23 октомври Комитетътъ се конституира, като избра за прѣдседател мене, за подпрѣдседател покойния Д-ръ Г. Янколовъ, а за секретаръ Вазова. И 147-тѣ протокола на тоя втори Постояненъ Комитетъ на Южна България сж всичкитѣ подписани отъ народния ни поетъ. За третия той не бѣ избранъ освѣнъ като запасенъ членъ и то защото нашата партия, къмъ която и той се числѣше въ Източна Румелия, неможа да прокара всичкитѣ свои кандидати за дѣйствителни членове. Не слѣдъ много обаче азъ станахъ директоръ — въ Източна Румелия нѣмаше министри, а директори — на финанситѣ. И на 14 януари 1882 се прочете въ Постоянния Комитетъ моята оставка отъ членството ми въ него и моето желание да бжде Вазовъ мой замѣстникъ. И тѣй той пакъ влѣзе въ Комитета, но не като секретаръ, тѣй като другъ бѣше вече избранъ да секретарствува.

Много служби съмъ азъ изпълнявалъ, на много изборни тѣла съмъ принадлежащъ. Но моето сътрудничество съ славния ни поетъ ще остане

най-милият ми споменъ отъ моя общественъ животъ. Въ заседанията той рѣдко говорѣше. Мечтаеше. Като че на невидими струни звѣнтѣха за него, и го унасѣха, чудни спомени, дивни пѣсни, нѣкои отъ които, като незабравимата Епопея на Забравенитѣ, се явиха нея година въ Гусл а. И музиката на тая Гусл а като че се слушаше отъ всички ни, успокояваше възбуденитѣ, укротяваше буйнитѣ. Никаква неблагозвучна дума, никакви бурни дебати не помня азъ отъ ония паметни заседания. При благодатния лѣхъ на хармония, който вѣеше отъ поета, не на праздни наддумвания, а на плодотворна сговорна работа бѣха посветени тѣ. А подиръ тѣхъ, пристѣпвахме ние съ него къмъ изпълнението на рѣшенията, къмъ прѣглеждане на протоколитѣ, които се съставляваха отъ нашия старъ и още бодъръ приятель, Ив. Говедаровъ. И законъ подиръ законъ, наредба подиръ наредба се подписваха отъ насъ, изпращаха се за прилагане и мощно допринасяха за доброто уреждане, за културния и стопански напредѣкъ на съсипаната отъ възстанието и войната Южна България.

Впрѣгнатиятъ Пегасъ бѣ единъ славенъ другаръ, единъ цѣненъ общественъ служителъ.

ДОРА ГАБЕ

ВАВЕЛЪ

Дворци и църкви тамъ стоятъ отъ вѣка,
мълчанието скрили въ своята грждь.
Въ недра и пазви тайнитѣ имъ спятъ.
— Спри стѣпките си и тръгни полека!...

Срѣдъ сводове подземни, царски кости
и скъпи саркофази, драгоцѣненъ сждь
— надъ своя прахъ изваяни лежатъ
царе безсмъртни, кратки земни гости.

И тамъ, на Вавелъ дѣто бий сърцето:
килия проста, гладкъ саркофагъ,
кандило трепка, гледа съ погледъ благъ
Светата Майка — тамо спи Поета.

Надъ него трепне свѣтълъ полумракъ,
и бди отвънъ на Вавелъ силуета.

Краковъ, 1913.

ГРОБЪТЪ НА БАЩА МИ

ОТКЖСЛЕКЪ

Най-послѣ ние се откжснахме отъ изпращачитѣ. Мжчителниятъ часъ на раздѣлата се свърши и всички се усѣщаха нѣкакъ си облекчени.

Пжтьтъ кривна въ долината. Азъ се обърнахъ за послѣденъ пжтъ назадъ. Далече задъ насъ още стоеха изпращачитѣ, прѣснати по пжтя и ни махаха съ кърпи. Добри наклони нѣколко пжти байрака поздравително къмъ тѣхъ. Чуха се изстрѣли и ново „ура“. Ние слѣзохме въ дола и се изгубихме отъ очитѣ имъ.

— Прошавайте, прощавайте! — казвахъ мисленно азъ на близкитѣ си.

Минахме край буренясалитѣ селски гробища. По трънитѣ весело играеха врабчета. Малката вадичка наблизо нешаваше, като че бѣше умрѣла. Групата стари брѣстове на горния край хвърляха сѣнка по цѣлата тая нива на смъртъта. Извъ бурена съ мжка се показваха стари кръстовете надъ забравени вече гробове на нашитѣ прадѣди. До голѣмата круша отстрани стърчеше новиятъ каменъ кръстъ надъ бащиния ми още прѣсенъ гробъ.

Отбихъ се да му се поклоня.

Въ споменитѣ ми изпжкна като живъ добрия, хубавия старчески образъ на моя баща, който почиваше тукъ подъ прѣстъта. Той умрѣ на осемдесетъ годишна възраст и бѣше отъ ония поколѣния, които прѣживѣха най-свѣтлитѣ, най-бурнитѣ врѣмена на нашето народно възраждане. Макаръ да бѣше прѣкаралъ живота си въ село, вързанъ за земята си, той покрай другото бѣ се занимавалъ съ търговия и долгерство и затова имаше познанства и врѣзки съ хората извъ цѣлия окржгъ. Той имаше благъ, добродушенъ характеръ и умѣеше да говори мждро, сладко, съ една жива и дълбока духовитость, за което всички го обичаха. Неговитѣ остроти бързо минаваха отъ село на село, разнасяха се на далече и се прѣдаваха като пословици, които нѣма никога да се забравятъ.

Въ околията ведно съ народнитѣ пословици, приказки и пѣсни ще се прѣдаватъ отъ поколѣние на поколѣние и неговитѣ пълни съ жизнена правда, духовити поговорки, неговитѣ басни, пълни съ мждрость и житейска опитность и неговитѣ приказки, разказани за примѣръ. Никой нѣма да знае кой е скромниятъ авторъ на тия прости и прѣкрасни илюстрации на живота, но тѣ ще се прѣдаватъ съ усърдие, ще се слушатъ съ наслада, ще радватъ и ще проясняватъ проститѣ души.

Тия качества изтъкваха навсѣкждѣ баща ми, като единъ личенъ човѣкъ между хората, срѣдъ които живѣеше. Той никога не е билъ чуждъ

на живота на своето врѣме. Той самъ бѣ се училъ на грамотность още въ ония врѣмена, когато това искусство бѣше родно и свещено, когато се прѣдаваше скришомъ по тъмнитѣ килии. По това врѣме баща ми бѣше единствения грамотенъ човѣкъ отъ неговото поколѣние въ село. По-послѣ, десетина години прѣди освобождението, той на свои срѣдства повикалъ нѣкой си прочуть граматикъ, събралъ дѣцата на близкитѣ си приятели изъ околията и отворилъ училище въ зимника на нашата кѣща. Всички тия възпитаници на наустницата още тогава сж станали попове по селата. По стѣнитѣ и дирекцитѣ на нашата стара кѣща дълго врѣме стоеха залѣпѣни таблицитѣ и програмитѣ на таа свѣтла примитивна школа, а по тавана дълго се подмѣташе благословената ф а л а г а, майка на науката, трудолюбието и всички ония възвишени добродѣтели, които като цвѣтя сж красили душитѣ на младежъта отъ онова врѣме.

Азъ се гордѣя съ моя баща. Като си помисля за ония чудни врѣмена на възраждането, азъ виждамъ колко велико е неговото просто дѣло и моята синовна благодарность е безкрайна.

Баща ми бѣ прѣживѣлъ борбитѣ на духовното възраждане и априлското възстание съ всичкитѣ негови радости и ужасни послѣдствия, кланета, бѣгства и разочарования. Той бѣ видѣлъ свѣтлитѣ дни на освобождението. Въ неговата кѣща сж ношували руски генерали. Той бѣ прѣживѣлъ трепетътъ на освобождението. Неговитѣ синове бѣха взели участие въ сръбско-българската война. Той видѣ и послѣдната освободителна война и нейния нещастенъ край го сломи и вкара въ гроба.

Нахлуването на ромѣни въ нашето село за него бѣ тежкъ ударъ. Той не можеше да разбере какъ е възможно това. За него това бѣ най-голѣмия позоръ за българския народъ и разочарованъ и огорченъ, той съ сълзи на очитѣ го проклиняше като недостоенъ народъ. Азъ прощавамъ това на моя бѣденъ баща. Азъ разбирамъ неговото оскърбено сърце. Неговата вѣра, неговитѣ надежди, съ които бѣ живѣлъ, се разрушиха за единъ мигъ, тѣй грозно, тѣй нещастно.

Прѣзъ цѣлото врѣме до като ромѣнскитѣ войски сж били въ село, баща ми не се е показалъ отъ кѣщи навънъ. Той е стоялъ вжтрѣ сломенъ и не е могълъ да гледа народния срамъ.

Остарѣлъ и съкрушенъ той ме срѣщна съ упрѣкъ, когато се върнахъ отъ войната. Оттеглянието на ромѣнитѣ не можа да го утѣши. Накоро слѣдъ това той умрѣ тихо. Бѣдниятъ мой баща, той отиде съ тѣжа въ гроба и това понѣкога гризе съвѣстъта ми.

Мълчеливо се поклонихъ и цѣлунахъ кръста, подъ който той почива.

Лека прѣстъ, мой добри татко! Твоя земенъ дѣлъ е свършенъ. Ти направи всичко, което можа. Ти изпълни просто и благородно дългътъ, който врѣмето бѣ ти възложило.

Сега е редъ на твоя синъ.

НАШЕТО ЕМИГРАНТСТВО ВЪ РУСИЯ

ИЗЪ МОИТЪ ОТКЪСЛЕЧНИ СПОМЕНИ

Другадъ сж изложени страницитъ на първото ми емигрантство въ Букурещъ, гдѣто името на Вазова е прѣплетено съ голѣма частъ отъ събитията, отъ историята на емигрантскитъ движения и копнежи и отъ споменитъ ми за неговото участие въ редактирания отъ менъ тогазъ революционенъ вѣстникъ „Стара Планина“.

Това първо емигрантство бѣше прѣзъ 1876 г. Азъ бѣгахъ (17 май) отъ Медицинската Военна Школа въ Цариградъ — която за да свърша ми оставаше около година и половина. Принуденъ бѣхъ да се отстраня отъ школата, защото бѣхъ обвиненъ и прѣдаденъ на сждъ за нѣколко страници отъ „Пжтуване около свѣта“ и за хваната кореспонденция съ Любена Каравеловъ. Въобще обвиненъ бѣхъ отъ цариградската полиция (Баби-Заптие) че много съмъ се бъркалъ въ „народни работи“ (миллетъ-ишлери) и то нѣкои противудържавни (Девлете-карши)¹⁾.

Ако първото ми емигрантство бѣше извикано отъ прѣслѣдвания на турската полиция въ Цариградъ, то второто бѣше наложено отъ насилията и буйствата, съ които се ознаменова особено епохата на безкняжието у насъ (1886—1887 г.)²⁾

Емиграцията ни слѣдъ контра-прѣврата (1886 г. 10 авг.) намѣри убѣжище въ Цариградъ, а слѣдъ това нѣкои се озоваха въ Русия. Между тѣзи послѣднитъ бѣше и Ив. Вазовъ. Азъ прѣкарахъ една година и три мѣсеца въ Одеса, откакъ бѣхъ проживѣлъ около година и половина въ Цариградъ.

Малко се е писало и съвсѣмъ малко се знае за емигрантството ни въ Цариградъ и Русия прѣзъ 1886—1889 г. Доморасли бързописци успѣха

¹⁾ Нѣкои свѣдѣния за този моментъ читателтъ ще намѣри въ: а) „Политическитъ ни прѣгрѣшения“, брош. Пловдивъ 1894 г.; б) въ статията ми „Зашо турската полиция закла два листа въ една моя книга прѣди 30 години?“ въ сп. Бѣлг. Сбирка, кн. I, 1901 г. и в) въ „Забравени страници за Македония“ Бѣлг. Сбирка, 1914 г. кн. 10. Управлението на Медицинската Школа бѣше узнало рано за моитъ извън академически занятия — първата ми статия за бѣлгарския языкъ се бѣше появила въ в. „Македония“ още прѣзъ 1871 г. — но за моята благонадежностъ бѣше поржчителствувалъ Д-ръ Хр. Стамболски, професоръ по анатомия, и за това не ми се правѣха особни спжкки. Началството, обаче, се стрѣсна повече слѣдъ моето обикаляне на Македония — като прѣдседателъ на Македонската дружина въ Цариградъ — и слѣдъ появяване на поменатото „Пжтуване около свѣта“.

²⁾ За това второ емигрантство вж. пакъ моята брошура „Политическитъ ни прѣгрѣшения“, особно глава VI. „Нашето емигрантство и прословутитъ махзари“.

наистина да надращятъ, и въ стихове и въ проза, всевъзможни нелѣпици за нашето — мое и на другаритѣ ми — „позорно бѣгство“ изъ Пловдивъ, за нашия „махзаръ“ въ Цариградъ и за „одеския казанъ“. Съ опровержението на тѣзи нелѣпици ние не сме се занимавали, или по тѣхъ сме казали съвсѣмъ малко нѣщо. Една тактическа грѣшка! На тази грѣшка, на нашето неопровергаване, се дължи обстоятелството, че и въ днешно врѣме има даже добросъвѣстни хора, които, введени въ заблуждение отъ лъжливитѣ свѣдѣния и подмѣтания по адресъ на политическитѣ изгнаници отъ първото врѣме на стамболовския режимъ, считатъ клюкитѣ за факти. Измислицитѣ се прѣобръщатъ въ легенди.

Когато дирекцията историческата истина се обърне къмъ миналото и поиска да провѣри дѣйствителността, той ще разбере лесно и ясно:

П ъ р в о. „Позорното бѣгство“ бѣше единъ подвигъ на нѣкои общественици, извършенъ въ това врѣме отъ тѣхъ за да запазятъ главата си, честъта си, името си. А „фереджето“, съ което се обличатъ разни — споредъ нуждата — политически изгнаници, не е нищо друго, освѣнъ една шега, лоша шега, създадена първоначално отъ партизанскитѣ клюки и измислици между пловдивскитѣ „казйонни“ срѣди.

В т о р о. Махзарътъ, подписанъ отъ емигрантитѣ въ Цариградъ, не е друго освѣнъ единъ политически мемоаръ, съ който тогавашната емиграция може само да се хвали, че е изпълнила единъ отечественъ дългъ. Този мемоаръ бѣше написанъ по французски и въ него се излагаше положението на работитѣ у насъ, особно въ Южна България, положение създадено слѣдъ контра-прѣврата и абдикацията на князь Александра: изтѣкваха се въ него буйствата, насилията и терорътъ на врѣменнитѣ управници противъ тѣхнитѣ политически противници и се искаше туряне край на анархията, както слѣдъ малко подириха сѣшото делегати на регентството (Д-ръ К. Стоиловъ, Д. Грековъ и К. Калчовъ). Мемоарътъ бѣше подаденъ на 16 дек. 1886 г. на европейскитѣ посланици и великия везиръ и веднага даденъ за обнародване въ цариградскитѣ вѣстници. На 18 дек. го обнародва в. *Mopiteur Oriental*; по-късно му дадоха мѣсто и други органи на печата. Той не бѣше нѣщо скришно, въ него нѣмаше и нищо прѣстѣпно, както нѣмаше нищо прѣстѣпно въ емигрантството ни, оправдавано даже отъ първия прѣдставителъ на регентството (Стефанъ Стамболовъ) въ камарата и въ печата, като извикано отъ партизанскитѣ гонения и еджи.

Т р е т о. Одескиятъ „казанъ“ е единъ блѣфъ, достоенъ за нищата фантазия на закоравѣли партизани — русоядци. Но за него — малко по-долу.

— — —
С л ѣ д ъ контра-прѣврата ние се озовахме въ Цариградъ по разни пѣтища: едни прѣзъ Тъмрашъ—Скеча—Кара-Агачъ, други прѣзъ Тъмрашъ—Сересъ—Солунъ, трети направо, но пакъ скришомъ, прѣзъ Муштафа-Паша—Одринъ.

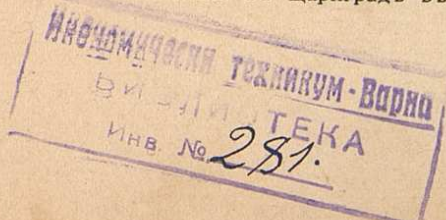
На 10 августъ 1886 г. вечерята късно, когато се узна за контра-прѣврата, Пловдивъ се обърна въ разбойнически вертепъ. Сопаджни, лични гонители и мѣстители противъ насъ, като бивши върховни администратори на областята, директори (министри) или членове на Постоянния Комитетъ, които сме уволнявали или наказвали нѣкои отъ тѣхъ — герои, когато иматъ задъ себе си полиция и милиция, намѣриха възможностъ да съставятъ шайки и съ музика напредъ тѣхъ, тръгнаха тържествено по улицитѣ. Още вечерята (на 10 авг.) генералъ Муткуровъ, тогазъ капитанъ, на бѣлъ конь и съ стражари, дошли на портитѣ на кѣщата ми, счупили вратитѣ, при писъцитѣ на челядта ми навлѣзли вжтрѣ, обходили всички стаи, дирили ме по тавани и кѣтове, разтваряли дори и сандѣцитѣ — дано ме намѣрятъ . . . Но азъ вече бѣхъ, наедно съ нѣколко другари, въ руското консулство, отгдѣто на другия день се прибрахъ въ една приятелска кѣща.

Сѣщата вечеръ бѣха нападнати кѣщата на М. Ив. Маджаровъ, И. С. Гешовъ, Д. Стамболовъ, Д. К. Поповъ, П. Наботковъ и др. Диряли ни да ни арестуватъ, а по-нататкъ може да се прѣдполага какво сме щѣли да патимъ. Прѣдъ тѣзи примеджия за здраве и животъ намъ — особно слѣдъ абдикацията на князь Александра, оставаше алтернативата: да останемъ изложени на произволитѣ на лични злопаметни врагове или да емигрираме . . .

И ето, единъ есененъ день, съ покойния Д. Стамболовъ, бившъ членъ на Постоянния Комитетъ, ние напуснахме скривалището си и се упжтихме прѣзъ с. Марково, Ени-къой, Изворъ, Рупчосъ за турската граница — за Тъмрашъ; отъ тамъ прѣзъ Ахж-Челебийско, Ксанти и Порто-Лагосъ (Караагачъ) за Цариградъ. Ние бѣхме придружавани отъ нѣколко помаци, между които и турци. Между послѣднитѣ — Риза ефенди, бившъ членъ на Пловд. Окр. Углав. Сждъ и област. прѣдставителъ, и Мехмедъ бей Хаджи Исмаилъ беевъ, които бѣха приготвили нужното за избѣгването ни. Напуснахме Пловдивъ съ дълбока тѣга и съ голѣми надежди въ душиитѣ си . . . Тѣгувахме, че оставяхме на произвола на неслѣстни политически противници България, близки, роднини; но ние вървахме, че безредието, безкняжието, терорътъ не могатъ да бѣдатъ постоянни съпжтници, система на едно управление. Една промѣна трѣбваше да настѣпи. Въ нея бѣха надеждитѣ ни . . .

— — —
Закъснѣлитѣ да емигриратъ и останали въ Пловдивъ бѣха подложени на страшни физически и морални изтезания: Д. К. Поповъ до края на живота си описваше съ най-ужасни краски нанесенитѣ нему и на други приятели „сѣединисти“, побой отъ страна на политически противници, силни на деня, които ги арестували и ношѣ малтретирали въ подземията на „Генч-аа“ (Пловд. полиц. затворъ).

Ние съ Маджарова и сѣмействата си, които се промѣкнаха изъ Пловдивъ по-късно — се настанихме въ Цариградъ въ една квартира.

Тукъ азъ останахъ отъ есенъта 1886 до лѣтото 1888 (юлий). Тукъ бѣха намѣрили въ това врѣме убѣжище като емигранти още слѣднитѣ лица: Иванъ Вазовъ и братъ му Д-ръ Кирилъ Вазовъ, И. С. Гешовъ, Д-ръ Хакановъ, Д. К. Поповъ, Д. Стамболовъ, Д. Юруковъ, В. Павлитовъ, Савва Стоевъ отъ Пловдивъ, Мирчо Стояновъ, Кюмюревци отъ Стара-Загора, Д. Папазоглу отъ Казанлъкъ, Свещеникъ от. Георги Тилевъ и бр. Гичеви отъ Перушица, Ангелъ Стоичковъ отъ Т.-Пазарджикъ и нѣкои други, на които имената не си спомнямъ сега. По-късно въ Цариградъ дойде и дѣдо Цанковъ съ мисия, но остана и той като емигрантъ съ челядъта си.

— — —

Въ Русия ние, емигрантитѣ, се озовахме прѣзъ лѣтото на 1888 г. прѣзъ мѣсецъ юлий. Това стана така.

Русия празнуваше единъ свой великъ културенъ юбилей — 900 лѣтието отъ покръстването на руския народъ. На този празникъ отиваха поканиени прѣдставители отъ всички славянски и православни земи: отиваха сърби съ своя митрополитъ Михаила, отиваха гърци съ една патриаршеска делегация, отиваше даже една мисия отъ англиканската черква.

Само България щѣше да отягтствува отъ тоя славянски и православенъ празникъ. Отстъпвамъ по този въпросъ думата на Вазова, който въ искрени и задушевени изрази се изказва по прѣдмета въ своята изящно написана „Махната отъ програмата“ (Бълг. Сборка, кн. I, 1900): „Само отъ България, казва нашиятъ поетъ, отъ православната и освободена съ руска кръвъ България, не се очакваше никой! Увлѣчено отъ анти-руската си политика, тогавашното българско правителство не бѣше сторило нищо. Нито взе починъ да бѣде прѣдставена България тукъ, нито допусна да се вземе. Отягтствието само на България отъ това братско всеруско, почти всеславянско тържество, бѣше едно грозно нѣщо, една съблазнь за другитѣ славяни, единъ срамъ за насъ. Обтегнатитѣ отношения съ Русия не трѣбваше да попрѣчатъ на България да изпълни единъ дългъ на вѣжливостъ и на човѣщина; политиката на минутата не можеше да послужи за извинение на това невнимание, което въ тоя случай добиваше видъ на едно ново, дрѣзко и ненужно оскърбление, прибавено при другитѣ . . .“

Ето защо емигрантитѣ на България, въ Цариградъ, подъ прѣдседателството на дѣдо Цанкова, рѣшиха, че не бива да се изостави този моментъ безъ едно съчувствено проявление къмъ Русия. А когато се узна, че и Екзархията ни не ще или не може нищо да направи, тогазъ една емигрантска депутация се състави и тръгна на чело съ дѣдо Цанкова отъ Цариградъ за Одеса и Киевъ¹⁾.

¹⁾ Въ тази депутация влязѣха: дѣдо Цанковъ, Иванъ Вазовъ, М. Малжаровъ, кап Бахчевановъ, С. С. Бобчевъ. Къмъ депутацията се присъединиха Константинъ Цанковъ, дошълъ съ още единъ българинъ изъ Румжния, като делегати на българската тамъ колония проф. Маринъ Дриновъ, отъ Харьковския Университетъ, самъ тогѣ прогорио рѣшилъ да дойде съ насъ; А. В. Рашевъ, делегатъ отъ Одеското Българско Настоятелство; единъ дебърски българинъ, облѣченъ въ носия на своя край, който бѣше въ възторгъ, че попадна въ нашата срѣда за да прѣдставлява Македония; най-послѣ, Д. Бръчковъ,

Прѣкарахме въ Киевѣ всички дни на праздненствата (15—18 юлий). Бѣхме окръжени съ пълното съчувствие на обществото. Графъ Н. П. Игнатиевъ при всички случаи спомогна за нашето прѣдставяне. При все че официалнитѣ срѣди имаха едно неразположение къмъ официална България, това не се забѣлѣза освѣнъ на прощалната вечерь, когато — види се по едно рѣшение на властѣта — нашата „Шуми Марица“ бѣше „махната отъ програмата“. Прощалната вечерь бѣше уредена въ „Киевския Театъръ“, като епилогъ на юбилейнитѣ дни. Тукъ присѣствуваха всички държавни прѣдставители, дошли за празника отъ Петроградъ, (К. Побѣдоносцевъ, Саблеръ) генералъ-губернаторъ и пр. прѣдставители на мѣстната властъ, чуждитѣ депутации и цвѣтътъ на Киевското общество. Ние бѣхме съкрушени, когато видяхме, че „Шуми Марица“ е заличена отъ програмата . . . За насъ това бѣше едно страшно оскърбление. Ние не го скрихме . . . но не напуснахме театра и заехме мѣстата си въ „резервиранитѣ ложни за българската депутация“.

Още сжщата вечерь ние получихме едно блѣсково удовлетворение . . . Когато се изпѣха отъ хора на Славянски химнитѣ на славянскитѣ народи, слѣдъ руския „Боже Царя храни“ единъ извика: „Шумитѣ Марица“ . . . Слѣдъ една други, пети, десети, цѣлиятъ театъръ . . . И Славянски се яви и почна:

Шуми Марица окървавена,
Плаче вдовица. люто ранена,
Маршъ, маршъ, генерале нашъ,

То бѣше единъ дивенъ моментъ! Моментъ, описанъ отъ Вазова съ неговото неподражаемо перо тѣй, че никой българинъ не може прочете описанието безъ вълнение. „Когато хорътъ свърши първия куплетъ, публиката се дигна: единъ ураганъ отъ ржкоплѣскания. Залата се потресе. Заехтяха „браво“ и „ура!“ . . . Славянски многократно и низко се кланяше, развълнуванъ и уморенъ. Нова гръмовна буря, театърътъ зафуча отъ стотина „бисъ“. Очевидно магията на тая пѣсенъ обфащаше душата на публиката, чрѣзъ други психологически процесъ въроятнo, но съ сжщата сила. Хорътъ повтори пакъ първия куплетъ „Шуми Марица и пр.“ Нови ржкоплѣскания удавиха послѣднитѣ думи на припѣва, пакъ гръмовни и безчетни бисъ. И хорътъ зафашаше трети пѣтъ, а всички прѣдишни пѣсни се пѣха само по единъ пѣтъ. Шо бѣше това? Ние не разбирахме. Сѣкашъ публиката ни даваше едно блѣсково удовлетворение чрѣзъ това горещо съчувствие за горчевинитѣ, изпитани прѣди малко, като че е знаела . . . Залата и ложитѣ ни поздравляваха съ топли усмивки въ погледа. Графъ Игнатиевъ, сияещъ, ни поздравяваше съ ржка; много руси дойдоха подъ ложата ни, и простираха ржцѣ, като да искаха да фанатъ нашитѣ . . .“ И Вазовъ привежда въ заключение думитѣ на най-радостния, най-щастливия, най-развълнувания отъ умиление нашъ другаръ, членътъ на Одес-

кото Славянско Дружество, който бѣше дошелъ да ни придружава и води (А. Кривцовъ):

„Разбирате ли какво значи всичко това, господа? Това значи: любовъ. Избухва тя, не се удържа. Сърцата, които бѣха затворени за България, се разтвориха, запалиха се при първата психологическа искра. Ние искаме да ви се сърдимъ, да ви ненавижимъ, но не можемъ! И като имаме вилъ, че ви мразимъ, знайте, че ние пакъ ви обичаме, противъ волята си. Въ ваша полза говори сърцето ни, говори кръвта на руския челоуѣкъ, пролѣна за васъ . . . Връзката между васъ и насъ е неразривна, симпатията безсмъртна . . . Вие видѣхте това тая вечеръ . . . Помнете го винаги, кажете го у васъ, когато си идите“.

И ние, българскитѣ емигранти, казахме това . . . нееднократно, слѣдъ нашето завръщане въ родната си земя. Но най-добрѣ го каза Вазовъ . . .

Нѣколко души отъ емигрантитѣ се спрѣхме въ Одеса. Между тѣхъ бѣше и Вазовъ. Тукъ азъ останахъ съ сѣмейството си до есенята 1889 г. Нѣкои отъ емигрантитѣ се върнаха отъ Цариградъ скоро слѣдъ идването на князь Фердинанда и слѣдъ заемането отъ него на българския прѣстолъ. Други повзчакаха и се рѣшиха да послѣдватъ примѣра, при все че знаеха какво насилническиятъ режимъ още не бѣше отстраненъ напълно.

Тежъкъ е животътъ на емигранта, горчива е кората хлѣбъ, която той намѣрва на чужбина. И само тѣзи, които сж били бѣжанци въ страшни и усилни години, при лишения и оскъдия, само тѣ могатъ да си прѣдставятъ мжкитѣ на изгнанника . . . въ емигрантския животъ. И колко пжти се прѣживяватъ моменти, когато се прѣдусѣща сѣкашъ една сладостъ да се умре по-скоро, но да се умре въ родния край . . .

Вазовъ не бѣше между първитѣ, които побързаха да се върнатъ. Той се заседѣ въ Одеса около година.

Азъ си спомнямъ за слѣднитѣ по-видни другари въ изгнаничеството въ южната столица на Русия: Св. Миларовъ, Д. К. Поповъ, капитанъ Бахчевановъ, Мететеловъ (сега генералъ), А. Наумовъ, Ставри Дражевъ, Сладкаревъ, Пашалери, Мирчо Стояновъ, Илия Димитровъ (комисаря). Имаше още нѣколко десетки, между които и офицери, всичко до 50 души.

Одеса бѣше намѣрена за сравнително удобно убѣжище: отъ една страна тамъ бѣше първото руско пристанище, въ което се стигаше отъ Цариградъ, Бургасъ, Варна; отъ друга — отъ тамъ имаше доста лесни сношения съ родния край било за прѣписване, било за доставяне, макаръ съ трудъ, срѣдства за прѣпитание . . .

Какво бѣше това прѣпитание, знае си всѣки отъ насъ. Басниятъ за Одеския казанъ, съчинена отъ русоядци, политически наши противници, не се вѣрваше и отъ самитѣ тѣхъ. По този въпросъ азъ съмъ написалъ слѣднитѣ редове въ брошурата си „Нашитѣ прѣгрѣшения“: „На чужбина

ние живѣхме въ обществото все така достойно, прилично, както и на родината си. Никога не се отказахме отъ своитѣ идеи и убѣждения за каквито и да било блага, никога водачитѣ не се унижихме да протегнемъ ръка и да просимъ чиято и да било парична помощъ; ни единъ отъ насъ, по-виднитѣ, не е получилъ за поминъка си нищо. Не бѣхме и не сме нѣкои богати хора, ала кой съ малкитѣ си икономии, кой съ заеми, кой съ писане или съ друга работа — всички можахме да живѣемъ доста бѣдно, но прилично за положението, което сме заемали и заемаме въ обществото. Азъ лично работѣхъ на деня по 10, и по 12—14 часа писмена работа. Това бѣше както въ Цариградъ, така и въ Одеса; доста много съсипахъ здравето си въ този непосиленъ трудъ: писахъ статии и дописки по нашитѣ, по турскитѣ и сръбски работи въ нѣколко руски вѣстници и списания; съживихъ политическата страна на македонския въпросъ, по който написахъ редъ статии и дописки, едни отъ които отпослѣ издадохъ въ особна книга; така изкарвахъ поминъка си . . . Злочести нѣкои наши приятели, гладни, голи и боси напуснали България, трѣбваше да получатъ скромна поддръжка (отъ Българското Одеско Настоятелство и отъ тамошното Славянско Дружество, на което бѣше прѣдседателъ Знаменскій). Но нима е прѣстѣпление, когато нѣмашъ и не можешъ да си доставишъ отъ дома — да получишъ отъ кого и да било една помощъ, за да не умрешъ отъ гладъ!

Наистина, повечето емигранти въ Одеса прѣкарваха животъ, пѣленъ съ страшни лишения и огорчения, тѣ бѣха истински немилни-недраги . . . Тѣ дирѣха работа, тѣ искаха да се заловятъ врѣменно поне за нѣкой занаятъ, търговия . . . но не можиха. И тѣ почнаха да се връщатъ . . .

— — —

Моята скромна квартира (Ямская улица, домъ Ашикова) бѣше прѣвърната на едно кореспондентско-телеграфно бюро за балканскитѣ работи. Бѣхъ си поставилъ за задача да освѣтявамъ руското обществено мнѣние по балканскитѣ, прѣдимно нашитѣ, работи. Получавахъ писма и свѣдѣния изъ Пловдивъ, София, Русе, Цариградъ, получавахъ и всички излизащи тогава въ България вѣстници или отрѣзки отъ тѣхъ въ писма; получавахъ вѣстници отъ Цариградъ, Бѣлградъ, Загребъ и Нови-Садъ. Всичко това ми служеше като богатъ източникъ за моята журналистическа — кореспондентска и телеграфна — служба. Азъ успѣхъ да наредя сътрудничеството си по тоя начинъ въ нѣколко руски вѣстници: Новое Время, Петербургскія Вѣдомости, Московскія Вѣдомости, Современныя Извѣстия, Русскій Курьеръ, Варшавскій Дневникъ, Одесскій Вѣстникъ, Новороссійскій Телеграфъ и въ журналитѣ: Славянскія Извѣстия и Историческій Вѣстникъ. Нѣкои отъ моитѣ съобщения се изпроваждаха телеграфически. Въ тази моя работа имахъ за секретаръ Мирчо Стояновъ отъ Стара-Загора, бившъ секретаръ въ Дирекцията на Правосъдието въ И. Р. и куриеръ-служашъ Илия Димитровъ, бивши полицейски комисаръ

въ Пловдивъ. — Нѣкои отъ моитѣ трудове отъ това врѣме се появиха въ „Историческій Вѣстникъ“ (Первый болгарскій экзархъ Антимъ I), а нѣкои се прѣпечаха въ особна брошура: „Письма о Македоніи и Македонскомъ вопросѣ“. Спб. 1889.

Тукъ, въ Одеса, азъ се заловихъ и за една извънредно увлѣкателна за мене работа: да систематизирамъ моята богата сбирка отъ материали по юридическия битъ и правнитѣ понятия на българския народъ. Тукъ азъ приготвихъ първия томъ на моя „Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи“, които изпроводихъ въ Етнографическое отдѣленіе Русскаго Географическаго Общества. По докладъ на П. А. Матвѣева, бивши съвѣтникъ въ Дирекцията на Правосъдието, членъ на дружеството, работата ми бѣ призната достойна за награда: сребърна медаль. Тоя трудъ обемащъ „Сѣмейното право“, т. е. първия дѣлъ, се напечата цѣль въ 1897 г. въ Пловдивъ.

— — —

Въ Одеса емигрантитѣ се събираха у дома всѣки четвъртъкъ на приказка и на чай. На тѣзи другарски срѣщи се четѣха писма и вѣстници, получавани изъ България, разискваха се текущитѣ политически и обществени въпроси, изказваха се всевъзможни мнѣния, строеха се всѣкакви политически комбинации и се пускаха въ ходъ блѣнове, много блѣнове и планове за бждащата велика България.

Вазовъ се вѣставаше рѣдко на моитѣ емигрантски четвъртъци. Той живѣеше нѣкъждѣ отстраненъ, уединенъ, въобще не се събираше твърдѣ съ множеството емигранти, бѣше си създадъ единъ крайно тѣсенъ, интименъ кръгъ отъ руски познайници: писатели и публицисти. Той четѣше много и пишеше още по-много. Какво пишеше Вазовъ — знаеха смѣтно и малцината посетени въ неговия интименъ животъ. Бѣше се вдълбочилъ въ една високо-художествена и оригинална работа. „Пише романъ изъ българския животъ отъ врѣмето на движенията по освободителната война“, казваха. Послѣ се узна, че тоя романъ бѣше „Подъ игото“.

Ако единъ день би трѣбвало да се подири заслугата на емигрантството върху Вазова и върху неговото творчество, бавенето му въ Одеса трѣбба да бжде сматряно като единъ важенъ моментъ въ художествената работа на поета.

Отъ емигрантството въ Русия Вазовъ се завърна прѣзъ пролѣтъта на 1889 г., около сжщото врѣме се завърна отъ Цариградъ и М. Маджаровъ. Азъ останахъ въ Одеса до есенъта и се прибрахъ съ домашнитѣ си прѣзъ Цариградъ — въ Пловдивъ.

Чамъ-Корня, 9 августъ 1920 год.

ПОЕТУ

Слѣдъ знойнитѣ парливи вихри на страстьта
човѣкътъ съ ужасъ съзерцава,
какъ отъ Дървото на Живота
окапватъ неговитѣ жълти дни . . .
Но ти, поете, възликувай!
Възкръменъ отъ върховна страсть,
що тласкала те е къмъ шеметната бездна
на Вѣчността,
ти начерталь си пжтиша при звѣздни
ъсъ топлата си кръвь
и борилъ си се съ хилядитѣ смърти,
за да си извоювашъ самъ безсмъртье.
Съ око на богъ
ти чель си въ тайнитѣ скрижали
на естество, и прѣдъ твоя гласъ
побѣгвали сж сфинксоветѣ кръвожадни въвъ нощъта.
Поетъ, о пилигримъ по вѣчни върхове,
о жрецъ на Слънцето, шо палишъ
на най-високитѣ олтари огнь!
Ти, шо въ безумно изстжпленье
изгаряшъ въ мжка творческа,
просвѣтналъ въ своята безсмъртна мисль,
въвъ слава огнена просвѣтналъ.
За тебе нѣма вече гробъ —
дори и въ гробъ си ти зачатъкъ
на златовихро възкресенье:
ти си изогненъ въ златенъ прахъ,
и всѣкое сърдце е твоя жива урна.
Всрѣдъ жизнений водовъртежъ
ти си Земя Обѣтована,
кждѣто сили-нимфи изтъкаватъ
отъ нижки багрени — лжи и пѣсни —
од еждата на Новия Човѣкъ.

С. ЧИЛИНГИРОВЪ

СОПОТЪ

Кждѣ си ти, по карта зная азъ,
и градъ ли си или нищожно село
на менъ е все едно до този часъ —
нали е твойто име днесъ на чело?

Едничъкъ синъ роди — единъ срѣдъ насъ —
поелъ саминъ великото ни дѣло;
той пжтя ни проправя къмъ Парнасъ
и въ него учи ни да крачимъ смѣло.

Кждѣто иде той, и ти си съ него — знамъ
за наша първа гордость и за слава,
че съ името си той те увѣнчава.

А тамъ прѣдъ менъ — на лавицата — тамъ
чрѣзъ свойтъ книги до забрава самъ
за тебе въ сладъкъ унесъ ми разправа.

ВАЗОВЪ ВЪ МОЕТО УЧЕНИЧЕСТВО

СПОМЕНИ

1878 година. Току-що бѣ се свършила освободителната война. Радостъ сияеше по лицата на всички. Заживѣли бѣхме новъ животъ.

Прѣзъ есенъта отново се отвориха въ Пирдопъ училищата. Во врѣме на войната тѣ бѣха затворени. Азъ постъжихъ во втори класъ, въ последния.

За учителъ въ класоветѣ бѣ условенъ и доведенъ единъ новъ за насъ и за Пирдопъ човѣкъ. Казваше се Георги Табаковъ. Отъ Пиротъ бѣ. Сега е покойникъ — отдавна се е поминалъ.

Той бѣ възнискъкъ, пѣленъ и малко разтърсенъ човѣкъ. Като вървѣше, позавалаше ту на една, ту на друга страна. Имаше широко, малко понадупчено отъ шарка лице. Гласътъ му бѣ малко прѣсипналъ. Въ говора си намѣсваше нѣкои изрази и думи, навѣрно пиротски, които ни се виждаха нѣкакъ странни и дори смѣшни. Изобщо, новиятъ ни учителъ правѣше впечатление на единъ простоватъ, на единъ — да употрѣби сегашенъ изразъ — твърдѣ прозаиченъ човѣкъ. Но инкъкъ той бѣ съ добра душа, тихъ и благъ. Отнасяше се съ бащинска грижливостъ къмъ насъ. И ние го обикнахме.

По едно врѣме учителъ Гьорги — така му казвахме ние, ученицитѣ — покрай уроцитѣ по бѣлгарски езикъ, зафана да ни дава да учимъ наизустъ и стихотворения.

Това бѣ нѣщо ново за насъ и за училището. Азъ бѣхъ ходилъ на училище прѣди войната 5—6 години. Училъ бѣхъ при нѣколко души учители, но никой не бѣше ни давалъ да изучаваме стихотворения. Не помня дори да съмъ обръщалъ дотогава внимание на този родъ четива. Та и нѣмаше по онова врѣме такива работи въ учебницитѣ ни.

Стихотворенията, които трѣбваше да изучаваме, учителъ Гьорги ни даваше да ги прѣписваме отъ списанието Читалище. При пирдопското училище отдавна сѣществуваше ученолюбиво читалище „Напрѣдъкъ“. Въ неговата библиотека, види се, е имало нѣкои книжки отъ цариградското списание. Тамъ учителъ Гьорги ще е намѣрилъ нѣкои стихотворения и тѣхъ ни даваше да прѣписваме и изучаваме.

Тия стихотворения, до колкото си спомнямъ, бѣха повечето отъ П. Ивановъ. Едно отъ тѣхъ ми се е врѣзало въ ума, та и днесъ помня частъ отъ него. Озаглавено бѣ: „На моитѣ душмани“. Започваше се така:

Дали да оплаквамъ, или да се смѣя,
Дали да говоря, или да нѣмѣя?
Чудни ми се виждатъ моитѣ душмани,
Кои срѣщу мене реватъ кат' аслани.

Малко тежички бѣха стихотворенията и по езикъ, и по мисль. Мжно ги разбирахме. Мжно ги и научвахме. Но като ги научимъ веднажъ, обичахме да ги казваме — думата декламирамъ тогава бѣ неизвѣстна. Казването на стихотворения, като нѣщо ново за насъ, много ни се харесваше.

— — —

Прѣзъ зимата дойде въ Пирдопъ пжтующъ книжаръ. Купихме си отъ него нѣкои нови учебници. До тогава въ Пирдопъ и околията нѣмаше книжарница. Учебници, както и книги за прочитъ, се разнасяха и продаваха само чрѣзъ пжтующи книжари.

Учитель Гьорги ни поржча, та си купихме отъ книжара и по една нова книжка, цѣлата изпълнена съ стихотворения. Заглавието ѝ бѣ „Избавление“. Отъ кого бѣха тия стихотворения, на това изпърво не обрѣнахме внимание. По онова врѣме не бѣхме свикнали да гледаме, кой е авторътъ на тая или оная книга. Отпослѣ видѣхме и узнахме, че тия стихотворения сж отъ Иванъ Вазовъ. Това име постепенно ни се запечати въ ума.

Слѣдъ като се снабдихме съ тая книжка, учитель Гьорги вече заряза Читалището и зафана отъ нея да ни дава да учимъ стихотворения.

Изпърво той пробираше стихотворенията — вземаше едно отъ началото, друго отъ срѣдата. Търсѣше, види се, по-лекитѣ. Ала отпослѣ току взе да ни кара да ги учимъ по редъ.

Леко и съ наслада четѣхме и изучвахме ние стихотворенията отъ новата книжка „Избавление“. Въ сравнение съ ония, които прѣписвахме отъ Читалище, тѣзи стихотворения стоеха много, много високо во всѣко отношение. Езикътъ имъ, прѣди всичко, живъ, увлекателенъ, образенъ и напълно достъпенъ за насъ. И каква музикалностъ! Като ги четѣхме и казахме, излизаше като пѣсень. А и това, което се описваше и изобразяваше въ тѣхъ, бѣше ни тѣй близко и познато! Повечето стихотворения сж изъ освободителната война. А ние, заедно съ всички, току що бѣхме я прѣживѣли. Въ нѣкон отъ тѣхъ се засѣгаха теглата и неволитѣ отъ робството. Ние и него помнѣхме — та вчера бѣше, когато, макаръ и малки, и ние наредъ съ възрастнитѣ понасяхме тѣзи тегла.

Ето, напр., първото стихотворение — „Топътъ заехтя!“ Започва съ картина отъ робството:

Мрачни планинитѣ,
Мраченъ е свѣтътъ.
Ужасъ по горитѣ,
По полята смъртъ.
 Майка вика: Боже!
Синътъ вика: вай!
Мжкитѣ ни лоши
Ще ли иматъ край?

Тая картина ни бѣ добрѣ позната. Сжщия ужасъ ние бѣхме прѣживѣли прѣди двѣ години, слѣдъ възстанието.

Картината на ужаса се замѣня съ зовъ къмъ надежда:

Братя! Туй страданье
Ще да се скрати:
Скоро ще зафане
Топа да ехти!

Тоя зовъ обнадеждаваше всички, когато въ началото на 77 година се узна, че руситѣ ще започнатъ война срѣщу турцитѣ. Обнадеждаваше той и насъ, дѣцата.

Като се изреждатъ въ слѣдващитѣ строфи други картини отъ робството, заврѣшвани съ надежда и копнежъ за избавление, въ края стихотворението свършва съ единъ брѣзъ и силенъ подемъ:

Въ мигъ по воля божа
Сѣверъ затрещя,
Робътъ грабва ножа,
Сичко закипя.
 И старий се люшна
Радостно умря,
Като си пришушна:
Топътъ загрѣмя.

Живо си прѣдставяхме тая картина на силенъ подемъ. Такъвъ подемъ бѣхме прѣживѣли и ние миналата година, когато единъ день отъ чукитѣ на Стара-Планина, надъ Златица, загрѣмя рускиятъ топъ.

Или да вземемъ друго стихотворение — „Изгнаници“, въ което съ живи и трогателни изрази се рисува печалната сждба на заточенитѣ българи. Ние ги знаехме тия изгнаници. Прѣди двѣ години и половина, слѣдъ като се потуши възстанието, ние видѣхме, какъ прѣкараха прѣзъ Пирдопъ цѣла верига навързани единъ за другъ копривчени. И като четѣхме това стихотворение, ние си прѣдставяхме, че гледаме тия злощастни копривчени, какъ гаснатъ и плачатъ

Тамъ въ далечни пушинаци,
Тамъ подъ огненъ небосводъ . . .

и че тѣхъ именно слушаме, като шъпнатъ трогателно:

Лястовички, я фрѣкнете
Кѣмто роднитѣ гори
И отъ нази поздравете
Наштѣ майки и сестри!

Или чудно живото и пълно съ движение: — „Здравствуйте, братушки!“ Та въ него ние виждахме себе си, дѣцата, виждахме своитѣ бащи и майки, виждахме всички, какъ радостно и съ какво възторжено чувство посрѣщаме братушкитѣ. Со сжщото възторжено чувство ние сега четѣхме и казвахме това тѣй живо написано стихотворение.

Да вземемъ и стихотворенията за руския царь — „Царьтъ въ Бѣла“ и „Одата на Царя“. Ние не бѣхме виждали руския царь, но ние бѣхме видѣли неговитѣ войски, които дойдоха да се биятъ съ турцитѣ зарадъ насъ. И знаехме, че има единъ човѣкъ, който е далъ заповѣдь да се освободи България и е повелъ всичкитѣ тия войски къмъ нашитѣ полета и планини. Тоя човѣкъ е рускиятъ царь. За него по-рано скритомъ ни шепиѣха бащитѣ и майкитѣ. Него съ благоговѣйна почитъ споменуваха и възхваляваха всички руски войници. И ние, безъ да бѣхме го видѣли, знаехме го, почитахме го и обичахме го.

Ей защо сега, като четѣхме, напр., стихотворението „Царьтъ въ Бѣла“, ние до умиление се трогвахме отъ оная чудно хубава картина, въ която е прѣдставено, какъ този обичанъ отъ насъ добъръ царь е седналъ срѣдъ шумното и весело хоро, заобиколенъ отъ селскитѣ старци съ запалени чибучки.

Тържественото посрѣщане на царя въ Свишовъ пѣкъ ни даваше прѣдстава за бляска, съ който той е билъ заобиколенъ, и за възторга и радостното опиянение, съ които е билъ посрѣщанъ отъ гражданитѣ. И когато четѣхме стихотворението, намъ се струваше, като че и ние участвуваме въ това величествено посрѣщане на славния царь.

Одата на царя ние твърдѣ не проумѣвахме. Но нейниятъ тържественъ и възвишенъ тонъ ни заразяваше и караше ни да трѣпнемъ отъ нѣщо непознато. Ние чувствувахме, че съ това чудно стихотворение поетътъ изказва на царя, на великия и благороденъ руски царь, който се е смилилъ надъ българскитѣ теглила и е далъ повеление да се освободи България, — изказва му дълбока почитъ, и хвала, и сърдечна благодарностъ отъ името на дѣлия български народъ. И като казвахме съ възможно по-издигнатъ и по-тържественъ тонъ тая ода, намъ се струваше, че съ това притуряме и нашия дѣтски дѣлъ отъ почитъ и благодарностъ къмъ добрия царь.

Като четѣхме и изучавахме стихотворенията отъ тая нова книжка, ние за пръвъ пѣтъ добивахме прѣдстава, картинна прѣдстава, за нашата родина. Ние бѣхме учили българска история, ала сухо и безжизнено.

Думата България за насъ бѣ отвлечено понятие. Сега, изучвайки стихотворението „Дѣ е България?“, ние за прѣвъ пѣтъ виждахме живиятъ образъ на нашето отечество. То будѣше у насъ дълбоко и силно чувство на любовъ къмъ хубавата ни родина.

Още по-живо се рисувахе прѣдъ насъ образа на България и още по-силна обичъ къмъ родината се будѣше въ душитъ ни, когато четѣхме и казвахме „Разходка до Баняса“. Това стихотворение е малко познато на по-младитѣ поколения. А у насъ то прѣдизвикваше неизразимъ възторгъ. Започва се нагледъ малко прозачно:

Да идемъ да видимъ войскитѣ на царя!

— Да идемъ, съсъ радостъ каза ми другаря.

Слѣдва подиръ туй хубава и увлекателна картина на природата около Букурещъ. Но изведнажъ поетътъ се сепва, спира описанието на ония хубости и съ хладина се обръща къмъ тѣхъ:

Поля мене чужди, гори непознати,
Цвѣтете, цвѣтете подъ тозъ небосводъ! . . .
Но ваший видъ ясенъ не може плѣни . . .
Тогозъ, кой е дишалъ въздуха балкански!

И като се прѣнася въ родната земя, поетътъ съ едно чудно въодушевление си спомня за нейнитѣ красоти.

Мила Българно! Хубава си ти!
Въ тебе сичко зрѣе и сичко цвѣти . . .
Твоитѣ долини чисти, плодородни,
Имать въ себе сички прѣлести природни
Хубава си, земльо, и благословена,
Катъ градина цвѣтна, катъ жена засмѣна!

Тоя кжсъ отъ стихотворението ние четѣхме и казвахме съ лудъ възторгъ. Отъ него у насъ се будѣше и насаждаше се въ душитъ ни дълбока, неизказана обичъ къмъ хубавата и мила наша България.

По-нататкъ въ сжшото стихотворение поетътъ, при изгледа на пристигащитѣ руски войски, извиква спомена за блѣноветѣ и копнежитѣ, които прѣзъ врѣме на робството всички таеха въ душитъ си. И свършва съ една трогателна двоелика картина: на една страна позорътъ на робството, а на друга — възторгътъ отъ изгледа на славнитѣ руски войски, които идатъ да ни освободятъ.

И тия послѣдни картини ни се харесваха много. Ала ние най-обичахме и най-много се възхищавахме отъ оная, споменатата, изобразяваща прѣлеститѣ на България.

— — —
Такива бѣха стихотворенията въ новата книжка, която учителъ Гьорги ни накара да си купимъ отъ пжтующия книжаръ. Ние обикнахме тая книжка, обикнахме и стихотворенията. Четѣхме ги съ приятность и съ увлечение. Когато учителътъ ни зададѣше нѣкое да го учимъ наизустъ, ние вече го знаехме, ние сами, отъ много четене, бѣхме го почти научили.

Така леко, безъ да усѣтимъ, до края на годината ние изучихме току-речи всичкитѣ стихотворения отъ Вазовото „Избавление“. Двѣ-три само пропуснахме, които и не разбирахме добрѣ, каквито бѣха: „Южно-славянска солидарность“ и „Армата ностра“. Въ послѣдното, напр., се говорѣше за злосторства на ромънски войски. Ние не можехме да проумѣемъ, що търсятъ ромънски войски въ България. Нали руситѣ ни освободиха? Ние тогава не знаехме, че сж участвували въ войната и ромънитѣ. Та вънъ отъ двѣ-три такива стихотворения, всички други отъ книгката бѣхме изучили наизустъ.

И съ каквъвъ възторгъ, съ какво въодушевление казвахме изученитѣ стихотворения! И казвахме ги не само прѣдъ учителя — казвахме ги и у дома, и когато се скитахме по полето и по планината. Тамъ, въ полското ширине и въ планинскитѣ усои, ние съ най-високъ гласъ и съ най-силно въодушевление казвахме любимитѣ наши стихотворения.

И пѣхме ги. Отъ насъ, ученицитѣ ли, отъ учителя ли, или отъ други — не помня — пригодени бѣха гласове на нѣкои стихотворения. Освѣнъ „Дѣ е България“, която отпослѣ стана общеизвѣстна пѣсенъ, ние пѣхме и „Мрачни планинитѣ“, и „Царьтъ въ Бѣла“, и „Земя Черногорска“, и „Падна Плѣвень“, и „Изгнаницитѣ“, и „Драго ми е да ви виждамъ съ тия пушки отъ дрѣвца“. Пѣхме ги всичкитѣ съ такъво сжшо въодушевление, съ каквото ги и казвахме. Тия пѣсни и декламации — да употрѣбя сегашната дума — изпълваха, сѣкашъ, цѣлия ни тогава ученически животъ съ бодрость и съ възторгъ.

Какво друго ни е прѣдавалъ учителъ Гьорги по български езикъ, не помня. Не помня и какви учебници сме имали по единъ или други прѣдметъ. Не помня дори и какви прѣдмети сме учили вънъ отъ аритметика и Български езикъ. Но стихотворенията отъ Вазовото „Избавление“, които научихме при учителъ Гьорги, тѣй ми сж се врѣзали въ паметъта, че и до днесъ — ето вече четирийсе и една-двѣ години оттогава — азъ ги помня всичкитѣ, нѣкои само отчасти, а нѣкои изцѣло. И чувствата, които тия стихотворения будѣха тогава у насъ — онѣзи мили и възторжени чувства — и днесъ още стоятъ запечатани дълбоко въ душата ми.

— — —
Характерно е слѣдното:

Идешата учебна година азъ заминахъ за София и постъжихъ ученикъ въ класическата гимназия. Слѣдвахъ тамъ шестъ години непрѣкъснато, до свършването на гимназията. И прѣзъ всичкото ми шестгодишно ученичество въ Софийската гимназия никой учителъ въ никой класъ не

ни е говорил нищо за Вазова и не ни е давал да изучаваме или поне да четемъ никакво негово стихотворение — нито въ долнитѣ класове; нито въ пети класъ, дѣто учехме словесность и за примѣри ни се даваха стари стихове отъ Тодоръ Шишковъ и Елена Мутѣва; нито въ шести класъ, дѣто учехме нѣкаква естетика, безъ да ни се покаже поне единъ образецъ на изящно творение; нито въ седми класъ, дѣто изучавахме литература.

Нѣщо повече. Освѣнъ двѣ-три стихотворения отъ Любенъ Каравеловъ, които ни даде да изучимъ единъ младъ учителъ, когато бѣхъ въ втори гимназиаленъ класъ, до свършването на гимназията никой учителъ не ни е давалъ да изучаваме или да четемъ каквито и да било български стихотворения. Учехме по-послѣ френски, учехме руски стихотворения, но български — никога. И когато слѣдъ шестгодишно учение въ Софийската класическа гимназия азъ получихъ дипломъ за зрѣлость, имахъ като запасъ отъ българска поезия, добитъ въ училището, само онова, което простоватиятъ и добродушенъ учителъ Гьорги Табаковъ въ Пирдопъ ни бѣше далъ да изучимъ отъ Вазова.

Това бѣ отъ училището. Ала вънъ отъ училището азъ продължавахъ да разширявамъ тоя запасъ. И пакъ отъ Вазова.

Щастливъ случай ми помогна да продължа изучването на Вазови творения и да засила пробудения у менъ въ Пирдопъ интересъ къмъ поезията изобщо.

— — —

Като дойдохъ въ София, наредихъ се да живѣя въ една стая съ другари отъ Пирдопъ, мои сродници, които бѣха постѣпили ученици въ нѣкои печатници. А въ съседство, въ друга стая, живѣеха другари и приятели отъ едно пирдопско село, сжщо ученици въ печатници. Вечеръ и въ празнични дни се събирахме заедно и прѣкарвахме весело.

Другаритѣ ми имаха възможность да донасятъ всички новоотпечатани въ тѣхнитѣ печатници книги. По-интереснитѣ отъ тѣхъ задружно четѣхме.

Единъ день, това бѣ още първата година отъ живота ми въ София, нѣкой отъ другаритѣ донесе една току-що отпечатана малка книжка съ зелени корици. Имаше заглавие „Видулъ“, тракийска идилия, отъ Ив. Вазовъ. Що е идилия — не знаехме. Но знаехме добръ — азъ и единъ отъ другаритѣ ми, който сжщо бѣ училъ при учителъ Гьорги —, знаехме, кой е Вазовъ, дѣто е написалъ стихотворенията, които бѣхме изучили. И тая книжка, като Избавление, е изпълнена со стихове. Само че нѣма отдѣлни парчета, ами цѣлото е едно дълго стихотворение.

Зачетохме го:

Три дни Видулъ пжтъ пжтува,
Планини гори минува,
Самъ самичкъкъ безъ дружина
Въ тая лошава година . . .

Нѣщо като народна пѣсенъ, но по-хубаво. И какъ леко и гладко! Като го четешъ, сѣкашъ че се плъзгашъ. А на ухото ти — музика!

Продължихме съ увлечение и на единъ дъхъ изчетохме цѣлия разказъ. Останахме възхитени и трогнати. Какъ живо е описано пѣтуването на Видула — изпърво прѣзъ Балкана, а послѣ прѣзъ Свишовско равнино поле! Какъ правдиво и просто е изложена горчивата сѣдба, която го е накарала да остави бащинъ домъ и да тръгне на дълга пѣтя да търси прѣхрана въ пусто Влашко! Какъ мило сж наредени споменитѣ му за пастирския животъ, за първо либе, за хорото, за чешмата! Какъ хубавичко и какъ естествено е нарисувана картината на неговата проста, но сладка вечеря тамъ на полянката при студения изворъ! И най-послѣ какъ трогателно е разказано загинването на бѣдния и юначенъ Видула!

Прочетохме и приложеното въ края писмо до Вацова. Въ него сж разказани нѣкои смѣшни работи, ала ние твърдѣ не ги разбирахме и не се увлѣкохме отъ него. Стихотворението за Видула — то бѣ, което ни плѣни и увлече, и съ своя лекъ и музикаленъ езикъ, и съ хубавитѣ картини, и съ съдържания се въ него разказъ.

И взехме много често, задружно и по отдѣлно, да го четемъ и прѣ-прочитаме. Малко по малко научихме наизустъ по-голѣмата частъ отъ него. Седимъ вечеръ, приказваме или пѣемъ, па току почне нѣкой да декламира нѣщо отъ Видула, другъ поеме друго парче, трети — трето. Видулъ ни бѣше художествената забава.

— — —
Излизаше по онова врѣме Българска Илюстрация, печатъ и издание на Янко Ковачевъ.

Другарьтъ ни, който работѣше въ печатницата на Ковачевъ, донасяше у дома излѣзлитѣ книжки, или, както се казваха, свезки. Имаше въ тѣхъ ликове на нѣкои военачалници въ руската войска, а сжщо и на нѣкои български воеводи и дѣйци. Ние съ интересъ разглеждахме картинитѣ въ илюстрацията. Отъ четивата само върху нѣкои разказчета се спирахме.

Въ една новоизлѣзла свезка отъ илюстрацията гледаме — между картинитѣ дълги тѣсни колони со стихове, съ кжсички стихове. Четемъ заглавието — Грамада, поема изъ шопския животъ. И пакъ отъ Ив. Вазовъ. Слѣдъ Избавление и слѣдъ Видулъ ние знаехме вече, че и това ще е нѣщо хубаво. Зачетохме го:

Залибилъ е млади Каменъ

Цена хубавица

И за Цена все милѣ

Негова душица . . .

И пакъ тѣй леко, плавно и гладко върви четенето, както и при Видулъ. И сжщата музика на ухото, както и тамъ. Но тукъ разказътъ е по-свързанъ, по-широкъ и по-увлекателенъ.

Изчетохме помѣстеното въ илюстрацията на единъ дѣхъ. Но каква неприятност! Тъкмо въ най-интересното мѣсто поемата се прѣкъсва.

Едва изтраяхме да излѣзе и слѣдната свезка. И съ жадност дочетохме поемата докрай.

Впечатлението ни отъ това ново творение на Вазова бѣше още по-силно. Живо и ярко е обрисуванъ тукъ цѣлъ единъ кжсъ изъ живота на непознатъ намъ селски край. Разказътъ е отъ врѣмето на робството и на освобождението, врѣме тѣй близко до насъ. Разказанитѣ въ поемата събития — вѣрната любовъ на Каменъ и Цена, бѣгството имъ, жестокостта на Цеко, прѣзрѣнието на селянитѣ къмъ него, чудноватото имъ отмѣщение чрѣзъ грамадата на проклятието и най-послѣ щастливото заврѣщане на Камена и освобождаване на Цена — всичко това ни увличаше и трогваше. Прѣдъ насъ като живи изпъкваха героитѣ — главно, юначниятъ Каменъ и звѣроподобниятъ Цеко.

И започнахме често да четемъ и прѣпрочитае и Грамада, както правѣхме и съ Видулъ. Това ни докарваше истинска наслада. Полека-лека и отъ тая поема ние вече знаехме голѣма часть наизустъ. Единъ най-харесваше извѣстенъ кжсъ — и него бѣ запомнилъ. Другъ се увличаше отъ други кжсъ — и него си повтаряше.

— — —

Живъ споменъ за нашето тогавашно увличане отъ Грамада е едно днешно име, името на извѣстенъ нашъ общественикъ.

Въ поемата има едно мѣсто, дѣто се разправя какъ първенцитѣ отъ селото направили съвѣтъ, да видятъ какво да чинятъ съ злосторника Цеко, който со своитѣ погански дѣла докаралъ суша и гладъ. Изредени сж като участници въ тоя съвѣтъ нѣколко души съ характерни имена, живо очертани съ по нѣколко изразни думи. Тамъ били: попъ Миху стари, Тиму Стамболлиятъ, Анто стогодишни, Ангелъ Двата-гласа и други още — и най-послѣ Гачо Зеленъ-Горо. Много ни се харесваше това мѣсто отъ поемата, съ тоя пѣстъръ сборъ отъ характерни имена и типове. Знаехме го наизустъ.

И почнахме по едно врѣме да си прикачваме единъ на други нѣкои отъ тия малко смѣшни имена: одного наричахме Ангелъ Двата-гласа, друго Видулъ Влахтъ, а трети нашъ другаръ нарекохме Зеленъ-Горо. Нему се хареса това име. Още повече му харесваше характеристиката, която Вазовъ бѣ далъ въ поемата за тоя герой. Другарътъ ни бѣ я научилъ наизустъ и често я повтаряше:

Здравъ юнакъ, високъ та жилиясть,

Съсъ гърди космати,

Силата му, храбростта му

Дѣ не сж познати?

Съ дѣсна ржка мигомъ свая

Четирима мжже,

Пушката му далечъ бие,
Никога не лъже.
Казватъ, че той другъ пжтъ ходялъ
Съ Минча воевода,
Сички планини познавалъ,
Живѣлъ на свобода,
И че лани по Петровдень
Той въввѣ кукуруза
(Между насъ да си остане)
Заклалъ Кьоръ Юзуна.

Тоя нашъ другаръ бѣ снаженъ и малко буйничъкъ, та тая характеристика донѣидѣ му прилягаше. И почнахме въ разговора да му казваме: Зеленъ-Горо. Той усвои това име и слѣдъ извѣстно врѣме зафана да се нарича и пише Зеленогоровъ.

Подиръ нѣкоя година този добъръ нашъ другаръ се разболѣ отъ охтика и умрѣ. Наскоро прѣди това той бѣ довелъ отъ село по-малко свое братче, което бѣ постъпило като ученикъ въ гимназията. Слѣдъ смъртъта на другаря, братчето му, като изкара още единъ класъ, постъпи кадетъ въ военното училище. За да запази паметъта на покойния си братъ, то прие неговото ново име и записа се въ военното училище съ прѣзимето Зеленогоровъ.

Днесъ това момче е извѣстниятъ въ столицата общественикъ Недѣлко Зеленогоровъ, бившъ помощникъ кметъ, а сега прѣдседателъ на Софийския воененъ сждъ.

Като всички младежи и ние обичахме да пѣемъ. Обичахме затуй и пѣснопойкитѣ. Имахме една или двѣ такива.

Единъ пжтъ нѣкой отъ другаритѣ, който работѣше не помня въ коя печатница, иде и носи една книжка.

— Нова пѣснопойка! — казва радостенъ.

Взехме да я прѣглеждаме. Нѣма познати пѣсни. Само накрая намѣрихме извѣстната тогава пѣсенъ: „Ахъ, нѣма те вече, друже!“ Пжкъ другитѣ — приличатъ малко на народни пѣсни, въ тѣхния духъ сж написани, но не сж такива: по-друго нѣщо сж тѣ, по-хубави сж. И всичкитѣ сж пропити съ чувство за свобода, всичкитѣ зоватъ къмъ бунтъ или изказватъ възмущение противъ робството и тиранията.

Не, това не е пѣснопойка, макаръ и да се нарича така. Това не е сборка отъ пѣсни, дѣто се пѣятъ. Това ще е нѣщо друго. Всичко трѣбва да е написано отъ единъ човѣкъ. Отъ кого — не е казано. Пише само, че я издава единъ книжаръ, познатъ пжтующъ книжаръ отъ Копривщица, забравихъ името му. И прѣдисловие има. Четемъ го. Написано съ единъ силенъ, съ единъ разпаленъ езикъ. И то зове къмъ бунтъ. Това не го е писалъ кой-да е човѣкъ. И него, и стихотворенията трѣбва да е писалъ нѣкой поетъ. Кой ще е той?

Ние знаехме единъ поетъ — нашиятъ любимъ Вазовъ. Тия пѣсни много напомнятъ Избавление. Тамъ стихотворенията сж изъ войната и за войната. Тукъ — изъ врѣме близко до войната, изъ възстанието. Има нѣщо сродно, нѣщо еднакво между стихотворенията тукъ и тамъ. Езикътъ, силенъ, но въ сжщото врѣме лекъ, достъпенъ и музикаленъ, е сходенъ съ езика въ Избавление. И тукъ, и тамъ еднакво живо, и картинно, и трогателно се рисува неволята на робството. Еднаква обичъ къмъ родината блика и въ тия, както и въ ония стихотворения.

Той ще е — Вазовъ. Другъ не може да бжде! Той е написалъ и тѣзи стихотворения. До това заключение дойдохме. И твърдо се установихме на него.

Обяснихме си и какъ е станала тая работа. Вазовъ трѣбва да е издалъ нѣкоя сбирка прѣди войната още, во Влашко. Тя се е изчерпила вече. Книжарътъ е намѣрилъ нѣкой вехтъ екземпляръ безъ корици. Помислил е, че това е стара пѣснопойка. И зима та я прѣпечатва, като прибавя къмъ нея отъ своя страна пѣсенъта: „Ахъ, пѣма те вече, друже!“ Така си обяснихме ние издаването на тая пѣснопойка.

Отпослѣ наистина се разкри, че тая пѣснопойка не е нищо друго, освѣнъ Вазовата сбирка „Прѣпорець и Гусла“. Ние бѣхме прѣдусѣтили това.

Като смѣтахме вече пѣснитѣ въ новата пѣснопойка за стихотворения на Вазова, ние почнахме да ги четемъ и изучаваме со сжщия възторгъ, съ каквѣто четѣхме и другитѣ негови творения.

Обичахме да четемъ, прѣди всичко, първото стихотворение:

Ази до тозъ день младость минувахъ
Въ пѣсни любовни, тихи, безгрижни,
Съ гусла въ ржката радостъ бълнувахъ,
Безъ да усѣщамъ ядове скришни.

Особено ни харесваше онова мѣсто, дѣто поетътъ казва, какъ, като се побунила душата му отъ робскитѣ тегла, той грабва гуслата, скъсва струнитѣ ѝ, па я наглася съ по-нови струни и со своитѣ сълзи той ги порѣсва.

Четѣхме съ увлечение така сжщо: „Снаха и свекърва“, и „Волен-тирѣтъ“, и „Прѣпорець“ и „На Гергьовдень“.

Особено се трогвахме отъ стихотворението, което се почваше така:

Мари невѣсто, гиздава, мила,
Що си любовно очи вперила
Въ твоето чедо, рожба едничка?
Що го по руса галишъ главичка?

Това стихотворение, както и нѣкои други още, азъ бѣхъ научилъ наизустъ. Нѣкои отъ тѣхъ помня и досега:

— — —
Бѣхъ свършилъ трети класъ. Прѣкарвахъ ваканцията въ Пирдопъ. Тамъ у брата си намѣрихъ новата сбирка на Вазова: „Гусла“. Зачетохъ се въ нея. И прѣпрочетохъ я нѣколко пжти.

Това е вече нѣщо по-друго отъ досегашнитѣ Вазови сбирки. Има по-много и по-разнообразни стихотворения. Засегнати сж въ тѣхъ всички страни отъ живота. И най-различни чувства се будятъ съ тѣхъ — не само патриотически, както въ по-раншнитѣ сбирки. Азъ разбирахъ сега повече отколкото по-рано. И все пакъ не можехъ всичко въ тая сбирка да проумѣя и схвана. Ала чувствувахъ, че тукъ стихотворенията сж по-хубави, по-свършени, по-поетични.

Щомъ дойдохъ въ София, купихъ си „Гусла“. И зафанахъ често да чета и прѣпочитамъ стихотворенията въ нея, особено нѣкои отъ тѣхъ, които по-ми се харесваха.

Обичахъ първото стихотворение — „Лудата Яна“ — дѣто живо и картинно е прѣдставена трагичната борба на двѣтѣ дѣца съ мжтнитѣ вълни на рѣката. Обичахъ и милата и игрива пѣсенъ „Малини“. Съ възторгъ декламирахъ „На дѣтето“, което будѣше у менъ възвишени чувства. Сжщо и „При облацитѣ“. Харесвахъ и „Стариятъ книгопродавецъ“ — поетиченъ разказъ за нерадостната сждба на единъ народенъ просвѣтителъ. Съ интересъ и увлечение четѣхъ и поемитѣ: „Трайко и Риза“ и „Моята съсѣдка Гмитра“ — първата спокоенъ героиченъ епосъ, втората — весела хумореска. Но най-много обичахъ и съ най-голѣмо въодушевление четѣхъ и декламирахъ „Епопеята на забравенитѣ“ — за Левски, за Бенковски, за Каблешковъ. Тия съ мошненъ езикъ и съ възвишенъ тонъ написани стихотворения още повече засилваха и още по-високо издигаха възбуденото въ душата ми отъ по-раншнитѣ Ваазови сбирки чувство на любовъ къмъ родината.

— — —
Слѣдъ това вече всѣка нова сбирка на Вазова, за която узнавахъ, че е излѣзла, азъ бързахъ да си я купя — съ пари, които спестявахъ отъ яденето. Зашто поезията на Вазова бѣше вече за мене една необходима духовна храна.

Наскоро излѣзе „Поля и Гори“. Въ тая сбирка се продължава и разширява онова, което бѣ дадено въ „Гусла“. Азъ и нея четѣхъ и изучавахъ. Особено новитѣ кжсове отъ „Епопеята на забравенитѣ“ — Паисий, Раковски, Братя Миладинови, Опълченцитѣ на Шипка.

Съобщи се по едно врѣме, че е излѣзла нова поема отъ Вазова — Загорка. Въ София я нѣмаше още. Съ какво нетърпение я очаквахъ! Имаше една книжарница срѣщу двореца къмъ хотелъ „България“. Всѣки день, като отивахъ за гимназията, отбивахъ се въ нея да питамъ за Загорка. Единъ день, на връщане отъ гимназията, питамъ пакъ — пристигнала. Каква радостъ! Купихъ я, отивамъ бързо право у дома, сѣдамъ и на единъ дѣхъ я прочитамъ. Този день не обѣдвахъ.

По-късно излъже „Италия“. И нея си доставихъ. И съ живъ интересъ я четѣхъ и прѣпрочитахъ. Тамъ сж чудно-хубавитѣ и възвишени „Екове“, които съ въодушевление декламирахме. Имаше инѣщо ново въ тая сбирка: кжсички стихове съ по-чиста и по-прѣфинена поезия. „Италия“, помня, четѣхме и обсъждахме вече и въ гимназията — не съ учителя въ класъ, а съ другаритѣ-съученици въ междучасието. Интересътъ къмъ Вазова вече бѣше общъ.

Отъ прозаичнитѣ работи на Вазова четохме на врѣмето „Митрофанъ“ — и се смѣхеме до насита. Съ наслада прочетохме послѣ „Единъ кжтъ на Стара-Планина“. Четохме послѣдната година въ Пловдивската „Зора“ и Чичовци — живи типове и правдиво-комични и весели сцени.

— — —

По тоя начинъ неусѣтно, стѣпка по стѣпка, до свършването на гимназията, азъ, макаръ да не бѣхъ чулъ и научилъ ни дума за Вазовото творчество отъ своитѣ гимназиялни учители, самичкѣ бѣхъ изчелъ добрѣ цѣлия тогавашенъ Вазовъ, знаехъ всички негови творения, всѣки написанъ отъ него стихъ.

Съ всѣка нова сбирка Вазовъ все по-високо се издигаше въ своето творчество и въ своята поезия. И азъ чувствувахъ, че едновременно съ това и у менъ литературниятъ вкусъ и усѣтъ все повече се усъвършенствува и литературното ми разбиране все повече се разширява.

Поезията на Вазова въ онова врѣме бѣше току-речи цѣлата българска поезия. Чрѣзъ Вазовата поезия азъ бѣхъ се научилъ да цѣня поезията изобщо — и да я обичамъ.

Слѣдъ като се понаучихме да разбираме руски, азъ, както и други мои съученици, любители на поезията, отъ Вазова прѣминахме направо къмъ Пушкина и Лермонтова.

Вазовъ бѣше основата за моето по-нататъшно художествено развитие. Той бѣше моятъ жщински учителъ по поезия и литература.

На тоя мой — и на цѣли три поколѣния — учителъ на хубавото и вдъхновителъ на възвишени чувства и на любовъ къмъ родината, по случай петдесетъ-годишнината на неговата непрѣкъжната творческа дѣйностъ, сърдеченъ и най-почтителенъ привѣтъ!

ХР. ЦАНКОВЪ—ДЕРИЖАНЪ

ПОЕТЪ

Пѣвецътъ пѣеше . . . Катъ химнъ
акорди се тъжовни лѣха;
въ покоя му ненарушимъ
тѣ утѣшене свято бѣха;
като на пролѣтъ лихъ потокъ,
тѣ окрилѣваха поета —
и шумниятъ животъ жестокъ
не му смущаваше полета.

Въ самотния мистиченъ домъ
шумътъ вседневенъ не дохажда;
диванътъ, стариятъ заслонъ
чимширъ и вить бръшлянъ огражда;
и пѣсни въ прѣдвечерний часъ,
когато вдѣхновенъ подхване,
разнася се ритмичний гласъ
въ ненарушимото мълчане.

И пѣснитѣ на древенъ богъ,
пропити отъ любовь безкрайна,
се лѣха, но самий пророкъ
за всички бѣ дълбока тайна;
и ни единъ отъ тѣхъ — безчетъ —
въ самотний скритъ домъ не надзърна
и никой скръбния поетъ
съсь любовта си не прѣгърна.

Катъ жрещъ, самотенъ и великъ,
ограждаше го самотата, —
за него чуждъ бѣ празний кликъ
тамъ на безбройнитѣ въ тълпата;
далечъ отъ свѣтски шумъ, мълва,
въвъ древния се домъ затвори, —
врѣхъ стария диванъ глава
той на ржцѣтъ си обори.

Тѣй хубавъ, пищенъ е тозъ свѣтъ
и ширенъ — толкова далече,
но ѳрисница още младъ
на самотата го обрече —
и даде му вълшебенъ гласъ,
въвъ който му душата вложи:
да пѣе, влюбенъ до екстазъ,
но да залюби да неможе.

Тя отчуждене въ младий духъ
отъ всичко земно рано влѣя —
той заживѣ самотенъ, глухъ
и за неземно закупнѣя;
а пѣснитѣ въ незнаенъ край
увличаха го съ дивна сладость —
съсъ тѣхъ той свикна да страдай,
отдаде имъ животъ и младость.

Отъ дървения старъ диванъ
той вираше се въ небосвода,
въ незнайни чувства обладанъ
отъ шумналата се природа;
ей орлекъ птици прѣлети
и свие нѣкъждѣ въ безкрая —
и сѣкашъ въздухътъ трепти
въвъ сънената си омая.

И пѣеше, усамотенъ,
зарадъ прѣдѣли непознати,
гдѣ въ снѣ чаровенъ, вдъхновенъ,
го носѣха мечти крилати:
срѣдъ непознатъ и дивенъ миръ
влѣчаха го незнайни взори,
вълшебенъ нѣкой гласъ безспиръ
дочуваше че му говори. —

Той чуваше незнаенъ зовъ
въвъ полусънена омая,
че му нашепва за любовь
далеко нѣкждѣ въ безкрая, —
тъй нѣжни думи отъ сърдце
подъ тия дървени стобори
той чулъ бѣ майчино лице
съ усмивка нѣвга да говори.

Но то бѣ толкова далечъ —
дѣте невръстно той бѣ още, —
и тоя гласъ отдѣлятъ вечъ
съ забрава толкозъ дни и ноци;
отдавна вечъ е той замрѣлъ
и въ гроба майка му изгнила,
и плачуща върба въ печаль
надъ гроба клони е склонила.

Отиваше той често тамъ
прѣзъ тихи лѣтни ноци, звѣздни —
въ мечтание той бдѣше самъ,
додѣто мѣсецътъ залѣзне;
и въвъ самотний ноцень часъ,
глава обронилъ на ржката,
мълчеше дълго той въ захласъ
подъ клончетата на върбата.

Че споменъ милъ и съкровень
той пазеше отъ днитѣ млади:
вълшебень кжтъ, усамотень,
на свойтѣ дѣтскитѣ наслади;
тамъ прѣвъ пжтъ той свѣта позна
и самотата съ страсть обикна —
залюбенъ въ блѣдната луна,
той отъ шума съвсѣмъ отвикна.

Той скиташе въ самотний лѣсъ,
мечтаеше край водопада;
обкитена съ трѣва и слѣзъ,
влѣчеше го гората млада;
тамъ въ клонки птиче прѣцвѣрти
и литне нѣкждѣ въ ефира, —
той чувстваше, какъ затрепти
сърдце въ гърди му и замира,

А дойде есень, зажългѣй
като че въ скрита скръбъ гората,
мъгла въ лѣса се разпилѣй,
закапятъ тихичко листата, —
тогазъ съ дълбока скръбъ въ сърдце
той бродѣше въ лѣса просторенъ,
съ печаль безкрайна на лице,
и слушаше шума имъ моренъ.

Той сѣдаше срѣдъ пустота
тамъ въввѣ любимата алея,
послана всѣкждѣ съ листа,
които есенникътъ вѣе;
скърбѣше той за всѣки цвятъ
и листъ окапѣлъ отъ клонетѣ, —
дѣте той още, толкозъ младъ,
душата му скръбъта усѣти.

Той гледаше отъ горски рѣтъ,
какъ вечеръ слънцето залѣзва,
какъ орлекъ жерави летятъ
и тѣхний писъкъ какъ разказва
за скърбитѣ на роденъ край
прѣзъ тази толкозъ скръбна есень;
и сѣкашъ мжка бѣ безкрай
прошалната имъ тжна пѣсень.

О тия тжни гласове,
какъ врѣзваха му се въ душата,
като че нѣкой го зове
познать и роденъ въ далнината;
затрепне нѣжното сърдце,
тжга незнайна го погълни —
и въ мигъ на блѣдното лице
сълза очитѣ му напълни.

И спущаше се той тогазъ
въ надвисналия мракъ полека, —
о тоя тихъ прѣднощень часъ
тамъ по крайгорската пжтека!
Изпълнюваше съсъ покой
душата му тжжовна, млада —
тѣй чувствуваше силно той
въ сърдце си родната услада. . .

Подъ клони въ свѣхнали листе
тамъ бродъ се вие край гората,
край него хвоощъ и сазъ расте
и се оглежда въвъ водата ;
залъзващо небе блѣсти,
отъ румень блѣсъкъ озарено,
и свѣтлопурпурно трепти
въ водата тихо отразено.

Далече нѣкъждѣ се лѣй
въ тозъ часъ овчарската цафара
и' толкова тжги пилѣй
прочувствената пѣсень стара ;
то мжка е на роденъ кжтъ,
вскърмена съ робството вѣковно, —
на майка чуй се тамъ плачътъ
и горкото тегло синовно.

Тазъ пѣсень чува се на вредъ
по български полета плодни —
отзвукъ на черъ вѣковенъ гнетъ
по ширнитѣ покрайни родни, —
тъй упоява въ скърби тя
и за потайни мжки шепне :
въ прѣдвечерната пустота
на родний край тя тихо трепне. . .

Д. КЬОРЧЕВЪ

ИЗЪ МОИТЪ ПИСМА

ЗА ГОСПОЖА Я. С. Б.

Скъпа ми приятелко,

Прѣдполагамъ, че си получила късата бѣлѣжка, съ която ти благодарихъ за изпратенитѣ нови книги. Твоята сърдечна готовность да ми прашашъ всичко, що ме интересува, е трогателна. Цѣлиятъ послѣ обѣдъ азъ прѣлиствахъ новата сбирка на Вазова, Люлека ми замириса и до вечерята успѣхъ да прѣпрочета по нѣколко пѣти най-хубавитѣ стихотворения.

Защото съмъ самъ и нѣма съ кого да се наприказвамъ за разнообразнитѣ усѣщания и мисли, рѣшихъ да ти напиша това писмо. Може би е необяснимо, че този пѣтъ пиша само за нѣща, които интересуватъ литературнитѣ ни срѣди, безъ да ти говоря така, както обикновено става между добри познати. Но ако размислишъ, ще се убѣдишъ, че раздѣлѣнитѣ единъ отъ други иматъ по-голъмо желание да си повѣрватъ мислитѣ, отколкото, когато сж заедно. Човѣкъ е господарь на самотата си, когато има възможность да срѣща и вижда различни и много хора, остане ли, обаче, уединенъ, самотата напълно го завладѣва и той чувства нужда да каже на близкитѣ си всичко що мисли, па макаръ и съ едно писмо, като това, което не съмъ рѣшилъ още дали ще трѣбва да ти изпратя.

Съ мене сега се случва твърдѣ често онова внезапно разгнѣвяване, което ме кара тутакси да изгарямъ написанитѣ прѣзъ нощъта листове. Това става поради нѣкаква душевна раздвоеность. Денѣмъ съмъ свършено другъ, отъ колкото прѣзъ нощъта. Шумѣтъ на утрото възбужда у мене твърдѣ зли чувства и, като не зная кому да се сърдя, отмѣщавамъ на себе си.

Сега е свършено тихо, защото полунощъ мина. Съ безконечна радость въ душата прѣпрочитамъ отбѣлѣзанитѣ съ моливъ стихове на сбирката. Тѣ ми влияятъ, като че ли много отъ тѣхъ сж писани само за мене. Ето този куплетъ:

Нѣщо шушне тишината
Съ занѣмѣлитѣ простори,
Нѣщо мисли тъмнината
И мълчанъето говори.

У Тютчева има едно стихотворение за мълчанието, съ което поетически е разрѣшенъ мистичниятъ смисълъ на тая проблема. Но тука Вазовъ говори за природата, която той винаги гледа съ отворени очи. Той не е нито отъ ония, които съзерцаватъ съ приведена глава, нито отъ ония художници, за които страдането и вѣчните конфликти изчерпватъ цѣлото имъ творчество. У него природата е вѣчния събесѣдникъ и неотлъченъ другаръ. Когато я вижда и рисува, чувства се какъ тя му повѣрва тайнитѣ си. А тъкмо това е магията на творчеството, за която литературнитѣ критици сж измислили толкова много имена. Азъ съмъ билъ винаги наклоненъ да виждамъ въ художественото творчество повече мистицизмъ, откожко идеи. Нима поетическитѣ образи не се раждатъ отъ тая вѣчна и непрѣодолима нужда да се гледа по-често на свѣта съ очитѣ на дѣцата или съ вѣрата на слабия и грѣшенъ човѣкъ? Вазовъ е разбралъ това и вижъ какъвъ поклонъ прави прѣдъ природата:

Привѣтъ вамъ родни планини,
Привѣтъ вамъ, български долини,
Поля, скали, гори, вълни,
Самотни дебри и пустини
Въ които младитѣ си дни,
Отшелникъ въ вашій свѣтъ блуждаяхъ,
Лѣтяхъ къмъ снѣжни висини,
Подъ тъмни борове мечтаяхъ;
Дѣляхъ живота ви; разбрахъ
На Бога тайната голѣма . . .

Нѣмамъ на рѣцѣ лирическата поема Изъ царството на самодивитѣ, за да ти посоча що е видѣлъ Вазовъ въ природата. Боя се да цитирамъ на умъ, за да не сгрѣша. Ако нашата литература имаше само тая поема, не се съмнѣвамъ нито за мигъ, че щѣхме да бждемъ признати за народъ съ художествено творчество дори отъ най-дълбокитѣ и най-възвишени цѣнители на изкуството. Азъ ще ти припомня една приказка на Уайлда. За да обясни на другаритѣ си що е изкуство, той имъ разказалъ за стария бѣднякъ, който всѣки день отивалъ прѣзъ една гора до морето, а вечеръ разказвалъ въ село за самодивитѣ, които виждалъ. Еднѣжъ нанстина старецътъ видѣлъ нимфи въ гората и сжщата вечеръ не разказалъ нищо на събранитѣ моме, а тженъ си заминалъ съ думитѣ: — днесъ нищо не видѣхъ. — Азъ си спомнямъ нѣкои куплети:

Облакъ тъменъ се надвѣси
Съ гръмъ и вихрове ужасни,
Въ пушинаци ме отнесе,
Въ глухи лѣсове безгласни.
Тамъ на купове игриви,
На зелената ливада,

Заиграли самодиви
 Око̀ль змѣюва грамада.
 Заиграли и запѣли
 Чудни пѣсни изъ пустини,
 Бѣсно хоро залю̀лѣли
 Бѣлоногитѣ богини.
 Слѣнце, звѣръ и пиле диво
 Сичко слуша и не шава
 Изъ гората мълчаливо
 Кукувицата внимава.
 Тамъ подъ клони и азъ дебна,
 Скритъ потуленъ во листата,
 Слушамъ пѣсень тамъ вълшебна
 Гледамъ вихрътъ на играта.
 Отъ рудини и могили
 Нови стичатъ се рояци,
 Изъ усои — млади вили,
 Диви юди — изъ гжстаци.
 Спратъ се малко пакъ запѣватъ
 Скачтъ луди, полудѣли,
 Буйна си коса развѣватъ
 По гърди, по плѣщи бѣли.

Азъ бѣхъ малко дѣте, когато прѣвъ пѣтъ четохъ тая поема и колко късно вникнахъ въ нейното величие. Не забравяй, че и днесъ малцина я разбиратъ, защото истински великитѣ нѣща могатъ да бждатъ много популярни и все пакъ неразбрани и неоцѣнени.

Отношението на Вазова къмъ природата е отношение на гения къмъ Бога. Прѣдстави си, че една крава и, да речемъ, Тургеневъ едноврѣменно гледатъ на една широка ливада, посѣна съ цвѣтя и трѣви. Кравата ще погледно съ желанието да я пуснатъ да пасе. Тургеневъ ще ни я опише като художникъ, видѣлъ цвѣтни нюанси, играта на облачнитѣ сѣнки върху трѣвитѣ, разнообразието на тонове, ще я очертѣе въ рамкитѣ на картина, задъ която ще има хоризонтъ и пр. Една и сжща ливада прѣдизвиква толкова различни впечатления — тя говори и на двата субекта, но съ различенъ языкъ. Този примѣръ може да ти уясни колко страшна е бездната между ограничения и гениалния човѣкъ. Нѣма по вѣренъ критерий за провѣряване значителното у единъ художникъ, освѣнъ отношението му съ нѣщата или въобще съ свѣта.

Катъ мечта самотна,
 Катъ пѣсень смълчана,
 Катъ душа сиротна
 Въ скръбта си приспана
 Паркътъ глѣхне, дреме . . .

Ето ти една импресия, изчувствана безъ екстазъ и безъ болка. Ще ми позволишъ да ти процитирамъ и тая пѣсень:

Пластове отъ листи гнили,
Трупани прѣзъ всѣка есень,
Спятъ забравено, унили
Въ старий лѣсъ, въ мечти унесень.

Нѣкой пжтъ изъ тѣхъ изникватъ
Цвѣтенца прѣзъ пролѣтъта,
Както пѣснички избликватъ
На душа ми изъ скръбъта.

Да ти давамъ критична оцѣнка на тѣзи и други пѣсни ще рѣче да пиша почти рецензия, а ти знаешъ, колко отвратителенъ е този литературенъ родъ. Ще разберешъ колко тѣ сж цѣнни, шомъ ти кажа, че ми харесватъ. Но въ сегашното ми положение ти знаешъ, че всѣко докосване на душата отъ свободното величие и красота на природата ми дѣйства почти болѣзнено. Колко непостижими сж сега за мене дори ония тѣсни хоризонти, които ни даватъ мъгливитѣ зимни дни!

На страница 51 има една кжса и тжжна поема, наречена О л т а р ъ . Тя ме приближава къмъ онова видѣние, което мисля ще иматъ близкитѣ ми, когато разбератъ, какъ прѣкарвамъ сега ношитѣ. Азъ имамъ много малка икона надъ леглото си и тя ми помага да увеличи нуждата отъ святи илюзии, тѣй лѣковити за усамотенитѣ. Моля ти се, прочети тѣзи стихове и не забравяй да ми ги припомнишъ, когато се видимъ.

Третата часть на сборката е наречена Т р и н д а ф и л и . Макарь Вазовъ да казва, че това сж откъслеци, взети отъ стари тетрадки, азъ не вѣрвамъ. Струва ми се, поетътъ не е искалъ да обади на свѣта онѣзи сили и чувства, за които, поради нѣкакво общо невѣжество, мислятъ всички, че се раждатъ и заминаватъ само прѣзъ годинитѣ на младостъта. Върху огнището на неговия вжтрѣшенъ огънь играятъ чудни свѣтлини. Той е грижливата весталка, която бди да не намалѣе пламъка, той е и жрецъ, и богомолецъ, и храмъ — той е всичко, отъ което е направена душата. Но той е и човѣкъ отъ нашия Балканъ и знае да измѣри, кога що е нужно. Нѣкаква дѣтинска боязнь кара стареца да ни измами, че Т р и н д а ф и л и сж стари стихове. Това азъ не вѣрвамъ. Любовь, любовь — нали тукъ започватъ и свършватъ идеитѣ, борбитѣ, жертвитѣ и дълга? Прѣминалъ прѣзъ грижитѣ на петдесетгодишното творчество, поетътъ се завръща къмъ своето начало. Само, че сега той нарича пѣснитѣ си „пѣсни по заникъ“.

Думата з а н и к ъ се постоянно повтаря въ сборката. Когато слънцето доближи хоризонта блѣсъкътъ му намалява и ние гледаме неговото червено лице. Това е заникътъ. Той си прилича съ утрото по това, че разлива по небето пурпурътъ на слабитѣ още лжчи.

Бесѣда водимъ тиха задушевна
Дими прѣдъ нази чая кехлибаренъ,
Блѣсти по чаши заника пожаренъ
И по коса ти. Стихва врява дневна.

И разговора слѣдва. Въвъ ржката
Откритата забравила си книга . . .
На наш'тъ спомени въвъ тишината
Се нижи теменужната верига.

И въ утрото на своето творчество, прѣзъ пладнята и по заникъ, Вазовъ е облялъ съ свѣтлина всичко шо е докосналь. Той е цѣль въ лжчи.

Запитали веднѣжъ единъ индиецъ отъ племето тоги, какво става съ душитѣ на умрѣлитѣ. Той отговорилъ, че мъртвитѣ отиватъ при слънцето, за да подържатъ блѣсъка му. А шо прѣдставлява блѣсъка на слънцето? Индиецътъ боейки се, че ще даде пакъ непонятенъ отговоръ, казалъ на себе си: това е любовъта на свѣта.

Прѣживѣнитѣ прѣзъ послѣднитѣ години нещастия бѣха повлияли твърдѣ странно. Не ми се сърди, ако ти припомнямъ оная мистична философия, тѣй ревностно разпространена отъ английски пжтешественици и теософи. Азъ не искамъ да те отклоня отъ нея, но запомни шо ти казвамъ: поезията не е нищо друго, освѣнъ измѣрената и звѣнка реторика, съ която ни става по-достъпенъ тайнствениятъ вжтрѣшенъ смисълъ на нѣщата. Умишлено си служи съ думата реторика, защото способността да възпѣвашъ свѣта върви ведно съ силата на проникателния умъ.

Вазовъ си остава и до днесъ, както и за много поколѣния, цѣль въ лжчи. Той самъ грѣе, той самъ блѣщи отъ пламъка на гения, на доброто и красивото. Не зная дали ще ме разберешъ? Спомнямъ си като дѣте урока по ботаника. Учителътъ ни каза, че борътъ има вѣчно зелени листа. Азъ дълго мислихъ върху това. Възможно ли е листата на едно дърво да бждатъ вѣчно зелени? Не смѣхъ да запитамъ, защото така бѣ написано и въ учебника. Съ собствени усилия азъ си разрѣшихъ загадката. Ето какъ. Както всички листа, така и листата на бора, покарватъ, прѣкарватъ извѣстно врѣме на дървото, изсѣхватъ слѣдъ това и окапватъ. Но веднага на мѣстото на сухия листъ клончето пуша другъ и така бора остава винаги зеленъ. Никога отведнѣжъ не изпадатъ всички листа.

Въ своето творчество Вазовъ ни е далъ всички литературни видове. Между тѣхъ има много добри, има велики нѣща, има и такива, които не всички знаятъ — важното е, че безкрайната редица отъ значителни творения ще пуцатъ свѣтлина и ще грѣятъ за дълги години. Както слънцето винаги ще свѣти, както борътъ вѣчно ще е зеленъ, така ще се запази блѣсъкътъ на Вазовото творчество. Днесъ ще отрекатъ едни нѣща, други пжтъ ще го обидятъ, трети пжтъ ще се отнесатъ къмъ него снизходително

— та всичко това е врява — защото . . . борътъ има вѣчно зелени листа.

Най-интересното не е нито това, какъ трѣбва да се раздѣлятъ стиховетъ въ цѣлата сбирка, нито кои сж най-добри. Въ дълголѣтния трудъ на голѣми майстори, на всички голѣми хора, намираме и слаби и груби нѣща. Забѣлжително е, че най-успѣшно се откриватъ грѣшкитѣ у другитѣ и най-голѣма дарба иматъ критицитѣ тѣхъ да виждатъ и разбиратъ. Нима свѣта не билъ рай, огрѣнъ съ всичкитѣ сѣнища на мечтитѣ, ако можехме да виждаме у творческитѣ натури великото и самоволно трелтение на душата, този безконеченъ изворъ на всички свѣтлинни, чрѣзъ които отварятъ очитѣ си дърветата, камънитѣ, небето, скалитѣ, цвѣтата, дѣцата, споменитѣ и ни гледатъ тѣй умно, че разбираме тѣхнитѣ тайни? Това е дадено за малцина. Повечето отъ хората виждатъ твърдѣ мжно, а голѣмото мнозинство е слѣпо, то вижда онова — що се напихва, що се подава на опитъ, що се ражда, живѣе умира — то вижда вѣчната промѣна, която непрѣстанно търси по нѣкакъвъ неизповѣдимъ законъ посъвършеното, безъ да знае скрития пулсъ, който движи свѣтовната бъркотия, пѣстрата и хаотична промѣна, тази вѣчна олелия на живота, толкова безсмислена и дива, ако не знаехме нейния произходъ.

При нѣкой голѣмъ и дълбокъ изворъ, нѣгдѣ въ планината, е тихо, но какъвъ шумъ правятъ всички потоци, които той образува! Тѣ слизатъ надолу, търсятъ пжтъ, ровятъ земята, рушатъ бавно скалитѣ и слизатъ въ равнината размжтени, за да движатъ воденици или поятъ бостани. Горѣ при извора, въ неговата бистра дълбочина удря безшумно пулса, който изпраша толкова потоци по гърба на планината. Та нима воденичаринтъ, бостанджията, или ожднѣлитѣ овце когатъ да кажатъ вѣрна дума за тая вода? Кога сж били тѣ при извора, кога сж търсили тамъ чистота, сѣнки и тишина? Тѣзи чисто емпирически условия, въ които се развива всѣко творчество, у насъ сж още много лоши — изворътъ обаче е чистъ, дълбокъ и обиленъ.

Въ срѣдата на нашия културенъ Балканъ, дѣдо Вазовъ стои като дълбоко планинско езеро, отъ което ще взематъ вода всички потоци.

За да ти характеризирамъ творчеството на Вазова, бихъ си послужилъ съ една прѣцѣнка на Хайне за Валтеръ Скота. Хайне нарича Валтеръ Скота милионеръ, който е промѣнилъ цѣлото си богатство въ грошове. Щомъ почувства, че трѣбва да заплати нѣкой дългъ, той натоварва нѣколко кола съ грошове и ги замѣква на пазаря. Тамъ се разплаща като честенъ длъжникъ, като сжщеврѣменно улеснява размѣната. Отъ неговитѣ грошчета взематъ всички, кой повече, кой по-малко.

За Вазова би могло да се каже, че той се разплаща, поради вродена и естествена небрѣжностъ съ всички видове пари — и златни, и сребърни, и грошчета. На нашия бѣденъ, но шуменъ литературенъ пазаръ, той е най-добрия платецъ, не само защото е богатъ, но защото е и честенъ.

Помисли какъвъ дълбокъ поклонъ дължимъ на една петдесетго-

дишна непрѣкъсната дѣятелност на честъта и дълга. Само върховното самочувство, че си потрѣбенъ на другитѣ и можешъ да имъ дадешъ доброто и хубавото, отъ което се нуждаятъ, не е достатъчно, за да бждешъ тѣй лжчезарно честенъ. Има нѣщо друго — и струва ми се,, то е оня инстинктъ, оня голѣмъ законъ, по който неуморно работи природата. Маркъ Аврели казва: — творческата натура по своитѣ добродѣтели прилича на пчела, която е събрала медъ, на куче, което се е върнало отъ ловъ, на лоза, която въ уреченото врѣме дава своя плодъ — тѣ всички сж изпълнили дълга си, безъ да знаятъ кому е било потрѣбно тѣхното творчество. Този всеобемляющъ законъ за творчеството въ природата крие всички форми на честността. Всѣка творческа натура е единъ святъ, по-малкъ и по-бѣденъ отъ всебитието, но напълно подчиненъ на неговитѣ закони.

Помисли само, колко много хора сж се обогатили отъ Вазовото тѣй щедро пиляно богатство. Всѣки вземаше съ пълни шепи и си заминаваше. Въ една културна и възпитана страна хората умѣятъ да се отплащатъ. Но ти би ме запитала какъ трѣбва да стане това? Моятъ отговоръ не знай дали ще бжде понятенъ за други, но ти ще ме разберешъ. Най-добрата отплата къмъ Вазова е да разберешъ човѣка-художникъ. За мене е било винаги ясно, че значителнитѣ индивидуалитети иматъ постоянна и непрѣкъсната връзка между живота си и своитѣ дѣла. Една обширна критическа оцѣнка на неговото творчество, написана отъ мждъръ мжжжъ съ възвишенъ вкусъ, ще бжде въ своя послѣдователенъ обзоръ, една биография за сърдцето на поета. Материалътъ е готовъ, всичкитѣ данни сж прѣдъ насъ, но мжно е да ги прочете всѣки. Нека помогнемъ на добритѣ и непретенциозни хора да разбератъ живота на единъ страдалецъ. Ще ми бжде много мжно, ако при нуждата да се даде обширна биография на народния пѣвецъ, писателитѣ си послужатъ съ ония извѣстни маниери, тѣй досадни въ направенитѣ вече опити за други наши писатели.

Струва ми се, така ще дадемъ нашата признателност и любовъ къмъ Вазова. За нашитѣ модернисти, не е ли биографията на Вазова една много привлекателна тема? Прѣдполагамъ, че тѣ ще се оградятъ отъ всичко, що прѣдставлява прѣходенъ и незначителенъ интересъ и ще подирятъ само голѣмия човѣкъ-художникъ. Тѣ ще подирятъ онова по-добро съзнание за критическа оцѣнка, което липсва у писателитѣ, навикнали на шаблонни измѣрвания и критически систематизации. Мнозина отъ младитѣ ни новатори се мръщятъ, когато стане дума за Вазова. Ти помнишъ прѣди години, колко систематично го прѣслѣдваха други. Не съмъ и азъ безъ грѣхъ, защото замълчавахъ това, шо бѣхъ длъженъ да кажа. Но всичкитѣ тѣзи млади и даровити хора роптаятъ противъ реализма на Вазова, противъ дѣйствителното чувство, което той влага въ пѣснитѣ си. Не тѣй, обаче, поставямъ азъ въпроса. Мене ми е важно да провѣря — отношението на художника къмъ свѣта, дали става съ връзкитѣ и пжтищата на душата, или не.

Ето темата, прѣзпълнена съ голѣмъ художественъ интересъ. Ако

разберем човѣка, ще ни стане ясно, защо той обича отечеството съ видимитѣ трепети на измжченъ и измаменъ ратникъ, а не съ оная мистична тѣжа за родината, която е нѣкаква вродена и вѣчна болка за другъ свѣтъ. Чрѣзъ творчеството му да подиримъ душата на художника, а не да вземемъ самото творчество като нѣкаква върховна културна самоцѣль.

За нашия бѣденъ, оскърбенъ и окалянъ културенъ животъ, нѣма по велика нужда отъ необходимостта да цѣнимъ прѣди всичко човѣка, значителниятъ и рѣдкъ мжжъ, да му отдадемъ оная помощъ, тѣй по-трѣбна за утѣха прѣзъ самотията, въ която го хвърлятъ нашитѣ условия. Тѣкмо тѣзи сж елементитѣ на оная дълбока проблема, която трѣбва да разрѣшимъ. Ако сме тѣй бѣдни съ сюжети за културно прѣвъзпитание, не е ли обширната и честна прѣцѣнка на Вазова единъ отъ най-добритѣ поводи за нови прѣоцѣнки? Нека още единъ пжтъ сторимъ това, за да се разберемъ и да очертаемъ напълно образа на единъ човѣкъ.

Ти разбирашъ, че азъ отдѣлямъ Вазова отъ цѣла редица нови поети и критици. Но това азъ правя не отъ желание да ти посочвамъ различието между литературни епохи. Наистина, твърдѣ видими сж особеноститѣ въ лутанията прѣди и сега. Но това, което е останало като неповалено и неизхабено отъ врѣмето, не принадлежи на литературнитѣ етапи, а въобще на художествената ни литература.

На зная какъ е попаднала една книжка отъ едно ново малко списание въ моята килия. Въ една малка бѣлѣжка за Вазова новаторътъ критикъ го е нарекълъ прѣдставителъ на миналото. Реализмътъ изживѣлъ себе си въ Вазова — ще рече сега иде нова литературна епоха, която ще създаде и нови форми и която не ще трѣбва да взема мотиви отъ реалнитѣ чувства. Мене не ми е съвършено ясно това, що казватъ тѣзи критици. Може би искатъ да кажатъ на стария художникъ — стига, спри, дай пжтъ на друг и. Това ми прилича донѣкъдѣ на нашето партизанство — само, че вмѣсто претенциозността за прѣдставяне на народната воля, апелира се за застѣпничеството на нѣкакъвъ духовенъ суверенитетъ. И тѣй открита е борба, нагледъ дребна, но импулсирвана отъ страсть, амбиции и сантиментални увличания къмъ неясни догми.

Литературната доктрина на нашитѣ модернисти е съвсѣмъ кратка. Тя обхваща всичката нервност на отрицанието и безпомощното блѣнуване на хора, които, сънливи и безволни, колебаятъ се на границата между дения и ношѣта. Тѣ искатъ да минатъ за водачи на нова школа, тѣй добрѣ позната намъ отъ западнитѣ литератури. Бихъ ти изложилъ всичкитѣ причини, струва ми се, поради които тѣзи инѣкъ даровити хора, ще се разочароваятъ, но се боя да не ме отведатъ подобни разсжждения встрани отъ мислитѣ, които желая да ти кажа.

И най-крайнитѣ и най-завършенитѣ форми, чрѣзъ които би могло въобще изкуството да се проявява, все пакъ съ изключение на музиката иматъ въ себе си нѣщо веществено, нетрайно, т. е. позволяватъ подновяване. Но тѣзи нови форми могатъ да се родятъ при условия, които точно

се прѣдсказаватъ: очистенъ езикъ, школуванъ вкусъ, богатъ културенъ и умственъ мирогледъ и пр. Но кой работи до сега у насъ върху тѣзи нѣща? Не е ли характерно това стихотворение:

Съ лакти младо старото оттласва:
„Азъ съмъ бждашето. Дай ми пжтъ!
Азъ цвѣтя, а твоя день угасва
Мой живота е и мой свѣтъ!“

Тѣй говори Младостѣта жестока
И нахълтва въ тучнитѣ поля,
Дѣто другъ тегли бразда дълбока,
Дѣто другъ ги съ кървавъ потъ обля.

Да простимъ живота тѣй отсѣче:
И ний нявга бързали сме тукъ!

Винаги ми е била неприятна тази особеностъ на младитѣ — тѣ искатъ повече, отколкото могатъ да взематъ и носятъ, отколкото могатъ и да създадатъ. Какъвъ развращающъ капризъ у лѣниви и полукултурни хора! Ще достигнемъ и ние онова художническо примирение, оня разкошъ или аристократизмъ на душата, които днесъ сж сънь и мечти. Но това ще се постигне съ жертви, съ рани и болки; само въ страданията на сърцето ще станатъ по достъпни ония тихи разговори съ нѣщата, които криятъ тайнитѣ и красотата божи. Само по този пжтъ ще се стигне до тая послѣдна цѣль, а не съ озлобление, не чрѣзъ ненавистъ и прѣзрѣние. Вижте Вазова, колко е страдалъ. Той е при все това отъ онѣзи избрани натура, които изживѣха възможното разнообразие отъ душевни трепети. На онѣзи, които идатъ слѣдъ него, даровити и завършени майстори — ранитѣ, песимизма, постояната и съсрѣдоточена болка, ще бждатъ едничкия изворъ за съзерцание и възбуждане. Въ това виждамъ азъ обединяюща идея за литературното ни бждеше, която макаръ и да взема най-противорѣчиви форми, остава си неизмѣнна и постоянна, като живота. Пулсътъ на сърцето, както днесъ, така и за напрѣдъ, ще удря въ своя измѣренъ ритмъ и ще нанася онѣзи рани на душата, за които лѣкътъ сж били само вѣрата и изкуството.

Ако си прѣдставимъ цѣлата ни досегашна литература като градина, за да бждемъ правдиви, трѣбва да признаемъ, че въ нея има безредие, има буренъ, има прахъ и много сухи листа. Азъ си мисля — бавно ще се уредятъ лехитѣ, алейтѣ, водитѣ на тая градина. Ще расте отъ день на день нейната хубостъ, много грижливи ржцѣ ще помогнатъ тя да се очисти отъ буренъ и да се даде слънце на затуленитѣ въ сѣнка цвѣтя. Ако една утринъ я видимъ въ пълната ѣ красота, ще изживѣемъ съ едно ново и по-буино чувство тихата услада отъ нейнитѣ благоухания. Нали има твърдѣ далечна разлика между усѣщанието, когато се радвашъ на едно само цвѣте, па било то тѣй красиво и непостижимо въ своята тайна, като

синчеца и оная всепобѣдна нѣжностъ отъ възвишената красота на толкова тонове, лъчи, отъ неопрѣдѣления ароматъ на смѣсени благоухания, отъ тжния видъ на чернитѣ цвѣта, отъ въздуха, високо надъ тебъ, обзетъ съ тишината на нѣкакъвъ разтворенъ храмъ? Погледнемъ ли веднѣжъ на тая градина, повѣрвай ми, тя ще ни подчини и завладѣе. — Не е ли това послѣдната цѣль за живота на душата? Това е сънь, който всѣки би изчувствалъ, ако поискаше да разбере, да оцѣни и напъти художественото и идейно творчество на нашата литература, ако всѣки отъ насъ се загрижеше за градината на родния языкъ.

Макаръ, че усѣщамъ едно неприятно чувство, отъ каквото и да било полемизиране, искамъ да ти подчертая, че онава, що търсятъ да изживѣятъ и изчувстватъ новитѣ ни поети — модернисти, по нѣкакъвъ грубъ законъ за пустотата и подражаннето, го само мечтаятъ. Наистина, въ нашата градина нѣма толкова цвѣта, но само въ нея тѣ ще видятъ послѣдния смисълъ на красотата — всичко друго е доктрина, логика или литературенъ апелъ.

Отъ когато се научихъ да чета и до днесъ името на Вазова ми се изпрѣчваше, налагаше и завладѣваше. Прѣзъ юношескитѣ ми и зрѣли години поетътъ непрѣстанно вървѣше съ хората на моето поколѣние. Той остана надъ промѣнитѣ, прѣвратноститѣ, незасѣгнатъ отъ ония грозни измами и разочарования, които похабиха толкова голѣми дарби отъ нашата срѣда. Прѣзъ безвкусния ренесансъ на нашата вещественна култура, прѣзъ врѣмената на дребнитѣ борби, на мжчителнитѣ лутания, той остана настрана, като потуленъ странникъ, който трѣбваше да отбѣлѣзва гърченията на народната душа, търсяща пътъ за своето прѣвъзможване. Ако всѣки отъ насъ би носилъ извѣстенъ дѣлъ за общитѣ грѣхове, Вазовъ трѣбва да бжде смѣтнатъ като съвѣсть на нацията.

Вѣрвамъ, че и сега той усѣща, колко много отъ неговитѣ най-хубави нѣща стоятъ неоцѣнени. Това не го смущава. Той е богатъ, той пилѣе съкровището си, той хвърля съ пълни шепи, за да нахрани и ония, които ще дойдатъ късно слѣдъ него.

Пилялъ разсипника богати
Въ полето перли и рубини.
Засипалъ ги прахътъ пустинни,
Остали скрити, непознати.

И дълго врѣмето е леко
Трупало прахове тамъ нови . . .
Ще дойде день — не е далеко —
Само ще пакъ да ги изрови.

И цѣнни камъне ще блѣснатъ
Съ новъ блѣсъкъ слѣдъ покоя въ мракътъ,
Тѣ могатъ още да почакаатъ
Звѣздитѣ никога не гаснатъ.

Иска ми се да сравня цѣлото творчество на Вазова на единъ поетиченъ дневникъ. Колко сж се лъгали мнозина, че той отбѣлѣзва само събитията, а не обръща очитѣ си къмъ индивидуалното, къмъ вѣчно човѣшкото, къмъ душата, като самоцѣнна и самоцѣлна нѣкаква сустанция! А ето, че, добрѣ разбрано неговото творчество е най-добрата ни културна хронология, лишена отъ куриозитети и анекдотичности. Ние нѣмаме нито единъ индивидуалитетъ тѣй хармонично и здраво изживѣлъ цѣлата епоха отъ освобождението до сега и тѣй вѣрно отразяващъ доброто и хубавото. Вазовъ е най-могщиятъ и най-неразрушимъ паметникъ на половинъ вѣкъ отъ живота на народа. Ако нѣкой би поискалъ да запита, каква е цѣната на България, бихме отговорили безпогрѣшно, като посочимъ на Вазова.

Бжде ли нашиятъ животъ застрашенъ отъ нови борби, сплашатъ ли ни още врагове — утѣшавамъ се, че не могатъ ни съвсѣмъ ограби. Ще ни останатъ имена, като това на Вазова, личностъ като неговата, която, като възбужда прѣпирни, възторгъ, надежда и смѣлость, ще даде на новитѣ поколѣния по-обмисленитѣ и по-сложни трепети за бждащето. Така чернитѣ спомени отъ миналото ще се измѣстятъ отъ културнитѣ нужди и сегашнитѣ болки ще изтлѣятъ прѣдъ очакването на нова пролѣтъ.

Ти знаешъ, скъпа ми приятелко, колко често и съ какъвъ жаръ говоря за обнадеждаване и вѣра въ бждащето. Нали съ мѣ ималъ право да възбуждамъ прѣпирни съ моя оптимизмъ? Та може ли нѣкой да ми отнеме вѣрата въ гения на народа, щомъ тѣй рано и могъщо той се е проявилъ? Нека врѣмето и събитията да рушатъ, нека бждемъ подложени на обиди. Азъ не се срамувамъ, не роптая, не скърбя. Задъ насъ стоятъ възпѣти душитъ на три поколѣния, чрѣзъ тѣхъ се отразява сърцето на великъ майсторъ.

Не на стѣга многолюдна моя
Паметникъ надменно е изправенъ,
Не отъ бронза, не отъ мраморъ тоя
Паметникъ нетлененъ е направенъ.

Той излѣнъ е отъ нѣща по-тайни:
Отъ лучи и бисери, но скрити,
Прѣснати, невидими, незайни
На три поколѣния въ душитъ.

Чувствамъ, че не ти дадохъ пълна оцѣнка на „Люлека ми замира“. Но ти трѣбва да си обяснишъ, колко е невъзможно да говоришъ за една нова поетична сбирка на Вазова, безъ да говоришъ за самия него, безъ да засѣгнешъ литературата и живота на страната ни. Съвсѣмъ самоволно и непринудено азъ правѣхъ отклонения, или засѣгахъ въпроси, които сами за себе създаватъ по-специаленъ литературенъ интересъ.

Това писмо азъ почнахъ слѣдъ полунощъ. Прѣдъ мене стоятъ разхвърляни написанитѣ листа и изподрасканитѣ страници съ стихотворенията на поета. Искамъ да ти прѣпиша много отъ тѣхъ и да ги приложакъмъ писмото. Вѣрвамъ, че ти ще ги прочетешъ тогава съ още по голѣма сърѣдоточеностъ и ще поискашъ да отгатнешъ, какъ тѣ сж ми повлияли. Но това нѣма да сторя, защото ще засѣгне лични и съкровени тайни. Лирическитѣ стихотворения сж за едни само художествени нѣща, ва други нѣкакво трагично провокиране на стари болки.

Мислѣхъ да ти пиша съ извѣстна въздържаностъ и да не засѣгамъ теми, които при други условия по-смыслено бихъ анализувалъ. Но и това въздържане не успѣхъ да запазя.

Завършвамъ писмото си, безъ да скърбя, че бдяхъ цѣла нощъ. Съмна се. Навѣнка вали снѣгъ и прѣзъ моето издигнато и малко прозорче гледамъ какъ въздухътъ е пълень съ кристали.

Централенъ Затворъ, 1920.

ДИМ. БАБЕВЪ

ПСАЛОМЪ

За всички ни уреченъ иде часъ,
голѣми, малки брата, погледнете
сиящата свѣтлина слѣдъ насъ,
слѣдъ нази — гмежъ писатели, поети.

Че тозъ за васъ е, о безсмъртни, дѣлъ:
животъ вземали всички отъ Живота,
стократно да го върнатъ — на Голгота

— Вземи. о Господи, това що си ни далъ

С. ДРИНОВЪ

ПОЛЮБИХЪ те въ дни на падение
срѣдъ воя на плахи дѣца,
когато безгласни и нѣми
залязваха чисти слънца
и хиляди знойни сърца
обзелo бѣ хладно съмнѣние
въ зората на нови подеми.

Полюбихъ душата покрусена
и твойта безбрѣжна печаль ;
синъ вѣренъ отъ тебъ не отмина
и горестни жалби позналъ
и горѣкъ — срѣдъ сълзи и жаль —
и сладость до днеска не вкусена
азъ шепнѣхъ ти съ ласка : Родина!

А. КАРИМА

СТАРИ ДРУГАРИ

Стояновъ тежко крачеше по прашнитѣ улици на градеца. Слънцето бѣше вече къмъ пладне и прижуляше. Стояновъ знаеше, че е закъснѣлъ много и затова намираше, че нѣма нужда да бърза. А и настроението му не бѣше такова, што да придаде бързина на отежалия отъ годинитѣ вървежъ.

Да . . . Настроението . . .

Той пакъ вчера бѣше закъснѣлъ въ кръчмата и бѣ се напилъ. Въ устата си сега осѣщаше горчивината на прѣгорѣло вино, а въ главата му бѣ все една и сѣща картина: късна вечеръ, съсѣдскитѣ дѣца му викатъ „козата пиянъ“. И жена му на прага . . .

Ахъ тая жена!

Нещастна жена!

Колко му се е молила тя да се откаже отъ пиенето! А сега вече не му се моли. Посрѣща го само на прага — тиха, кротка и го гледа съ укоръ.

Тоя погледъ!

Хиляди пжти по поносими сж думитѣ отъ тоя погледъ, — кроткъ, нещастень . . .

Нещастна жена!

А той не може да се поправи — не може!

Това се захвана, откато той изгуби всѣкаква надежда да се измъкне отъ това градче, отъ тоя прахулякъ, отъ застоялото блато.

Нѣкога бѣ младъ, жизнерадъ, проповѣдникъ на ново слово за щастнето на хората при съвсѣмъ нови наредби. И бѣха го мѣстили като учителъ отъ градъ въ градъ, а той само се смѣше. Имаше осѣщане, че това е нѣщо прѣходно, че той ще надвие, че ще стигне въ широкото море — въ тѣй желаното странство — и ще замаха високо рѣцѣ, весело волно ще заплува съ други като него. И ще се смѣе на вълнитѣ — на най-високитѣ вълни! Ще мачка живота, тѣй както поиска . . .

А животътъ жмачка него. Въ смѣха и жизнерадостъта си той се влюби въ хубаво младо момиче, което се захласваше въ неговитѣ проповѣди, ожени се и се започнаха грижи — тежки грижи. Дѣца, болести и смъртъ на едното отъ тѣхъ . . .

Колко плака той надъ дѣтето. Защото имаше меко, съвсѣмъ меко, сърдце. И не за негово сърдце бѣха тия грижи. Нѣмаше той твърдостъ. И не изплава, а затѣна . . . И тежко му бѣ, защото съзнаваше, виждаше всичко. Осѣщаше, какъ всичкитѣ мечти се дръпнаха най-сетнѣ нѣйдѣ далечъ-далечъ, едвамъ се мъждѣяха заедно съ мечтата му за широкото море.

Тамъ далеко-далеко бѣ се отдрѣпнало всичко свѣтло, скъпо, съ което той бѣ дишалъ, живѣлъ. И гледаше на себе си като на трупъ, — инертенъ, безжизненъ.

И горчиво, много горчиво, бѣ това му съзнание. И почна той да дави тая горчивина въ виното.

Намираще така забрава.

Жена му го разбираше — не го измѣчваше, но измѣчваше се сама, защото паритѣ не стигаха, а и тежко ѝ бѣ да гледа, какъ се гаврятъ съ него, пияния, безпомощния.

— Ехъ, тамъ да минава, — рече той високо и махна енергично рѣка. А въ ума си додаде — да минава моя сбърканъ, сбърканъ животъ! — любимата му фраза въ това настроение.

Сбърканъ животъ . . .

Сбърканъ . . . Той крачеше напредъ. Духна отъ невидѣло силенъ вѣтъръ, и завъртѣ се въ танецъ плѣвата смѣсена съ торъ на пазаришето и заедно съ гжстия прахъ го удари право въ лицето. Той се поспрѣ, изви се, но осѣти въ жбитѣ си пепель . . .

Изплю, поизчисти се и продължи пѣтя.

Слънцето прижуляше гърба му и стори му се, че пѣтътъ му, — огненъ пѣтъ, — нѣма свършване, че той тѣй върви отъ незапомнено врѣме по него и не стига . . . желаня край.

Тежко му бѣ на душата и би легналъ той въ земята, безъ ропотъ, безъ съжаление.

Сбърканъ животъ.

Но ето прѣдъ него е гимназията.

Ученицитѣ сж вънка.

Междучасие. Значи, тъкмо е дошълъ за часа. По първитѣ е изпусналъ. Има литература въ седмия класъ. Въ ума му свѣткавично минава мисълта, че днесъ иматъ ревизия — отъ министерството, инспекторъ.

И неволно се спира. Той не бѣ обмислилъ, какво ще прѣподава.

Ученицитѣ го слѣдятъ. Едни почти високо издумватъ „козата“, но други ги смущкватъ, сърдито, злобно.

Стояновъ ги вижда, усмихва се и влиза въ зданието.

Той знаеше това отношение на ученицитѣ къмъ него: едни го гледаха съ подигравка, други пъкъ бѣха готови живота си да сложатъ за него и, кога идѣше пиянъ, той виждаше въ погледитѣ на послѣднитѣ нѣщо отъ тихия укоръ на жена му.

И можеше да си върви спокойно край тѣхъ, безъ да реагира, кога чуеше думата „козата“. Защото виждаше и другитѣ.

— Нека сами се уравни́сяватъ, — съ усмивка си казваше той.

Горѣ, въ канцеларията, той си отдъхна. Инспекторътъ не бѣ още дошълъ.

Всички бѣха малко възбудени. „Новъ е, дяволъ да го вземе — да не измисли нѣщо!“ мислѣше всѣки.

— Що ли иде! — издума мрачно. Стояновъ. — Всички сме стари, остарѣли даскали. А ще дойде нѣкакъвъ си Ивановъ и ще те прицѣня. А какво ще прицѣня? Само смутъ непотрѣбенъ.

— Тамъ да дойде по-скоро, че да се попилѣе! — раздражено му отвърна сжщо старъ като него — я да ревизира джобоветѣ ни по-добрѣ. Кое до кждѣ стига!

И си влѣзоха въ часъ.

Влѣзе и Стояновъ. Както обикновено, завари ученицитѣ си вѣнъ отъ чиноветѣ. Бѣ се дигналъ прахъ до тавана.

При влизането му, както обикновено, ученицитѣ се наредиха отъ двѣтѣ страни на вратата, и той мина прѣзъ тоя шпалиръ.

И пакъ еднитѣ го гледаха усмихнато, весело, почти подигравателно, до като другитѣ бѣха смирени. Стояновъ видѣ у послѣднитѣ и стиснати юмруци.

— Нека се уравни́сяватъ сами, — си рече пакъ усмихнатъ и благо изгледа всички.

— На мѣстата си, момчета!

И всички отидоха на мѣстата си. Както винаги, уважението, любовта къмъ стария учителъ побѣди желанието да се надсмѣятъ надъ слабостта му.

Стояновъ застана на катедрата, отбѣлѣза отсѣтствуващитѣ, дигна единъ ученикъ, а самъ взе стола и седна при отворения прозорецъ.

Дигнатиятъ ученикъ заговори смѣло, увѣрено. Когото и да бѣше дигналъ Стояновъ, всѣки би говорилъ тѣй смѣло, увѣрено. Зашто знаеха, че учителътъ не слуша. Обикновено Стояновъ не слушаше. До като говорѣше ученикътъ, Стояновъ винаги мислѣше своето си и на края пишеше добра бѣлѣжка. Смущаваше се само, когато ученикътъ спрѣше. Зашто не знаеше какво да запита, какъ да подхване и се отгърваше съ едно бързо: „Стига! Седни!“

И пишеше добра бѣлѣжка. Но всички знаеха, че на писменната работа Стояновъ е строгъ, неумолимъ.

— Тукъ вече азъ уравни́сявамъ! — казваше си той.

И въ резултатъ, дѣйствително, незнаещитѣ материята получаваха по-слаба бѣлѣжка. Сега Стояновъ слушаше най-малко. Зашто трѣбваше да пообмисли, какво ще прави прѣдъ инспектора.

— Нѣкакъвъ си Ивановъ — да! Но пъкъ и азъ съмъ нѣкакъвъ Стояновъ за него.

Какво ли би било, ей тъй на, тоя Ивановъ да се научи, какъ снощи той вървѣ пиянъ, да го смути при прѣподаването, за да даде мнѣние, че е време да бѣде пенсиониранъ, той, Стояновъ.

Пенсия . . .

Колко е тя!

Не! Той, наистина, е пилъ снощи, но и, наистина, ще си издържи лекцията, както другъ пътъ, а и по-добрѣ.

Има Донъ Кихота да разглежда. Отъ това по-ясно и леко — здраве! Нѣма какво и да обмисли.

И Стояновъ почти безъ мисль продължаваше да гледа прѣзъ прозореца. Доду по улицата си вървѣше всѣкидневния животъ.

Ей го геврекчията, нанизалъ гевреци на тояга, дере си гърлото. Слѣдъ него трополи кривата кола на буклукчията, който се сѣща еднѣжъ въ мѣсеца да мине изъ улицитѣ, ужъ да събере смѣтѣта. И слѣдъ негово заминаване, сѣкашъ за присмѣхъ, една забрадена домакиня изхвърли на улицата цѣло тенеке смѣтѣ. Една баба мина съ двѣ огромни стомни — прѣгннала се отъ тежестѣта.

Стоянову се видѣ, че тая баба е цѣло олицетворение на него. И той върви въ живота прѣгннатъ отъ тежестѣта на двѣтѣ дѣца.

Въздъхна.

А ето и чорбаджи Петко. Кжсъ, тантурестъ. Върви бавно, съ до-стоинство, отпусналъ ржцѣ подъ коремъ, ниже броеница.

Той — всесилниятъ чорбаджи Петко.

Цѣлата околия държи въ ржцѣтѣ си тоя богаташъ . . .

Той . . . той — на що олицетворение му се струва сега?

Стояновъ се мжчи да го оприличи на нѣщо познато, твърдѣ познато. И най-сетнѣ го оприличава.

— Такъво, сжщо такъво буре, ще е билъ и Санчо-Пансо.

Ученикътъ спрѣ. Стояновъ го изгледа въпросително, каза своето „Стига! Седни“, и издигна другъ.

Ученикътъ стана и заговори.

Стояновъ пакъ се замисли. Той мислѣше за чорбаджи Петко, за нѣколко чорбаджи Петковци, тантурести, сити, самодоволни. Виждаше хиляди Петковци: самодоволни богаташи — хляди, хиляди — въ други градове въ столицата. — Тантурести, самодоволни шкембета . . .

И му се стори изеднѣжъ, че тѣ, тия именно шкембета, заеха цѣлото мѣсто въ живота, стѣсниха го, изтикаха, всичко честно, взеха свѣтлото въ живота . . .

Стояновъ осѣти небивало възбуждение.

Да! Това сж тѣ, нашитѣ Санчо-Пансо: пошлостѣта, низостѣта, въ живота ни — тия шкембета!

Вратата се отвори и влѣзе инспекторътъ.

Стояновъ неволно подскочи и за мигъ гледа като зашемаденъ.

Въ лицето на Ивановъ той позна чертитѣ на едно всѣкога младо, момче, което нѣкога, когато Стояновъ летѣше въ своитѣ мечти, повтаряше всѣка негова дума и биваше неотлъчимъ другарь въ всѣко начинае, уреждане събрания, вечерни училища. Заедно бѣха сваляли прѣдъ една аудитория отъ млади хора като тѣхъ — бѣха сваляли Бога отъ прѣстола . . .

Сега той бѣ мжжъ на около 40 години съ огоено лице, съ закржлено коремче.

Ревизорътъ изгледа въпросително Стоянова, подаде ржка.

— Не ме позна — си рече Стояновъ, и си каза името.

И сега ревизорътъ не прояви никакъвъ блѣгъ, че го е позналъ.

— А и кждѣ ще ме познае сега? — си рече Стояновъ. — Слѣдъ двадесетъ години! Азъ съмъ тѣй одъртѣлъ . . . Какво има въ менъ прѣдишно? Пъкъ, може би, ме е позналъ, но намира за по-добрѣ да не ме познае сега . . .

И тая мисълъ го жегна. Сѣкашъ осѣти въ себе си нѣкогашния Стояновъ. Горчивината отъ устата изчезна, мозъкътъ се избистри, мисълъта стана кристална.

Той започна лекцията си. Заговори за Донъ-Кихота. Това не бѣ лекция. Това бѣ нѣщо нечувано и за самитѣ му ученици, които не за пръвъ пжтъ слушаха въ захласъ учителя си такъвъ. Ето за това тѣ го обичаха, обожаваха — за живото му слово. Рѣдко, наистина, но все пакъ небивало живо слово. Умѣеше Стояновъ да ги възпламенява, да имъ открива чудни хоризонти, подкладени отъ огъня на художника, съ чието произведение той ги запознаваше.

И сега . . .

Ето го тоя Донъ-Кихотѣ. Тая хидалго — кожа и кости — съ тая душа, съ тоя устремъ на подвизи.

Свѣтятъ очитѣ на ученицитѣ. Тѣ гледатъ инспектора и пакъ свѣтятъ съ още по-голѣма сила.

Тѣ виждатъ, че и инспекторътъ се е заслушалъ въ учителя имъ, че и неговитѣ очи, тѣй безстрастни при влизането, се разгарятъ все повече и повече.

Тѣ се гордѣятъ съ учителя си въ тоя моментъ — дори тия, които му викатъ „козата“ . . .

Каква „коза“? Защо „коза“? Че брадичката му е тѣй смѣшна, дългичка — само отпрѣдъ — и трепери като на козица! Съвсѣмъ не! Нѣма никаква брадица, има очи, само очи, които горятъ и заповѣдватъ на душитѣ имъ, па даже и на тоя дебелъ инспекторѣ.

Дѣйствително инспекторътъ гледаше Стояновъ. И погледътъ му е съживенъ, блѣсти. Той си спомни . . . Да! Той е! Стояновъ е! Колко години не бѣ го виждалъ. Той го е боготворилъ нѣкога, пиелъ всѣка негова дума и вѣрвалъ е всичко, което Стояновъ му разправяше за новъ бждещъ животъ; за равенство, братство, любовъ между хората. Да, тоя Донъ-Ки-

хотъ, както по-сетнѣ го наричаше Ивановъ въ ума си — по-сетнѣ, когато разбра, че историята не си мѣнява вървежа по прищѣвка на Стояновци, че новиятъ редъ, проповѣдваниятъ отъ Стоянова редъ, има още вѣкове да чака реда си и че съ въздухъ и мечти не се живѣе, а трѣбва човѣкъ да се прилѣпи у нѣкоя партия, за да не умре гладенъ.

Сжщиятъ! Сжщиятъ . . . И въ ума му е стайката на Стояновъ, сума млади въ нея — задуха, спорове, пѣсни . . . И воля, воля!

Ивановъ се униса въ миналото. Ахъ, колко хубаво има въ него! И защо животътъ е тъй коравъ?

Нека! Нека и тия, тия млади поживѣятъ въ това свѣтло. Животътъ ще ги сграбчи и тѣхъ.

А Стояновъ говори за Санчо-Пансо . За пошлостта, за самодоволството, за шкембетата — почти сочи него.

Но Ивановъ не се обижда. Той се осѣща момче, нѣкогашно момче подъ чара на Стоянова.

Става му жално, много жалко за миналото. И изеднѣжъ, стремително става, спира Стоянова.

— Стой, Стояновъ! Азъ сега! . . . — сжщо, както тогава, когато бѣха другари и приливаха двама отъ енергия — нетърпеливи да дочакатъ реда на думата . . .

— Позналъ ме е! — си рече Стояновъ — нека!

— Знаете ли ученици, че когато великиятъ Хайне челъ Донъ-Кихота, той е плакалъ отъ умиление надъ героя? — започна Ивановъ съ свѣтнали очи.

И продължи да говори и той за Донъ-Кихота — все съ тоя погледъ, устременъ въ ученицитѣ.

Всичко, което бѣ нѣкога вълнувало неговата млада душа, по което осѣти сега остра тжга, всичко се излѣ въ една страстна рѣчь за идеала, за чистото въ живота, за твърдостъ въ отстояване тая чистота и вѣра.

Ученицитѣ слушаха смаяни. Смаянъ стоеше и Стояновъ.

Инспекторъ! Ревизоръ! . . .

Сетнѣ си поглади козята брадица, усмихна се.

— Нека! Малко свѣжъ вѣтъръ за това благо! Малко вълнение у това шкембе! — си каза той.

Защото не вѣрваше, че Ивановъ може да се прѣобрази веднага подъ влиянието на неговата лекция.

— Блатото ще си остане благо, а шкембето — шкембе! — си рече доволенъ и пакъ поглади брадичката.

Звънецътъ удари. Ивановъ трепна и сѣкашъ се опомни.

Обърна се къмъ Стоянова и му протегна ръка.

— Доволенъ съмъ! Много съмъ доволенъ! — и забърза къмъ изхода.

Стойновъ поостана да прибере дневника.

А когато влѣзе въ учителската стая, не посмѣ да погледне къмъ Иванова — стѣсняваше го нѣщо.

Когато го погледна, той забѣлѣза, какъ Ивановъ побърза да махне погледа си отъ него.

— Неловко му е отъ избухването! — си рече Стояновъ. — Блатото си е благо . . .

— Неловко му е и нему — помисли си Ивановъ. — Донъ-Кихотъ си е Донъ-Кихотъ. Старъ идеалистъ! А впрочемъ трѣбва да се насажда на младини. Това което въ сжщностъ казахъ на ученицитѣ. Нищо повече! Нищо повече!

И съвсѣмъ спокойно подаде ржка на вѣчки за сбогомъ. Прѣдъ Стояновъ се спрѣ и прѣкалено свободно рече:

Драго ми е, че ви видѣхъ тука! Спомняте си — нали? Стари другари! хе-хе-хе! . . . Стари другари!

И излѣзе.

СТ. ЦАНКОВА

РОЗОВО УТРО

Наизлѣзли да ме срѣшнатъ край гората,
бѣли, сини, розови и жълти цвѣтица,
кимать ми засмѣни — горски палави дѣца —
наредени пѣстъръ рой посрѣдъ трѣвата.

Азъ отбулвамъ синия вуалъ на здрача,
и пристѣпвамъ въ полумрака подъ клонетѣ.
Слънчево петно по менъ трепти, подскача —
златна пеперуда пърха ми по раменѣтъ.

Лекъ зефиръ, разперилъ аметистови крила,
вѣй, разгъналъ нѣжнитѣ си бѣли вѣтрила.

И прѣвива, и прѣлива тихо на талази
на житата на далече синитѣ атлази.

ОТЪ КОЛАТА

Изчезва сѣнката трептяща слѣдъ колата —
тънѣе, морава, едва, едва личи.
Въ рубиновъ димъ затваря се, трепти въ далечината,
край алень слънчевъ дискъ, вѣтрило отъ лжчи.

Край него гаснатъ златни облачета рой,
и блѣдно-лилови топятъ се и линѣять...
Край пжтя ни пробѣгватъ дървесата безъ покой,
и на тълпи задъ насъ се сбиратъ и тъмнѣять.

Съсь грѣйналь полумѣсець въ тъмната коса,
нощта облѣче дивна, златна дреха:
раздипли я, брилянти едри тамъ изгрѣха.
И плащъ разгъна—Млѣченъ пжть отъ бисерна роса.

ПРИРОДА И ИЗКУСТВО

(СКИЦА)

Кина — 28 год., жена на индустриалець.

Лора — 22 год., годеница на художникъ.

Въ кокетната сладкарница сж само двѣтъ — Кина и Лора. На малката стъклена масичка прѣдъ тѣхъ е сложено чай и пасти. Тѣ закусватъ — повечето мълчаливо. Кина е статна дама съ открито строго лице. Лора е мъничка и пълничка. Тя има тжжни очи. И двѣтъ тѣ сж въ кожени палта и съ кожени калпачета.

Задъ бистрото голѣмо стъкло вали нетърпеливо едъръ снѣгъ и бързо всичко побѣлѣва — улицата, електрическитѣ лампи по тротуаритѣ, рамкитѣ на надписитѣ, чадъритѣ и шапкитѣ на минувачитѣ. Това е първия снѣгъ.

Лора (слѣдъ продължителна пауза) — Кина, ти обичашъ много своя мжжъ, нали?

Кина (дига въпросително вѣжди).

Лора — Азъ зная. А обича ли и той тебе така?

Кина — Страненъ въпросъ.

Лора (сериозно) — Не, Кина, кажи — може ли да те обича така, както ти него?

Кина (въ недоумѣние).

Лора — Изобщо — може ли мжжътъ да обича както жената?

Кина — Сега постави добръ въпроса. — Разбира се!

Лора — Не — не се разбира.

Кина — ?

Лора — И . . . не може!

Кина — Защо?

Лора — Жената въ свѣта е бѣдна: тянѣма нищо друго, освѣнъ мжжа; тя го чака и търси . . . и, като го види — отива. А мжжътъ е собственика на свѣта, въ който си начертава задачи и трѣгва подиръ тѣхъ; жената е само развлѣчение и почивка за него.

Кина — Я гледай!

Лора — Да. — Мжжът е индустриалецъ, архитектъ, търговецъ, ху-
дожникъ; жената—само жена. Мжжът прѣди всичко работи и отива на прѣдъ;
жената — люби.

Кина — Я гледай, колко знаела малката Лори!

Лора — Да, само жената е, която люби истински.

Кина — А защо мжжътъ произвежда, строи, рисува, печели? . . . Азъ
казвамъ — за жената.

Лора — Не!

Кина (игриво) — Така е, Лори. И ти не бива да си песимистка. —
Защо се строятъ тѣзи хубави къщи — не ли за насъ; защо се трупатъ бо-
гатствата — да се изпълняватъ нашитѣ капризи! Затова е и съревнуванието
между мжжетѣ — да заслужатъ насъ, женитѣ.

Лора — Не!

Кина — Да!

Лора — Не!

Кина — И на изложбата на твоя годеникъ, не си ли ти въ десетъ
картини поне?

Лора — Да и не.

Кина — Хайде, Лори! А защо тогава мжжътъ работи?

Лора — Той се стреми къмъ нѣкакви върхове . . . слава, богатство,
власть — —

Кина — Но защо?

Лора — И той самъ не занеа това.

Кина — Сега слѣдва да кажешъ, че твоятъ годеникъ не те обича.

Лора — Истински — не!

Кина — А какво разбирашъ ти подъ истинска любовъ?

Лора — Давамъ всичко и всичко ми се дава. — Давамъ мислитѣ си,
чувствата си, днитѣ и нощитѣ си, давамъ цѣлото си сѣщество, безъ да искамъ
да зная за нѣщо друго въ свѣта.

Кина — Така.

Лора — Давамъ — и взимамъ.

Кина — Така. — Но какво собствено обичашъ ти въ своя годеникъ?

Лора — Обичамъ неговия гласъ, смѣха му, тжгата въ неговия по-
гледъ, профила му, неговата ржка съ меки и дълги прѣсти, която обгръща
цѣлия мой юмрукъ; обичамъ го седналъ, обичамъ го правъ; обичамъ нѣжността
и меланхоличността му; обичамъ да го слушамъ като приказва; обичамъ
да си мисля за него когато спи, когато работи, когато приближава часа да
трѣгне за дома; — да го слѣдя мислено изъ улицата, да го чакамъ . . .
— това.

Кина — Това не е всичкото у мжжа.

Лора — А?

Кина — Мжжътъ не бива да се отдѣля отъ фабриката, която е съ-
ворилъ, отъ работницитѣ, надъ които има власть. Мжжътъ е силата, стрем-
лението, волята, творчеството, властелинътъ, собственикътъ; логичната мисль

която поразява; науката, изкуството. Да, мъжът не е само човѣкътъ, тѣлото, а — съвкупность! . . . Тѣлото може и да не бѣде красиво, тѣлото може и да не бѣде младо —

Лора — Ха!

Кина — Да. И когато съмъ мислила за моя мъжъ, — азъ винаги съмъ си го прѣдставяла въ фабриката, надъ която стърчи високъ куминъ; въ която работятъ много негови машини и много негови работници; — въ бюрото му, отъ което разпраща кратки и категорични писма — —

Лора — Ти така ли схващашъ?

Кина — Така.

Лора — И така ли любишъ?

Кина — Така!

Лора — Ти не любишъ истински.

Кина — О, мое малко Лори! — Искашъ ли още една добошъ?

Лора (безъ да мисли за това) — . . . Да.

Кина (поржчва и веднага слагатъ на масата още пасти). — Какъ скоро побѣлѣ всячко, погледни!

Лора — . . . Да.

Кина — И като че ли вънъ стана по-тихо, а тука . . . по-топло.

(Пауза).

Кина — Да, моето момиче! Мъжътъ трѣбва — така да се обича. И — таквъ да се обича.

Лора (замислена) — За мене любовта е нѣщо по-събрано. По съсрѣдоточено. Азъ признавамъ само мене и него . . . и нищо странично.

(Пауза).

Кина — Но, до колкото схващамъ, Лори, ти днесъ си печална, ти имашъ нѣщо, ти си мислишъ нѣщо — и това, всичкото до тукъ, бѣше само уводъ. — Какво си мислишъ ти?

Лора — Че моятъ годеникъ не ме обича истински.

Кина — Лори, Лори!

Лора — Да, той не ми дава това, което азъ му давамъ. — Слушай, Кина

Кина — Кажу, Лори!

Лора — Азъ отдавна схващамъ, но не разбирахъ ясно. — Но напълдѣкъ почнахъ да разбирамъ . . . Той обича повече своето изкуство отъ мене. . . Когато азъ съмъ бивала съ него, той все ми е говорилъ за художници, за тонове, за своитѣ работи и съвсѣмъ малко за мене. Когато съмъ се разхождала съ него по полето, той често ми е повтарялъ: „Самата природа е груба, безцѣлна и мъртва; художникътъ е, който ѝ дава красота и смисълъ . . . и я одухотворява“. Въ началото азъ не му казвахъ нищо, но . . . послѣ това почна да ме мѣчи и азъ му възразявахъ: „Защо така говоришъ; че какво правите вие, художниците — не копирате ли природата. И кога сте най-сполучливи . . . когато сте най-близко до нея“. — „О не, отговаряше ми той, художникътъ твори отдѣленъ миръ; природата е само материал“.

Кина — И тъй трѣбва да каже истинскиятъ художникъ.

Лора — О, Кина! — И ти видѣ изложбата — и видѣ за колко картини азъ съмъ му позирала. И, можешъ ли да си прѣдставишъ, когато той ме рисуваше . . . когато азъ по цѣли часове стояхъ прѣдъ него и той ме съзердаваше, — той виждаше линии, тонове, рефлексии и не зная що, но не и мене. И когато свършваше картината, той винаги казваше: „Хубаво стана“. Той никога не каза: „Уприличихъ“. Защото той обича картинитъ си повече отъ мене . . . Защото той иска да постигне не мене, — а друго чрѣзъ мене . . . —

Кина — Лори!

Лора — Но . . . когато той довърши послѣдния си картина — главата само съ малката шапка . . . азъ избързахъ и извикахъ: „Щцата съмъ!“ А знаешъ ли, какво направи той и какво каза?

Кина — Какво?

Лора — Той отстъпи назадъ, погледна ме наново, като че не бѣше ме виждалъ по-рано, и каза: „Да, Лори, ти приличашъ много на нея. Ти си хубава“.

Кина — Така ли каза?

Лора — Така . . . И тогава азъ се зарекохъ да му докажа, че не е тъй — че азъ струвамъ повече отъ неговитъ картини . . . — И му доказахъ вчера на изложбата!

Кина — Ти си мила.

Лора — Слушай, Кина! — Азъ отидохъ слѣдъ обѣдъ. Бѣхме съ Лена. Въ изложбата имаше десетина души, все млади хора. Повечето мже. Тамъ бѣше и той. Въ началото посѣтителитъ не обръщаха внимание на насъ. Но азъ почнахъ да говоря по-високо, азъ обяснявахъ на Лена картинитъ . . . и забѣлзахъ, че почнаха да ме слѣдятъ. Азъ не гледахъ никого, азъ говорѣхъ съ Лена и минавахме отъ платно на платно. По едно врѣме чухъ, че нѣкой каза: „Колко това пиерѣ прилича на онази госпожица“. Каза го високо, каза го до самия него и азъ бѣхъ сигурна, че той го чу. — Пиерѣто прилича на мене! Разбирашъ ли? Това ме оживи. И азъ се пуснахъ смѣло. И единъ по единъ неговитъ посѣтители го оставяха, разбирашъ ли, и ставаха мои. Но азъ искахъ да му отнема всичкитъ! — Азъ получихъ вдъхновение . . . и продължихъ. И когато ги отнехъ до единъ, азъ се спрѣхъ на срѣдата на салона и казахъ гласно на Лена: „А какъвъ чуденъ день е днеска вънъ . . . по изключение, какво слънце! . . . Хайде да излѣземъ!“ И ние излѣзохме. — Кина, слѣдъ двѣ минути всички бѣха вънъ . . . Всичкитъ бѣха излѣзли и идѣха подиръ мене!

Кина (улавя и стисва ржката на Лора) — Ти си хубаво и мило момиче!

Лора — И тогава азъ се раздѣлихъ съ Лена и припахъ обратно въ изложбата. Въ салона бѣше само той и касиерката. Азъ го приближихъ и го попитахъ — сега ще дойде ли съ мене. — „Да“, ми каза той. А когато излѣзохме, азъ пакъ го попитахъ: „Природата или изкуството?“. Той ми отго-

вори: „Задачата бѣше изпълнена великолѣпно. Изкуството е, но и природата е. Азъ те обичамъ“.

Кина — Браво! И ти не си довольна?

Лора — Не.

Кина — Какво още?

Лора — Азъ искамъ да ми каже: „Прѣди всичко ти“.

Кина — И ще ти го каже.

Лора — Кой знае —

Кина — Да, Лори, защото си мила, и хубава, и той те обича — макаръ че не е добръ да изисквашъ това отъ него... единъ художникъ. (Чука на масата за кенлера). Да ставаме! — Колко скоро побѣлѣ всичко вънъ.

АЛ. БАЛАБАНОВЪ

ЖАДЪ

Тъй диря и гоня и викамъ въ тревога —
Азъ ида! Ела ми! Азъ искамъ! Не мога!
И зная, ти знаешъ и бѣгашъ безъ воля;
не искашъ да молишъ, не казвашъ да моля —
сама ли си — ти си при менъ.

Но азъ ли съмъ самъ — и при тебъ се отчая,
надирѣ погледна — и тъй се замая,
не знамъ вечъ — да бѣгамъ ли или да гоня,
зарадвамъ се тжженъ и сълзи пороня,
отъ мжка и радость сломень.

А мжка и радость въ душа ми се блѣска
и бързитѣ искри въ сърдцето ми прѣска,
едната залѣзе ли — друга излазя.
Тъй въ огъня мръзна, изгарямъ въвъ мраза,
изгарямъ, отъ мраза свжгленъ.

МЕЖДА

Вървимъ. И мисля азъ, и мислишъ ти,
и всѣки въ радость нѣкъждѣ леги,
опияненъ отъ лѣтното поле,
отпуснатъ тъй на своитѣ крилѣ.

Вървимъ. Току задрѣмали нивя
внезапенъ вѣтъръ въ зноя разлюля.
И съснаха зазрѣли класове.
И шпъпнатъ милиони гласове . . .

Ела, ела ти по-близо до менъ!
Азъ виждамъ, виждашъ вечъ духътъ смутенъ...
Веднага нека блесне твоя сърпъ
да покоси и да прѣмахне тая скърбъ.

Но знамъ ли? Що се спрѣ на тазъ межда?
Дали отъ радостъ? Или отъ бѣда?
Мечта ли да остане тозъ животъ?
Мечтитѣ вѣченъ ли сж нашъ хомоть?

И пакъ вървимъ. Тѣй. Въ мисли. Азъ и ти.
И всѣки самъ се мжчи да лети.
Въ безкрая на досадното поле
едва ни носятъ капнали крилѣ.

ИВАНЪ ВАЗОВЪ

Той хвърля се на Правдата въ морето
и маргаритъ отъ дъното му вади.
Зидарь е, който отъ скалаци груби
съ дѣсница мощна храмове гради.
За правото воителъ смѣлъ е той.
И царь богопомазанъ е — и пакъ
като човѣкъ е простъ. Ржката — твърда,
и пакъ като коприна тя е мека.
Гласътъ му ревъ е сѣкашъ на камбани —
и пакъ по-сладъкъ е той отъ гласа
на славея. Къмъ розитѣ той рѣчь
обръща, въ пжпкитѣ имъ диша той.
На златни насѣкоми той полета
слѣди, и пѣе върху тѣхъ и свиря
той върху пеперуди. Той говори
къмъ майкитѣ и тѣхнитѣ дѣца
по кждрицитѣ златни милва. Той
въ ржката си за старцитѣ държи
сиянье слънчево. И къмъ земята
тъй дума той: О, какъ си търпѣлива
и колко си добра! Той самъ съ челó си
допира до звѣздитѣ. Въ тозъ народъ
той въплътена пѣсенъ е. Той знай
съсь него само радость и печаль.
Съсь него въ робството той жби скърца.
Народътъ му вървъ изъ мраковетѣ
по неговия факелъ само. Тихъ е
той като вѣтрець — и е ураганъ.
Въ лжчитѣ слънчеви прашецъ е той,
играй си въ тѣхъ — и пакъ е исполинъ!

ТЕАТРАЛНИ СПОМЕНИ

Първото драматическо произведение, което Ив. Вазовъ написа съ сътрудничеството на К. Величкова бѣ сатирическата комедия „Мортогонъ“, която за пръвъ пжтъ се появи на бѣль свѣтъ, въ подлистникъ, прѣзь 1882 година въ вѣстникъ „Народенъ Гласъ“. Тази комедия, която бичуваше нѣкои съврѣмenni неджзи изъ живота на депутатитѣ въ тогавашното областно събрание, се игра въ театръ „Люксембургъ“ за пръвъ пжтъ отъ актьорилюбители, а по-късно и отъ новосформируваната Пловдивска румелийска труппа.

„Мортогонъ“ е главниятъ герой въ пиесата Доколкото си спомнямъ той има силно желание да бжде избранъ за депутатъ и да влѣзе въ областното събрание като силна политическа личность, която мисли, че обладава всички качества на голѣмъ ораторъ, който нѣма равенъ на себе си. Той е отъ онѣзи необикновени политически свѣтила, които винаги искатъ да се наложатъ надъ другитѣ и които сж си втълпили въ главата, че всичко което бръщолеватъ въ камарата, е нелогрѣσιμο, нѣщо велико, нетърпяще никакво възражение. Съ една дума, той е само въ ображаема силна политическа натура, каквито типове често бѣхме виждали въ така наречения „Пловдивския хамамъ“ (Областното събрание).

Тази пиеса се игра въ Пловдивския театръ „Люксембургъ“ и направи такова силно впечатление, че нѣкой зевзекъ, когато искаше да подиграе нѣкой свой приятель, който много дрънка и иска да се наложи съ своето глупаво и несъстоятелно мнѣние по нѣкой въпросъ, ще му възрази:

— Хайде, не ставай втори Мортогонъ!...

— — —

Подиръ тази комедия, прѣзь есенъта на 1883 година, появиха се на сцената отъ Вазова двѣ нови пиеси: „Руска“ и „Михалаки Чорбаджи“. Това бѣ щѣла сензация за пловдивската публика, която, наситена на разни прѣводни пиеси, чужди на българския духъ и вкусъ, купнѣеше да види на сцената нѣщо свое, родно.

Слѣдъ първото прѣдставление на „Руска“, публиката се бѣше толкова екзалтирала, че щѣше да събори театъра отъ нескончаеми викове и тропанета да вика актьоритѣ и автора на сцената. Вазовъ, който по натура е скро-

менъ и необича чрѣзъ аларми да създава шумъ около себе си, незабѣлѣза нао напусна театъра и си отиде у дома.

Публиката, станала на крака, не си отива и продължава да вика автора да излѣзе на сцената.

Горкиятъ Стефанъ Поповъ, режисьорътъ на трупата, който тази вечеръ играеше ролята на Дѣдо Лулчо, единъ старъ симпатиченъ селянинъ, съ високъ патриотически духъ, потъналъ цѣлъ въ потъ отъ умора, се видѣ въ чудо. Той почна да се шура по сцената и изъ колиситѣ като замаянъ.

— Бре каква е тази публика? — изкрещѣ колкото му гласъ държи, — полудѣ ли тази вечеръ или що? Порка мадона — нѣма ли да миряса? Вдигайте завѣсата да съобща, че авторътъ го нѣма въ театъра.

Завѣсата се вдигна и шомъ Поповъ се появи на сцената, публиката гръмна отново и отъ шума и ржкоплесканията не можеха да се чуятъ думитѣ на режисьора. Завѣсата я спушаха и вдигаха нѣколко пжти, но публиката продължаваше да вика и крещи, да излѣзе автора. Разтичаха се актьоритѣ, полуразгримирани и полусъблѣчени изъ стаитѣ и въ публиката да дирятъ Вазова, но никждѣ не го намѣриха. Тогава Ст. Поповъ прибѣгна до една оригинална хитростъ. Заповѣда на театралнитѣ служаци, шомъ се вдигне завѣсата, да почнатъ да гасятъ лампитѣ прѣдъ рампата на сцената и въ салона. Заповѣдта на режисьора бѣ точно изпълнена и публиката, като остана въ полумракъ, чакъ тогава напусна театъра.

— — —

Сжщиятъ успѣхъ и сжщата история се случи, когато се даваше комедията „Михалаки Чорбаджи“, но не мога да си спомня, дали и тогава Вазовъ отъ прѣкалена скромностъ пакъ не дезертира, както на първото прѣдставление на „Руска“ . . .

Д. Антоновъ, единъ отъ добритѣ актьори въ Румелийската трупа, играеше въ тази пиеса ролята на „Суфтата“. Той тѣй добръ се обличаше и гримираше въ тази роля и толкова изкусно я изпълняваше, като че ли виждате истински цариградски суфта на сцената. Отъ тогава му остана между колегитѣ прозвището: „Суфтето“.

Една вечеръ, когато Антоновъ се гримираше, неговиятъ колега Кирко Лилковъ му казва:

— Суфте, сега турцитѣ иматъ рамазанъ и кафенетата сж отворени до късно. Държи ли ти да направишъ единъ подвигъ, ей тѣй, както си гримиранъ, да влѣзешъ въ нѣкое турско кафене. Ако го направишъ, отъ мене има единъ гуляй.

Антоновъ го изгледа отъ главата до петитѣ съ особена усмивка. като да искаше да му каже: ти, приятелю, не познавашъ добръ другаря си И послѣ натъртено му отговори:

— Герой! — Антоновъ, както и повечето отъ другаритѣ на Лилова, го наричаха съ това име, понеже играеше повечето геройскитѣ роли въ трупата. — Държишъ ли на думата си? Знай, че гуляятъ е спечеленъ!

Още сжщата вечеръ, подиръ свършването на прѣдставлението, Антоновъ, както си бѣ облѣченъ и гримиранъ, излѣзе отъ театъра, послѣдванъ отъ трима негови колеги, запжти се къмъ „Джумаята“, влѣзе спокойно въ едно турско кафене, седна посрѣдъ една група турци-рамазанили, поздрави ги съ типичния изразъ, като правовѣренъ съ високъ гласъ: „Селямъ алекимъ!“

Всички турци въ кафенето изгледаха внимателно новия гостъ и съ едно свойственно религиозно смирение му отговориха: „Алекимъ селямъ!“ . . .

Подиръ това, Антоновъ плесна ржцѣ, за да си поржча кафе, което подиръ малко му се поднесе отъ услужливия и любезния кафеджия. Мнимиятъ суфта изпи спокойно кафето си, заплати го и съ сжщото хладнокрѣвие напусна кафенето, безъ да подозратъ турцитѣ, че този цариградски суфта, за какъвто го смѣтнаха всички, е „гявуринъ“, единъ отъ Вазовитѣ герои въ пиесата „Михалаки Чорбаджи“!

— — —

Прѣзъ 1894 год. на 8 октомври, за пръвъ пжтъ се даде въ „Славянска бесѣда“ отъ Народната Трупа „Сълзи и Смѣхъ“ Вазовата „Хжшове“.

Ролитѣ бѣха грижливо разпрѣдѣлени отъ самия авторъ. Репетициитѣ почнаха прѣзъ септември, които Вазовъ съ особена любовъ редовно посѣщаваше и правѣше своитѣ бѣлѣжки на актьоритѣ.

Всички артисти се подчиняваха на авторскитѣ забѣлѣжки, съ изключение на Сапуновъ, който имаше ролята на стария Брѣчковъ. Той винаги упорствуваше и държеше на своето схващане и разбиране.

Вазовъ, който правѣше своитѣ бѣлѣжки много вѣжливо и прѣдпазливо, за да не накърни честолюбието на нѣкой артистъ, бѣ веднажъ прѣдизвиканъ отъ Сапунова и влѣзна съ послѣдния въ споръ.

— Азъ ви моля, г-нъ Сапуновъ, — настоява Вазовъ, — да направите това, което ви казвамъ, подъ моя отговорностъ. Увѣрявамъ ви, че така ще бжде по-добрѣ.

— Извинете г-нъ Вазовъ, — отвърща Сапуновъ въ доста вѣжлива форма, — оставете артиста да приложи своитѣ схващания и разбирания тѣй, както той ги чувствува. Вие, като авторъ, се увличате и непознавайки основно техниката на сцената, не можете да разберете онѣзи душевни качества и вжтрѣшни прѣживѣвания, които артистътъ въ даденъ моментъ ще вложи въ възпроизвеждането на извѣстна роля на сцената. Вие, като авторъ, можете само да създадете и очертаете извѣстни характери и нищо повече, а актьорътъ е който дава душа, плътъ и кръвь на създаденитѣ отъ автора дѣйстващи лица въ пиесата.

— Хайде — е, — изрѣмжа Антоновъ, — пакъ захвана своитѣ бабини деветини . . .

— Ти, софта, да мълчишь, — прѣсѣче го Сапуновъ, — азъ не говоря съ тебе. Когато азъ бѣхъ въ Влашко и дружехъ съ хжшоветѣ, ти тогава си ходилъ въ Калоферъ по ризка . . .

Горкиятъ Вазовъ се намѣри въ небрано лозе. Той само клатѣше глава

и се леко подсмиваше, като да искаше да каже: шо ми трѣбваше да се залавямъ съ този човѣкъ!

Настана за моментъ едно мълчание. Нѣкои отъ артистите машинално прѣлистваха ролитѣ си и отбѣлѣзваха въ тѣхъ съ моливъ направенитѣ отъ автора забѣлѣжки, като отъ врѣме на врѣме хвърляха заканителни погледи върху Сапунова, който стана причина да се прѣкъсне репетицията.

Сапуновъ скоро разбра неловкото положение, въ което изпадна и като забѣлѣжи явното недоволство по лицето на Вазова, обърна веднага колата и го удари на смѣхъ.

— Искате да репетираме, Г-нъ Вазовъ, съ въодушевление и чувство, но какво въодушевление може да искате отъ българскитѣ артисти, които тъпчатъ стомаха си съ фасулъ? Въодушевлението дохожда отъ добрата заплата и питателната храна! Блѣскай водата, дяволъ да го вземе, колкото щещъ, масло нѣма да пусне...

Това остроумно сравнение неволно развесели всички артисти, а Вазовъ, който бѣше намръщенъ, почна силно да се смѣе, одобрително клатѣше глава и думаше: А, а! тѣй тѣй! Bravo! Г-нъ Сапуновъ! Остроумно, много остроумно!

Слѣдъ това репетицията наново се продължи при едно хубаво настроение.

Интересътъ, който Вазовъ проявяваше къмъ своитѣ „Хжшове“, правѣше на всички впечатление. Не се минаваше репетиция да не внесе нѣкои нови измѣнения въ отдѣлни роли и да прибавя цѣли нови явления и монолози.

Особено въ ролята на Македонски, която бѣ повѣрена на мене, и въ която авторътъ е вложилъ такъвъ силенъ комиченъ елементъ, винаги намираше да липсва нѣщо и до послѣдния моментъ все внасяше нѣщо ново.

Тѣзи нови прибавки доста измѣчваха артиститѣ, особено въ послѣднитѣ репетиции.

— Само тѣзи думи жж прибавите, казваше любезно Вазовъ, — повече нѣма да ви измѣчвамъ.

На другия день, когато оставаше три дена до генералната репетиция, Вазовъ носи новъ монологъ за Македонски въ първо дѣйствиe и цѣло ново явление въ второ дѣйствиe.

— Г-нъ Вазовъ, — протестирамъ азъ, — врѣмето е кратко: кога ще успѣя да го науча? Моля ви се, оставете вече тѣзи нови прибавки!

— Нѣма вече, нѣма! — кандардисва ме Вазовъ, — второ дѣйствиe ми се видѣ много сухо безъ Македонски. Ти жж го направишъ добрѣ.

Нѣма шо съгласихъ се и понеже съ голѣма любовъ се бѣхме отдали на разучването на тази интересна и съ високопатриотически духъ българска пиеса, още щящата вечеръ азъ научихъ добрѣ новитѣ прибавки.

На другия день нѣмаше репетиция. Есенното слънце грѣеше приятно, и азъ отидохъ въ градската градина да си отпочина и да подишамъ чистъ въздухъ. Седнахъ на една пейка, заобиколена съ гжсти шубраци, и току шо бѣхъ извадилъ ролята си да я прѣговоря, внезапно изпъкна прѣдъ менъ Вазовъ.

— Добъръ день, бай Поповъ! Какво правишъ, четешъ ли, четешъ ли? Научи ли това, що бѣхъ ти далъ вчера? Я да видимъ, какъ жж го кажешъ?

Увлѣченъ отъ благодарната роля на Македонски, азъ за моментъ забравихъ, че се намирамъ въ градската градина, станахъ правъ, взехъ нужната поза и започнахъ на високо гласъ да репетирамъ отъ първо дѣйствие новоприбавения монологъ, който е отправенъ къмъ ромжския полицейнъ, и който захваща съ думитъ: „Почтений господине! Азъ съмъ Македонски,—Македонски ме викатъ мене и Македонски има честь да ви каже, че българитъ не сж скитници и ничтожни човѣци, а храбри борци за свободата и пр.“

Докато репетирахъ, Вазовъ сияеше отъ радостъ, клатѣше самодоволно и одобрително глава на всѣко натъртено логическо ударение и когато свършихъ монолога съ послѣднитъ думи: — „Сж траяска Ромжния, свободната и гостолюбива земя! Вива!“ — Вазовъ се бѣ тѣй много увлѣкълъ и тѣй възхитилъ, че извика доста високо: — „Браво! браво! Много хубаво, много хубаво!“

Десетина любопитни граждани и нѣколко хлапетии, които незабѣлѣзано се бѣха спрѣли задъ насъ да ни наблюдаватъ, слѣдъ Вазовитъ думи, съ силни ржкоплескания завикаха: Браво! Браво!

Смутени отъ тази неочаквана овация, веднага се проврѣхме прѣзъ шубрацитъ и бързо ний завихме по една алея, за да се изгубимъ отъ очитъ на любознателната публика.

Вазовитъ „Хжшове“ се посрѣщнаха възторжено отъ столичната публика. Тѣ имаха грамаденъ мораленъ и материаленъ успѣхъ на сцената. Тази пиеса се игра тогава повече отъ 15 пжти прѣзъ театралния сезонъ и винаги при пълненъ салонъ — нѣщо невѣроятно, небивало до тогава съ никоя българска оригинална или прѣводна пиеса, които трупата „Сълза и Смѣхъ“ е играла въ салона на „Славянска бесѣда“.

Тази пиеса, както и нѣкои отъ по-крупнитъ Вазови драмо-произведения — които винаги сж се ползували съ грамаденъ успѣхъ — още дълги години ще красятъ репертуара на Народния Театъръ и винаги съ появяването имъ на сцената ще доставятъ на зрителя не само истинска душевна наслада, но ще будятъ сжщеврѣменно скжпи и мили спомени за рѣдкитъ творчески дарби на любимия отъ цѣлъ народъ бѣловласъ вече народенъ поетъ.

София, 25. VIII. 1920 г.

Проф. М. ПОПРУЖЕНКО

НЕБЕСНАТА ЦАРИЦА

ПО СЛAVЯНСКИТЪ НАРОДНИ ЛЕГЕНДИ

Адамъ, първиятъ създаденъ отъ Бога човѣкъ, билъ съ грамаденъ ръстъ и обладалъ неимоверна сила. За него било съвсѣмъ лесно да изтръгне съ коренитѣ огромни дървета и да вдигне високо цѣли скали, които прѣвръщаль въ прахъ и пепель съ силнитѣ си рѣцѣ.

Всичкитѣ звѣрове се бояли отъ Адама; тѣ съ страхъ и трепетъ се вглеждали въ него и не се осмѣлявали да го приближатъ.

И тежко било на Адама да живѣе въ пълна самота; той всѣкога билъ суровъ и намръщенъ; даже раятъ съ дивната си природа не радваль душата му.

Тогава Богъ рѣшилъ да даде на Адама жена, като другаръ и спжитникъ въ пжтя на живота.

Полѣхналь изпратениятъ по негова заповѣдь вѣтрець, разклатилъ разкошнитѣ цвѣтове, сгжстилъ въ нѣжно облаче чуднитѣ имъ аромати и изъ този облѣкъ, като бѣла и чиста лилия, като самото благоухание — лека и изящна — излѣзла първата жена. И въ знакъ на прѣвъзходството ѝ надъ всичко въ рая, въ знакъ на нейната красота, Богъ я нарекъль Мария.

Въ рая станало още по-радостно, още по-свѣтло; звѣздитѣ даже денѣ излизали на небето да ѝ се любуватъ, цвѣтията ликували, като благоухаели по-силно отъ прѣди . . . Всичко пѣло химнъ за слава на Бога и въ честь на Неговото прѣкрасно творение — жената, създадена отъ аромата на цвѣтията.

Едничкъ Адамъ билъ безучастенъ, не се трогваль отъ общото тържество; билъ все тѣй мраченъ и намръщенъ, тѣй като на суровата му душа била чужда неземната красота на дадената му за другаръ първа прѣкрасна жена.

Създалъ тогава Богъ друга жена отъ реброто на Адама, и тя била подобна на него по своя видъ; нарекъль я Богъ Ева и му я далъ за жена.

Адамъ съ радостна усмивка — първата усмивка въ неговия животъ, — привѣтствуваль новата си другарка . . . Съ нея живѣль той въ рая, съ нея билъ изпжденъ отъ тамъ зарадъ грѣховетѣ си . . .

А Мария, своето красиво създание отъ аромата на чуднитѣ райски цвѣтя, Богъ взелъ на небето, дѣто останала като царица, съ всичката си дивна красота, съ всичката си неизказана прѣлестъ и непорочна чистота.

Въ тържествена тишина и хармония свѣтѣли надъ земята съ своитѣ свѣтила небесата, а на земята потомцитѣ на Адама и Ева, по думата на Твореца на вселената, съ потъ на лицето си изкарвали хлѣба и търпѣли наказания зарадъ грѣховетѣ си . . .

Тежко имъ било да живѣятъ безъ надежда за спасение, безъ вѣра за по-добро бждеще, безъ любовь единъ къмъ другъ съ взаимна ненавистъ и постоянна вражда, и Богъ въ своята велика милость не ги оставилъ, но поискалъ да спаси нещастния човѣшки родъ.

Той изпратилъ на земята създадената отъ аромата на райскитѣ цвѣтя жена да стане Майка на Божия Синъ, — избавителя на хората отъ грѣха и вѣчната мжка.

И оставила Мария своя царственъ покой, по волята на Своя Творецъ слѣзла на земята иродила Спасителя на свѣта и Господа Нашего Исуса Христа.

Отворили се тогава небесата, безкрайна свѣтлина озарила земята и сонмъ Божи ангели изпълъ нечуваната до тогава пѣсень:

„Слава на Вишния Богъ и на земята миръ . . .“

1

ВЕДРО утро поздрави
тихия самотенъ край;
мека свѣтлина играй
надъ класилитѣ трѣви
въ изумрудената ширь, —
и надъ тучното поле
пѣсенъ волна се люлъй:
„Напусни суетний миръ
и бжди ни вѣченъ гостъ!
Както бистрий тихъ ручей —
тукъ живота си тече
безискуственъ, миль и простъ“.

2

ЛѢТНА вечеръ позлати
купола на манастиря, —
и надъ близки висоти
тя отхвърли свѣтла дия.

Бавно тънать въ млѣченъ димъ
сивитѣ отвѣсни чуки;
мълчаливо ний седимъ
подъ столѣтни тъмни буки.

Тихъ молитвенъ звънъ звъни
и въ покой свещенъ замира;
задъ черковнитѣ стѣни
странна сѣнка се простира.

И печалната луна
съ блѣдния си дискъ изплува:
взоръ на траурна жена
нейний погледъ ни се струва.

КАТО съкровище, въ земята закопано,
което никой нѣма да намѣри,
той скри праха на мъртвитѣ химери
въ сърцето си, отъ струни изтъкано.

И вслушанъ въ милата и проста пѣсенъ,
нашепвана му въ пролѣтъ отъ гората,
възлюби на планинския потокъ играта,
на полскитѣ трѣви мириса прѣсенъ.

Доловилъ на живота многостраненъ
въ всемира безискуственото слово,
отъ мека свѣтлина и откровенье ново
той сътвори миръ приказенъ и страненъ.

НЕОЧАКВАНЪ дъждъ полѣ съ
струи изобилни друма, —
изъ разлистнатия лѣсъ
дъхъ повѣ отъ прѣсна шума.

Колко свѣжестъ и просторъ!
Колко фантастични краски! —
Азъ стоя подъ старий боръ,
галенъ отъ ефирни ласки.

И съ заспиваща тжга
гледамъ облацитѣ бѣли —
и цвѣтистата джга
на небеснитѣ прѣдѣли.

ГУГА САМОДИВА

Тътенгътъ на тѣпана се носи отъ къмъ игрището и разглася изъ село, че тази вечеръ русалийски дни се привършватъ. И кани мало и голѣмо, младо и старо, на хоро да дойдатъ — хоро да му друснатъ. Че който на хоро въ послѣденъ день на русаля не се улови и замашни сили изпита — цѣло лѣто като замаянъ ще ходи и чумавъ до есень ще бжде. И колкото по-низко се смича слънце задъ тополитѣ край стубеля, толкова по-силно тѣгне тѣпана — и глухитѣ баби да чуятъ. Бие тѣпана — та тополитѣ се люлѣятъ; кърши се хорото — та земята се клатучка. А Балкана, старъ свидѣтель на хора и на оброци; възправилъ чело въ небеса, гледа слънцето като залѣзва, въ минали дни се унася и забравена приказка си припомня — приказка за Гуга Самодива . . .

. . . Единъ билъ Дилианъ овчаря, край горни притоци на Етъръ. Повѣй ли лекокрийлъ бѣломорець и затаятъ зимни снѣгове — Дилианъ стадо на Балкана откарва, че чакъ до късна есень ще чака. Съ гурбетчиитѣ, по равно Влашко отишле, въ село ще се завърне и рудо стадо докарва. Завърне ли се въ кѣщи, а умътъ му, кой знае кждѣ се лута въ забрера. Нѣма и той като своитѣ акрани на седѣнка да се застои; либе отъ сърдие да се обикне. А сѣ около овцетѣ; сѣ нѣшо се шура изъ двора; на моми погледъ не спира. Мрѣкне ли се и ношъ въ сѣнни скути село привие — той ще се прибере край огнището. Душа и свѣтъ му е: да гледа главнитѣ кога догарятъ; да слуша прѣзъ куминя извила се виелица надъ село; съ никого дума не смѣня.

Кой въ кѣщи не го раздумвалъ!

И майка му, донесла дърва отъ дръвника, ще се спрѣ, ще го погледне и отъ засѣхнали устни дума отроня: — стига, чедо! стадо ли не ти харесва или мома по сърдие не ти допада? . . . Какво? . . .

А той издигне очи, погледне и — и пакъ сбутва главнитѣ, огъня да не загасва.

Отидатъ ли старитѣ на вечерня, ще приклепне край него първа снаха и излекомъ зашепва: — Донка и днесъ ми хортува, драгинко. Ей трета коледа ще дойде. Луда е по тебе, горкана!

А той съ ржка ще махне: — нека си дири късметя. Азъ имамъ либе по сърдце. И пакъ му се склепатъ устнитѣ.

И на вси изъ кжши лица смръкнали, когато отъ чужди разбрали, че той Самодива въ Балкана залюбилъ.

Заприказвало се изъ село, че Дилианъ лѣтъ въ Балкана съ самодиви хоро играялъ и кога водѣлъ хорото — по три дни и по три нощи хорото не прихжсвало; че съ самодивитѣ се надбѣгввалъ, кога тѣ въ потайна доба слизали въ бездѣнка да се изкжпятъ, той се хвѣряялъ срѣдъ тѣхъ и отъ дѣното на вира златенъ пѣскъ изнисалъ и ситни-дребни маргари, гирданъ изгората му отъ тѣхъ да си наниже.

Отъ тогазъ никой въ кжши нѣмалъ сила на Дилиана дума да каже и застранили отъ него.

Не останало знахаръ да не обходятъ за Дилиана цѣръ да се найде.

И на крушумъ му лѣли — сърдце отъ Самодива да му ритне; и нощѣ, срѣщу Въртоломей, го сѣпвали, дано му се умѣтъ обърне; ина Чочени го водили съ аязмо да го порѣсатъ . . . И кждѣ не го водили — не било!

Като запоенъ отъ незнайна магьосница — Дилианъ по Самодивата изгарялъ.

И кога по Дунавски равнини запѣпвали тежки есенни мжгли и въ села сватби се вдигнали — за чудо и поменъ — Дилианъ си довелъ въ кжши Самодива Гуга за невѣста.

Не била Гуга Самодива като другитѣ невѣсти.

Привечеръ, кога се за вечеръ въ кжши кжщнитѣ прибератъ, не поднисала лиенъ на свекѣра, да му полѣ ржцѣтъ да си измие, както на млада снаха прилича. Не ѝ било по воля на поклади ржка на старитѣ да цѣдуне, та прошка отъ тѣхъ да има; не можала да търпи, кога срѣщу празникъ се на тамянъ въ кжши размирише.

И възроптали свекѣръ и свекѣрва; заодумвали я егърви — и на Дилиана тжга на сърдце легнала. Ала кога на пролѣтъ пѣрва лѣстовичка крѣшна пѣсењ подъ прозорци подела, Гуга Самодива, разтворила прозорци, пролѣтенъ лѣхъ да влѣзе; залисана въ градината прѣдъ кжши цвѣтя и билки да сади; и Дилиана въ Балкана пратила луканици на горски цвѣтя да ѝ донесе. И кога априлско слѣнце мѣтнало златни мрѣжи надъ Гугини градини — засмѣли се: сладкодѣхи теменуги, злато-жѣлта игличина, разтворили коронки пищни лалета; засмѣло се сърдцето на Гуга и съ нечувани пѣсни огласила двори и градина; и ужъ пѣе, а пакъ ѝ тжжна пѣсенъта.

Моми и подѣвки трѣгнатъ ли на чучуръ за вода, край нейната градина ще минатъ, Гуга да имъ цвѣте за чучуръ откжсне; млади невѣсти ли на отврѣтки ще ходятъ — отъ тамъ ще цвѣте да искатъ, на старъ кумъ да се отсрамятъ. За крѣшене ли ранъ босилекъ потрѣбва — Само-

дивата ще босилекъ да имъ набере. Само за мъртвецъ цвѣте Гуга не дава, че за мъртви градината си тя не е редила.

Въ цѣло село обикнали Самодивата; та обърнало се сърдце на свекъръ и свекърва; па и на Диляна се възрадвала душата.

Едно още чудило селянитѣ, че Гуга, която въ балкана по три дни съ Диляна се надигравала — на селското хоро не се хваща.

Кой на Гергьовденъ не ѝ се замолилъ на хорото да се залови, ала тя на ничия молба не склани.

И кога сетѣ русалско хоро се направило — пакъ се заредили жени и мъже, Гуга на хорото да канятъ.

А Гуга стои на страна и никому ржка не хваща.

Гледа тя хората и за дружки въ Балкана си припомня.

. . . Гдѣ онѣзи ведри планини! Онѣзи пѣсни омайни и дружки, Самодиви крилати, които земни грижи какво е незнаятъ махленски клюки немарятъ.

Отдавна ѝ била закупнѣла душата: за шеметни балкански чукари, съ вѣчно зеленитѣ си борове; за синитѣ кристални езера, гдѣ на мѣсечина се кжпѣли; за бързобѣгитѣ сури елени, които като крилати — проломи прѣскачатъ, кога се яхнатъ на тѣхъ и ги шибнатъ съ бичове — живи смокове; за ведритѣ нощи, кога Балкана запѣе хайдушка пѣсенъ и подеме златни приказки за вѣчни младини . . .

Ритнало ѝ било сърдце отъ село; че и на Дилянъ се наситила и тръпнѣла: на единъ дѣхъ да може да излети отъ кжщи, гдѣ е била като заключена.

Да не е било самодивското ѝ облѣкло отъ Диляна въ ракла заключено, съ деветъ стари катанци и да не е било покрито съ чемерика и татула — отдавна би ги изъ ракла скритомъ извадила и съ тѣхъ би се върнала самодивската ѝ мощъ. Ала излъгалъ я овчаря, че кога ѝ облѣклото дотрѣбва, пакъ ще го въ ржцѣ ѝ прѣдаде и за туй нека да чезне, защото се на чужди довѣрва.

И кога я всички за хоро молѣли — мисль ѝ дошло на ума: съ невѣрностъ на невѣрностъ да си отвърне. Да играй — облѣклото си отъ овчаря поискала.

Чули нейнитѣ думи — всички Дилянѹ молба сторили.

Дилянъ се сепнато замислилъ. Ала и нему се хоро доиграло; и нему се искало прѣдъ цѣло село хоро да извие, че всички да видятъ какъ се хоро въ Балкана играе, та Гугини думи послушалъ.

Залюлѣ се хоро голѣмо.

Гуга повѣла хорото, слѣдъ нея Дилянъ се хваналъ.

Когато Гуга аленъ пошъ метнѣла съ лѣва ржка на горѣ, а съ дѣсна стиснѣла Диляна — сѣкашъ на младитѣ граби сърцата, на стари огнь въ гърди палѣла; гайдарѣтъ въ забравата прѣсти на ручилото забърквалъ; и всички като омагьосани гледали.

Играли какво играли; деветъ пжти се извидо хорото, три пжти момци се пушали да си отдъхнатъ, най-подирѣ останала Гуга и Дилянъ — двамата мегданъ да дѣлятъ.

Всички на около въ захласъ гледали.

Само Диляновъ баща, вѣжди намръщилъ, че стара приказка помнѣше: на жена и конь вѣра да нѣмашъ. Вълкъ и съ нафоръ да е подхраненъ — пакъ вълкъ си остава. И искаше му се при Гуга да се приближи и самодивскитѣ ѣ дрѣхи да вземе. Ала докато се накани — Гуга се въ небето вдигнала — и отъ очи на всички изгубва. Сѣкашъ лѣтна вихрушка се надъ хоро извила и взела на всички очитѣ . . .

Сбжднала се стара приказка: вѣра да нѣмашъ на жена.

И отъ тогазъ: настанатъ ли ведри — свѣтитѣ дни на русалската недѣля — за споменъ се на селското игрище хоро всѣка вечеръ играе и Гугината пѣсенъ отъ уста въ уста минава. Всѣки на хорото се улавя; че който прѣзъ русалю отъ сърдце хорото играе, ще бжде читавъ и здравъ цѣла година; ще му е леко като на птичка, кога утринъ излита и самодиви пжтъ не ще му минаватъ, кога за гурбетъ, прѣдъ пѣтлено врѣме, потегли.

ПЪРВИ ПОЗДРАВЪ

Въ онова врѣме, когато нашата аристокрация умѣеше да върви пѣшъ поне по софийскитѣ улици, цариградското шосе не изглеждаше такова, каквото е сега. То бѣше тихо, чисто и нѣкакъ си ново. По него само малцина, съ разгърнати джилетки и съ палци пѣхнати въ ржавнитѣ имъ отвори, пѣплѣха привечеръ къмъ четвърти километъръ, дѣто изтласканъ отъ живота музикантъ свирѣше на италианска физхармоника. Шосейната настилка лѣщѣше като злато подъ наклоннитѣ лъчи на слъцето и, сѣкашъ, мамѣше краката къмъ лекъ и унесенъ ходъ. Алеитѣ отъ двѣтѣ страни на шосето, пролѣтъ зелени, а есенъ сѣщо тѣй златисти, като него, бѣха отбѣлѣзани отъ двѣтѣ си страни съ прави утъпкани пжтеки, върху които хвърляха сѣнка младитѣ акации.

Всичко бѣше ново и чисто. Чистъ бѣше и въздухътъ. Бензиновитѣ пари, които сега тегнатъ надъ него, бѣха му непознати и уморенитѣ гърди го вдишваха съ наслада и увлѣчение. Непознати бѣха и ония мазни петна по шосето, които лѣщятъ нервно съ краскитѣ на извадено отъ огънь стъкло. И човѣкъ не се движеше по шосето като къмъ нѣкакъвъ фабриченъ заводъ, а къмъ дивна плантация, оградена съ неизчерпаемитѣ прѣлѣсти на околнитѣ планини. Витоша, сега гледана прѣзъ завѣсата на праха, се виждаше тогава срѣдъ омарата на слънчевитѣ лъчи, еднакво прѣлестни тамъ прѣзъ всѣки часъ на деня. При тихо врѣме се дочуваха мелодичнитѣ съчетания на хлопатарии отъ овце, пуснати на паша низъ пѣстрото ѣ подножие. А тамъ, на сѣверъ, се червенѣяха гѣнкитѣ на Стара-планина, срѣдъ които като срѣдневѣковенъ замъкъ се кипрѣше Кремиковскитѣ манастиръ.

По това шосе се движеха само тия софиянци, които бѣха любители на свѣжестъ и красота. Разкошнитѣ тоалети се мѣркаха рѣдко и то на фаетонъ, безъ да покварятъ аромата на природата съ изпаренията на своитѣ съмнителни парфуми и нейното спокойствие съ варварскитѣ пухтения на автомобилитѣ. И никой не се отбиваше отъ своя пжтъ. Очитѣ, като пуснати на воля дѣца, си играеха по ширния просторъ, ту за да спратъ на нѣкой връхъ, ту за да се закрийтъ въ гжсталака на кждрави, далечни падинки. Но, отморени, тѣ слѣдъ мигъ отново затичваха лудо, често повърнали се капризно къмъ пригрждката на Люлинъ и Витоша, трепетна и страдна при вечерния залѣзъ. А мисълта, съсрѣдоточена въ себе си, довършваше светото таинство на зачатие отъ прѣлестъ и чистота.

По това шосе правѣше своитѣ разходки и нашиятъ народенъ поетъ, придруженъ само отъ малкото си кученце, неговиятъ нераздѣленъ спжт-

никъ и другаръ. Строевъ и външно гордъ, той не вървѣше, а шествуваше обикновено по срѣдината на шосето, за да пилѣе по-нашироко своитѣ опиянени отъ природата погледи.

Ние — моятъ другаръ Чанковъ и азъ — седнали за отмора върху перилата на още незаселения кантонъ, наблюдавахме поета съ скрито любопитство. Ни едно негово движение, ни единъ неговъ погледъ не оставаха незабѣлзани отъ насъ. Менъ ми се струваше, че долавяхъ дори капризната игра на неговитѣ мисли срѣдъ празника на празничната околностъ. Но никога не бѣхме щастливи да срѣщнемъ Вазова лице съ лице, да надзърнемъ въ очитѣ му, жадно впити върху всичко, но не и върху насъ.

Но скоро ни се удаде това щастие. Една слънчева октомврийска слѣдпладне ние се връщахме отъ ханчето на четвърти километъръ. Току що стигнахме до кантона, отбили се да седнемъ пакъ върху перилата му, волно размахали крака, отсрѣща се зададе изправената фигура на Вазова. Отъ ненаврѣмения жаръ на деня той пристѣпваше нѣкакъ по-провлѣчено и бавно. Кученцето сега лѣниво се плетѣше около краката му, излезло дългъ езикъ.

— Хайде да го прѣсрѣщнемъ. Иска ми се да разбера отъ очитѣ му, какво мисли той сега.

Азъ се съгласявамъ и поемаме двама по шосето. Другарѣтъ ми инстинктивно пипа връзката си, а азъ увисналото копче на дочената си риза, което старателно закопчавамъ: трѣбва да бждатъ въ порядъкъ бѣднитѣ ни тоалети! А Вазовъ, съсрѣдоточенъ, гледа надъ главитѣ ни далечъ къмъ Лозенъ. Бастонѣтъ му бавно и измѣрено оставя слѣди по новия пѣсечень насипъ.

Наближаваме се. Азъ, изправилъ глава съ усилие надъ моя нервень тикъ, гледамъ право въ лицето на Вазова. Струваше ми се, че ако си мръдна главата, ще разваля цѣлата създадена отъ насъ тържественостъ на срѣщата. Най-малко — той тикъ ще ми попрѣчи да надзърна именно въ очитѣ, въ чиято дълбочина страшно желаехме да проникнемъ.

Но отъ това напрѣжение нервитѣ ми изневѣриха и, тъкмо когато вперихъ погледъ въ поета, главата ми се наклони отсѣчено и низко. Въ сжщия мигъ и Вазовъ направи неволно сжщото движение. Нашитѣ два тика се привѣтствуваха и ни измавиха. Ние инстинктивно подигнахме ржцѣ и снехме шапки. Вазовъ отмина спокоенъ: нататъкъ, а азъ съ неравни стѣпки забързахъ къмъ София. Въ гърдитѣ ми се подигна смѣсено чувство на мъка и на радостъ: не видѣхъ очитѣ, но се удостоихъ съ поздравъ. И проклинахъ, и за първи пжтъ благославяхъ нервната си болестъ. Тя ме ощастливи съ първия поздравъ на поета.

Чанковъ ме настигна.

— Я, гледай! Кога се запозна съ Вазова?

— Сега.

Той се прѣви отъ смѣхъ.

— И азъ да бѣхъ направилъ така!

А. М. ФЬОДОРОВЪ

ЛОВЦИ НА БИСЕРИ

Тъ роби, роби сж отъ Занзибара.
Блестящитѣ и силнитѣ тѣла
по-стройни сж отъ хвърлена стрѣла,
очитѣ — зной, дихането — Сахара.

Подъ знака прѣкнатий на Ахернара
за робски само прѣкнать е дѣла.
На дъно морско гуркай се въ тегла
за бисери — богатство за пазара!

О, гуркай се, додѣто ливне кръвь
или, додѣ добиятъ те отъ стрѣвь
затуй, че ти не сбиралъ си въ прѣвара.

Жени разгулни, крезовци, царе!
Кога се нѣкой въ бисеритѣ взре,
ще види сълзи, кръвь отъ Занзибара.

МАЛАЙ СТРИТЬ

Надъ Сингапуръ тропичний сводъ извить
гори въ рубини отъ ношъта посѣни.
Замлъкна гонгъ. До Буда замечтани
врѣхъ капише почива бонза свить.

Но буденъ е позорний Малай Стритъ,
шумять вълни по камъни кафяни!
Катъ кожи лъвски, пѣсъка прострѣни
обвива се въ крайбрѣжния гранитъ.

О, Малай Стритъ! Безсрамно проявление
на хорски срамъ, позоръ и бѣднота,
продажна свѣнь, продажна красота.

На черепъ маска — скъпо украсене!
Катъ кобъръ е дѣха ти ядовитъ.
О гробъ на неродени, Малай Стритъ!

РОДНО МЪСТО

Въ тропическата нощъ надъ океана
звѣздитѣ тѣй блѣстятъ! Обичамъ азъ
на моста да отида съ капитана
да си побѣбрия, погледъ до захласъ
въ небето впилъ, кждѣ върви кервана
съзвѣзденъ и рои се той всечасъ.
Ей Ахернаръ съ одѣжда огньоткана,
ей Южний кръстъ, Конпусъ като алмазъ;
на родний сводъ далеченъ и безкраенъ
тѣхъ нѣма ги. Ала защо безспиръ
една въззда се диря въ звѣздна ширъ?
Полярната звѣзда съ свѣтликъ потаенъ
привѣтъ ми праща въ чуждата страна
и сѣщамъ, сѣкашъ, родна свѣтлина.

МАРИЯ¹⁾

Павелъ се радваше на всичко, което го заобикаляше тука, въ швейцарския градъ. Той видѣ Алпитѣ! Да, сѣщинскитѣ Алпи, съ вѣчнитѣ ледници. . . Съ тѣхния еделвайсъ (продаваха го, впрочемъ, въ кутийки на гарата малки момиченца!) Но когато настѣпи по близо до планинитѣ, къмъ него повѣ студенина: ето ги тия смѣли контури, тия отведнѣжъ издигащи се скакове, тия напластени маси, които въ прѣвара се възвишаваха една надъ друга, избръкваха се въ камененъ хаосъ и закриваха небето отъ сѣверъ до югъ; лжкатушѣха страшни долини въ основитѣ, възвишаваха се гребени съ тъмнозелени борове, а по нататѣкъ възникваха една задъ друга сини вериги, легнали въ безпорядѣчни, но спокойни пози, и надъ тѣхъ бѣлѣха въздушно лекитѣ върхове на ледницитѣ, които ставаха лазурни сутринь, а леко оранжеви — вечерь.

Странно-суровитѣ клисури бѣха просѣчени отъ удобни пѣтища, дивитѣ гори — обезпокоени отъ летящи тренове. Въ самотнитѣ кжтове никѣха грациозни бѣли вили съ червени покриви; градѣтъ правѣше набѣгъ и въ най-неприсѣжливитѣ пазви на природата. Павелъ виждаше, какъ суровостѣта и примитивното живѣха наредъ съ изтънченото и прѣгореното въ огъня на културата. И въ отношенията на хората. външната благость и учтивость покриваха студенина, интересъ и липса на любовь къмъ човѣка. А така бѣ и по-удобно за живѣне на всички.

Седѣше той въ Café Autriche. Отъ голѣмата южна стѣна — цѣла отъ кристални стѣкла — се виждаха далечнитѣ планини, а долу, въ клисурата — върхове на зелени елхи, защото самото здание бѣ построено върху висока скала. . . По стѣклата имаше матови рисунки на птицата страусъ. Мебелитѣ бѣха съ тъмнотарчиненъ цвѣтъ въ модеренъ стилъ, съ меки и удължени линии, безъ каквито и да е остри жгли. Тамъ прислужваше малката Мария отъ планинската област Енгадина. Това бѣ момиче съ кржгличко лице, златисти коси, розови прѣсти и бѣла прѣстилка

— Гутенъ такъ, Марй! — Бонъ журъ, Марй! Команъ савѣ, Марй? Дай ми една цѣлувка! викаха младежи студенти, влизайки единъ слѣдъ другъ

¹⁾ Изъ романа „Павелъ“.

внасяйки веселия шумъ и безгрижие на своята младостъ. А тя тичаше отъ маса къмъ маса, разнасяше запънена бира или чаша съ абсентъ, и въздуха се изпълваше съ тънки упоителни пари. И прѣзъ минутитѣ на спокойствие сѣдаше на стола и плетѣше дантелка. Навлизаха нѣмци студенти, еднакво руси и прилични единъ на другъ, като да сж родни братя, съ драскотини по лицата, знаци отъ дуелиране съ шпага. Съ ленти прѣзъ гърди, стъпвайки бавно и гордо, тѣ влизаха, за да празнуватъ „гебурстакъ“, рождения денъ на прѣдседателя на тѣхното дружество.

Французки студенти, съ крѣгли берети отъ зелено кадифе, се смѣеха, бѣбрѣха, поглеждаха иронично къмъ групата на нѣмцитѣ или се хвърляха като закачливи врабчета върху Мария. — Обичашъ ли ме? шепнѣше младъ студентъ въ коприненъ жилетъ съ червени копчета, като докосваше странитѣ ѝ съ ржка, но тя бѣгаше отъ маса къмъ маса и не знаеше почивка. Павелъ седѣше въ единъ жгълъ и наблюдаваше всичко наоколо. Припомняше си той вчерашното шествие на улицата: полшейско празненство, квадриги съ бѣли коне, съ мжже облѣчени въ римски тоги и жени свирещи на арфи. Той бѣ видѣлъ операта, музеитѣ, и навсѣждѣ царѣше тържество на живота, величието на изкуството: въ празнични процесии, въ театъра, въ ношния блѣсъкъ, въ лукса, въ порядъка, и учтивостъта, дори въ смѣха и студенческитѣ пѣсни! И сега той мислеше за Мария! И като гледаше наведеното ѝ замислено лице, той се мжчеше да отгатне нейната история:

Тамъ отъ нѣкое мѣничко селце изъ пазвитѣ на Енгадина, дѣто хоризонтитѣ се затварятъ отъ масивнитѣ грамади на ледницитѣ, се е родила тя въ сѣмейството на бѣдни кравари. Хансъ, който работи въ съсѣдната ферма е неинъ годеникъ. Той е младъ и силенъ, той самъ си прави ски, и съ алпийската тояга прѣминава надъ опасни скали, той познава и най-скрититѣ проходи и тамъ провежда туриститѣ прѣзъ лѣтото. Остава му още малко да снести и закрѣгли една сумица, и той отново ще повика своята малка Мария. А за сега тя нека бжде търпѣлива и вѣрна. Тѣ ще си завѣдятъ собствени крави, а той самъ вече знае да полива ливадитѣ съ разтворенъ торъ отъ бѣчвичка, да коси трѣва и да прави ароматично масло: и върху калъпитѣ ще има негова собствена марка. . . Но, може би, и никакъвъ Хансъ да нѣмаше тя! Защото Хансъ е залюбилъ Клерженъ, която ходи съ кжсичка рокля и розова прѣстилка и живѣе съ неизвѣстно занятие въ градоветѣ. . . Туриститѣ го много обичатъ, и той знае, че е по удобно съвсѣмъ да не се жени човѣкъ.

Отъ залата на нѣмцитѣ се чуваше вече голѣмъ шумъ: тѣ пиеха „брудершафтъ“. Французитѣ оживено спорѣха или хвърляха подмѣтания къмъ пѣющитѣ нѣмци. Прѣзъ прозорцитѣ се виждаше да минава по източната улица млѣкаръ съ количка, возена отъ голѣмо впрѣгнато куче. Той влѣзе въ пивницата, свали вълнения си беретъ, и малко подгърбенъ, въ широка полуизбѣлѣла на плѣщитѣ блуза, седна до една маса. Поржча си бира и замислено я допиваше, повдигайки вѣжди нагорѣ. Кучето спрѣно подъ про-

зорцитѣ, махаше съ опашка, скимтѣше, като да искаше да каже: хайде, побързай де!

Влѣзоха двама французи, единиятъ съ червено отъ възбуда лице, другиятъ съ мрачно изражение. Но монѣ амї! викаше първиятъ. Азъ съвсѣмъ не искахъ да ви оскърбявамъ! Та и за какво? Нонѣ, монѣ амї! Мрачниятъ събсѣдникъ повдигна глава и видимо се разведри, обхвана съ прѣсти тънката чаша, за да я постопли! Висока жилава фигура отвори вратата, изскърца съ лаченитѣ си обуша и пропусна да влѣзе една дама съ зачервени лакти подъ ржавитѣ, съ розови закржглени страни и живи очи. Въ нейната походка сжщо се чувствуваше жилавость и излишъкъ отъ жизнени сили. Кавалерътъ, който носѣше камшикъ, отново заскърца съ лаченитѣ си обуша и разнесе специфичната миризма на парфюмъ, изпотенъ конь и каучуковъ дѣхъ на мушамата, която шумѣше при неговото ходене. Живо изплѣска съ камшика, седнаха съ дамата и си поржчаха сидъръ. Той мигомъ се яви прѣдъ тѣхъ, жълтъ и пѣнливъ, въ тънки и високи чаши. Когато се чукаха, конникътъ се се усмихваше, показвайки бѣли зѣби между сладострастни устни, и очитѣ му изпусаха блѣсъкъ. Устнитѣ на дамата, прилични на зрѣлъ разрѣзанъ плодъ, се докосваха до сидѣра и полека, капка слѣдъ капка, изсмукваха прозрачния напитокъ. Господинътъ отново изплѣска, заплати, поправи вуала върху шията на дамата и съ сжщата жива походка, се запжти къмъ изхода слѣдванъ отъ любопитнитѣ погледи на французитѣ. — Нанстина, странно, говорѣше червениятъ, какъ се увличатъ женитѣ отъ плѣсъка на камшика, миризмата на коня и ловкостта на жокея!

Дойдоха нови господа, възстари, съ пожълтѣли страни, съ лъскави цилиндри, съ ганти и тънки бастони. Тѣ подхвърляха двусмислени погледи къмъ Мария, говорѣха тихо и като се смѣха, откриваха своитѣ изкуствени златни зѣби . . . Залата лека полека се опразваше. Студентитѣ излизаха, и закачкитѣ отново се сипѣха върху момичето.

Мария седѣше на стола и продължаваше да плете. Павелъ четѣше вѣстникъ и случайно погледна къмъ нея: тя плачеше! — Какво дирѣше тука тая планинска маргаритка? Срѣдъ убийствената безцеремонность и прикрито равнодушие? Тя, навѣрно, сама е дошла отъ онова делечно село. Тя е сираче и нѣма кой да я подкрѣпи. Тя има малки сестричета, които очакватъ отъ нея своя хлѣбъ. И ето, тя плаче, защото нея никой не обича, а всички искатъ, щото тя да ги обича . . . Тя плаче за своето унижено сърце! Яви се патронесата, мълчалива, горда и тлъста жена съ руси кждрици надъ челото и ушитѣ. Въ косата ѝ блѣстѣха перли. Мария избърса съ кърпичка очитѣ си и почна да обтѣга покривкитѣ на маситѣ.

Павелъ излѣзе отъ пивницата. Бѣ вечеръ . . . Той се разхождаше въ градината до моста на рѣка Ааръ, и подъ нозѣтѣ му хрущѣха окапалитѣ листа на платанитѣ . . .

КАМЕНОЛОМНЯТА

Понѣкога, прѣзъ хладнитѣ утрини, Павелъ излизаше вѣнъ отъ града къмъ голѣмата каменоломня и сѣдаше въ зеленината на стрѣмния брѣгъ. Отдолу подъ него, пластове отъ сипкавъ камѣкъ заемаха изцѣло основитѣ на височината и се виеха на широки сиви и зеленикави пояси. А тамо, въ дълбината, сврѣни между грамадни блокове, се движеха хора, — работници, накацали като мравки, работѣха, чукаха, прѣмѣстваха камѣни и оттамъ идѣше разпрѣснатъ шумъ и трѣсъкъ, сѣкашъ това бѣше гнѣздо на скакалци въ лѣтна жега. А по срѣдата се издигаше едно огромно колело, което туряше въ движение всички мостове, макари и котви за дигане и отмѣстване каменитѣ блокове. Но, за да се раздвижи самото колело, отвѣтрѣ по широката му дѣга тичаше човѣкъ . . . И като почваше той да тича отвѣтрѣ по дѣгата, колелото се заклащаше, заврѣтваше се подъ тежестта на човѣка, и той се възврѣщаше къмъ сѣщото положение надъ земята. А понеже колелото се движеше вече по инерция, човѣкътъ трѣбваше отново да тича напрѣдъ, за да запази равновѣсие, но така той все повече и повече увеличаше въртящето се колело. Свѣтъ му се виеше, той тичаше, вдлѣбната дѣга бѣгаше изподъ нозѣтъ му, и той сѣкашъ тѣпчеше на едно мѣсто. Неговиятъ мозѣкъ се упиваше отъ вихреното движение на колелото, нозѣтъ бързо се мѣстѣха, за да не бждатъ увлѣчени въ противоположна посока. И тая работа продължаваше съ дълги часове . . . Така той туряше въ дѣйствиe трионитѣ, които рѣжеха камѣка, вагонеткитѣ, които прѣнасяха шантскитѣ кжсове. Другитѣ работници углаждаха камѣка, измѣрваха го, придаваха му форма, съ една дума, намираха дѣ да приложатъ своя умъ и изкуство. Само за тоя човѣкъ не се намѣри работа, която да му принесе капчица радостъ. Той правѣше това, което можеше да изврѣши токѣтъ на водата, електричеството, дори и силата на едно животно . . .

Понѣкога Павелъ срѣщаше работницитѣ откъмъ входа на каменоломнята, по пѣтя, дѣто се врѣзваха тѣснитѣ релси на вагонеткитѣ. Мургани съ кафяви прашни куртки отъ плюшъ, съ лѣскави мушамени каскети, тѣ бързаха, носѣйки подъ мишница тъмни бутилки или хлѣбъ, намазанъ съ конфитюри и вървѣйки, лакомо отхапваха отъ него по нѣкой залѣкъ.

Слѣнцето блѣстѣше върху горната частъ на неизтошимитѣ каменни пластове на брѣга, а долу, още въ сѣнка, вече се захващаше живота. Ето го човѣкътъ отъ колелото. Той снимаше куртката, оглеждаше се наоколо, притискаше съ ржка очитѣ си, като че се замисляше надъ нѣщо, и послѣ се хвърляше между огромнитѣ спици върху вдлѣбнатата дѣга. Той тичаше по нея, колелото нарушаваше равновѣсието си, заврѣтваше се и спускаше отново човѣка къмъ първото мѣсто. А послѣ се започваше бѣсно тичане, окръжността бѣгаше изподъ нозѣтъ на човѣка, и той трѣбваше само да повдига краката си единъ слѣдъ другъ . . . И това продължаваше все така убийствено механически . . .

Слънцето клонѣше къмъ залѣзъ. Павелъ се връщаше. Въ градината Тивони вече свирѣше музика; по маситѣ се разнасяше бира; облѣчени въ бѣло красавици, като пролѣтни феи, прииждаха по пѣсѣчни ален, засѣчени отъ зелени дървета . . .

ГАСПАРЪ

Павелъ скиташе по боровитѣ гори, изъ пжтекиѣ до езерото, или седѣше на пейкиѣ подѣ платанитѣ. Есенята бѣ бодра и здрава и отпрашаше по нѣкой отъ своитѣ послѣдни топли дни, а той се чувствуваше опияненъ като отъ пролѣтъ. Понѣкога пиеше чай въ Café Autruche и гледаше бездната прѣзъ кристалнитѣ стѣкла, скалитѣ и накачалитѣ по тѣхъ борове. Веднажъ намѣри една пожълтѣла брошурка въ витрината на вѣхти книги до моста на Ааръ. Страницитѣ, изпълнени съ старинни букви, вече се разлагаха подѣ кафяви петна; книгата бѣ странна и по своя надсловъ: Историята на бѣдния Гаспаръ. Павелъ отиде въ ливадитѣ подѣ боровата гора. Бѣше слънчевъ день. Той седна върху една пейка срѣдъ грѣвитѣ и жадно се зачете.

— Тжжна е историята на бѣдния Гаспаръ! Нѣкога въ селото Генъ живѣеше сѣмейството на Шнайдеръ Фогелъ. До неговата богата ферма въ ливадитѣ растѣха дебели брѣзи, подѣ каменната ограда течеше потокъ и надѣ него отъ дѣсния брѣгъ стѣрчеха тъмни елхи и борове. Шнайдеръ Фогелъ се връщаше отъ долината съ четириѣ крави — голѣми съ бѣли и кафяви петна. Тѣ мукаха и откъмъ входа на фермата имъ се обаждаха младитѣ телета. Шнайдеръ излѣзе отъ оградата и забѣлѣза до вратата на хлѣва опрѣнъ о стѣлба единъ високъ момъкъ съ вѣхто облѣкло, наведенъ, съ широкопола и смачкана шапка; на лѣвата ѣ страна стѣрчеше паче перо. Момъкътъ бѣ съ кжси панталони и колѣнитѣ му бѣха голи надѣ чорапитѣ; обувъ бѣ въ тежки подковани обуца. Когато Шнайдеръ го доближи, той се изправи, но все продължаваше да се подпира съ голѣмата тояга, загледанъ съ сивитѣ си очи въ пристигация краваръ. И Фогелъ видѣ, че това бѣ около двадесетъ и четири годишенъ момъкъ, съ дълго, сухо и незабѣлѣжително лице, съ малки червеникави мустачки и прорасла тоже червена брадица.

— Кой си ти? попита го Шнайдеръ.

— Азъ съмъ Гаспаръ. . . бѣглець отъ нѣмско. Слѣзохъ отъ планината. . . Хе-хе-хе! И Гаспаръ се засмѣ съ широка дружелюбна усмивка; а при нея се виждаше, че отъ устата му липсваха два-три зжба. Търся нѣкаква работа: въ чифлика, до обора или на полето. . . Шнайдеръ го заведе въ кжщи, подаде му столче и го накара да седне до огнището. Гаспаръ сложи тоягата си въ кжта, приклѣкна до огъня и загледа усмихнато събесѣдника си, а отражения отъ пламъка играеха въ добродушнитѣ му очи. И тогава Гаспаръ разказа своята история. Той скита вече отъ три години насамъ. Избѣгалъ е отъ нѣмско. Родителитѣ му сж князъ Хаузеръ и княгиня Ана. Тѣ сж умрѣли. Самъ той боледува още отъ малкъ. Братъ му е по младъ отъ него и се е училъ въ Витембергъ. О, какъвъ човѣкъ е той, само като си помисли! Господъ Богъ знае, какви срѣдства употрѣби той, за да отстрани Гаспара отъ родната му

земя! Прогласи го за лудъ, заплаши го съ убийство, привлече на своя страна съвѣта, гражданитѣ, духовенството. А годеницата на Гаспара — и тя! (той бѣ сгоденъ на единадесетата си година, а Берта имаше тогава едвамъ деветъ години). Той силно обикна момичето, но то обикна брата му и се ожени за него! А щомъ е така, Гаспаръ нѣма защо да прѣчи. Той взима една тояга и власата пелерина, и нощемъ избѣгва отъ двореца. Оттогава все скита. Отпопрѣди не се е казвалъ, че е принцъ, сега може. . . Защо не? Хе-хе-хе! И Гаспаръ се усмихваше. Той се е училъ на много работи. Знае да дои крави да прѣкарва торъ съ кола, да сѣче дърва съ брадва, да прави столчета отъ букъ или боръ. . . Сутринята дойдоха дѣцата на Шнайдера и съ любопитство разгледваха новия гостенинъ. Той имаше кожена чантичка и сжщо такъвъ поясъ, а отъ лѣва страна на пояса бѣ прикрѣнена металическа кутийка съ надписъ „Принцъ Гаспаръ“. Дѣцата го помолиха да напише нѣщо върху едно парче хартия. Той сне перото отъ шапката, отвори кутийката съ масило и написа съ кржгълъ стариненъ почеркъ: „Обичайте се, дѣца, и спомняйте си за бѣдния Гаспаръ“. Послѣ имъ направи книжни въртелѣжки. Малкиятъ Йоханъ веднага се привърза къмъ него, искаше да му направи шейна, и го наричаше чичо Гаспаръ. А Гаспаръ остана да помага на Шнайдера въ полскитѣ рабрти. Веднѣжъ прѣкарваха торъ, и мѣстото, прѣзъ което минаваха, бѣ много стръмно. Колата се наведе и шѣше да се катурне. Гаспаръ се затече за да я подпрѣ, и въпрѣки усилията му, тя се катурна, като приплѣска дѣсниа му кракъ, — за щастие, само стѣпалото и то не много. Шнайдеръ поклати глава и си каза: „Освѣнъ дѣто не умѣ нищо да работи, но е и глупавъ като гжска!“ А веднажъ прѣдъ една снѣжна виелица Гаспаръ бѣ изровилъ изъ прѣспитѣ на пролома затрупанъ човѣкъ. Донесе го на грѣбъ до дома. Досѣти да го съгрѣе до огнището. Замръзналиятъ се съживи, но оттова остана съ поврѣдени крака и рѣцѣ. Прѣзъ пролѣтята чичо Гаспаръ изкарваше кравитѣ въ пасбищата и носѣше оттамъ за дѣцата сини и бѣли цвѣтенца. Тогава дойде и седемнадесетгодишната дъщеря на Шнайдера. Тя живѣеше въ сестра му, която я учеше да готви и плете чорапи. Това бѣ русо, усмихнато съ сини очи безгрижно момиче. Гаспаръ се срамуваше да я срѣща: вечеръ той си стоеше въ тъмния кжтъ и гледаше оттамъ, какъ готви съ завити ржави, съ прѣстѣгната отъ бѣла прѣстилка талия, съ закопчанъ отпрѣдъ корсажъ, съ коси спуснати надъ гърба: и когато усмихнатото ѣ лице се обръщаше насамъ нататкъ, голѣмитѣ плетеници се виеха низъ кръста като змии. . . Оттогава Гаспаръ изгуби своята бодростъ; той не играеше вече съ дѣцата. Обхвана го тайнствената болестъ, отъ която бѣ нѣкога боледувалъ тамъ, дома си. Той не можеше да спи нощъ. . . Той мислѣше за изгубеното княжество. И сега за пръвъ пжтъ съжаляваше за него. Веднажъ той избрѣсна червеникавата си брадица. И тогава всички му се смѣха, защото не бѣха навикнали да го виждатъ такъвъ. Смѣ се и дъщерята. Сутринята Гаспаръ бѣ изчезналъ. На дѣтската масичка бѣ оставена хартия, изписана отъ неговата ржка: „Дѣца, молете се за бѣдния Гаспаръ!“ Той се бѣ обѣсилъ въ клонитѣ на една елха срѣдъ долината.

ХР. БОРИНА

ИВ. ВАЗОВУ

Не тебъ — въ тебъ себе славятъ тѣ, поете,
плетать вѣнци на миналата младость,
на своитѣ прѣпламнали полети.
Гласа на невъзвратна радость
тѣ днесъ дочувать само въ твойтѣ пѣсни,
и спомнятъ си за жарко пладне.
За тебе като шепнатъ, тѣмъ се вѣстне
ликътъ на слънце и въ дни хладни,
ликътъ на буйно, златно слънце,
което озари просторъ безбрѣженъ —
и прокълни въ сърцето всѣко зрънце.
Тѣ славятъ минали копнежи
и на тълпи ще минатъ съ буйна пѣсень
на твоя домъ самотенъ прѣдъ вратитѣ.
Ще бждатъ ли въ тозъ день на късна есень
отъ тебъ, поете, по-честити?

СПОМЕНИ, ОЖИВЕНИ ПО СЛУЧАЙ ЮБИЛЕЯ НА ВАЗОВА

Първо запознаване съ Вазови произведения. — Първото ми запознаване съ Вазова, като писател, датува отъ врѣмето на ученичеството ми въ Николаевъ (Русия), като възпитаникъ на Южно-Славянския пансионъ на Т. Н. Минковъ. Това бѣше въ началото на 80-тѣ години. Тукъ, помня много добрѣ, имахъ на рѣка стихотворната сбирка съ ярко-жълти корици *Майска китка*, която съ доста голѣмо усърдие прочитахъ. Екземпляра бѣше моя собственост, и какъ се бѣхъ сдобилъ съ него, точно не мога да си припомня; но навѣрно съмъ си го билъ купилъ отъ нѣкоя книжарница въ Търново или Русе, пѣтувайки като ученикъ отъ родното си мѣсто Елена за Русия.

Отъ прочита на „Майска китка“ нищо не се е запазило въ съзнанието ми. Но затова и досега, слѣдъ около 38 години, отъ душата ми не се е заличило впечатлението отъ нѣкои стихотворения изъ сбирката „Тжигитѣ на България“. По врѣме на рекреация съученикътъ ми Христо Русевъ, род. отъ Габрово, сравнително съ насъ, хлапацитѣ, вече повъзрасстенъ момъкъ, четѣше гласно, съ голѣмъ патосъ стихотворенията отъ казаната сбирка — „Подълъ ли е българский народъ“ и, до колкото си спомнямъ, още, — „Боятъ при Гредетинъ“, и „O tempora, o mores!“ Той правѣше това за себе си, „для собственнаго удоволствія“, но се налагаше съ въодушевението си и на насъ, съученицитѣ си, и ние неволно се заслушвахме въ неговото патетично четене. Като че ей-сега го гледамъ и слушамъ, съ каква пламенностъ произнасяше слѣдното мѣсто отъ „Подълъ ли е българския народъ?“

Карпати голи! Поля дакийски!
Гори балкански, гори тракийски!
Ти Черно, Бѣло и Сине море,
И ти, о слънце, що грѣйшъ отъ горѣ,
Вий паметници на вѣковетѣ,
Защита наша сега станете!

Русевъ правѣше същото и съ руски поети. Паметно ми е напр. въодушевеното му четене на извѣстното Пушкиново стихотворение „Кле-

ветникамъ Россiи“. Той и сега е живъ и здравъ, живѣе тукъ въ София, чиновникъ на гарата, а прѣзъ врѣме на Стоиловото управление бѣже кметъ въ Габрово. Друго Вазово произведение, — отъ най-ранния периодъ на запознаването ми съ поета, — което ми е оставило извѣстно впечатление, е поемата „Видулъ“. Сега „Видулъ“ е едно отъ забравенитѣ и „бракувани“ произведения на Вазова, но на врѣмето, ние, младитѣ, още юноши, четѣхме съ най-живъ интересъ тая „Тракийска идилія“, посветена „на приятеля“ Сп. Вацовъ. За себе си ще кажа, че въ „Видулъ“ особено ме плѣняваше лекостѣта и плавностѣта на стиха и началната картина по заминаването на Видула въ Влашко.

Интересъ къмъ Вазова, буденъ отъ брата ми Стефана. — По-натѣкъ моя интересъ къмъ Вазова, прѣзъ ученишкитѣ ми години, се будѣше и оживѣваше въ сѣмейството на брата ми Стефана. Като се връщахъ прѣзъ лѣтната ваканция отъ Русия въ България, азъ прѣстоявахъ, частъ отъ ваканцията и у братови си въ Пловдивъ. Тукъ, въ една срѣда, дѣто литературнитѣ и изобщо духовнитѣ интереси бѣха нѣщо твърдѣ естествено и обикновено, прозвѣденията на Вазова биваха прѣдметъ на чести разговори и бесѣди. Особено помня това за наскоро излѣзлитѣ въ сп. „Наука“ — „Митрофанъ“ и „Хаджи-Ахилъ“.

Братъ ми често възпроизвеждаше цѣли мѣста отъ тия двѣ Вазови произведения, като особено се забавлявахъ съ духовитоститѣ и шуротитѣ на Хаджи-Адила, който самъ се наричалъ „акълъ-море, умъ — бръсначъ, змия — човѣкъ“. Помня, че той, като че искаше да види у Вазова извѣстно прѣдубѣждение, дори неразположение спрѣмо рускитѣ възпитаници, за което виждаше доказателство между друго въ слѣдното мѣсто на „Хаджи-Ахилъ“: „Еднажъ единъ младъ руски възпитаникъ (курс. мой) посрѣдъ едно многобройно събрание, за да му се присмѣе, стори неловкостѣта да го пита: — Дядо Хаджи, чуля ти се на ума: Защо си наредилъ тия бездѣлици тука?

— За да се чудятъ гламавитѣ, отговори спокойно Хаджи-Ахилъ. Момѣкътъ остана като грѣмнатъ“.

Старитѣ читатели и почитатели на Вазова може би сж забравили, а младитѣ завѣрно и не знаятъ за сществуването на едно стихотворение, въ което Вазовъ е „възпѣлъ“ своята пловдивска слугиня Николина, и тѣй е възпѣлъ, както никой поетъ на свѣта не е възпѣвалъ жената. Това стихотворение е обнародвано въ сбирката „Гусла“ стр. 134 и се захваща съ слѣднитѣ стихове:

Николино! Никой тебе
Хубава не би назвалъ:
Истина е, твоятъ жребий
Злобно сѣрдце е ималъ;
Че жената е забравилъ,
Кат' жена е тебъ създалъ;

Че те въ красний полъ поставиль,
Красно нищо не ти далъ;
Че възъ тебъ безъ жалъ натрупа
Сички грозотий, я вижъ!
Ти на твойта глава глупа
Краснитѣ цвѣтя срамишъ.

Сега забравено и незнайно, на врѣмето това стихотворение е било прѣдметъ на твърдѣ забавни разговори и шеги между „лудитѣ“ приятели на Вазова, за които той и казва по-надолу, че наричали Николина *Quasi modo* ¹⁾).

Като прочиташе „портрета“ на Николина, братъ ми се заливаше отъ смѣхъ, да разправя, че когато тя си излѣзла отъ Вазова, нѣкои мукалнители били ѝ разправили, какъ бившиятъ ѝ господарь я „описалъ“, и тя катъ срѣщнѣла слѣдъ това Вазова, бѣгала отъ него като попарена, и отъ далечъ викала: „Вижете го, вижете! хората изписва!“

Личното ми запознаване съ нашия маститъ юбиларъ стана все по това врѣме, въ Пловдивъ, въ 1882 или 83 год. Братъ ми ме заведе една вечеръ нарочно за тая цѣлъ, да видя нашия поетъ и да ме запознае съ него, у г. М. Маджаровъ, въ дома на когото бѣха се събрали приятели на гювечъ. Тукъ освѣнъ Вазова бѣха още: К. Величковъ, П. Наботковъ и други, които не помня. Какъ стана запознаването на мое смирение съ именития поетъ, нищо не помня, — не съмъ запомнилъ нищо, види се, отъ смущение, — само това ми е останало въ паметъта доста ясно, че съ благоговѣние, като вдървенъ, стояхъ прѣдъ толковато видни книжовници и общественици, на които всѣка дума съ жажда поглѣщахъ. Много искахъ да чуя нѣщо и отъ Вазова; но той, както си го знаемъ вече, свѣнливъ и малко приказливъ, не се обаждаше. Само това го чухъ да каже, че по-хубаво щѣло да бжде да не си сипватъ на отдѣлно, а да ядатъ направо отъ гювеча — „по староврѣмски“, — по староврѣмски! Тая дума, въ тая форма, съ суфикса —ски и вм. ен (староврѣменно) ми направи особено впечатление, и ми се стори дори, че е неправилна. Отсетнѣ вече азъ се свикнахъ съ нея въ Вазовитѣ съчинения, дѣто тя се срѣща понѣкогажъ редомъ съ другата форма, нашенската.

Братъ ми имаше отъ Вазова единъ бастунъ, който ми подари съ заржки—поржки да го пазя като цѣнна вещь и скжпъ споменъ. Този бастунъ имаше тази оригиналность, че дрѣжката му прѣдставяше нѣква вкаменѣлость, подобна на птича глава. Азъ запазихъ доста дълго врѣме бастуна, за който приятели и познати не малко ми завиждаха, — но въ Видинъ, когато бѣхъ тамъ директоръ на гимназията, прѣзъ 1900 год. открадна ми го нѣкой отъ гостилницата или кафенето.

¹⁾ Персонажъ въ *Notre Dame de Paris* отъ В. Хюго, образъ на грозотия.

Спомени за Вазова отъ студентскитѣ ми години. — Отъ студентското си врѣме (Липиска, 1883—87 г.), — имамъ слѣднитѣ два спомена за Вазова, по-право, въ свръзка съ Вазова.

Въ Липиска студентитѣ отъ славянска народностъ се обединяватъ въ Славянско академическо (студентско) дружество. (Slavisch — akademischer Verein). Това дружество, което, ако се не лъжа, и до сега съществува — поне до войната съществуваше — броеше за свои членове въ мое врѣме българи, руси и сърби, — полскитѣ студенти си имаха свое отдѣлно дружество, но често дружаха съ насъ и ни канѣха на съвмѣстни излети и свои празници, — но душата на славянското дружество бѣхме руситѣ и ние. Вашиятъ покоренъ слуга, едвамъ студентъ на първия семестъръ, се одързости да чете рефератъ за Вазова въ Славянското акад. дружество. Колко пжти съмъ съжалѣвалъ, че не съмъ си запазилъ ржкописа на този рефератъ! Защото, не е ли интересно да можете да надникнете въ умствения си кржгозоръ отъ прѣди 20—30 години? Най-сетнѣ първитѣ стжпки на по-самостоятелно мислене не сж ли за всѣкого крайно поучителни?

Не ето че азъ сега не мога да кажа, какво съмъ разправялъ за Вазова въ реферата си, четенъ въ Слав. акад. дружество въ Липиска прѣди 35 години. Помня, че доста подробно излагахъ съдържанието на нѣкои негови произведения, на поемата „Загорка“ напр. Помня и това, че руситѣ останаха много доволни. Повечето отъ тѣхъ, па комахай всичкитѣ, за пръвъ пжтъ чуваха името на Вазова и съ укоръ за себе си признаваха това: „гледай, българитѣ да иматъ такъвъ оригиналенъ и голѣмъ поетъ, а ние нищо да не знаемъ за него!“ Нѣкои отъ тѣхъ ме подканяха да изпратя реферата си да се напечата въ нѣкое руско списание; защото, нека добавя и тая подробностъ, азъ четохъ реферата си по руски. Отъ българскитѣ студенти помня, че присжтствуваха на реферата: Г. Паунчевъ, сега покойникъ, А. Теодоровъ—Баланъ, сега проф. въ университета, П. Райковъ, сжщо проф. въ унив., Ст. Кукурешковъ, соф. адвокатъ, покойникъ, и Никола Продановъ, който отсетнѣ пригърна военна кариера. Може да е имало и други, забравилъ съмъ.

— — —

На 1885 г., прѣзъ есенъта, на вѣчно безпокойния Балканъ гръмна топътъ. Кралъ Миланъ нападна България. Започна се братоубийствената сръбско-българска война. Развълнува се нашето студентство въ чужбина. Въ Липиска получихме отъ нашитѣ студенти въ Женева съобщение, че тѣ се събирали тамъ да обсжждатъ въпроса, какво да се прави прѣдъ видъ на важнитѣ събития въ отечеството, и слѣдъ патриотически манифестации, въ които не липсвалъ и комиченъ елементъ, рѣшили да се върнатъ въ България и да постжпятъ като доброволци въ войската. Тѣ канѣха и насъ да сторимъ сжщото. Ние сѣкашъ че това и чакахме. Събрахме се веднага въ квартирата на единъ отъ другаритѣ, и не трѣбваше

много да се убъждаваме, че не можем да стоимъ спокойни и безучастни въ чужбина, когато отечеството е въ война. Съобщихме въ Женева на съотечественицитѣ, че ще послѣдваме примѣра имъ. Чакахме отъ тѣхъ извѣстие за да тръгнемъ. Ние сме готови. Извѣстие обаче не иде. Между това събитията се развиватъ все по-вълнуващи и тревожни. Ние телеграфирахме въ Женева, Прага и Виена, че тръгваме и назначаваме Виена за сборенъ пунктъ. Оказва се, че въ Женева настѣпилъ нѣкакъвъ прѣломъ въ настроението и че нашата рѣшителна постѣпка отново раздвижила колебливитѣ, и тѣ рѣшаватъ да тръгнатъ.

Ние, липсканцитѣ, бѣхме, до колкото си спомнямъ, слѣднитѣ шестъ души: покойниятъ Ст. Георгиевъ, отсетнѣ проф. по ботаника въ Висшето училище, комуто прѣдстоеше докторски изпитъ, та пжтуваше неразлжно съ единъ портфейлъ подъ мишница, въ който се намираше ржкописа на докторската му дисертация; Пенчо Райковъ, Щилиянъ Тодоровъ отъ Сливенъ, отдавна вече покойникъ, Ник. Продановъ, К. Кръстевъ и вашия покоренъ слуга, — Паунчевъ, Теодоровъ—Баланъ и Кукурешковъ бѣха по това врѣме вече се завърнали въ България.

К. Кръстевъ току-що бѣше дошелъ отъ България и току-що бѣше се записалъ за студентъ. Той скоро се сближи съ мене и ме плѣняваше съ своята любовъ къмъ литературата и жакда за знание. Кръстевъ, дѣто е речено, лѣгаше и ставаше съ поезията на Вазова и наскоро излѣзлата сборка на поета, „Италия“, не падаше отъ ржцѣтъ му. Когато пжтувахме за България, Кръстевъ се мжчеше да вдѣхне и намъ, на другаритѣ си, малко отъ своя ентузиазъмъ за поезията на Вазова, и въ желѣзницата току вадѣше отъ джоба си малката книжка „Италия“ и съ най-голѣмо въодушевление ни четѣше кжсове отъ нея. Най-ясно помня това за „Ековетѣ“; когато той прочиташе това стихотворение, особено първата и втората строфа, той просто дожаждаше въ екстазъ, —

Скиталець бѣденъ по свѣтътъ,
 Азъ не намѣрихъ никой пжтъ
 Душа — душа си да излѣя,
 Да кажа за какво купнѣя
 Безъ колебане и безъ страхъ

 Азъ искамъ щастие, но то
 Не е ни въ користъ, ни въ злато,
 Ни въ миръ, ни въ радости домашни . . .
 Азъ друго търся като лудъ,
 Но страхъ ме е да бжда чутъ:
 Азъ искамъ слава, слава, слава!
 И екътъ рече: лава . . . лава!

При подчертанитѣ стихове Кръстевъ се унасяше.

Когато стигнахме въ София, една отъ първитѣ работи на Кръстева бѣше да намѣри любимия си поетъ, да му се прѣдстави и да му изкаже възторга си прѣдъ неговия талантъ. Вазовъ живѣеше тогава въ една скромна стаичка на хотелъ „Люксембургъ“, ул. Алабинска, дѣто сега се помѣщава една отъ столичнитѣ прогимназии и на който хотелъ стопанинъ и съдържателъ бѣше братъ му Никола. Кръстевъ води и мене веднѣжъ да срѣщнемъ тамъ Вазовъ. Намѣрихме ли го и срѣснахме ли се тогава двамина съ автора на „Сливница“, точно не помня.

Самъ Кръстевъ за своето запознаване и виждане съ Вазова прѣзъ това врѣме ми разправяше сжщото, което отсетнѣ писа въ сп. „Трудъ“ за поезията на Вазова и дѣто даде изразъ на онзи свой младежки възторгъ за тая поезия, за който споменувамъ по-горѣ¹⁾.

Една благодарствена телеграма отъ Вазова. — Вазовъ съ тѣга на душата си бѣлѣжи за романа си „Казаларската Царица“: „Тя (критиката) бѣ свирѣпа къмъ бѣдната „Каз. Царица“, тя не одобри поне една запетая въ нея! Яростта ѝ бѣше равна само на успѣха на романа. Никой мой трудъ не бѣше подигналъ толкова злѣчката на пишущитѣ братя, на оязвенитѣ авторски самолюбия, съ изключение по-сетнѣ на „Борислава“ (само въ много по-грандиозенъ размѣръ)“. . .²⁾. „Впрочемъ“, при бавя дълбоко огорчениятъ поетъ, — „нашата критика почти винаги е била такава къмъ мене. Воеве и ревове сж здрависвали почти всичко, шо съмъ далъ добро въ нашата литература; здрависваха и романа „Подъ Игото“, и то слѣдъ като се прѣведе почти на вснчки европейски езици, а може би именно за това“. . .

Когато говори чувството на огорчение, то употрѣбjava силни изрази, — не се е поскъпилъ съ тѣхъ и Вазовъ, прѣдставяйки отрицателното и пристрастно отношение на нашата критика спрѣмо него. Че тази критика е била твърдѣ често несправедлива къмъ писателя, когото сега считаме за наша народна гордость и народно достойние, защото, както твърдѣ сполучено бѣлѣжи покойния д-ръ Кръстевъ въ поменатитѣ си по-горѣ етюди, „идеята за България е сърцето и душата на неговата поезия“³⁾ — това, за съжаление, е безусловно вѣрно. За добра честь обаче, тя е била много пжти и признателна, и правдива.

Но ако казаното отъ Вазова за отношението на българската критика къмъ неговитѣ произведения изобщо, трѣбва да се вземе cum grano salis, то трѣбва да се разбира почти буквално, като е дума за романа „Нова Земя“, за който имамъ единъ споменъ, и съ него ще склуча.

„И ние нѣкога сме дърпали ржката си изподъ прѣчката на учителя, и ние сме съвѣтвали Сула да стане обикновенъ гражданинъ, та да спи спокойно“⁴⁾, — и мое смирение съмъ писалъ нѣкога литературна кри-

1) „Трудъ“, г. II, стр. 629.

2) Б. Сбирка, 2 XIX, стр. 4.

3) Сп. „Трудъ“, г. II, стр. 761.

4) Ювеналъ, първа сатира, началото.

тика, и то именно за „Нова Земя“. Моето впечатление е, че ако има Вазово произведение, което да е било „здрависано съ резове и воеве“, то бѣше именно този романъ изъ живота на българитѣ прѣзъ първитѣ години слѣдъ освобождението. Азъ съмъ слѣдилъ доста внимателно отзивитѣ на нашата критика за Вазовитѣ творения, слѣдъ появяването имъ, и мога да кажа, че моето впечатление не ме лъже. И интересно би било въ това отношение едно проучване. Въ всѣки случай азъ отбѣлзвамъ още въ началото на моята оцѣнка слѣдното: „Никое произведение не навлѣче на Вазова такива охулвания, както „Нова Земя“, която е единъ свърѣмененъ романъ: той бѣше за нея нареченъ и „низкъ партизанинъ“, и „безграмотенъ писателъ“, „писачъ на безмислещи“, „фанатикъ-лъжесъединистъ“ и „новъ чорбаджия“, та дори и прѣдатель. Какъ ще го нарекатъ още — единъ Богъ знае“¹⁾. Неотдавна азъ спомнихъ Вазову за това „здрависване“ на „Нова Земя“, — той го бѣше позабравилъ, и когато си го припомни, попита ме, на какво трѣбва да се отдаде то. Понеже това бѣше единъ случаенъ разговоръ на улицата и азъ не можахъ да задържамъ по-дълго мастития поетъ на крака, азъ му изтъкнахъ само главното обстоятелство, което споредъ мене обяснява грозното нахвърляне на „критиката“ върху Вазова заради „Нова Земя“, а то е, че тя се пишеше отъ върли партизани, които въ лицето на Вазова тогава виждаха прѣди всичко свой политически противникъ, чиято партия на туй отгорѣ бѣше на власть. Тогавашната критика — па и доскорошната — не отдѣляше писателя, поета Вазовъ, безсмъртния създателъ на „Поля и Гори“ и „Подъ Игото“, отъ Вазова — съмишленикъ на една политическа партия. Вземете при това подъ внимание и това обстоятелство, че Вазовъ въ „Нова Земя“ се е докосналъ и до едно, злосторно още тогава, политическо събитие — Съединението, и то като е прѣдставилъ и сънчастата му, карикатурната страна, — и вие ще откриете главната причина на „ревоветъ“ и „воеветъ“ противъ „Нова Земя“, по-вѣрно противъ личността на Вазова.

Вазовъ изслуша моето обяснение, но то като че не го напълно удовлетвори, поне той съ нищо не показа, че е съгласенъ съ него.

Но да дойдемъ на моя споменъ за „Нова Земя“. Моята критика ще да е влѣла, види се, малко балсамъ въ огорчената душа на поета, и единъ день получавамъ отъ него слѣдната телеграма:

„Русе. Никола Бобчевъ.

Благодаря горешо за статията ви по моя новъ трудъ. Тя ми е особено скъпа при безчестната травля възъ него, подигната отъ партийното изувѣрство. Дълбоко признателенъ.

Вазовъ“.

¹⁾ Б. Сбирка, г. III, стр. 815.

Телеграмата носи дата 5 окт. 1896 г. Отъ нея се вижда, че и самъ Вазовъ е отдавалъ тогава безогледнитѣ нападения върху „Нова Земя“ на сжщитѣ мотиви, на каквито ги приписвамъ и азъ. Съ това далеко не искамъ да кажа, че „партийното изувѣрство“ е било единичниятъ мотивъ за тѣзи нападения, — има и други, които се дължатъ на качествата на самото произведение, както това съмъ посочилъ въ втората часть на своята критика¹⁾. Но пристрастието и страстността, съ които тѣ бѣха извършени, сж наистина дѣло не на литературна критика, а на партийна разправа.

Но, слава Богу, настѣпи вече врѣме, когато литературнитѣ дѣла на Вазова сж и трѣба да бждатъ прѣдметъ само на литературна, художествена и обективна оцѣнка. Българската критика дължи още такава оцѣнка на българската литература. Вазовъ, всепризнатия нашъ народенъ поетъ, пѣвецътъ на „тжигитѣ на България“, на нейното величаво възможване и сжщо такова падане, на нейнитѣ хубости, радости и надежди, Вазовъ още не е оцѣненъ по достоинство. Слѣдъ единъ мѣсець цѣла мислеща България, цѣлиятъ български народъ ще празнува 50-годишнината на творческата му дѣйность, на полувѣковната му служба на народната словесность. Съ нищо не бихме се отплатили тѣй на мастития 70-годишенъ юбиларъ, както съ изучване на дивнитѣ му творения, съ изтъкувание на краснитѣ цѣнности, що се криятъ въ тѣхъ.

Едното е дългъ на българското образовано общество, другото — на българската литературна критика.

София, края на августъ, 1920 г.

¹⁾ „Б. Сбирка“, г. IV, стр. 102 и сл.

НИК. ВАС. РАКИТИНЪ

НА ВЪРХА И НА ДЪНОТО

1

О шумъ жестокъ, когато прозвъни
на работния день часътъ прѣдѣлень,
и блѣснатъ по витрини свѣтлини
и бликне въ улици потокъ безцѣлень!

О, шумъ зловѣщъ, когато цѣлъ градътъ
съблазни оковать съ вериги скрити,
и киска се грѣхътъ, креши гладътъ
и тъмната зрѣй сила на тълпитѣ!

2

ДУШАТА ми е манастиръ стариненъ,
самотно глѣхнещъ въ горски кѣтъ пустиненъ;

мечтитѣ ми сж въ него по стѣнитѣ
икони извѣхтѣли и изтрити;

надеждитѣ ми — свѣшници голѣми,
угаснали въ олтаря му безъ врѣме.

Вечеренъ звѣнъ за бдѣне призове ли,
възкрѣсватъ споменитѣ ми умрѣли —

видѣния отъ дѣтскитѣ години
пристѣпватъ катъ безмѣлвни монахини.

Душата ми е манастиръ стариненъ,
печално глѣхнещъ въ горски кѣтъ пустиненъ.

3

НОЩЬТА, която вече си отива,
одеждитѣ си звѣздни морно смѣква,
на свѣщи пламѣкъ сетенъ се извива,
акордѣтъ сетенъ на пира замлѣква.

Слѣдъ толкозъ жажди въ младостта безумна,
слѣдъ толкова измами и обиди,
въ душата ми промѣква се безшумна
нощта, която нѣма да си иде.

4

АЗЪ съмъ навредъ въвъ всичко — въ първий блѣсъкъ
на пролѣтнитѣ сини небеса,
въ еднообразний на вълнитѣ плѣсъкъ
и въ шепота вечеренъ на лѣса.

Купнѣещъ вѣчно духъ въвъ образъ тлѣненъ —
вълна и цвѣтъ, и птиченце и димъ,
азъ въ измѣнимото съмъ неизмѣненъ
и въ уловимото — неуловимъ.

Въ прѣвратноститѣ всѣвга мигновене
като линия, като звукъ, като лжчъ, като блѣнъ,
азъ съмъ животътъ — вѣчното стремление:
навредъ е всичко въ менъ и съ менъ.

МИХ. ТЕОФИЛОВЪ

ИЗЪ ПЖТЪ

Слѣдъ като ме нахока затова, че съмъ събралъ цѣлъ купъ помощници, за да съмъ имъ намѣрялъ работа и да съмъ ги направлялъ „необходими“ — стариятъ поручикъ прати да ми съобщятъ, че ме чака съ полковия кабриолетъ прѣдъ двора на щаба. Трѣбваше да се придружи командата до близката желѣзопътна станция, която бѣ около петнадесетъ километра далечъ отъ града. Това ме не зачуди, защото добръ познавахъ моятъ началникъ: както всички военни, той бѣше строгъ и вискателенъ формалистъ, държеше на всички заповѣди; а като старъ човѣкъ — бързо се разкайваше и гледаше часъ по-скоро да изглади направеното впечатление. А може би и само устата му хокаха, а въ себе си, въ душата си съжеляваше, че е заставенъ да мѣмри и наказва. И тѣй трѣбва да е, защото психологътъ забѣлѣваше веднага тая раздвоеностъ на началника отъ човѣка, а особено отъ стария добродушенъ човѣкъ.

Казвахъ го Смѣловъ — по погрѣшка, както често грѣшимъ имена, които не сме схванали добръ, или не сме запомнили. Самъ той се казваше Смиловъ, но защото първото име му харесваше, а имаше нѣщо, което прибавяше повече къмъ качествата на военния, той го прие тихо-мълкомъ и се подписваше навсѣкждѣ съ него. А смѣлъ, наитсина, не бѣше, дори и неговата външностъ не издаваше да е такъвъ: по фигура — може би, защото бѣ високъ, снаженъ, само че малко прѣгърбенъ, съ издигнати рамене и смѣла стѣпка. Но срѣщнете ли се съ лицето му, веднага виждате оная старческа доброта, която привлича и подкупва: и откритото му чело съ браздитѣ на минали грижи по него, и смѣлитѣ очи съ надвиснали рожави вѣжди, и дебелия съ моравъ отѣнъкъ носъ и дебелиятъ мустаци, подъ които едва се виждатъ устата му, оградена съ двѣ извити линии, които излизаха отъ края на носа и се губѣха въ устнитѣ жгли. Когато ви говори, бихте си помислили, че се усмихва, защото именно тия линии се изгъваха нѣкакъ си навънъ и странитѣ му отхвъркваха, като кога се смѣемъ. Но не — това се само струва, защото моятъ началникъ рѣдко се смѣеше, дори и когато се смѣеше, смѣхътъ се отразяваше само въ очитѣ му, които се свиваха и ставаха по-живи.

— Господинъ . . . Господинъ младши — Господинъ поручикътъ заповѣда — той ви чака . . .

Долага ми пакъ запѣхтянъ ординарецътъ.

Азъ давамъ бързи нареждания, вземамъ папката съ книгата и списъците и се отправямъ натамъ.

Поручикъ Смѣловъ е вече въ колата. Той ми маха да бързамъ и азъ удвоявамъ стѣпките, като се правя на сърдитъ, обиденъ.

— Качвайте се, че ще окъснѣемъ, казва ми той и ми прави мѣсто отъ дѣсната си страна.

Азъ помѣрихъ да сѣдна при ординареца, но стариятъ поручикъ вече ме дърпа за ржкава.

— Тукъ, тукъ — сѣдайте; — като недоумѣва, защо не искамъ да сѣдва отдѣсно.

Ординарецътъ — коларь се обърна и, като получи кратката заповѣдъ: „карай!“ — се изправи, мѣтна надмѣненъ погледъ на дневалния и случайно-минуващитѣ войници, като да подчеркваше съ това изключителното си значение — да развежда „командиря“ — и дръпна поводата. Той бѣше единъ отъ ония, които войниците на присмѣхъ наричаха „кумци“: нестроевакъ, неслужилъ, — съ издигнато дѣсно рамо и несъразмѣрно тѣло тѣй, че когато върви, струва ти се, че винаги се навежда съ едната си страна, готовъ да изгуби равновѣсие и се килне на страна. И именно неговата фигура ме занимаваше, когато колата потегли: искахъ да играя още ролята на обиденъ, въ което трѣбваше да вложа изкуството на бездаренъ артистъ, защото сѣ пакъ чувствавахъ, какъ се свиваха жглитѣ на устага ми, готовъ да се засмѣя. Старецътъ взе цигара и ми подаде кутията си.

— Благодаря, казахъ му сухо — азъ не пуша.

— А, тѣй ли? — каза той забъркано и азъ заблѣзвахъ, че това бѣ опитъ да ме разположи.

Лекиятъ кабриолетъ вече минаваше моста въ края на града и скоро навлѣзе въ прашното шосе, което се виеше изпърво между хармани и празни мѣста, оградени съ запрашени храсти отъ глогъ и диви рози, а послѣ — между ниви и стърнища, изгорѣли отъ горещото августово слънце. Отдѣсно се отваряше нешироката, но сочна и плодна Тунджанска долина, която сѣкашъ нарочно тулѣше красотата си: редици и на групи орѣхи, кестени и тополи я закриваха отъ очитѣ на пѣтника и той можеше да види само недалечнитѣ възвишения на Сръдня гора. Отлѣво се спущаха стрѣмнитѣ и голи ребра на Балкана, въ чиито залѣсени пазви се криеха красиви села съ буйни водопади и немирни глави. Нѣкакво съблазнително желание намира гърдитѣ ти — да запѣешъ, но — ст! — отъ лѣвата ти страна е началство, къмъ което трѣбва да се спазва нужното приличие и — не трѣбва да се забравя ролята!

Но началството внезапно се обръща къмъ мене:

— Ти . . . Вие ходили ли сте тждѣва?

Почувствувахъ се побѣденъ:

— Да, минавалъ съмъ.

— Не, азъ питамъ — дали сте ходили изъ нашитѣ мѣста тамъ, въ Балкана. — Той посочи въ близкитѣ залѣсени поли.

— Не съмъ.

— Тогава ще ви заведе нѣкой пжтъ на гости.

Азъ знаехъ, че е отъ селото В., но се прѣструвахъ, че нищо не знамъ, или че не искамъ да зная.

— Хубави мѣста имаме ние, хубави и плодородни . . .

Той прѣкъсна и, като впи погледъ напрѣдъ, додаде неочаквано:

— Само да има кой да имъ се радва!

То бѣ казано съ такъвъ тонъ, че неволно се обърнахъ.

Но стариятъ поручикъ замлъкна, вгледанъ пакъ напрѣдъ. На срѣща ни летѣше файтонъ съ нѣкаква до неузнаваемостъ забулена дама, а по-нататкъ — вече изостанали отъ командата войници.

— Слушайте, обърна се внезапно къмъ мене старецътъ — не ми се сърдете, не ми се сърдете! Азъ го казахъ въ яда си: мжно ми бѣше, тежко ми бѣше нѣщо на душата, пакъ влизамъ тамъ, а вие такова — не трѣбваше да ми отвръщате, да си бѣхте мълчали . . .

Азъ го гледахъ очуденъ, безъ да знамъ какво да отвърна.

Но старецътъ не ми даде и врѣме: сѣкашъ нѣкакъвъ поривъ, да се изкаже, напираше отдавна въ гърдитѣ му, защото започна отеднажъ, безъ да се спрѣ, безъ да се справи съ това, че до него стоеше чуждъ нему човѣкъ, случаенъ подчиненъ, случаенъ другаръ, случаенъ въ пжтъ.

— Тамъ, въ село, азъ нѣма да те заведе — азъ прибързахъ, азъ самъ не обичамъ да ходя, да се връщамъ: намразихъ го, намразихъ селото си . . . Какво имамъ азъ тамъ, какво ме чака тамъ? А до скоро имахъ . . . До скоро . . . Ехе — кжщи, имоти, домъ — отиде то, всичко отиде, всичко пропадна, като да не е било. Ступанката ми — Богъ да я прости — бѣше умна, умна и кжшница жена, знаеше му реда въ всичко: и гости да посрѣщне и съ човѣка да се сприкаже умѣеше тя . . . Пкъ и азъ не бѣхъ изгубенъ човѣкъ: бѣхъ три години учителъ, послѣ постъпихъ на сврѣхсрочна, въ Сръбско-българската ме произведоха . . . Ама това, военщината, не храни: прибрахъ се въ село, имахъ си парици спестени, купихъ си имотъ; завъртѣхъ си домъ, челядъ — съ вѣра въ Бога . . . И тръгна, и вървѣ . . . На — питай кого-шешъ за мене, всѣки ще ти каже, — никому стотинка не съмъ изялъ, живѣехъ съ честъ и правда — ей тия ржцѣ знаятъ . . . Говоря ти като на братъ: обичамъ те азъ тебъ, още отъ началото те обикнахъ, като братъ, като синъ . . .

Той говорѣше бързо, като се запъваше, сѣкашъ бързаше да го не прѣсѣка и не му дамъ възможностъ да се доизкаже.

Но отеднажъ, като да се опомни, той се изправи и лицето му взе пакъ сжщия началнически изразъ: застигахме закъснѣлитѣ отъ командата:

— Вие тамъ — бързайте! — извика имъ той строго. Нѣмаше ни поменъ отъ тона, съ който говорѣше прѣди малко: гласътъ му бѣше пакъ твърдъ и суровъ. — Хайде, ще окъснѣете, та послѣ ще ви духа конь по врата!

Войниците се сѣгнаха и удвоиха крачки. Тѣ бѣха прашни и потъ се струеше по почернѣлитъ имъ груби лица. Единъ отъ тѣхъ се опита да се оправдае, но колата бързо пролетѣ край него.

И до менъ се разнесе пакъ плахиятъ унилъ гласъ:

— Мислихъ си азъ — служихъ вече на отечеството, служихъ му честно и достойно: имамъ кръстове за храбрость, за заслуга, за отличие . . . Ехъ, кръстове — свѣстѣта ми да е спокойна, дългътъ си платихъ честно — тамъ е то всичкото. И сега, мислѣхъ си, домъ вече гледа на мене, дѣца. И залѣгнахъ — Богъ нека ме сѣди, ако не е тѣй! Залѣгнахъ, та за тѣхъ да има: образование искахъ да имъ дамъ, хора да ги направя, хора, не като баща си прости, нуки, а хора образовани, голѣми — да се гордѣя нѣкога съ тѣхъ. Одно момиченце и едно момченце — имотитѣ си да заложа, да ги продамъ, самъ да работя, да робувамъ, но тѣхъ човѣци да направя. И залѣгамъ: свърши момичето ми въ града, па я пратихъ въ Стара-Загора, тамъ да довърши, а отъ тамъ — въ София ли, въ Европа ли, — зная хората какво правятъ, нищо и никакви хора, та азъ ли! И способно дѣте бѣше. А хубава, хубава — ангелъ не е тѣй хубавъ!

Тукъ той млъкна, като да размислѣше нѣщо, па махна съ ржка и додаде низко:

— Белкимъ и тая хубость ѝ изяде главата . . . Гледамъ я като сега: връща се единъ Великденъ, разпусъ за празниците ѣ иматъ; а съ нея единъ . . . Учителъ ѝ билъ, казва, искалъ у насъ, на село да погостува. Ехъ, приемаме го ние, приемаме го по царски — двора си нагорѣ обърнахъ, отъ хубаво по-хубаво да го гостимъ, да се отсраимъ . . . Гледамъ го азъ, може и да е учителъ, приказватъ за училище, за учители, за учителки, ала . . . се нѣкакъ си ми не харесва, се двамата тукъ, двамата тамъ, рано излизатъ, късно се връщатъ: днесъ къмъ мѣнастиря, утрѣ изъ Балкана. — Не ми харесва тая, думамъ на ступанката си; а тя — майка нали е — „Какво си нарочилъ пѣкъ ти момичето, — кара ми се, — не видишъ ли го — ученъ човѣкъ, се за училище имъ е думата“. . . Се за училище, ученъ човѣкъ, добръ, — ама изъ селото вече се понесе: видѣли ги тѣй, видѣли ги инакъ — ту подъ ржка, ту хванати прѣзъ кръста, а единъ дори . . . Каза ми го направо — дигнахъ тояга, щѣхъ да го прѣбия, на мѣстото му да го прѣбия! . . . Е, свърши се отпуската, изпратихме ги пакъ . . . Господи! — Слѣдъ мѣсець ме викатъ въ града, въ училището. Отивамъ — директорътъ ме вика, па притвори вратата: „Твоео момиче, казва, има лошо повѣдение, мѣрахме я, казва, учителски свѣтъ я наказва, — не се поправя, и она день, казва, я изключихме . . . за винаги“. . . Хващамъ се за главата. Какъ?! — Ами азъ, такова, азъ . . . И го чувамъ, като въ

сънъ: хванали я въ квартирата на нѣкого, ходила нѣкъждѣ. Компании, гуляли . . . „Викамъ те, казва, да си я вземешъ“ . . . Стискамъ му тогава ржцѣтъ, моля му се — азъ, азъ! „Не може, казва, лошъ примѣръ“ . . . Лошъ примѣръ — тя, дъщеря ми, м о я т а дъщеря! Идѣше ми на полуца: върнахъ се въ кжши — искахъ да я застрѣлямъ — какъ да я върна въ село — какъ — какъ? Идѣше ми да се затрия, да потъна нѣкъждѣ — да ме не гледатъ и азъ да не гледамъ . . . Послѣдняя година — една година ѝ оставаше да свърши! Заведохъ я въ село — за срамъ я заведохъ, за черенъ хорски срамъ. День, два, петъ . . . Съкашъ и тя се срамуваше да излиза, да се покаже. Ала скоро зачестиха отъ града гости: днесъ единъ случайно миналъ, утрѣ втори, другъ пжтъ другарки съ свои приятели, — разходки изъ Балкана . . . Свивамъ азъ юмруци, хокамъ майка ѝ: ти, ти си причината да е т а к а в а! Ти — отъ майчино сърце и милости, разглези я, отпусна я, — ето я сега, задържай я . . . А рѣчехъ ли да се скарамъ — Боже опази! — гробъ се отваряше въ кжшата ми: мълчи ми съ дни, съ седмици . . .

Старецътъ понизи гласъ, стори му се, че ординарецътъ даваше ухо насамъ. И за да отклони, той извика като посочи напрѣдъ:

— Струва ми се, че тамъ сж наши, а! — Послѣ запуши цигара и тихо продължи:

— Па гледамъ я азъ и си мисля: и азъ съмъ билъ младъ — искамъ да я извиня де, и азъ съмъ лудувалъ, но почитъ и чувство имаше тогазъ, свѣнъ — свѣнливъ и чистъ бѣше свѣтътъ! Па думаме си съ старата — ще я пратимъ другадѣ — въ Пловдивъ, роднини имаме тамъ. — Не би и то!

Стариятъ поручикъ въздъхна изтежко и, като потопи погледъ въ далечинитѣ, изохка: късно бѣше — късно! — Щерка ми бѣше въ положение . . .

И като помисли, види се, че много каза, че не трѣбвало да бжде тѣй откритъ — той заговори набързо:

— Ехъ, какво да ти разправамъ! — Побърка се майка ѝ, побърка се и не изкара — за три мѣсеца свърши . . . Отъ тогава ми потръгна назадъ. Пратихъ я наистина въ Пловдивъ, ала не вече на учение — свърши се то съ него. Пратихъ я да се отърве отъ хорски срамъ . . . Слѣдъ шесть мѣсеца се върна. Ала не ѝ се стои вече дома — тѣсно ѝ е въ кжши, тѣсно въ село, тѣсно въ планината, тѣсно и пусто: гледамъ азъ — тегли я то нататъкъ, вѣнъ отъ село, въ широкия свѣтъ. И отиде — не можахъ да я задържа и не настоявахъ: което не е твое, не можешъ го задържа, не можешъ — ни бащина воля, ни молби, ни сълзи, ни законъ не може!

Той млъкна отеднажъ и двѣтъ вертикални чертици се врѣзаха още по-дълбоко, като да прѣсмѣташе нѣщо въ себе си. Азъ не се рѣшихъ да го заговоря: струваше ми се, че думитѣ ми биха го пробудили и разгнѣвили въ съзнанието, че се е открилъ вече на единъ чужденецъ, едва познатъ, подчиненъ . . .

Колата приближаваше нѣкаква рѣка; тя затъжаваше въ нанесения роукавъ пѣсѣкъ и оставаше дълги слѣди, като се накланяше ту на лѣво, ту надѣсно. Отъ насрѣщната страна на рѣката се издигаха грамадни върби, а задъ тѣхъ се виждаха вече почернѣлитѣ покриви на селото, разнебитени плетина и открити дворове съ разхвърлени по тѣхъ части отъ кола и купища сухи клоне.

— Седемъ години оттогава — въздъхна старецътъ . . . Седемъ години самъ, при чужди . . .

— А момчето ви, синъ ви? — рѣшихъ се азъ.

Поручикъ Смѣловъ се усмихна тѣй, както се усмихваме, когато искаме да прикриемъ болка.

— Остана при мене, въ село — каза той тихо. — Ала и нему не провървѣ: въ учението му не провървѣ, не — въ нищо му не провървѣ. Не свърши и трети класъ. Съвѣтвахъ ме, да го прибера, да съмъ му дадялъ занаятъ. Опитахъ при мене — да ми помага — не върви, махне съ ржка, па се изгуби изъ село. — И тебе те тегли нѣкъждѣ, мисля си азъ, не ти е добръ при мене, не мога те задържа, и тебе не мога. И кой знае защо, вече не ме боли: прѣтрѣпнахъ, види се; разбрахъ, че тѣй ми е било писано . . . Кармата! Кармата ми била таквазъ! — извика той нервно и, стрѣснатъ отъ гласа си, внезапно млъкна, поогледа се наоколо, извика на ординареца да кара по-полека изъ пѣсѣка и азъ си мислѣхъ, че е вече свършилъ, когато наново поде:

— Искахъ да го направя бакалинъ, продадохъ имотъ — набавихъ му стока, вино, ракия; мѣсець, два — всичко отиде, всичко прахоса: всѣка нощъ кръчмата гърми отъ пѣсни, викове . . . Една нощъ се случи убийство. Затвориха я, затвориха я празна. Ходѣ пакъ, скита — връща се при мене единъ день: „Азъ, къва, сгрѣшихъ, прости ме — азъ нѣма вече какво . . .“ Ходилъ, занаятъ, казва, научилъ. Гледамъ го, ядъ ме бере, а сърцето ми се къса — чедо! Отварямъ му бръснарница — и тукъ имаше работа, може пѣкъ тукъ да му потрѣгне. И трѣгна, нанстина, ала не бѣ — не ми било писано . . . Бѣхъ въ София, по работа бѣхъ, отъ селото бѣхъ пратенъ. Връщамъ се, дюкянътъ затворенъ, синътъ го нѣма. „Той . . . продаде всичко и замина“, казватъ ми чужди. — Дѣ? — всѣки дига рамѣнѣ. Дигнахъ рамѣнѣ и азъ, прѣгълтнахъ и тоя пжтъ. Разбрахъ го по хора — видѣли го въ Варна . . .

Колата летѣше изъ селото. Облаци прахъ засипвахъ отъ всички страни. Селото бѣ цѣло умърлушено, сѣкашъ свито отъ умора и жаръ подъ сѣнитѣ на потъналитѣ въ прахъ покриви и дървета. Нѣкаква баба потегли да мине отъ другата страна на пжтя, но се стжписа — да ме ни минава пжтъ. Тя носѣше нѣщо въ прѣстилка, изъ подъ която се подаваха чифтъ черни попукани крака. Група дѣца, играеха изъ праха: тѣ го сбираха въ книги и го хвърлѣха високо, като гледаха, какъ той се спущаше на облаци надъ главитѣ имъ. Ординарецътъ замахна съ камшика да ги пропжди, на което отговори силенъ кучешки лай.

Чухахъ стареца вече като въ сънъ, той бързаще да довърши: станцията бѣ близо.

— И единъ день, то бѣше прѣди шесть-седемъ мѣсеци — заварвамъ го въ кѣщи. Доиде ми като привидѣние. Дигнахъ ржка, показахъ му вратата и той излѣзе, безъ да ми каже ни дума. Вечерѣта, когато се прибрахъ — намирамъ го легналъ въ пруста, прѣдъ вратата . . . Насмалко се не прѣпѣнахъ о него. — Пиянъ! — помислихъ си и отеднажъ ме жегна: ами ако се е . . . Боже, прости ме! — ако се е убилъ! Но той се привдигна — боленъ билъ. Прибрахъ го пакъ. Бащина слабостъ, бащино сърце . . .

— Ами да го бѣхте изпратили доброволецъ. — Дръзнахъ азъ.

— Той самъ се записа. И отиде . . . за да се върне и отъ тамъ . . .

Избѣгаль . . .

Азъ трепнахъ: послѣднитѣ думи бѣха казани глухо, гласѣтъ ми се стори чуждъ, не този на стария поручикъ, не тоя, който ми говорѣше до сега: въ него нѣмаше ни ядъ, ни упрѣкъ, ни страхъ — той бѣше глухъ, задавенъ, сѣкашъ отдавна вече сподавенъ стонъ.

Неволно се обърнахъ. Той гледаше на страни и съ сжщия глухъ гласъ едва чуто добави:

— А сега е затворенъ, подъ сждъ . . .

Бѣхме на шосето при гарата. Зданието се виждаше цѣло, задъ него се протѣгаха два чифта линии, напечени отъ горящото августово слънце, а прѣди него отсамъ — разпрѣгнати коля; войници, които се криеха въ тѣхнитѣ сѣнки и подъ сѣнкитѣ на самотното голо здание. Миришеше на прахъ и катранъ.

Командата скоро бѣ построена и изпратена съ първия още влакъ. Поручикъ Смѣловъ ходѣше, викаше и се разпореждаше и азъ напусто се силѣхъ да схвана въ гласа и лицето му сѣнка отъ онова, което туку що чухъ.

Кѣсно вечерѣта се върнахме. Цѣлъ свитъ въ себе си — той не продума нищо изъ цѣлия пжтъ. И азъ гледахъ, какъ се люшка тъмната му фигура на сивия нощенъ фонъ и си мислѣхъ за нея, която той не е можалъ да удържи, за него и неговата „карма“. И скоро мислѣта ми отлетѣ по тия, които заминаха, които изпратихме . . .

Само на прощаване той ми стисна ржката съ едно тихо „Хайде, лека нощъ“, позапрѣ се, сѣкашъ искаше да ми каже нѣщо, па махна съ ржка и се изгуби изъ мрака на тѣсната и крива улица.

Сутринѣта поручикъ Смѣловъ доиде по-рано въ канцеларията. Той бѣше мълчаливъ и нервенъ. Безъ да поздрави — поиска свѣдѣнията и, защото му казахъ, че не сж още готови, заповѣда да ме арестуватъ.

ИВАНЪ ВАЗОВЪ ВЪ МАКЕДОНИЯ

Още като ученици въ солунската гимназия „Св. Кирилъ и Методи“, ние се готвѣхме за обществена дѣйностъ въ една държава, въ която нѣмаше най-елементарнитѣ свободи и въ която гражданитѣ не се ползуваха съ никакви права. Въ стремежа си да облекчимъ тежкото икономическо и политическо положение на народа, отъ който изхождахме, и да се доберемъ до неговото освобождение, намъ бѣ откритъ само пѣтя на конспирацията. Мнозина отъ насъ, още отъ IV и V класове, бѣха членове на ученическия революционенъ кръжокъ и, слѣдователно, въ връзка съ току-що разпространилата се въ цѣла Македония мръжа на революционната организация. За да подготвимъ, както себе, така и неоглашенитѣ въ тайната свои другари за борбата, що ни прѣдстоеше, потребни ни бѣха книги, които да изострятъ чувствата и да затвърдятъ волята ни. Въ училищната библиотека не можахме да ги намѣримъ, защото цензурата на Хамида прѣслѣдваше всѣко съчинение, въ което се срѣщаха думитѣ свобода, революция, възстание, автономия, независимостъ, равенство и пр. Поради това рѣшихме да си образуваме класна библиотека, като събирахме членски вноски. Книгитѣ доставяхме отъ София чрѣзъ австрийската поща, съ рискъ да бждемъ наказани отъ управлението на гимназията и заловени отъ полицията при прѣнасянето имъ прѣзъ улицитѣ.

Първенствуваше мѣсто между тѣзи книги заемаха съчиненията на Иванъ Вазовъ: „Подъ Игото“, „Епопея на забравенитѣ“, „Тжгитѣ на България“, „Избавление“, „Не мили не драги“, „Хжшове“, „Звукове“, „Поля и Гори“ и др. Въ края на учебната година раздѣляхме книгитѣ, та всѣки да занесе въ родното си мѣсто частъ отъ запрѣтената литература. Опасността отъ залавянето на нѣкого отъ турцитѣ бѣ очевидна, ала ние, които се бѣхме клѣли да умремъ за освобождението на поробената родина, считахме много малкъ подвигъ риска за нѣколко годишенъ затворъ. Интересно е въ това отношение приключението, което бѣ ималъ другаря ми Г. Д-въ при едно подобно пжтуване съ творения на Вазовъ въ сандѣка му. Ето какво ми разказа той.

— — —

„Както знаеш, прѣз учебната 1899/900 год. класическиятъ отдѣлъ при Солунската гимназия бѣ закритъ и всички ученици класици, отъ цѣла Македония, трѣбваше да завършимъ срѣдното си образование въ Битоляската гимназия. За Битоля заминахъ и азъ. Влюбенъ въ „Епопеята на забравенитѣ“, прѣписалъ бѣхъ повечето отъ стихотворенията въ нея и не се раздѣляхъ отъ тѣхъ. Слѣдъ като ги бѣхъ челъ многожди прѣзъ ваканцията, седналъ подъ нѣкоя сѣнка въ селскитѣ ливади или въ близката до селото гора, азъ ги взехъ съ себе, отивайки въ Битоля. По желѣзницитѣ книги се прѣнасяха по-лесно, защото на гаритѣ прѣтърсваха главно за контрабанда на тютюнъ. Ала при връщането ми отъ Битоля за Сѣресъ се наложи да пътувамъ съ конь: далъ бѣхъ прѣзъ годината нофуза и междувилаетското си тескере на окръжния революционенъ комитетъ, за да си послужи съ тѣхъ, и вече не ми бѣха върнати. А по желѣзницитѣ при тръгване и пристигане се изискваха тѣзи книжа за самоличностъ и се вписваха отъ полицейскитѣ въ едни голѣми тевтери. Слѣдъ кратко съвѣщание съ приятели, рѣшихъ се да пътувамъ съ другаря си Александъръ Станоевъ до родното му мѣсто Неготино (Тиквешко) и послѣ да продѣлжа съ неговия нофузъ.

„На минаване прѣзъ Прилѣпъ и Кавадарци нишо неприятно не се случи. Слѣдъ двудневно гостуване, единъ юлски день слѣдъ обѣдъ, Александъръ Станоевъ изпращаше приятеля си, комуто даде своето име, до гара Криволакъ. Слѣзохъ на Струмишката гара, за да продѣлжа по-нататкъ на конь. Тръгването ми, обаче, за Струмица трѣбваше да стане слѣдъ като прѣношувамъ въ хана. Влѣзохъ въ кръчмата. Поздравихъ ханджията и прѣдадохъ багажа си. Запита ме, както му е реда, кой съмъ, отдѣ съмъ и за кждѣ отивамъ. Казахъ му името си, че съмъ отъ Неготино и, че отивамъ въ Струмица. Оглеждахъ се наоколо и видѣхъ на издигнато до прозореча мѣсто да седи и пие ракия единъ онбашия. На струмишката гара бѣха поставили аскерско отдѣление, за да пази пѣтя отъ комити, за чието съществуване вече турцитѣ знаеха: прѣзъ декември 1899 год. бѣ станала голѣмата Валандовска афера. По прѣдателство, силна потеря бѣ влѣзла въ слѣдитѣ на една революционна четица и село Валандово бѣше обсадено. Прѣзъ ношъта станала прѣстрѣлка между комититѣ и потерата; двѣ заптиета били убити и четата избѣгала. На заранъта се почнала страшна инквизиция надъ селянитѣ. Изтрѣгнати били показания и прѣслѣдването обхвана Дойранската, Енидже-Вардарската и Гевгелийската кази. Около двѣстѣ души изброяваха бититѣ, измъчванитѣ и арестуванитѣ съзаклятници, граждани и селяни отъ поменатитѣ околии.

„Но да си дойда на приказката. Като видѣхъ онбашията, рѣкохъ си на ума: тука не е безопасно. И понеже тамъ, гдѣто седѣше онбашията, бѣ най-тифирича мѣсто, отидохъ при него, направихъ едно темане и си поржчахъ чашка мастика. Размѣнихме нѣколко думи за запознанство.

Слѣдъ малко влѣзе едно заптие. Ханджията побърза да му се похвали на чистъ български езикъ, — заптието бѣ помакъ, — че неговъ емшиерия дошълъ, сочейки мене. Оказа се, че и заптието е отъ Неготино. Нѣщо повече, че нѣкога си билъ слуга при баща ми Станоя и ме носѣлъ на рждѣ. И почна да ме огледва отъ главата до петитѣ, напрѣгайки паметята си, дано да забѣлѣжи нѣкоя черта обща у мене и тогози, когото е бавилъ.

— Ама какъ, бѣ джанъмъ, да не те позная!

— Много просто, отговарямъ азъ; още отъ малкъ съмъ тръгналъ по училища въ разни градове, порасналъ съмъ, измѣнилъ съмъ се, и понеже отъ дѣтинство не си ме видѣлъ до сега, не може и да ме познаешъ.

— Та ти си Александъръ, а? Гледаме наново вторачено и съ явенъ изразъ на съмнѣние. И пакъ почна да ме разпитва.

— Е, вуйчо ти що прави?

— Нали знаешъ, пие си ракията подъ лозницата и дебелиѣ.

Разпитва ме задруги хора, не мога да му отговоря. Та какво знаехъ азъ отъ Неготино, освѣнъ моя другаръ, родителитѣ и вуйчо му?

— Оpozнахте ли се? — Обажда се отъ тегяха ханджията.

— А бе за нѣщо ми каза право, ама много работи не знае отъ Неготино.

— Какъ ше знамъ, — бързамъ да обясня азъ, — когато отъ малко дѣте съмъ напусналъ селото. Ето на, и сега стояхъ два дни и отивамъ по даскалска работа въ Струмица. А сжщеврѣменно мисѣльта все въ сандѣка: при едно малко подозрѣние, ше ме обискиратъ, ше измѣкнатъ стихотворенията на Вазова, ше се узнае отгорѣ на това, че не съмъ Александъръ Станоевъ и въ резултатъ, не само азъ ше си патя, загдѣто пътувамъ съ чуждѣ нофузъ и нося бунтовнически книжа, но ше пострада и приятеля ми.

Слѣдъ като изпихъ още една ракия и постояхъ малко, отидохъ да си легна подъ прѣдлогъ, че съмъ изморенъ, и че утрѣ рано ше трѣбва да се става.

Късно заспахъ и при все това рано се събудихъ. Азъ можахъ да онищожа прѣзъ ношѣта стихотворенията, но за туй ли ги бѣхъ прѣписвалъ? Щомъ станяхъ, побързахъ да замина съ единствения кираджия, макаръ и да ми взе прѣскжпо. Трѣбваше по-скоро да се освободя отъ тукъ, защото ношѣта е подсказала, може би, на заптието да ме изправи прѣдъ нови въпроси; втора срѣща съ него не трѣбваше да стане.

„Стигнахъ въ Струмица. Съ питане намѣрихъ едничкия хотелъ съ кровати. То собствено не бѣ хотелъ, а обикновена кжща съ три най-просто мебелирани стаи. Хотелиерътъ ми поиска нофуза. Не зная какъ стана, и сега не мога да си обясня това, довѣрихъ му се и му разкрихъ, че пътувамъ съ чуждѣ нофузъ. Излѣзохъ изъ града и срѣскахъ мои съученици отъ Радовишъ. Казахъ имъ случая.

— А бе хотелиерътъ е гъркоманинъ, шо си му казалъ тайната си; та той може да те издаде! Плѣснаха съ ржцѣ тѣ.

— Сега?

— Сега по-скоро да си вървишь.

Пазаръ бѣше, намѣриха ми кираджия за Доиранъ (търсѣхъ за Мелникъ, но нѣмаше) и вечерята потеглихъ. Хотелиерътъ се указа, обаче, благороденъ човѣкъ: не ме издаде. Може би, заговорило бѣ у него нардното чувство, скрито нѣгдѣ въ дѣното на душата му?

Отъ Доиранъ трѣбваше да се кача на трена. Нѣмаше нужда отъ тескере, нофузътъ стигаше: Тиквешъ и Сѣресъ падаха въ единъ вилаетъ. Ала на тукашната гара полицейскиятъ се показа много строгъ. Почна да ме разпитва: шо търся, та отивамъ отъ Неготино въ Сѣресъ. Обяснихъ му, че съмъ учителъ, и че ще искамъ назначение въ тази каза.

— Какво назначение? Та сега свършиха училищата!

— Полицѣ ефенди, архиерейскиятъ намѣстникъ въ Сѣресъ ми е роднина; ще му бжда на гости и ще искамъ още сега да си избира учителско мѣсто за идещата учебна година.

Кръцъ, кръцъ, кръцъ, записа нофуза въ голѣмия тевтеръ; изкарахъ си билетъ. Въ Сѣресъ, на гарата, ми прѣгледаха сандѣка, ала не намѣриха тютюнъ и ме оставиха: колджинтѣ не се интересуваха отъ „Епопеята на забравенитѣ“.

— — —

Хиляди сж македонцитѣ, които подобно на моя другаръ Г. Д-въ сж се излагали на затворничество, побои и изтезания, за да иматъ съчиненията на Ивана Вазовъ. Мнозина отъ тѣхъ и дѣйствително сж пострадали.

Вазовъ е най-популярния български поетъ въ Македония. Дѣцата знаятъ името му отъ читанкитѣ си, младежитѣ съ жаръ декламираха стихотворенията му, възрастнитѣ съ увлѣчение четѣха романитѣ и повѣститѣ му. Вазовъ бѣ по-добрѣ разбираенъ и цѣненъ отъ македонскитѣ българи, отколкото отъ тѣзи въ свободна България, чиято младежъ бързо се подаде на чужди влияния и нови вѣяния. Излагайки въ поетични образи страданията и борбитѣ на българския народъ, Вазовъ грабваше душата и сърдцето на македонския българинъ още съ първитѣ страници на своитѣ книги и вече ги държеше въ пѣленъ доброволенъ плѣнъ. И твърдѣ естествено, защото македонскитѣ читатели виждаха въ живота на Вазовитѣ херои частъ отъ своя животъ, въ тѣхнитѣ копнежи — своитѣ копнежи. Ако въ Македония най-много бѣха пѣти плѣснитѣ на Ботева, стихотворенията на Вазова бѣха най-много декламиранитѣ. „Паисий“, „Левски“, „Раковски“, „Братя Миладинови“, „Вѣй се черно знаме“, „Тамъ . . .“ и пр. и пр. възбуждаха буря отъ възторгъ на утра и вечеринки и посѣтителитѣ се разотиваха отъ тѣхъ съ свѣтнали чела, развѣдрени души, утѣшени за вчерашнитѣ страдания, ободрени да посрѣщнатъ прѣдстоящитѣ нови из-

питания. Драмата „Хжшове“ често бѣ прѣдставлявана въ градове и паланки отъ любители актьори, тайно отъ всичко слѣдѣщата турска полиция.

Чудно ли е слѣдъ това, че всѣки интеллигентенъ българинъ отъ Македония, щомъ дойдѣше въ София, искаше да види Иванъ Вазова? Слѣдъ младотурската революция нѣкои горни класове на Солунската българска търговска гимназия направиха съ прѣподавателитѣ си екскурзия до София, Плѣвенъ, Варна. Една отъ първитѣ имъ грижи бѣше да отидатъ на поклонение при народния поетъ. Ученичкитѣ и ученицитѣ отъ Скопската смѣсена гимназия, като дойдоха въ София прѣзъ лѣтото на 918 год., направиха сърдечна овация на дѣдо Вазова.

Уви! българитѣ въ Македония нѣматъ възможността да дадатъ видимъ изразъ на своята адмирация къмъ мастития юбиляръ по случай петдесетгодишнината на неговата литературна дѣятелность: тѣхнитѣ уста сж запушени, рѣцѣтѣ и краката имъ сж свързани, ала съ мисълта и чувствата си тѣ сж съ него.

ИРЕНЪ

Наведенъ, на пейка самотна седѣхъ уморенъ,
срѣдъ нѣкакъвъ шуменъ и старъ булевардъ непознатъ,
ехтѣше тѣлпата прѣдъ мене въ стохилядни градъ,
наведенъ, на пейка самотна седѣхъ уморенъ
и мислѣхъ за тебе, Иренъ!

Азъ мислѣхъ въ забрава, тѣжовенъ и блѣдъ, примиренъ,
какъ пѣтя ми съ трѣне сѣдбата навѣки посла,
а сивата Грижа наведе надъ мене крила,
и мислѣхъ въ забрава, тѣжовенъ и блѣдъ, примиренъ,
за моята младость, Иренъ.

Припомнихъ си вашето знаме и празнични день,
ржцѣтъ, коситѣ и твоитѣ блѣдни черти:
на ранна бѣ смъртъ обѣщана, обречена ти!
Припомнихъ си свѣтлото знаме и празнични день
и горко заплакахъ, Иренъ.

А послѣ: и тъмния крепъ надъ вратитѣ развѣнъ,
воалъ и кандило . . и блѣдно и строго лице, —
и твойтѣ за пѣть безнадежденъ скръстени ржцѣ!
Припомнихъ си тъмния крепъ надъ вратитѣ развѣнъ,
и плакахъ за тебе, Иренъ . . .

И ето — въ разгара ликующъ на слънчеви день —
азъ пакъ се намѣрихъ срѣдъ старъ булевардъ непознатъ,
ехтѣше тѣлпата безгрижна въ стохилядни градъ,
а тѣженъ — въ разгара ликующъ на слънчеви день —
азъ плачехъ за тебе, Иренъ.

СПОМЕНЪ ЗА ПЪРВИЯ ЮБИЛЕЙ НА НАРОДНИЯ ПОЕТЪ

Прѣдъ деня за отпразднуване втория — петдесетгодишенъ — юбилей на любимия народенъ поетъ г. Ив. Вазовъ, неволно ми възкрѣсва въ паметъта единъ милъ споменъ: празнуването на първия му юбилей прѣди двацѣсетъ и петъ години. Бѣхъ свидѣтелка на тържеството въ София — бѣхъ свидѣтелка на славата на пѣвеца, изпитахъ прѣвъ пжтъ рѣдки чувства отъ национална гордостъ и радостни вълнения, каквито изпитваше тогава и цѣлата столица.

Какъ е хубаво за единъ народъ да има случай да слави свои достойни синове! Какъ душата му се възвишава! Какъ е той честитъ, когато вижда въ лицето на единъ свой благороденъ синъ въплощението, израза на онова, което той има най-цѣнно и най-свѣтло у себе си! И столицата се радваше, както се радваше и цѣла България. Въ очитѣ се четѣше тържественъ блѣсъкъ, по лицата се изобразяваше щастие. Това бѣше рѣдккъ празникъ, това бѣше голѣмо събитие. Много официални тържества, най-блѣскави и богати съ великолѣпия, бѣхъ виждала, но тѣ бѣха като поржчани, тѣ омайваха погледитѣ, но не говорѣха нищо на българската душа. Българската душа бѣше жадна за други по-топли, по-интимни вълнения, и тя ги изпита тогава, при празнуването юбилея на Ив. Вазовъ, сирѣчь юбилея на своя умственъ и духовенъ прогресъ.

Помня добръ 24 септември 1895 година. Сутринъта прѣзъ она хубавъ есененъ день бѣше валѣлъ дъждецъ, но скоро слънцето побѣдоносно разпрѣсна облацитѣ и огрѣ вселената съ ярка свѣтлина, като че и то искаше да вземе участие въ народното тържество. Съ голѣма мжка азъ и съпругътъ ми си пробихме пжтъ прѣзъ гжстата навалица прѣдъ народното събрание и влѣзохме въ залата му. Тамъ насъбралото се множество очакваше съ трепетъ въ гърдитѣ дожаждането на Вазова — другъ пжтъ то бѣ очаквало влазянето на князь Фердинандъ при откриване сесията — сега очакваше княза на българската литература.

И вълнението на всѣка минута растѣше. Трѣбва да си призная, че веднажъ или дважъ бѣхъ виждала поета отдалечъ. Сега при желанието да присѣтствувамъ на прославлението му, желаяхъ и отблизо да го видя и по-дълго да го гледамъ въ сиянието на славата му. Какъ се вълну-

вахъ! Какъ бѣхъ щастлива, че съмъ между ония, които щѣха да му изразятъ любовта си и почитта си!

И ето най-послѣ славниятъ часъ дойде. Отвѣнъ се чу музиката — Вазовия маршъ, викове и ржкоплѣскания. Сърцето ми се сви. Казахъ си: „Ето, ще видя оногова, отъ когото още като малка ученичка съмъ се възхищавала, четейки неговитѣ дивни произведения; ще видя човѣка, който е изразилъ въ произведенията си българската душа и сърце; ще ржкоплѣща на любимия синъ на България и ще му ржкоплѣща до умора на рждѣтѣ! Боже, какъвъ великъ часъ!“ Внезапно тѣлпата се разбута и отдрѣпна, тя отвори проходъ. И тогава видѣхъ Вазовъ, че се зададе — той се кланяше развѣлнуванъ на множеството, което го привѣтствувахе съ бурни ржкоплѣскания. Подирѣ му идѣха министритѣ и членоветѣ на юбилейния комитетъ. Но повече нищо не виждахъ. Азъ виждахъ само Вазова. Той бѣше точката, къмъ която бѣха устремени всичкитѣ погледи. Все кланяйки се, той се изправи прѣдъ масата въ дъното на залата. Дълги още ржкоплѣскания. Ентузиазъмъ! Азъ не сваляхъ погледъ отъ героя на деня. Той бѣше облѣченъ въ редингогъ съ величава и благородна фигура. По младежкото му и здраво лице се четѣше смущение, като по лицето на една дѣвица, ненадѣино изложена на хиляди съчувствени погледи. Азъ искахъ да доловя по чѣртитѣ на това лице, какво се криеше въ душата на поета. Но това не бѣше мжчно. Тая блага и възвишена душа цѣла бѣ излѣзла на лицето. Като оня високъ боръ, който е описалъ въ първото си стихотворение „Борътъ“, той стоеше правъ, високъ, надминуващъ съ главата си всички присѣтствуващи. Каква величествена осанка! Каква доброга и скромность! Тѣ му придаваха още по-голѣмо очарование! Азъ се гордѣхъ, че нашиятъ пръвъ поетъ е именно такъвъ. Той ни плѣняваше и съ вида си. „Ето казахъ си, едно чедо на гордата Стара планина, единъ скжлп синъ на България, създаденъ отъ самата природа да носи на главата си лавритъ на славата!“

Да изреждамъ ли какво ставаше нататъкъ? Това бѣше редъ отъ похвални рѣчи, отъ четене адреси и стотини поздравии, телеграми, отъ поднасяне скжпоцѣнни подарѣци, отъ изражения на любовъ и признателность. Имаше ли по-честитѣ отъ Вазова? Имаше ли по-силни чувства отъ ония, които той сега изпитваше? Щастлива майката, която е родила такъвъ синъ. А тя стоеше на първитѣ скамейки срѣщу сина си съ лице, облѣно отъ горди и блаженни сълзи. Защо да крия? Азъ усѣтихъ, че сълзи парятъ и моитѣ очи. Азъ бѣхъ щастлива, че съмъ тукъ, че съмъ българка и, макаръ малка и никому още неизвѣстна, азъ чувствувахъ, че порастнахъ при тая картина, при гледката на това българско величие.

Най-послѣ дойде редъ и поетътъ да отговори. Той захвана най-напрѣдъ съ тихъ гласъ, който постоянно се усиляваше. Наста тържествена тишина. Азъ глтахъ всѣка негова дума. Той благодареше за честта, послѣ описваше вълненията при появяването първитѣ му стихотворения въ браилското списание. Послѣ той спомена, че счита за свой учителъ по

поезията покойния Петко Славейковъ. Той го възвеличи, въ своята скромностъ той го тури по-високо отъ себе си. Тая прѣкомѣрна скромностъ правѣше честь на Вазова, но мнозина около мене шепнѣха, че твърдението му за Петка Славейкова не отговаря на дѣйствителността. Вазовъ бѣше и тогава по-великъ отъ Петка Славейкова, като поетъ, по-великъ и по талантъ, и по значение въ българската литература. Но Вазовъ бѣ скромень, както е скромень и днесъ, той остана вѣренъ на себе си. Но съ това подкупи още повече сърцата. Азъ не си спомнямъ сега останалата частъ отъ рѣчьта му, азъ чувахъ само гласа му, който ехтѣше срѣдъ гробното мълчание. Той свърши рѣчьта си и бѣ поздравенъ съ френетически ржкоплѣскания. Наобиколиха почитателитѣ да го поздравятъ и лично около му се образува гжста маса отъ тѣхъ. Въ тая минута азъ зърнахъ майка му на близо. По едно неудържимо чувство я приближихъ и цѣлунахъ съ благоговѣние дѣсницата ѝ. Тя ме изгледа съ измокренитѣ си отъ щастие очи и крѣпко ми стисна ржката. Ни тя, ни азъ не си продумахме дума, само погледитѣ ни си казаха онова, което съ думи неможеше да се прѣдаде. Но трѣбваше да поздравимъ и юбиляра. Дълго очаквахме развълнувани съ мжжа си до като се отвори мѣсто до него. Мжжътъ ми ме прѣдстави. Поетътъ усмихнатъ ни погледна и на нашитѣ поздравления и ржкувания отговори кратко: „Сърдечно ви благодаря!“ Тия думи той ги бѣ казалъ машинално вече на стотина души, но какъ тѣ екнаха въ моето сърце! Тия думи звучаха на слуха ми и въ душата ми цѣлия день. Азъ бѣхъ благодарна на сждбата, че най-послѣ размѣнихъ думи съ великия човѣкъ, който прѣвъ пжтъ, може би, узнаваше за съществуването ми. Азъ по-горѣ казахъ, че тоя споменъ е милъ за мене, не, той е великъ. И мислѣхъ ли азъ, че ще имамъ радостъта да видя Вазова слѣдъ 25 години, пакъ тъй бодъръ и почти неувѣдаемъ, да доживѣе и празнува и петдесетъ годишния юбилей на своята писателска дѣятелностъ, окржженъ отъ още по-голтма слава и всенародна любовь!

Честити българии! Честита майка България!

Септември 1920г.

С. ОЛЧЕВЪ

ПАДА синкавъ мракъ и въ стари храмъ
отзвѣниха тихо за вечерня;
тази вечерь — като въ сънь едвамъ,
азъ те спомнямъ въ твойта дреха черна:
по възправения кръстъ на храма
отрази луната огненъ съ, пь —
нѣкой хищно дебнѣше надъ двама,
нѣкой трауренъ порѣси скръбь ..

Ти отмина по далеченъ пжть
и забрави много дни честити:
днесъ очитѣ ти по другъ горятъ,
други прѣстенъ днесъ ржката кити. —
А напразно чакамъ азъ край пруста
и се моля безутѣшно самъ:
тази вечерь — каменна и пуста —
азъ те спомнихъ като въ сънь едвамъ

АС. СЛАВЧЕВЪ

СИПЕ се, сипе се бѣлия снѣгъ.
— Цвѣтъ ли разцѣфна по китнитѣ клони?
Мойта градина снѣженъ цвѣтъ рони.
Пакъ ли е пролѣтъ? Слѣнце ли пакъ
ярко засвѣти отъ небосклони?

Радвай се, радвай се, палаво ти
малко, измжчено мое сърдце!
Зимата бѣга. Съ китни ржцѣ
бѣлата пролѣтъ сипе цвѣтя
въ мойта градина, виждашъ ли ти!

— Вишнитѣ ронягъ цвѣтъ въ пролѣтыта.
Бързай навънка, твойта любима
трепетно чака съ рози въ ржцѣ . .
— Чакай, не трепкай, клето сърдце,
пролѣтъ не иде, зима е, зима! . . .

ПЪРВИЯТЪ ПРИВѢТЪ

Нѣкога въ бѣдната си младостъ имахъ само едно богатство — една голѣма тетрадка съ пѣсни, нѣкои отъ които видѣха свѣтъ въ страницитѣ на разни списания. Първото ми желание, като станахъ учителъ, т. е. като се видѣхъ съ малко пари, бѣше да издамъ една сбирка. За една година можахъ да спестя 250 лева и прѣзъ пролѣтѣта на 1909 г. се яви първата ми сбирка „Подъ цѣфналитѣ вишни“.

Менѣ ми бѣше извѣстна апатията, която прѣслѣдва родното ни искусство — научихъ я рано отъ сѣдбата на неговитѣ мжченици, моитѣ учители, но азъ не знаехъ още мжката отъ мълчанието на критиката.

Бѣхъ разпратилъ сбирката си до всички, които работятъ у насъ въ областѣта на художествената книжнина и радѣятъ за нея, до редакциитѣ на всички вѣстници и списания, до много приятели и познати. Минаха мѣсеци. Никой отъ никждѣ се не обади, нито се хроникира нѣкждѣ появата на сбирката ми. О, това мълчание! То е по-жестоко и отъ хулна дума.

Въ единъ късенъ есененъ день келнерътъ въ гостилницата, дѣто се хранѣхъ, ме запита, познавамъ ли нѣкой си „Ракитинъ“. Пощенскиятъ раздавачъ носѣлъ дълго врѣме писмо за него, питалъ разпитвалъ за таква лице и оставилъ писмото въ гостилницата. Обадохъ, че писмото е за мене. Келнерътъ отвори стѣклениятъ шкафъ, дѣ бѣха наредени бутилки съ конякъ, и ми подаде писмото — отворена пощенска картичка. Наистина, то бѣ за мене, но почеркътъ му ми бѣ непознатъ. Погледнахъ въ края му и името на Вазовъ ме озадачи.

Съ стегнато сърце прочетохъ тия редове:

„Благодаря ви сърдечно за книгата ви Подъ цѣфналитѣ вишни, която прочетохъ съ истинско удоволствие. Има тамъ много свѣжестъ и топлота на чувството. Желая на вашия поетически таланъ пълно развитие, за да подарите на нашата лирика още по-хубави поетически цвѣта.

София, 15 октомври 1909 г.

И. Вазовъ“.

Бѣхъ слисанъ отъ изненадата и трогнатъ отъ вниманието на най-големия ни поетъ. Прѣпрочитахъ много пжти това скжпо за мене писмо, то съживи моята вѣра и укрѣпи волята ми за работа.

Искахъ да благодаря за топлилѣ думи, но не знамъ защо не го направихъ; искахъ, когато послѣ бѣхъ въ София, да посѣтя поета, да му се поклоня и устно да му благодаря, но не знамъ що ме възпрѣ. Не ти ли, моя скромность?

Не пазя писма, но това съмъ запазиль — то е първия благъ привѣтъ къмъ първата ми рожба.

Плѣвень 1920.

ВАЗОВЪ ЗА ИРЕЧЕКА

Извѣстно е, че въ втората половина на 1877 год., когато Освободителната война била въ най-буйния си разгаръ, Вазовъ се намиралъ на служба при свищовския губернаторъ Найдень Геровъ. Тукъ „въ първитѣ дни на свободата“, както ги нарича поетътъ, той приготвялъ материалъ за третата си сбирка „Избавление“, която по-сетнѣ излѣзла отъ печатъ въ Русе. Какво е работилъ Вазовъ въ канцеларията на свищовския губернаторъ, па и до колко е отговарялъ на назначението си — всичко това читателя ще види въ неговитѣ спомени, пълни съ любопитство и интересъ¹⁾

Въ сжщата канцелария по-висока длъжностъ е заемалъ неговия близкъ приятел и другаръ отъ току-що разтурения Български централенъ революционенъ комитетъ въ Букурещъ Кириакъ А. Цанковъ. Тоя нашъ сънародникъ води потеклото си отъ Свищовъ, но прѣкаралъ младинитѣ си повечето въ Австрия и Ромъния, дѣто баща му се занимавалъ съ търговия; благодарение на него, той се отличавалъ по своето добро възпитание и високо образование; при това слѣдѣлъ зорко политическитѣ събития и обичалъ много да чете чужди вѣстници. К. А. Цанковъ заемалъ длъжността чиновникъ за особени поръчки при свищовския губернаторъ. Като бивши редакторъ на в. „Балканъ“, (издаваемъ по-рано въ Букурещъ), нему възложилъ Найдень Геровъ да слѣди, какво се пише въ френския и нѣмския печатъ по гражданското управление на България. Както знаемъ, на чело на това управление, по избора на самия Царь-Освободителъ, билъ поставенъ познатия по свонтѣ реформаторски способности князь Владимиръ Черкаски. Понеже К. А. Цанковъ даже и въ присѣдствени часове се увеличалъ въ чуждитѣ вѣстници, канцеларската му работа отчасти страдала, та трѣбвало да се занимава съ нея и Вазовъ, който иначе хранялъ къмъ него чувство на обичъ и уважение. Нѣма да збъркаме, ако кажемъ, че длъжността чиновникъ за особени поръчки се изпълнявала и отъ двамата. Въ Свищовъ поетътъ ималъ възможностъ да чете нѣкои руски вѣстници, които се получавали отъ Найдень Герова и неговитѣ приятели. Тукъ идвалъ редовно „Одесскій вѣстникъ“.

Като прослѣдимъ българския периодически печатъ прѣзъ Освободителната война, ще видимъ, че в. „Сѣкидневній Новинарь“, който се родилъ

¹⁾ Вижъ Ив. Вазовъ „Първитѣ дни на свободата“. (Българска сбирка г. VIII (1901) к. 1. стр. 3 и „Неотдавна — IX Последниятъ комитетъ“, (Съчинения, повѣсти и разкази, т. VII, стр. 176, издание 1917 г.).

въ Букурещъ при нейното обявяване и излизалъ подъ редакцията на Павела С. Бобековъ, наскоро починалъ¹⁾). Прѣзъ есента на 1877 год. въ ромънската столица започналъ да излиза два пѣти въ недѣлята в. „Българинъ“, чиито „управители и уредници“ били Христо Г. Бъчеваровъ, родомъ отъ Одринъ, и Димитръ К. Поповъ, родомъ отъ Калоферъ²⁾). Тѣ си турили за задача, да даватъ краткъ прѣгледъ на военнитѣ дѣйствия, за театръ на които служила родината ни; но срѣщнали затруднения, поради нѣмане на достатъчно срдѣства. Първиятъ брой на в. „Българинъ“ излѣзълъ на 8 октомврий 1877 год. съ доста новини по успѣхитѣ на руското орѣжие, както на европейския, така и на азиатския театръ. На първата му колона редакцията, като говори за нуждата отъ единъ български вѣстникъ прѣзъ тая „доста забѣлжителна епоха за всичкитѣ славяни“, споменува, че намѣрила подкрѣпа въ издаването му отъ страна на Ивана Кавалджиевъ, родомъ отъ Габрово. Трѣба да забѣлжимъ, че тоя заслужилъ младежъ е билъ членъ на разтурения прѣзъ май 1877 год. Български централенъ революционенъ комитетъ въ Букурещъ и, като таквъ, подписалъ е възванието къмъ своитѣ сънародници по случай обявяването на войната³⁾). Това пкъ възвание, както сме слушали отъ самия Вазовъ, излѣзло е отъ негово перо, т. е. нему сж възложили членоветѣ на казания комитетъ да го напише. По изборъ отъ тѣхъ, Ив. Кавалджиевъ е водилъ прѣзъ всичкото врѣме паричната му часть; той е раздавалъ помощитѣ, постъпили чрѣзъ доброволни пожертвования отъ богати българи въ Ромъния и славянофили въ Русия. Нашата емиграция отвждъ Дунава е получавала значителни суми отъ клоноветѣ на Славянския благотворителенъ комитетъ въ Петроградъ, Москва и пр.; разбира се, тия суми сж дарувани съ единствена цѣль да послужатъ за нуждитѣ на българското народно дѣло. Слѣдъ двѣ недѣли, не извѣстно по коя причина, Ив. Кавалджиевъ прѣстаналъ да има намѣса въ в. „Българинъ“, та всичко, що се отнасяло до редакцията и администрацията му, трѣбало да се изпраща направо до двамата „отговорни издатели“, чиито имена споменахме по-горѣ⁴⁾

За забѣлѣзване е това, че вѣстника имъ се четѣлъ не само на врѣдъ, дѣто живѣяли наши просвѣтени сънародници, а и даже въ редоветѣ за Българското опълчение; макаръ и то, въ зависимостъ отъ неприятелскитѣ дѣйствия, да се движало насамъ-нататкъ. Бригадниятъ свещеникъ отъ неговия съставъ, Петръ Н. Драгановъ, подарилъ двѣ 6-мѣсечни течения отъ в. „Българинъ“ за 3-та и 4-та дружина. При разни праздненства, молебени и др. тоя родолюбивъ свещеникъ произнасялъ кратки и хубави рѣчи. Храбриятъ командиръ на 4-та дружина, майоръ П. Т. Рѣдкинъ,

1) Сжщата участь постигнала и редактора му, който страдалъ отъ неизлѣжима грѣдна болестъ.

2) Той се занимавалъ по-сетнѣ съ книжнина и политика и станалъ извѣстенъ подъ прозвището Централни.

3) Вижъ Д. Уста-Генчовъ. Документи по възстанята „Министерски сборникъ“ к. XIII, стр. 687 и група II, № 4. (Последния документъ е даденъ тукъ отъ насъ въ фототипъ).

4) Вижъ тѣхното „Извѣстие“, помѣстено на чело въ бр. 5 отъ 22 октомврий 1877 год.

сжщо подарилъ двѣ 6-мѣсечни течения, само за подчиненитѣ си. Заможни българи въ Ромъния абонирали по едно течение свои съграждани опълченци, за които се научили, че се отличили въ боеветѣ. Други такива абонирали читалищата въ роднитѣ си градове и села, дѣто вече стъпила побѣдоносната Дунавска армия, подъ началството на великия князь Николай Николаевичъ Старши. Изобщо в. „Българинъ“ се търсялъ отъ нашето общество и отъ всѣки, който хранилъ съчувствие къмъ народното ни дѣло.

Тоя вѣстникъ привлѣкълъ вниманието и на нашата учаща се младежъ въ странство. Десетъ души студенти въ университета и политехниката въ Прага, наричайки себе си „Пражки академици българи“, изпратили до редакцията на в. „Българинъ“ една дописка съ доста интересни новини, която носи денословие 5 декемврий 1877 год. Тая дописка въ самото си пачало гласи буквално така: „Всички Пражки български ученици, както и мнозина отлични чехски лица, почювствувахме голѣма радостъ, като се научихме, че сте захванали да издавате Честнитѣ Си вѣстникъ „Българинъ“. Господ. Константинъ Иречекъ, историографътъ на Българскій народъ, подаде минжлата недѣля въ единъ отъ най-главнитѣ библиографически чехски вѣстници за Вашій честенъ вѣстникъ рефератъ, въ когото показа на чехскій народъ голѣмото значеніе на Вашій вѣстникъ въ въ настоящитѣ обстоятелства, въ които, спорядъ латинската пословица „Marte regnantē musue ekulant“. Впрочемъ идемъ съ настоящето си да Ви пожелаемъ добъръ успѣхъ въ Вашето отечестволюбиво прѣдпріятіе и да Ви помолиме, щото да слѣдвате и бжджщемъ непоколебимо свѣтата цѣль въ прѣдначертаното ви дѣто и да защищавате българскитѣ интереси, щото да ся покажеме вече и ній единъ пжтъ достойни за свободата, която намъ придобива съ голѣми и кървави жертви Славянскій Царь Александръ II, въ името на Велика и Непобѣдима Россія“. По-нататкъ въ своята дописка нашитѣ студенти се показватъ ратници за сближаването на българския и чехския народъ, сжщо за славянската взаимность, провъзгласена прѣди половина вѣкъ, както казватъ тѣ, отъ славнитѣ чехи Домбровски, Юнгманъ, Шафарикъ, Палацки и пр.

Както всѣка година, прѣзъ зимата въ Прага имало Славянски концертъ. Между инициаторитѣ му по изборъ влѣзли и нѣколцина българи. Програмата му обемала една декламация на български; за такава била избрана поемата „Отечеството на българина“ отъ Д. П. Войниковъ — основателъ на първата наша театрална трупа. Както е извѣстно, на 28 ноемврий 1877 год. коменданта на силно укрѣпленія Плъвенъ, Османъ-паша, при едно опитване да си пробие пжтъ къмъ София, подна раненъ и се прѣдаде на руситѣ съ всичката си войска. На другия день Царь-Освободителтъ, движимъ отъ принципа, че храбростъта се уважава даже и у противника, благоволилъ да приеме Османъ-паша и да му повърне сабята.

*) Вижъ бр. 10, год. I. стр. 1.

Вѣстѣта за падането на Плѣвенъ пристигнала въ Прага на сѣщия день, когато се готвяло даването на Славянския концертъ. Въ чешката столица възхищението било голѣмо, особено между учащата се младежъ; студентитѣ славяни ржкоплѣскали и викали „Падна Плѣвенъ!“ Вечерѣта на концерта акламациитѣ станали по-оживени, а най-вече, когато била изпълнена българската поема; всѣкой отъ присѣтствующитѣ, който не я разбралъ, полюбопитствувалъ да узнае що-годѣ съдържанието ѝ. Тоя Славянски концертъ въ Прага прѣзъ Освободителната война произвелъ дълбоко впечатление въ всѣко славянско сърце. Въ края на дописката, (която засѣга враждебното държане на австрийския полицейски комисаръ), е казано, че в. „Българинъ“ ще бжде разпространенъ въ Прага, че Иречекъ желаялъ да го получава частно, че се искатъ още броеве за нови абонати и пр.¹⁾.

Между редакторитѣ на тоя вѣстникъ и Вазова не съществувало тогава нѣкакво особено приятелство. Ако той е ималъ желание да обнародва нѣщо свое, трѣбало да се отнесе до редакцията на в. „Българинъ“, защото по него врѣме нѣмало другъ. За пръвъ пжтъ прѣзъ Освободителната война поетѣтъ обнародвалъ нѣкои свои епохални произведения на хвърчащи листове. Въ тѣхното число влизало и стихотворението „Падна Плѣвенъ! (Въ честь на руското войнство)“, което носи денословие Свищовъ, 29 ноемврий 1877 год. Авторѣтъ му изпратилъ единъ екземпляръ отъ него до редакцията на в. „Българинъ“, която му дала гостоприемство въ бр. 19. Името на Иречека станало извѣстно на Вазова нѣколко години по-рано, когато за пръвъ пжтъ отишълъ въ Ромѣния, дѣто баща му го изпратилъ на печалба. Въ своето странствуване по Браила поетѣтъ се запозналъ съ дѣйствиѣтата на Българското книжовно дружество и четѣлъ издаваемото отъ него „Периодическо списание“ и пр. Отъ тогава, види се, той е запозналъ по име Иречека, чиито книгописъ на ново-българската книжнина бѣ обнародванъ въ Браила прѣзъ 1873 год. По-сетитѣ пжкъ въ „Одескій вѣстникъ“ Вазовъ узналъ, че „Историята на българитѣ“ написана отъ тоя чешки ученъ, се посрѣщнала съ възхищение най-напрѣдъ отъ одескитѣ българи. Къмъ тоя обширенъ и добросвѣстенъ трудъ на Иречека се отнесълъ съ съчувствие и похвала почти цѣлия ученъ свѣтъ. Имайки прѣдъ видъ, че трѣба да се изпълни завѣтното желание на горѣщия родолюбецъ Василъ Ев. Априловъ, одескитѣ българи се погрижили, щото сѣщото капитално съчинение да се прѣведе на родния ни езикъ. Всичко това станало по-добрѣ извѣстно на Вазова въ началото на 1878 год. въ Свищовъ. Тукъ нему попадналъ „Одескій вѣстникъ“ отъ 1 януарий, въ който прочелъ отговора на Иречека до одескитѣ българи, по случай изпратения му отъ тѣхъ адресъ. Тоя адресъ се отличавалъ не само по своето съдържание, а и по изящната си изработка. Написанъ билъ съ славянски шрифтъ и обемалъ украшения по славянски стиль; на чело се

1) Виджъ бр. 20, год. I, стр. 2.

виждала венетка, а въ страна села и църкви въ пламъци; по него имало нарисувани още строшено орждие, скжсано знаме съ полумъсець, срутени кули и пр. Корицитъ на адреса били украсени съ скжа обковка, а по срѣдата имъ на срѣбърна дъска се четѣло: „Доктору Константину Иосифу Иречеку. 1877. Одескитѣ българи“. Всичко това било поставено въ едно джбово ковчеже, облѣпено отвжтрѣ съ коприненъ платъ. Отъ онова, което знаялъ и прочелъ за ческия ученъ, Вазовъ написалъ една статийка, която намираме обнародвана въ в. „Българинъ“ бр. 30 отъ 25 януарий 1878 год. Ето тая статийка, на която постарахме се да запазимъ праписа:*)

„Писмото на Г. К. I. Иречека до Одескитѣ българи“.

„Извѣстно е на повечето българи името на пражкий професоръ Г. Костантинъ Иречекъ. Както много други учени негови съотечественици, чехи, така и той, е посветилъ науката и труда си за да послужи на Българския народъ, до скоро забравенъ отъ цѣлия свѣтъ съ своето настояще и съ своето минало. Това внимание, тая братска симпатия къмъ насъ на такива прѣдставители на Чехия, укрѣпява и усвѣжава душевнитѣ ни връзки съ тая сродна земя, отдѣлена съ планини, прѣгради и широки пространства отъ сестра си България“.

„Г. Иречекъ прѣди 2 години нѣщо написа и напечата на чески и нѣмски съврѣменно пространна Българска История, съ която хвърля нови лучи и нова свѣтлина върху тъмнитѣ периоди на нашето минало. Тая история, която намѣри удобрителенъ отзывъ у ученитѣ слависти, е вече прѣведена на руски, по старанията на одескитѣ българи, отъ професора Бруна и Владимира Палаузова и се печата сега. Прѣвода е изряденъ, голкова повече като съ прѣводачитѣ хора вѣщи и въ нѣмски, и въ руски езикъ, трудилъ са и Г. Иречекъ, който самъ корегиралъ и допълнялъ колитѣ едно по друго. Подбудени отъ прзинателность за важния му трудъ, одескитѣ българи прѣди нѣколко врѣме бѣха проводили г-ну Иречеку единъ адресъ, въ който му исказваха съчувствието си и благодарностьта си, чувства сподѣляни отъ цѣлия ни народъ. Днесъ съ радостъ намирамъ въ Одесскій вѣстникъ отговора на г-на Иречека до одескитѣ ни съотечественици, написанъ на български, а послѣ прѣведенъ за въ вѣстника на руски, който подъ влиянието на най-приятни ощущения поднасямъ на публиката“.

И. Вазовъ“.

По-нататкъ поетътъ дава прѣведенъ на български отговора на Иречека, който е двойно по-дълкъ отъ горнята статийка. Въ началото на тоя отговоръ ческиятъ ученъ изтъква своята голѣма радостъ, като казва, че получилъ лично отъ началника си — ректора на пражкия университетъ,

*) Сжзиятъ, навѣрно, е поправенъ; при това пропуснати сж и нѣкои печатни погрѣшки.

професоръ Д-ръ Райнеръ — адреса на одеските българи и прибавя, че отпреди нѣколко години е тръгналъ по стѣпките на своя дѣдо, Павелъ I. Шафарикъ, въ областта на славяновѣденето¹). По-нататъкъ Иречекъ посочва безсмъртните заслуги на одеските българи за пробудата на тѣхните сънародници, когато се намирали подъ политическото и духовното робство на турцитѣ и фанариотитѣ. По думитѣ на ческия ученъ, одеските българи си придобили особенъ споменъ „въ историята на българската историография съ своитѣ съчувствени отношения къмъ приснопаметния Юрия И. Венелинъ“. При свѣршека на своя отговоръ Иречекъ изказва искрена благодарностъ къмъ одеските българи за теплитѣ имъ думи въ адреса на негово име и обѣщава, че нѣма да прѣстане и за напредъ да прѣска свѣтлина върху тѣмнитѣ страници, съ които е тѣй изобилна българската история. Най-накрая Иречекъ засѣга новонастѣпилата ера, като казва така: „Сега ще ме подкрѣпи съзнанието, че отъ сегашната епоха българитѣ, като независимъ народъ, отново ще се явятъ на историческото поприще и че при Божията помощ, слѣдъ толкова страдания и неволи, тѣ пакъ ще завзематъ прилично и благотворно положение между народитѣ на християнска Европа“. Тоя отговоръ на Иречека носи денословие Прага, 21 декемврий 1877 год.

Книгата му, за която е думата ни, е озаглавена така: „Исторія Българъ сочиненіе професора Пражкаго университета Д-ра Конст. Юс. Иречка. Переводъ заслуженнаго профессора Новоросскаго университета Ф. К. Бруна и магистранта того-же университета В. Н. Палаузова. Изданіе душеприкащиковъ Болгарина В. Е. Априловъ, исправленное и дополненное прибавленіями самага автора и снабженное историческою картою“. Одесса, Типографія Л. Нитче“. 1878, I—IV + 785. Отъ двамата прѣводачи, които сж изпълнили отлично своята работа, Брунъ е извѣстенъ като познавачъ на класическите езици, а Палаузовъ е станалъ по-сетнѣ професоръ по углавното право въ сѣщия университетъ²).

Излиза, че пръвъ Вазовъ е обнародвалъ на български отговора на Иречека до одеските българи. Въ по-ново врѣме въ единъ свой цѣненъ трудъ за тоя даровитъ ученъ нашия професоръ В. Н. Златарски дава не само сѣщия отговоръ, а и самия адресъ на казанитѣ българи³). Споредъ както разправа Вазовъ, той запозналъ лично Иречека по-сетнѣ въ Пловдивъ. Това станало когато сѣщия многозаслужилъ чехъ, като чиновникъ по министерството на народната просвѣта въ София, пжтувалъ по Южна България по научни издирвания⁴).

¹) Тогава Иречекъ се числятъ като привѣтъ-доцентъ къмъ казанія университетъ

²) Тоя правникъ е синъ на Николая Хр. Палаузовъ родомъ отъ Габроно, дългогодишенъ прѣдсѣдатель на Българското настоятелство въ Одега, който по-сетнѣ станалъ руски цензоръ. В. Н. Палаузовъ бѣ депутатъ въ учрѣдителното народно събрание въ Велико-Търново. Тогава той получилъ назначение прѣдсѣдатель на русенския апелативенъ съдъ, но не останалъ на тая висока длъжностъ.

³) Вижъ В. Н. Златарски. Дѣйността на д-ръ Конст. Иречка въ България. (По слу. чай 50-годишнината отъ рождението му) Периодическо списание и пр. к. LXVI, стр. 3—5

⁴) Нему направили отличенъ приемъ правителственитѣ и книжовнитѣ кръгове въ Пловдивъ. Народнитѣ прѣдставители отъ Постоянния комитетъ му дали обѣдъ и пр.

ИВ. КАРАНОВСКИ

ПО БРЪГОВЕТА НА ТУНДЖА

Първите жълти листа
вѣтвите мълкомъ отронватъ: —
носятъ за есенъ вѣстѣта,
тихо за нея напомватъ.

Лѣтото странно мълчи,
сѣкашъ притихнало въ нѣжностъ:
пълна смиреностъ звучи
въ цѣлата свѣтла безбрѣжностъ.

Морно полхва едва
въздухътъ, съ трепетъ наситенъ:
лѣтниятъ пиръ е това,
съ плодове сѣтни окитенъ.

Звънва чуждъ сепнатий звукъ.
Още за есенъ е рано!
Колко е щастие тукъ
въ блѣсъкъ и краски събрано!

Лѣтото слуша вѣстѣта,
но да повѣрва — не иска:
първите жълти листа —
първата горестъ, тъй близка. . .

ОТЪ ВЪРХА СВ. НИКОЛА

На връхъ Св. Никола възвисенъ,
 азъ гледамъ чудната природа околъ менъ
 и ридоветъ стръмни въ кждрави талази,
 кждѣ до днешенъ день стариненъ духъ се пази,
 за който и сега въвв пѣснитъ се пѣй.
 Тамъ долу, въвв дола, се Луда Яна лѣй
 и въ своя ромонъ тихъ пакъ нѣщо си нарежда;
 и струва ми се менъ, че въ нея се оглежда
 отъ стръмни висоти пакъ турский легионъ,
 излѣзълъ да запази султановия тронъ...

—

А на отсрѣщния балканъ
 азъ сѣкашъ виждамъ го героя, тамо спрѣнъ,
 и цѣли въ ордитъ съ черешовото топче —
 а дулото му е такава малко: като копче...

Панагюрище

СТРАНИЦА ИЗЪ МОЯ ДНЕВНИКЪ

18 АВГУСТЪ 191...

— — —
Кждѣ съмъ?

Въздушенъ полуостровъ, голъ въ цѣлото си протижение и високъ,
високъ . . .

И на тоя малъкъ полуостровъ — мѣнастирь.

И въ мѣнастира — азъ.

— — —
Облакатилъ глава на прозореца, гледамъ.

Каква главоломна дълбочина долу.

Трѣбва само да стана и ида на другия прозорецъ за да видя друга
дълбочина.

Вънъ, на самия гребенъ, не трѣбва ставане да видя и двѣтѣ.

Затвори очи и шумѣтъ на три рѣки въ мигъ ще се сбие въ ушитѣ ти.

Три рѣки, три бѣли сестри, вплели гѣвки снаги въ самитѣ под-
ножни скали на мѣнастиря.

Горѣ пространни горски ридове, изпѣстрени съ ниви всрѣдъ които
се бѣлѣятъ кѣщи.

И азъ гледамъ, гледамъ!

И будятъ се стари мечти . . .

— — —
О мои мечти!

Дѣте — и очитѣ ми бѣха въ върховетѣ на нашитѣ гори.

И тамъ мечтаяхъ кѣща съ уредено стопанство, кѣшовна жена и
послушна челядь.

И всрѣдъ тѣхъ азъ, слѣдъ тежъкъ дневенъ трудъ, заспивамъ,
галянъ отъ нѣжната рѣка на любима жена и веселия смѣхъ на по-
слушна челядь.

Тамъ — на високи горски ридъ

Въ моето уредено стопанство . . .

Галянъ отъ нѣжната рѣка на любима жена . . .

И посрѣдъ веселія смѣхъ на послушна челядь . . .

Заспивамъ . . .

О, мои младенчески мечти!

— — —

Самъ на върха.

Погледътъ се спира на други върхове, надиплени единъ задъ другъ и закръжили цѣлата околностъ.

Изъ тритѣ рѣчни гърла вѣе прохлада.

Надъ главата ми джбови листа шепнатъ пѣсень.

Седналъ на стариненъ камъкъ, мисля:

Защо не мога тукъ, на това мѣсто, за винаги да остана самъ?

За винаги самъ!

Безъ васъ, мои родни, мои близки, мои мили.

Безъ тежкия кръстъ, който отъ рождение мъкна къмъ Голгота,

Безъ ядния жбъ на съмнѣнията въ себе си.

И безъ себе си! . . .

Самъ! . . .

— — —

Още по на високъ връхъ.

И още по на стръмна скала.

Нозѣтъ ми висятъ надъ неизмѣрима бездна.

Едно, двѣ и — хопъ долу . . .

И отъ менъ нищо нѣма да остане.

Кой ще заплаче за менъ?

Вие, мои родни, мои близки, мои мили, за които отъ ранна възраст мъкна тежкия кръстъ къмъ Голгота?

Ти, страждущи братъ мой, за когото изтискахъ всички сокове отъ умъ и душа, за да те издигна и приближа къмъ Бога!

Ти жена, която обичахъ и за която кжсахъ части отъ сърцето си, за да ги изплета въ стихове, които да увѣнчаватъ твоето хубаво чело?

Ти, майко моя?

Ти, о ти ще заплачешъ.

И твоятъ плачъ ще заглуши вѣчната пѣсень на тритѣ бѣли дѣвственници, и твойтъ съдзи ще разпукатъ камъка, въ който се е разбила моята злочеста глава.

Ще го разпукатъ, защото тѣ сж съдзи на майка.

Ти, моя майко! . . .

Ти, о ти ще заплачешъ.

— — —

Здрачъ.

Въ мѣнастиря свѣтватъ свѣщи.

Върховетъ бавно втѣватъ въ копринената тъканъ на вечерното сияние.

Гжсти сѣнки падатъ долу изъ дѣблинитѣ на тритѣ рѣчни гърла.
Въ душата ми по-гжсти сѣнки!
Сѣнката на обездомениитѣ мечти.
Сѣнката на обезвѣрената любовь.
Сѣнката на обезнадеженото щастие.
Здрачъ въ душата . . .

Непрогледанъ мракъ скоро ще легне въ нея и никога, никога нѣма да се вдигне.

Другъ мечтателъ, дали ще дойде тукъ?
Другъ мечтателъ, съ другъ здрачъ въ душата, при здрача на омайната планинска вечеръ, дали . . .
Здрачъ . . .

— — —

Въ мѣнастиря.
Самота — забрава.
Тѣй приятна е тишината! . . .

Искамъ да не мисля за нищо.
Да не мисля, да не гледамъ, да не слушамъ.
Въ пѣлень покой, при пѣлна планинска тишина да изживѣя пѣлногo си разочарование отъ всичко.

И да приспя разбунената си душа — тѣй смирена изнапрѣдъ и тѣй жаждушца за трудъ и слѣда въ живота.

Спи, моя морна душа — заспи!

Очи искрятъ вънъ, страсти горятъ, жби се тракатъ . . .

Спи — забрави!

Тѣй самотно е тука, тѣй приятна е тишината!

— — —

Затварямъ очи.

Горски върхове, скали и неизмѣрими дълбини се мѣркатъ прѣдъ будната зѣница.

Мисълъта броди:

Не е ли дошло врѣме да откжсна пиявицитѣ на суетния свѣтъ отъ измжчената си душа и да я положи прѣдъ стжпитѣ на нѣкой Светъ Прѣстолъ?

Да я положи и да я отдамъ на Бога Отца, на Бога Сина и на Бога Духа.

Нима не виждамъ какъ тя съ мжка се кжса отъ куполитѣ на светитѣ обители, скжтани въ самотнитѣ дипли на Витоша и Мургашь?

Да бихъ могълъ . . .

И ослѣпялъ за искряшитѣ очи, онѣмялъ за горящитѣ страсти, оглушалъ за тракашитѣ жби, да приюта себе си въ себе.

И зрящъ въ себе си, да видя въ невидимия атомъ могъществото
на Бога Отца, въ капката сълза — величието на Бога Сина, въ кадилния
димъ — творческата мошь на Бога Духа.

О, да бихъ могълъ . . .

— — —

И пакъ мечти.

Да ги будя ли?

Спете, мои чада!

Ястребътъ на живота не еднѣжъ ви пиля и прокужда отъ мене, но
сега сте въ мене и спете.

И азъ ще заспя.

Азъ виждамъ бѣли коси надъ челото си и бѣли бѣлѣзи въ душата си.

Крѣвь шурти отъ бѣлитѣ бѣлѣзи, буря бучи отъ тъмнитѣ кжтове
на душата.

Кой ще спрѣ струящата отровна крѣвь, — кой ще освѣтли тъмнитѣ
кжтове на моята Светая Светихъ?

Кой?

Тѣ — моитѣ мечти . . .

Д. С. ЗОГРФОВЪ

ПОЕТУ

Поетъ-вълшебникъ, що плѣнишь сърдцата
съ чаровния си духъ и благодатенъ жаръ,
поетъ — възторженъ жрецъ на свободата
въ свещения олтарь!

Изливаше ти чуднитѣ богатства
на своята душа въ безсмъртна, звучна рѣчь;
ти пѣеше за миръ, всеобщо братство, —
перо ти бѣше мечъ.

Душата ти е седмострунна лира,
катъ отзивъ живъ народенъ шо звучи:
България въ пѣснитѣ ти намира
утѣха, пламъ, лжчи.

Отъ крѣхкото дѣте, до стареца шо гасне,
ще се намѣри ли въвъ родний край
поне единъ, кой твоитѣ прѣкрасни
твореня да не знай?

Като баша, кой свидна рожба гали,
ти нѣжно благославяшь родната земя
и сочишь съ прѣстъ светитѣ идеали
и близката зора. . .

Ти въплочене си на гения народенъ —
дѣлото ти навѣки ще живѣй.
Достойни сине на народъ свободенъ,
България се съ тебъ гордѣй!

ГОСПОДИ ПОМИЛУЙ!..

Нашитѣ телефонисти сж флорентийски философи: всѣки има своя школа. Флорентийскитѣ школи измрѣха заедно съ основателитѣ си. Школитѣ на телефониститѣ чакатъ своята смъртъ — мирътъ, когато всѣки ще отиде отдѣто е дошелъ. Пъкъ и условията благоприятствуватъ за да се чувствуватъ философи: всичко прѣзъ тѣхъ минава, тѣ първи го узнаватъ, първи даватъ мнѣние. Освѣнъ това, гдѣ, въ коя часть, има толкова редници съ такъвъ голѣмъ и разнообразенъ цензъ: историци, правници, философи, естественици и какви не още! Въ сравнение съ тѣхъ, другитѣ команди сж сборъ отъ простаци . . .

Днесъ спорътъ е филологиченъ. Какъ е започнатъ — не зная, но ето: Гьошо, правникъ отъ солунския хокукъ, авторитетно заявява: всичко трѣбва да се обнови, да се модернизира . . . Какъ да не има сърбомани и грѣкомани въ Македония, когато народътъ не разбира нито българскитѣ, нито сръбскитѣ, нито грѣцкитѣ молитви?! Колкото разбира еднитѣ, толкова и другитѣ. Грѣцкитѣ сж грѣцки — не ги разбира . . . Но българскитѣ и сръбскитѣ — тѣ сж едни и сжщи, славянски. Какъ да направи разлика между сръбския и българския тонъ? . . . Какъвто и да дойде, все сжщото му чете.

— О, много се лъжешъ! провикна се историкътъ Авксентий . . . Тия молитви сж старобългарски.

— Е, та що, възразява Гьошо . . . Нали не ги разбиратъ! Турцитѣ и корана не разбиратъ. А и новия имъ литературенъ езикъ е такава смѣсица, та никой не го разбира. Обнова, обнова трѣбва . . . Младотурцитѣ разбираха . . .

Григоръ иска думата. Богданъ, знаещъ арабски, като майчиния си езикъ, сжщо е засегнатъ и вика: На какъвъ езикъ да се чете корана? На казълбашки ли или на турлашки? Ти знаешъ ли, какво богатство е арабскиятъ езикъ?! Само за езика заслужава да се чете корана. Григоръ сжщо не доизчаква и вика: Ами ако е тази причината, и гърцитѣ не разбиратъ черковния си езикъ. Гдѣ е говоримия паршивъ грѣцки езикъ, гдѣ е елинския? Само простацитѣ искатъ всичко да се пише на простъ селски езикъ. Не е голѣма загубата, ако не разбиратъ думитѣ . . . Ако е само за думи. Тукъ не е въпросътъ само за думи . . . но и за идеи, отсече философа Панчо.

Този споръ засегна и мене, та азъ поискахъ да се изкажа. Но сжденията се бѣха тѣй вдълбочили, аргументитѣ бѣха тѣй много, та не зная отгдѣ да почна. На всѣки случай искахъ да подкрѣпя колегата хокукчията.

Моля, изслушайте ме! . . . Ние, правницитѣ, сме реалисти. Ще ви разправа единъ личенъ случай.

Азъ бѣхъ въ невръстни години, когато въ нашия щастливъ домъ се разправяше тази история. А тя бѣше се случила още по-рано. Баща ми, при добро настроение, щомъ видѣше стария си вуйчо, дѣдо попъ, че е дошелъ на гости, съ мила шега му казваше: Е, е, вуйко, сега можешъ и да умрешъ, доста си живѣлъ пъкъ и знаешъ, какво ще каже „кирия лейсанъ“ . . . Нали? — Ние знаехме, за какво е тази шега и, мушкайки се изъ широкото расо на дѣдо попа, бѣбрѣхме:

— Кирия лейсанъ сте казе: Господи помиуду!

Дѣдо попъ съ умилно насълзени очи, благодушно клатѣше побѣлѣлата си глава, милваше ни по главичкитѣ и казваше:

— Сега всички знаемъ, всички . . . Но какво бѣ въ моитѣ години! Намъ не ни дождаше. Сега и дѣцата знаятъ . . .

Кирия лейсанъ, кирия лейсанъ — повтаряхме ние и тършувахме изъ широкитѣ джобове на расото му.

Той никога не дохождаше, безъ да донесе или терзидерски орѣхи, които ние съ малкитѣ си ржчички чупѣхме, тѣй имъ бѣха меки черупкитѣ, ябълки или дренополски неранзи, което ние изговаряхме наедно . . . останало въ паметъта ни отъ пѣсенъта: Станке ле, урумъ-бегличка, адренополска неранзо. Азъ знаехъ да пѣя Шуми Марица, но за мене, до като встѣпя въ IV отдѣление, думитѣ Шуми Марица бѣха една, и макаръ често пжти да се мжчехъ да я проумѣя, оставаше си въ тайна. Трѣбваше да науча, че има рѣка Марица, че тази рѣка шуми, и чакъ тогава да падне черното було, което скриваше тайната на „Шуми Марица“ . . .

Дѣдо попъ научилъ текъ-тукъ грѣцки — ето го попъ четиредесетъ години попувалъ все на грѣцки. Научилъ на изусть цѣлия черковенъ редъ — паметенъ човѣкъ билъ — рѣдко си служилъ съ книгитѣ. Отвори ги, гледа, но само да си спомня, кое слѣдъ кое иде . . . Пъкъ и да се знае наизусть, трѣбва да се гледа въ книгитѣ. Тамъ е свещеното, не въ паметъта. Черковна служба е това, не е що.

Баща ми сжщо учили въ грѣцко училище. Много слушалъ отъ габровци—търговци, които съ коне ходятъ по села и градове, за българскитѣ книги, пѣсни и училища. Дочулъ, че има и българско тайно училище. Прѣхвърлил се въ българското.

Съ колко страхъ, съ какво прѣдпазване се е посѣщавало това училище! Ще припанешъ чирашка пристилка, вземашъ стомнитѣ за вода, ще минавашъ нѣколко пжти по уличката и щомъ видишъ, че никой те не вижда, ще хлѣтнешъ въ тайната вратичка. Така ще дойдатъ и другитѣ

нѣколко ученици. За обѣдъ — тамъ. Надвечеръ пакъ съ стонитѣ единъ по единъ, никой да не ги забѣлѣжи.

Но не могло да се укрне. Гърцитѣ узнаватъ и наклеветяватъ прѣдъ властѣта. Обѣсватъ учителя Янко, тъй е извѣстенъ учителя Янко, първата просвѣтна жертва въ Лозенградъ. И ученицитѣ се разпрѣсватъ. Баща ми се прибира у дома. Искатъ да го пратятъ въ Одринъ, въ гръцка гимназия. Той иска въ Габрово, въ Ст.-Загора, Сливень. Влиза въ споръ съ всички . . . и съ дѣдо попа. При една прѣпирня той соннато го запитва:

— Кажи ми, дѣдо, какво ще каже: кирия лейсанъ?

— Какво ще каже кирия лейсанъ! Я го вижъ ти! Да ме пита, какво ще каже кирия лейсанъ! Четиридесетъ години да попувамъ, та сега ти да ме питашъ . . . Какво ще каже на български . . . на български.

Я млъкни! Кирия лейсанъ ще каже кирия лейсанъ.

Пъкъ азъ знамъ: Кирия лейсанъ ще каже: Господи помилуй.

— Какво, какво?

— Господи помилуй! Демекъ Господь да ни помилва. Той е милосивъ и ние му се молимъ да ни помилува, като нашъ отецъ, баща, който ни обича . . . Както ти милвашъ насъ, малкитѣ.

Сепналъ се стариятъ свещеникъ, вдълбочилъ се въ себе си, замаилъ се за моментъ . . . Но ето: свѣтватъ старчески очи, пламва му цѣлого лице, повдига очи къмъ небето и шепне: Боже, прости мене, грѣшния . . . и припадналъ въ неудържимъ плачъ . . .

Разбрахте, нали? Четиридесетъ години отправялъ за себе си и за паст-вото си молитви къмъ Бога . . . безъ думитѣ да затрогватъ сърцето му. Родната, пълна съ чувства и усѣщания, рѣчь за първи пжтъ пронизала и проникнала въ старческото му сърце . . . Усѣтилъ думитѣ на молитвата, като думи на сърцето . . .

Той бѣ дълбоко-религиозенъ човѣкъ. Нѣщо станало у него. Подъ прѣдлогъ, че е много старъ, прѣстаналъ да свещенодѣйствува. Какъ ще свещенодѣйствува, когато самъ не разбира молитвитѣ си . . .

Кажете сега: едно и сжшо ли е български, старо-български, гръцки и пр. . . ?

Не зная, дали всички ме разбраха и дали всички бѣха съгласни, но спорътъ отсечено се прѣкрати. Всички се смѣлчаха и замислиха . . .

ГЕОРГИ КАРАИВАНОВЪ

ХОКИ-ЧИ

ЯПОНСКА ПЪСЕНЬ

Малка, блѣда Хоки-Чи,
днесъ къмъ китни брѣгове,
двѣ разплакани очи
смъртна вѣстъ ше прикове...

Двѣ очи скръбъта слѣди,
двѣ помръкнали лучи —
тъй сждбата отреди:
тѣ сж твойтѣ, Хоки-Чи!

Тамъ, срѣдъ южнитѣ страни,
щомъ отъ тебъ се разлжчи —
много срѣщнати жени
той обикна, Хоки-Чи!

Домиля пакъ роденъ край,
твойта пѣсень дѣ звучи,
ала тебъ да приласкай
не можа той, Хоки-Чи!

Роденъ лучъ го не огрѣ,
оплачи го, оплачи —
разяреното море
приласка го, Хоки-Чи!

Бурята съ единъ замахъ
отъ свѣта го заличи —
той изкупи своя гряхъ,
малка, тѣжна Хоки-Чи...

ПИРИНЪТЪ ПЛАЧЕ

То бѣше славно врѣме — моята зима въ Пирина.

Просторъ, свобода и радостъ — така младъ се чувствувахъ. Далечъ бѣха пустотата и грижитѣ на голѣмия градъ, мжката да съмъ самъ срѣдъ низата на многоцвѣтна тѣла. Кжташе се селцето, кждѣто капризѣтъ на случая ме хвърли, като малко дѣте въ чисти нанки. Сплитаха надъ него куминитѣ красиви кждри, които се виеха и чезнѣха. Всичко бѣше бѣло, като че ли бѣ покрито съ вѣнци отъ блѣди зимни цвѣтя. Искри снѣгътъ, свѣтлѣе, като скжпа тъкань отъ бисеръ и коприна. Искри, а звѣзди се раждатъ и въ душата. Мълчи и се чернѣе само боровия лѣсъ — тъмень, като облакъ прѣдъ буря. Полъхне вѣтрець, погали върше на стройни борики и тѣ зашушнатъ — зовъ на клепало за утринна молитва. Гонятъ се надъ село планински гребени, настрѣхнали, исто приказни змееве. Издига балканѣтъ на възбогъ рошава глава, наметналъ снѣжна плащеница и се вслушва въ тихия и кобенъ гласъ на гората, като гусларь приведенъ надъ яворова гусла, що нарежда пѣсень за минала брань и забравени юнаци . . .

Надъ цѣлия пейзажъ, пѣленъ съ разнообразие и красота, кждѣто всичко бѣше свѣтло, изпѣстрено тукъ-тамъ съ тъмни петна, пропито отъ шепота за минала легенда, мълчаниего плетѣше невидими мрѣжи. То обгрѣщаше и душата. Тя се вслушваше въ тишината на надзвѣздни висини, вираше се въ себе си и виждаше, че тамъ се твори нѣщо ново — тихо и хубаво. Тя крѣпнѣше, размахваше крилѣ на воля и ставаше необятна, като снѣжна степъ и чиста, като върхове увѣнчани съ бѣли цвѣтя. Тя се разтваряше за всичко нѣжно и добро, чувствувахъ дивата красота на Пирина. Подйемаше въ съзвучие съ него благодарствена пѣсень за Бога, за тоя Богъ, чийто погледъ играе въ малката снѣжинка и радва, шепне въ листата на бора и гали покрусено сърце, открива се въ зловѣщия трѣсъкъ на откѣртена прѣспа . . .

Тамъ, въ сърцето на планината, всѣки мигъ отъ деня бѣше платно, върху което ржката на великъ майсторъ слагаше дивни багри. Всѣки часъ бѣше картина съсъ свои бон, съ присжщи само ней оттенъци. Това бѣха хвалебствия на красотата, на дивата сурова красота. Утрото е молитва, съчетана отъ тишина, блѣсъкъ и лжи, пладнята — пѣсень, а

заникътъ — печаленъ напѣвъ, що милва болна душа. Омайва балканътъ и въ часъ на спокойствие и тишина — гусларъ приведенъ надъ яворова гусла, що нарежда пѣсенъ за минала брань и забравени юнаци, величественъ е, когато чело засѣни тъмна чемеръ и буря закърши клонове . . .

— — —

Нощта раздипляше черни сѣнки, когато похлопахъ на дѣдо Искреновитѣ порти — портитѣ на стария даскалъ. Пиринътъ издигаше каменната си снага и мълчеше. Въ мрачината той бѣше великанъ, потъналъ въ мисль. Въ смразенитѣ стѣкла на колибитѣ блѣсваше свѣтлина — горѣха, като очитѣ на нощни птици. Мѣрна се сѣнка, протракаха колата на закѣснѣлъ керванджия, лавна псе и всичко пакъ задрѣма въ тишина.

Отново похлопахъ — самъ стопанинътъ ми отвори.

— Добъръ вечеръ, дѣдо.

Старецътъ не отвърна. Той отправи взоръ къмъ далечнитѣ чукари, кждѣто въ шеметенъ бѣгъ се редѣха облаци. Вслуша се въ смѣлчаната природа за да отгатне що нашепва гората и тихо каза:

— Далъ ти Богъ добро, синко. Чуй, звѣни борътъ, буря се кани . . .

Влѣзохме. Широка селска стая, чисто наредена съ бѣденъ, скроменъ накитъ. По стѣнитѣ се редѣха полици. Търкаляха се по тѣхъ сѣдове — кжшна потрѣба. Изъ прѣстенъ карчакъ подаваше чело китка босилекъ. Въ единъ отъ жглитѣ имаше иконостасъ — стара работа, украсена съ рѣзба и плетеници, дѣло на техникаръ. Пронизваше суровия погледъ на божи угодникъ, що бѣ събралъ ржка за благословъ, но вмѣсто утѣха вѣщаеше прокоба. Горѣше кандилце и съ игривитѣ си пламъчета даваше животъ на хладната фигура. Въ огнището лежахъ цѣпеници боръ и отбрулени шушулки. Тѣ съскаха сѣкашъ въ закана. Гърчеха се въ знойна жажда огнени езици, цѣкаха искри — луди млади, и въ дрезгавината се гонѣха сѣнки, сплитаха се тъмни и кървави кржгове.

Дѣдо Искренъ поляка се приближи до огъня и седна на обичното си мѣсто. Азъ сжщо приседнахъ — прострѣхъ ржка да се поогрѣя.

— Буря се кани . . . Ще заплаче пакъ Пиринътъ — отрони и потъна въ мисль. Несъзнателно изкара малка глинена чибучка, по която неука ржка бѣ вѣзала листа на джбъ. Натѣпка тютюнъ, взе въгленъ, запали и пое дълбоко. Пустна голѣмо кълбо димъ и пакъ пое. Бѣлото облаче се издигна, сплете сребренъ прѣстенъ и се изгуби. По старото лице се четѣше размисль. Челото браздѣше дълбока бръчка. Падаха снѣжнитѣ му власи на кичури въ безреда. Вжситѣ, рошави, исто планински гребенъ — врѣмето бѣше сжщо оскрѣжило. Очитѣ, голѣми и замрѣжени, се взираха въ червенитѣ пламъци и дирѣха отлетѣла младостъ, искаха да доловятъ спомена за минали дни . . .

Въ гората се бѣше родилъ дѣдо Искренъ и израсалъ подъ сѣнката на балкана. Приспивалъ го е борътъ съ гальовната си пѣсенъ, училъ го е на младостъ Пиринътъ, когато буря размаха крилѣ, да обича мжжество и свобода. За това и сега, щомъ застенѣха върхари, настрѣхнѣше

гората готова за брань, трепваше сърцето на стареца, блъсваше искра въ замъгленъ погледъ. Вслушваше се въ дивия ревъ на бурята и паръше въ душата му радостта и мжката по миналъ и сегашенъ день.

Вѣтърътъ съсъ стръвъ се втурна въ куминя и разгони езицитѣ на пламъка. Пръхнаха искри — огненъ дъждъ. Вратата изпръщя подъ мощния напоръ. Браздата по челото на стареца стана по дълбока, а въ очитѣ му трепна пламъче.

— Слушашъ ли? — врѣхлетя змеягъ . . .

Тихъ звънъ прѣмина, като че ли невидима ржка докосна рѣси отъ стъклени игли. Вѣтърътъ яхналъ вранъ жребець се провикна високо и отнесе надалече своята жалба. Чемеръ обгърна поля и чукари, изтръпна лѣсътъ, смълча се, за да отгатне зла полнчба. Таинствена птица **размаха** крилѣ, звънна боровиятъ листъ. Раздаде се трѣсъкъ — многохилиадно воинство налетя въ кървава свада. Сплитаха се бранни викове, ломѣха се оржкия, цвилѣха коне изгубили стоманени всадници . . . Халата лудуваше. Размахваше тризжба опашка що коси и повала дърво и камъкъ, мѣташе се — юди подѣтели самодивски танецъ. Брулѣше клони и падаха борики като ржкойки подъ сърпъ на сржченъ уракчия. Стенѣха прѣкършени дървета, играеше дивиятъ смѣхъ на хиляди бѣсове. Плачеше гората — плачъ на безброй мъртавци . . .

— Ехъ, синко, — подкачи старецътъ — тжгува сега гората, плаче Пиринътъ, а нѣкога друга бѣше пѣсенъта му, пѣсенъ на радостъ и воля . . .

Отдавна бѣше. Много години на тегло и мжка изминаха отъ тогава. Дѣте бѣхъ още, въ пепелъта се търкаляхъ и ме галѣше майка съ лѣскова пръчка. А пакъ го спомнямъ, като сънъ, хубавъ сънъ — шумѣше балканътъ, редѣше пѣсенъ за стари врѣмена . . . Польхне вѣтрець, исто крило на чучулига, люшне стройни върше, зашъпнатъ зелени игли. Вслушатъ се усонтѣ и сами засвириятъ, като че ли войвода надува хайдушки рогъ и събира вѣрна дружина. Повтори ехото юнашки зовъ, доловятъ го отсрѣщни долища и жбери. Играятъ си, прѣхвѣрлятъ го едни на други, като царски синове златна ябълка. Звъни цѣлиятъ балканъ, рѣмоли. Бавно ечи пѣсенъта му, растѣ, шири се, далече, високо . . . Слушашъ, слушашъ и така леко стане на сърцето, тихо и хубаво. Весело ти е. Виждашъ, че си младъ и силенъ, чини ти се, че имашъ крилѣ и ще литнешъ къмъ незнайни краища . . . Ехъ, синко, пѣеше нѣкога Пиринътъ . . .

Пѣеше Пиринътъ . . . Вѣрвай стара глава шо ти дума, младъ си още; а имаше защо да се радва и шуми планината. Други бѣха тогава хората. Не можеха да търпятъ на силна ржка тежко звено, знаеха да се борятъ за езикъ и вѣра. Пълна бѣше гората съ отборъ юнаци — бѣгаше тамъ и младо и старо. Почиваха подъ буково листо, развѣваха свиленъ байракъ и шетаха отъ друмъ на друмъ да бранятъ сиромашка челядъ. Нарамили пушки — свидна изгора за млади и сетня утѣха за стари — гората имъ бѣше и татко и майка. Гледаше ги балканътъ, радваше имъ се. Научиха се дѣцата му да разбиратъ това, което отъ години имъ

шепне — да обичатъ смъртъ за родъ и воля . . . И навѣсилъ чело, ечеше Пиринтъ, пѣеше имъ пѣсенъ, както майка пѣе на любима рожба . . .

Буря кърши клонове . . .

— Ехъ, синко, нѣма го вече ни Страхилъ страшенъ хайдутинъ, що въ пѣсенъ за него се пѣе, ни Чавдаръ — царъ на Пирина, ни Лалушъ Байрактаръ. Нѣма ги тия, що знаеха на воля да живѣятъ и на воля да умиратъ . . . Сега младитѣ забравиха думитѣ на балкана, какво шуми и нарежда, а знаятъ само за женска пола да мислятъ, съ дребни грижи да живѣятъ. Страхъ ги е башино огнище да напустнатъ, зло да ги не срѣщне . . . Ехъ, отидоха си хайдушки години . . .

Развиеше ли листо бѣлоствола бука, наметнѣше ли планината нова прѣмяна, като невѣста свилена кошуля, развѣваше прѣпорецъ старъ байрактаръ и собираше вѣрна дружина — да почнатъ познатъ занаятъ. И всѣки, що обичаше свобода и пѣсенъ, бѣгаше въ гората. Прѣхвърлили прѣзъ рамо тежккъ ямурлукъ, прѣпасали сабя, единичка другарка що изневѣра не знае, бѣха волни, като вихъръ. Вчера ги видѣли на самодивски изворъ, днесъ почиватъ на Елинъ върхъ. Шетаха до сетѣнъ листъ по пжтъ и кръстопжтъ, отъ върхъ на върхъ — не ги спираше ни дъждъ, ни буря. Само балкантъ си спомня за тѣхъ, когато буря кърши клонове, тжгува и нарежда жалба за хайдушки години . . .

Мракътъ простираше гарвановото си крило. Кандилцето мъждѣше, като далеченъ огънь въ нощта. Боровитѣ вѣйки бѣха догоряли и, обжегнати отъ знойната ласка на огъня, приличаха на излѣни отъ червена мѣдъ. Тѣ горѣха съ чудни цвѣтове, аленѣха и се разпадаха на кжсове злато. Жаравата багрѣше лицата ни съ румена на разжарено желѣзо. Гонѣха се тъмни и кървави кръгове . . .

Навѣнъ бурята повалеше клонове. Берѣше богата жътва . . . Довляха се бранни викове — зовъ на устремени ратници, трѣскъ на прѣчупени копия. Съскаше, като че ли кръшния смѣхъ на рой самодиви, разиграли сури елени, юздитѣ имъ усойници, самодиви що ломятъ върше на млади борики, за да виятъ вѣнецъ на побратима Марко юнакъ . . . То бѣше и ужасъ и красота. Плачеше Пиринтъ — плачъ на хиляди мъртавици..

Дѣдо Искренъ дигна глава и скръбно продължи:

— Та думамъ ти, други бѣха тогава хората, знаеха да се борятъ за родъ и вѣра, не можеха да носятъ на силна ржка тежко звено. А сега слушашъ ли, слушашъ ли, синко, какъ плаче Пиринтъ? Вижъ какъ борикиятъ стенатъ, кършатъ ржцѣ бѣлостволи буки, жали гората за юнашки години. Вие, младитѣ, забравихте що учи балкантъ, погазихте съ кракъ онова, що бѣше свето на бащи и дѣди . . . Чуй какъ плаче Пиринтъ . . .

Горѣше погледътъ на стареца, челото му бѣше разорана цѣлина. Хласна отбруленъ клонъ прозореца и съсъ звѣнъ се разсипа строршено стъкло . . .

— Ухъ, не видяло се . . .

Пиринтъ плаче . . .

ЕДНА СРЪЩА СЪ ВАЗОВЪ

Въ първитѣ години на юношеството си четохъ съ голѣмо увлечение творенията на Вазова и най-силно впечатление ми направи Подъ Иггто. Геронтѣ на романа се рисуваха въ моето въображение като величави фигури изъ недалечното минало. Прѣдставлявахъ си азъ поета: здравъ и едъръ старецъ съ твърда походка; строгъ погледъ и внушителенъ гласъ.

И случайно ми се удаде да се запозная съ него въ дома на г. С. С. Бобчевъ. Това бѣ прѣзъ 1907 г., когато служихъ въ школата за запасни подпоручици. Единъ недѣленъ день отидохъ при г. С. С. Бобчевъ съ намѣрение да поискамъ скроменъ хонораръ за поемата си „Старинна Легенда“, напечатана въ „Българска Сбирка“. Въведохъ ме въ работния кабинетъ на г. Бобчева, който любезно ме прѣдстави на госта си — Вазова. Азъ се смутихъ, сложихъ се на първия столъ, който ми попадна и забравихъ за какво съмъ дошълъ.

Г-нъ Бобчевъ ме извади изъ стѣснителното положение, — попита ме какъ върви службата. Безъ да мисля въ момента, казахъ, че е доста тежка, което почти всѣки войникъ механически казва въ подобни случаи. Бобчевъ се усмихна, а Вазовъ проговори съ тихъ и равенъ гласъ: „Тежка е, но трѣбва да се изпълни дълга къмъ родината“.

Слѣдъ това, разговора се водѣше отъ двамината стари дѣйци. Азъ добихъ повече смѣлостъ и почнахъ да наблюдавамъ Вазова, като продължавахъ да пазя мълчание. Той говорѣше много тихо, съ мекъ тембъръ и съ едва уловима свѣнливостъ. И неволно прѣдъ менъ изпъкна другъ образъ, по симпатиченъ отъ първия, — образътъ на мечтателна и непокварена натура съ примитивна идеология. И менъ, като-чели ми стана ясна оная синовна любовъ, която Вазовъ питае къмъ природата. Тѣй тихъ и съ такава кротостъ, той е търсилъ утѣха всрѣдъ роднитѣ красиви кътчета, когато, уязвенъ отъ нашитѣ груби нрави, е искалъ да се отдаде на самотни съзерцания . . .

Излѣзохъ отъ дома на г. Бобчева, безъ хонораръ — за него и дума не стана — но се чувствавахъ щастливъ, че можахъ да видя по-отблизо мастития поетъ.

ДВѢ СЪРДЦА

СТРАНИЦА ИЗЪ МОЯ ДНЕВНИКЪ ПРѢЗЪ ВОЙНАТА

Генералъ фонъ Галвицъ — наскоро назначенъ за командующъ XI Армия — една нощъ пристигна въ Лѣсковецъ на Морава. Всички любопитствувахме да видимъ прославения въ Русия градоборецъ, но той нито веднъжъ не се яви на улицата. Дали си почива въ удобното жилище, или работи — не знамъ, но неговото идване донесе нѣкаква неспираща електрическа струя. Тежкитѣ обозни коли на германцитѣ денонощно гърмятъ по неравнитѣ калдаръми. Чували и сандъци живо се товарятъ и дългитѣ кервани неспирно потъватъ въ мъглата на югъ.

Армията бѣ напръднала дълбоко въ Македония, нуждата отъ материали растѣше всѣки день, ставаше критическа даже, а подвозътъ се извършваше съ обозни коли по непроходимо кални пжтища: сърбитѣ бѣха разрушили всички ж. п. мостове на Морава. Огромнитѣ желѣзни конструкции се подаваха изъ мжтнитѣ вълни, като скелети на допотопни чудовища. Наши и нѣмски пионери набиватъ пилоти и бързатъ да хвърлятъ релси надъ зиналитѣ пропасти. И нощемъ работата не стихва: грамадни, карбитни лампи горятъ надъ изнемошћлитѣ сопьори. — Какви дълги усилия еднитѣ употребяватъ да поправятъ онова, което другитѣ сж разрушили въ единъ мигъ! А може би сегашнитѣ, въ сжщо такъвъ мигъ ще пратятъ въ пропастьта своя мжчителенъ трудъ, доволни, че онѣзи трѣбва да почнатъ пакъ отначало . . . Единъ невидимъ Мефистофель стои надъ насъ, скръстилъ ржцѣ, и се смѣе съ хрипливъ сатанински смѣхъ.

Една ранна утринъ трѣбваше да замина за Враня. Пакъ вали. Дребенъ дъждъ и снѣгъ — едва зародени снѣжинки, сѣкашъ сронени отъ зла ржка, още не успѣли да разцѣфнатъ — снѣгъ, който само мокри лицето, безъ да успокоява съ красотата на леденитѣ звѣздички.

Коньтъ лети, копитата плѣскаатъ въ рѣдката калъ. Настигамъ муниционна колона, картечна рота, аеропланно отдѣление, единични войници... Единъ флегматично държи лулата си, другъ мисли нѣщо тжжно или дрѣме на колата, трети разговарятъ, смѣятъ се. Но всички вѣрватъ твърдо, всѣки носи въ себе си една мъничка цѣль, едно пѣсьчно зърно, къмъ върха, гдѣто градятъ пирамиди . . .

При село Гърделица шосето навлиза въ тѣсно дефиле. Спокойната Морава тукъ е бързоструйна и мжтна. Брѣговетѣ се вишатъ почти отвѣсни. Зжбести скали страхотно гледатъ долу, сѣкашъ всѣки мигъ замислятъ да скочатъ въ пропастьта. Грамадни канари, нѣкога отронени отъ настрѣхналитѣ гребени, заприщятъ тѣсното корито: вълнитѣ сърдито ги блѣскаатъ, навдигатъ се, рошатъ пѣнести гриви и реватъ, като зли рѣчни божества. Жалъкъ и нечистъ, пжтьтъ пълзи по склона и плахо се притиска до планината, а тя — горда въ своето есенно злато — гнуси се, прибира се въ себе си, недружелюбна и стрѣмна, съ тайно желание да го изтласка въ бездната.

Занемарено прѣди войната, сега изровено отъ тежкитѣ обози — шосето лжкатуши, като тинеста рѣка, понесла двѣ неспирни живи редици: едната струи на югъ, другата се връща нагорѣ. Прѣдъ градчето Владишки ханъ, посрѣдъ пжтя заядливо се издига стрѣменъ ридъ и пжтя поема стрѣмнината съвсѣмъ направо. Това мѣсто е ужаса на обозитѣ. Тамъ всѣкога има шумъ и движение, сѣкашъ отвѣдъ баиря е самата позиция.

Струята на обозитѣ бѣ спрѣла. Каруцаритѣ се раздвижили, под-офицеритѣ крѣщятъ, войничитѣ съ мжка прѣстжпчатъ: ботушитѣ имъ до горнищата затѣватъ въ лѣпкатава калъ.

Тежкитѣ германски каруци, оковани въ желѣзо, натѣпкани съ про-виантъ и снаряди, затѣватъ до главинитѣ и оставатъ неподвижни, като чели дяволски ржѣ ги приковаватъ къмъ земята.

Началникътъ на колоната — младъ пруски офицеръ — обѣрна коня си и, застаналъ посрѣдъ пжтя, даде заповѣдъ намрѣшенъ и твѣрдъ. — Отъ три-четири послѣдущи каруци бързо откачатъ конетѣ и ги зарѣгатъ въ пѣрвата кола. Образуваха редица отъ 7—8 чифта. Всѣки обозенъ е застаналъ до своитѣ коне, затѣкналъ въ ботуша си жилавъ камшикъ.

Подофицерътъ даде знакъ за трѣгване. Каруцаритѣ викнаха въ единъ гласъ. Нѣколко камшици плѣснаха едноврѣменно. Конетѣ буйно дрѣпнаха, тежкия фургонъ се заклати и спрѣ.

— Дни—дни—дни!

Гледката почна да се оживѣва. Едритѣ животни изпѣватъ своитѣ чудовищни мускули. Хамутитѣ прѣщятъ, сѣкашъ ей сега ще се скжсатъ като книжни ленти, а фурконътъ само се поклатва, като че дваждъ по-голъма сила го тегли назадъ.

Нѣколко минути минаватъ въ безплодни усилия. Обозната броеница става все по-дълга назадъ — колонитѣ се настигаха.

— Трѣбва да теглятъ! извика младиятъ лейтанантъ и гнѣвно шибна съ нагайката.

— Vorwärtz!

Вдигна се страшенъ шумъ. Всички крѣскаатъ. Камшицитѣ плющятъ безспирно. Конетѣ изглеждатъ оплашени — напѣватъ се безплодно, ска-

чатъ, въртятъ глави. Най-послѣ пяна се появи на мордитѣ имъ. Буйнитѣ, едри, чудовишни, силни коне изглеждаха жалки и безпомощни. Но тѣ не можахъ да убѣдятъ господаритѣ си въ своето искрено желание да теглятъ. Жилени отъ камшицитѣ, тѣ тѣпчеха на мѣсто и най-послѣ покорни сближиха глави, сѣкашъ молѣха милость.

— Невъзможно! — мислѣхъ си азъ. — И защо е тази груба, безполезна настойчивость! Трѣбваше по-рано пжтя да поправятъ . . .

— Verfluchte Tiere! изрева той, спусна се и съ все сила удари първия конь по главата. Животното размаха глава, понечи да се изправи на заднитѣ си нозѣ, но единъ вторъ ударъ, послѣ трети, го смириха.

Домжчиѣ ми за нещастнитѣ животни. Искаше ми се да пошушна на подпоручика, че трѣбва да се свали частъ отъ товара, че това е безполезна и мжчителна настойчивость . . .

Германцитѣ изглеждаха ядосани, но самоувѣрени. Проклятието на началника развърза инстинкта имъ. — Кочияштѣтъ твърдо седи на капрата. Единъ хваща поводитѣ на първия чифтѣ и потегля. Останалитѣ крѣсватъ въ хорѣ. Камшицитѣ плочятъ, като рой зли оси. Даже отъ другитѣ каруци бѣха дошли любители да шибатъ! Боятъ продължи непрѣкъснато нѣколко минути съ жестока настойчивость. Упоритостъта на конетѣ, тѣхната безпомощность и умора — бѣха имъ чужди. Войницитѣ само знаеха, че конетѣ трѣбва да теглятъ.

Едно свръхнапрѣжение и колата се понася нагорѣ. Виковетѣ се усилватъ, смѣсени съ радостни звуци и смѣхъ. Камшицитѣ не смлѣкватъ нито мигъ. Слѣдъ 3—4 минути фургонътъ спрѣ на билото. Запѣнени и прѣхтещи, конетѣ се връщаха да закачатъ слѣдния фургонъ.

Младиятъ лейтнантъ бѣ запалилъ пура. На лицето му не се четѣше нищо освѣнъ студена самоувѣреность и воля.

Въ наниза отъ голѣми германски фургонни, като ирония се мѣрна една наша каруца, запрѣгната съ двѣ дребни кончета.

Обозниятъ важно извика „дии!“ и надъ пусталитѣ коне завъртѣ камшикъ отъ плетени сиджимки. Бѣднитѣ животни се напрѣгнаха, потеглиха малко, спрѣха, пакъ трѣгнаха . . . Главинитѣ затѣваха въ калъта, конетѣ комично изопнаха шиитѣ си, напѣнаха се и спрѣха.

Раздаде се веселъ смѣхъ. Нѣмцитѣ поискаха да изхвърлятъ жалката каруца, която не заслужава да ги бави, но азъ се намѣсихъ и даже помолехъ да дадатъ чифтѣ коне да я изтеглимъ.

Нѣмецътъ наду мазнитѣ си устни, направи комична гримаса на снизходително прѣнебрѣжение и поклати глава въ знакъ на отказъ.

Стана ми обидно не само заради неучтивостъта. Стана ми обидно за кончетата, за дрипавия обозенъ, за жалката каручка . . . за нашата бѣдна, бѣдна България.

Новъ смѣхъ отвлече мислитѣ ми. — Обозниятъ бѣ слѣзъл и завърлилъ камшика въ колата. Здравно прилѣпилъ рамо до талигата, той

тикаше съ все сила. Жилитѣ на изпечения му вратѣ бѣха се надули, като върви.

— Хайде! изкомандва той.

Кончетата се напънаха не по-малко отъ господаря си, повървѣха нѣколко крачки и почнаха да спиратѣ.

— Хайде, Сивчо! още малко! Ха-ха! окуражаваше ги опълченецътѣ. И кончетата го разбираха, напръгаха послѣдни сили и задъхани крачеха напредѣ. Най-послѣ спрѣха. Извърщайки глава, тѣхнитѣ умни очи търсѣха очитѣ на господаря имѣ.

Къмъ колата пристѣпиха двама германци отъ обоза. Казаха нѣщо на селяка съ грубѣ наставнически тонѣ, засмѣха се и почнаха да шибатѣ кончетата немилостиво. Но нашиятѣ тичешкомѣ отиде при тѣхѣ, блъсна имѣ камшицитѣ:

— Е-ей, защо биешѣ? Не видишѣ ли, че не могатѣ! Нека си починатѣ малко . . .

И отивайки пакѣ да тика, измърмора:

— И азѣ знамѣ да бия, ама ела помагай, ако си човѣкъ!

Кончетата бѣха прѣуморени, а колата здраво затѣна.

Обозниятѣ настигна двама германци и почна да имѣ прави широки знаци:

— Камарадѣ, камарадѣ, айди да помогнете малко!

И той правѣше знакѣ съ рамото си. Но онѣзи му се изсмѣха и отминаха.

Нещастната каруца бѣ отстранена въ единѣ край на пѣтя. Тежкитѣ сивозелени фургощи пакѣ запъплаха нагорѣ. И никой вече не ѣ обръщаше внимание — тя бѣ осмѣна и забравена.

Моитѣ очи се налѣха съ сълзи.

ИВАНУ ВАЗОВУ

Изъ дебритѣ на Сопоть — на било боръ възправенъ,
издигналъ снаженъ стволъ, съ върхъ стигналъ небеса!
А погледа му гордо къмъ далнини отпавенъ,
се рѣе вдъхновенъ; нашепва словеса:
на Дунава сребристъ, на Черното море,
и на Пирина скжпи. . . Къмъ Люботрънъ се взрѣ,
на Руй съ тжга поглежда, на Витоша ромѳни —
изпраща имъ привѣтъ и кима имъ съсь клони.

Какво имъ шепне борътъ? — Какви завѣтни, думи
мълви въвъ късенъ часъ? Къмъ що ли ги зове? . . .
Той, може би, е зѣрналъ отъ горѣ нови друми,
илъ чулнъ обѣтованъ на родни брѣгове!
И мигъ слѣдъ мигъ слѣдя азъ потайния му знакъ:
и вирамъ се съсь трепетъ — на тамъ се вглеждамъ пакъ. . .
Но той е тѣй високо, че шеметъ ме обзема: —
проломи и чукари дѣлятъ ни — и пжтъ нѣма!

И други, като мене, къмъ борътъ сж поели.
И може би, че пжтъ тамъ не ще се вѣстне намъ!
Но туй, що той нашепва на роднитѣ прѣдѣли —
възражда ни гърдитѣ, облѣхнати съсь пламъ.
А мощната му рѣчь, на първи вождъ призванъ,
ни сочи вдъхновенъ отъ Бога пжтъ избранъ:
и петдесетъ години отъ тамъ зове ни смѣло —
щастливецъ-властелинъ на своито сѣино дѣло!

ИВАНЪ ВАЗОВЪ

ПРОФИЛЪ

Нѣкога, когато вече побѣлѣете, седналъ прѣдъ горящата камина, съ подпрѣна на ржка глава, и се загледате въ пламъцитѣ, унесенъ въ миналото на своята страна, вамъ ще се поиска да си спомните за великитѣ подвизи на нѣкогашнитѣ дни и да прѣживѣете отново всичкия трепетъ и магичния ентузиазъмъ, който люля прѣзъ днитѣ на велики побѣди цѣлия народъ.

Тогава вие ще вземете въ ржка стиховетѣ на Вазовъ, ще разтворите пожълтѣлата вече книга съсъ солидна подвързия и ще потѣните въ скжпи спомени — — —

Прѣдъ вашата паметъ ще възстане Шипка съсъ снѣжни вихрушки, която три дни вече защишаватъ шепа опълченци — какъвъ безподобенъ героизъмъ! Слѣдъ нея иде нова картина: срѣдъ дѣждъ, студове се очъртава Сливница — колко много геройство и тука . . . Ето Лозенградъ, Одринъ, Люле-Бургасъ — народътъ-воинство разрушава цѣла една империя! Ето македонскитѣ полета: нашитѣ войници възлизатъ по Пиринъ, мечтанъ дълго като блѣнъ, българскитѣ флагъ се развѣва и въ старата столица на Самуила — колко много слава и трепетна радостъ!

Вие все повече и повече се увличате — толкова много родна слава е отразена въ тая книга! Съ малко повече въодушевление; съ малко повече синовна наивностъ, но съ една голѣма любовъ въ сърдцето и съ една дълбока искреностъ авторътъ, обрадванъ като дѣте, описва рисковано и шеметно издигналата се наша малка родина.

Стихътъ не е моденъ, но той е соченъ, картиненъ и въ него трепти една душа, която като нѣженъ листъ трепне отъ най-слабо полъхване.

Че той винаги е разбиралъ призиванието си на поетъ, като на ехо на народнитѣ радости и скърби и заради това, когато четете послѣдователно неговитѣ стихотворения, сѣкашъ прѣживѣвате отново историята на българския народъ съ всичкитѣ му тегла, възторзи и подеми.

Нѣма етапъ, нѣма важно събитие, нѣма интересно явление отъ живота на България, което не е намѣрило отзвукъ въ стиховетѣ на Вазовъ, който всецѣло и нераздѣлно е живѣлъ и живѣе съ народния копнежъ и народнитѣ идеали. Това е една голѣма любовъ, разпрѣсната въ много-

бройни перли, прѣз които винаги спектърът се отразява съ тритѣ цвѣта на българския народен триколюръ.

Поетът е бил винаги вѣренъ синъ на своята родина; въ неговото сърдце винаги е горѣлъ пламъкът на най-чистата и свята любовь: И въ дни на възслава и въ дни на разочарование и тѣга; когато бѣ робиня и блачѣше позорния хомотъ и когато забрави робството:

Обичамъ те и днесъ, кога забрави
Задачи свѣтли и уроци зли,
На жажди бѣсни, диви крамоли
Да станешъ поприще се ти остави;

Когато въ твойта почва сѣмена
Ужасни падатъ — за ужасна жѣтва,
И пѣкленъ духъ къмъ лошъ те край упѣтва,
Обезвѣрена въ всички знамена;

Кога си жедна да чуйшъ бодъръ зовъ,
О майко бѣдна, майко безпокойна,
И по-вече отъ всѣвга си достойна
За плачъ, за порицанье и любовь!

Любовта къмъ родината у Вазовитѣ пѣсни е ядката на неговото творчество; тя е светая-светихъ, изъ която сж се излѣли най-страстнитѣ молитви и най-величавитѣ химни на поета. Ако, както дявола на Максимъ Горки, извадимъ изъ сърдцето на Вазова любовта му къмъ България — то ще остане праздно — и ще угасне елеятъ, който гори въ свещения огънь на любовта му къмъ родината.

Поетът винаги е билъ единъ фокусъ на народнитѣ идеали и стремежи. Никой не е отразилъ тѣй добръ и тѣй вѣрно народнитѣ чувства и желаня, както Вазовъ; никой не е билъ, като него, такова вѣрно ехо на народната радостъ и на народната болка. И това е цѣлиятъ животъ на поета.

Единъ дълъгъ пѣтъ, въ който сж прѣживѣни много успѣхи и сж прѣтърпѣни много корабокрушения, — и всичко това е оставило своитѣ слѣди дълбоко въ неговата душа. Въ единъ упойтеленъ миньоренъ тонъ звучи едно отъ послѣднитѣ му стихотворения — „Глѣбинитѣ“, — което символизира въ художествени образи катастрофитѣ въ душата на поета:

На морето тъмно въ глѣбинитѣ
Много кораби лежатъ незнайни,
На душа ми въ безднитѣ потайни —
Рой надежди, блѣнове разбити.

Никой погледъ нѣма да проникне
До останкитѣ имъ потопени,
Само пѣсень нѣвга поизбликне
Изъ тѣзъ тѣмни бездни и застене.

Една тжна изповѣдь на измжчено сѣрдце звучи въ тия стихове; една тиха тѣга изъ опечалена душа, пълна до сега съсъ свѣтла любовъ, която на всѣкѣждѣ го караше да чувства България, както дори нѣкога изъ разкошнитѣ долини на Италия, сръдѣ неранзовитѣ градини, кѣдѣто той така наивно въздѣхваше за родината:

„Ето раятъ!“ съ възхищенье
Русий англичанинъ рече.
Азъ погледнахъ го спокойно:
„Мистеръ, раятъ знамъ го вече“.

И спомнѣхъ си за Балкана,
За прѣкрасната родина
И въздѣхнахъ си за нашта
Чудна розова долина!

— — —
Нѣкога, въ първото си стихотворение „Борѣтъ“, което направи извѣстно името му още прѣзъ турското робство, поетѣтъ ни даде пълната картина на своя мощенъ талантъ, който прѣдстоеше да се развие.

Тоя мощенъ, величавъ борѣ, издигналъ великански стволъ, забилъ върхари въ облацитѣ; като вѣковенъ кедъръ, разпъналъ клони, потъналъ въ свещени тайни и мечти; въ неспирна борба съ бури и хали, свидѣтель на дългъ редъ събития, — винаги е символизиравъ за мене величието и мощта на народния поетъ.

И подъ сѣнката на тоя величавъ борѣ изникна не една издѣнка на голѣмия колосъ, отрасна и разцѣфна не единъ цвѣтъ. Защото Вазовитѣ стихове иматъ, особно въ миналото, най-силно влияние върху редица поколения. Неговиятъ стихъ, звученъ, картиненъ и достѣпенъ, е далъ на всички почти наши поети първитѣ уроци по стихотворство. Много отъ неговитѣ стихотворения, които първи сж заучвани още на ученическата скамейка отъ българската младежъ и декламирани съ всичката жаръ на юношеската душа, мѣрятъ своята популярностъ само съ пѣснитѣ на Богѣвъвъ, а нѣкои ги и заминаватъ.

Чуждъ на модернитѣ вѣненя въ искусството и въ живота, Вазовъ остана вѣренъ на своитѣ разбирания, като народенъ поетъ, разбранъ и понравенъ на народа. Като такъвъ той остана най-добрия и самобитенъ поетъ на родината и на природата.

И, дѣйствително, никои другъ нашъ поетъ не е възпѣлъ българската природа, както Вазовъ: съ всичката нейна красота и съ всичката ѝ простота — жива, плѣнителна и упояваща съсъ своитѣ прѣлѣсти. „Поля и Гори“, „Великата Рилска пустиня“, „Въ царството на самодивитѣ“ — това сж вдъхновени платна, напастени съсъ сочни тонове и краски отъ четката на голѣмъ художникъ на природата, който ги е възсѣздавалъ съ искрено вдъхновение, съ душа влюбена до пантеизъмъ въ нея.

Великолѣпнето на природата е изразено у Вазова съ една плѣнителна простота и очарование; всѣка линия у него дѣйства поразително, диша животъ и подкупва съсъ своята естественостъ и свѣжестъ. Вазовиятъ живъ картиненъ стихъ е незамѣнимъ при начина, по който той описва природата:

Съмнѣ се. И тази нощъ прѣкарахъ въвъ нейнитѣ
Обятия раскошни
И спяхъ, и на Искъръ слушахъ царолейнитѣ
Мелодии нощни.

Съмнѣ се. Екнали на жаби, на птицитѣ
Звънливитѣ орди;
Закършилъ гласъ славей, въздуха орлицитѣ
Зацѣпили горди.

Усмивватъ се зѣбери, урви и връхове —
Отъ слънце огрѣни;
Прозорецъ пропуска планинскитѣ дѣхове
Съ животъ напоени.

И влазятъ при мене заритѣ, свободата
И горското утро, —
Подавамъ глава и здрависвамъ природата:
„Добрутро! Добрутро!“

Въ стиховетѣ на Вазова природата плѣнява такава, каквато си е тя въ дѣйствителностъ: небето не е „безумносно“, нито просторътъ е „странносно“, нито пъкъ дърветата сж „блудници“ — въ неговитѣ стихове всичко взема реаленъ видъ и плѣни съ естествения си чаръ и отъ тѣхъ диша онова здраво чувство, което лѣха отъ българската природа, която опича бронзовитѣ лица и кали желѣзнитѣ духове въ чадата на труда, които цѣли дни съ орало въ ржка порятъ гиздавата ѝ снага или жѣнатъ плода на благодатното сѣме, хвърлено въ недрата ѝ — тия сжшитѣ български чада, които, вскърмили въ кръвта си сюблимнитѣ чувства на поета къмъ родината, разшириха българскитѣ граници до Бѣло Море, до „Св. Георги“ и до Охридъ . . .

Природата за Вазовъ е неизчерпаемъ източникъ на дивни вдъхновения; тя прѣсъздава и облагородява неговата душа; въ нея поетътъ чете грандиозната поема отъ Бога. Дивна е гледката, която се открива, кога отмахнете завѣсата и прѣдъ васъ се открие галерия отъ най-разнообразни картини изъ природата. Природата въвъ всѣки свой кжтъ е красива и плѣнителна, стига да можемъ да откриваме хубавото и красивото въ нея. И Вазовъ е напълно искренъ, когато говори за възхищението си отъ нея; сѣкашъ съ ржка на сърдцето поетътъ е изрекълъ тия пълни съ такава искрена простота редове:

Не, има, брате мили, поезия висока
И въ чудната природа; да тя е тамъ навредъ;
Въ гората и въ полето, въ мълвата на потока,
И въ пиленцето пойно, и въ благовонний цвѣтъ;
Въвъ облацитѣ леки, въ летежа на орлитѣ,
Въвъ блѣскътъ на лазура, и въ тия планини
Грамади изполински, творенья страховити,
Издигнати до Бога, вцѣврѣстени вълни . . .

Поразенъ, сѣкашъ, отъ грандиозността и величието на природата, поетътъ изпада въ пантеистиченъ екстазъ.

— — —

Вазовъ е единъ поетически лабиринтъ съ многобройни галерии. Неговата дѣйностъ е тъй разнолика, както е разноликъ и животътъ. И съ малко мѣсто, както азъ тука, не може да се охарактеризира неговата голѣма литературна дѣйностъ. Вазовъ е най-плодовитиятъ отъ българскитѣ писатели. Единствениятъ, който има писателството, като професия и живѣе отъ неговитѣ плодове, колкото и оскѣдно да възнаграждава то у насъ, кждѣто за литература не само не се дава ни петѣкъ, но само се търси сгоденъ случай, когато нѣкой благочестивъ „читателъ“, който до тогава може би е билъ добъръ домакинъ у дома си, но лошъ познавачъ на хубавото, да извади нѣкакви фиктивни полици, шкантирани въ европейскитѣ литератури, на което го е подсѣнилъ неговия спекулативенъ умъ, и да държи отговоренъ за тѣхъ българския писател . . .

Не едно подобно недоразумѣние, което у насъ се нарича „модеренъ вкусъ“, е хвъргало обиди и върху народния поетъ, за гдѣто той не пишелъ както се харесва на нѣкого, за гдѣто той не живѣялъ съсъ сегашното врѣме, а съсъ своето врѣме и за гдѣто, поради това, той чувствалъ съсъ своята душа, а не съ модерната европейска душа...

Чувствайки здраво своята самобитност, поетътъ не се повлия отъ ничии упрѣци и остана вѣренъ на себе и на народното чувство. Но и на упрѣцитѣ Вазовъ не е останалъ длъженъ; не еднажъ той е отправялъ ту ядовити сатири, ту духовити епиграми, ту братски съвѣти. Нѣкждѣ

язвителенъ, нѣкждѣ мждъръ, той винаги е улучвалъ цѣлѣта. И ако се прослѣди неговото творчество, ще се види, че сатирата е служила често на поета по неговия пжтъ. И менъ се струва, че за нашитѣ специални критици би била благодарна работа темата: Сатирата у Вазова . . .

Но повечето пжти той е билъ добъръ гражданинъ, който е поучавалъ въ любовь къмъ родното, къмъ българското, а не въ отрицание на своето:

Не въ свирѣпо отрицанье
Всичко въ родната страна,
Не въвъ робско подражанье,
Не въвъ чужди знамена —

Не въ туй идеалтъ твой е,
О стремителна младеж!
Той е славенъ, ала той е
Не въ ломене, а въ градежъ.

Вѣренъ на това свое вѣрую, поетътъ никога — и въ най-труднитѣ дни на своята родина — не е изгубвалъ присжтствието на духа и вѣрага въ нейната свѣтла бжднина. Той винаги е билъ съ нея — подъ робството, при свободата, по тържества, прѣзъ войнитѣ въ днитѣ на най-голѣмата родна слова и прѣзъ погромитѣ въ най-голѣмия народенъ трагизъмъ.

Особно се прояви Вазовъ прѣзъ войната. Той бѣше вѣренъ откликъ на народната радостъ при всѣки успѣхъ на българското войнство. Съ трепетъ и съсъ затаенъ дѣхъ той ведно съ народа слѣдѣше всѣка стжпка на нашия войникъ и му прашаше ободрителни слова. Два голѣми сборника стихове: „Пѣсни за Македония“ и „Подъ грѣма на побѣдитѣ“ побраха множеството стихове, съ които поетътъ възпѣ народътъ-войнство прѣзъ двѣтѣ войни.

Въ тѣхъ, както и въ другитѣ му пѣсни за родината, тупти едно любящо сърдце — тупти въ унисонъ съсъ сърдцето на цѣлия български народъ, който за моментъ видѣ въплотена своята вѣковна мечта и слѣдъ това прѣживѣ разпѣването ѝ на кръсть . . . А всичко това е изразено въ стиховетѣ на поета съ най-животрепѣщи чувства и съ оная сърдечностъ и топлота, съ която сж проповѣдвали апостолитѣ:

Още кръвь лѣй люта рана
Изъ гърдитѣ, Майко, твои,
О страдалице прѣзряна,
И отъ чужди и отъ свои!

„Зла, безумна, виновата!“
Общи сждъ гърми сурово —
Ти за менъ си чиста, свята,
Катъ распѣтие Христово!

Нека хулят злови върли
Повалената царица;
Да изсъхне тазъ дѣсница,
Възъ тебъ камъкъ ако хвърли!

Само Ботйовъ е любилъ съ такива съблнмни чувства своето отечество, когато то е било тжпкано отъ чужди и свои; само той му е посвещавалъ такива отиващи до себеотречение изповѣди и вдѣхновено е молитствалъ прѣдъ народния олтарь.

— — —

Една чародѣйка изъ „Царството на самодивитѣ“ е водила поета прѣзъ неговото творчество и е разпалвала въображението му.

И сега, на прѣклонъ години, побѣлѣлиятъ вече поетъ още не се е отчуждилъ отъ тая чародѣйка и тя често е негова гостенка въ скромната му квартира на ул. „Вълковичъ“, кждѣто не рѣдко днесъ отиватъ въ негово лице да привѣтстватъ националния духъ и националната гордостъ, едничкото, което ни остана неограбено.

Защото и до днесъ — ние нѣмаме други примѣръ, български писателъ при живѣ да е билъ тъй таченъ и обичанъ отъ цѣлия народъ, както Ив. Вазовъ.

А Вазовъ може спокойно да се обърне назадъ и съсъ задоволство да погледне на изминатия отъ себе пжтъ, защото въ него прѣзъ многобройнитѣ му извивки той съзира вече контуритѣ на оня величественъ паметникъ, който се издига въ негова честъ.

ПЪРВИ СНЪГЪ

Прилитатъ падатъ снѣжнитѣ звѣзди,
прилитатъ съ мислитѣ ми меланхолни
и чезнатъ въ бѣло чернитѣ брѣзди
на днитѣ ми самотни и неволни.

И неусѣтно ангелски псаломъ
въ душата скрѣбна струна отгласява
и смѣтна радость тѣмния ми домъ,
като камина ношемъ, озарява,

И суетата вдѣхновенъ Творецъ
въ чаровна приказка прѣобразява.
Не слиза ли съсъ снѣженъ, бѣлъ вѣнецъ
Христосъ, огрѣнъ отъ кръстната сислава?

Или това е твоя дѣтски сънь
за царството на снѣжната царица? ..
Прѣлитатъ снѣжнитѣ звѣзди навънъ,
звѣзди прилитатъ въ моята тъмница.

М. НЕВОЛИНЪ

СМЪРТЪТА НА БЕЗИМЕНИКА

СТРАНИЦИ ИЗЪ ДНЕВНИКА МИ

7 НОЕМВРИ 1915 г.

Събудихме се рано сутринта.

Земята бѣ покрита съ бѣлъ, дебелъ около една педя, плащъ. Цѣлото околно пространство бѣ тѣй еднообразно — мъчно можеше човѣкъ да се ориентира.

Не ни се удаде да опрѣдѣлимъ и позицията на противника, която вчера много добрѣ различавахме: тя се намираше на единъ скатъ южно отъ село Златаръ — едно отъ разклоненията на Жеговацъ планина. Дадохме заповѣдь на прислужниците да направятъ просѣка прѣзъ гѣстия шумакъ, за да не бждатъ закачени отъ снарядитѣ върховетѣ на горичката и съ това да бжде открито мѣстото на батареята.

Часътъ бѣ вече 10 — никакъвъ изтрѣлъ не се даваше отъ страна на противника, нито отъ насъ: гробна тишина царуваше, като че ли нѣмаше прѣдъ насъ неприятель.

Къмъ 11 часа прѣди пладне почнаха да се чуватъ пушечни изстрѣли. Нашата пѣхотна верига бѣ на около 30 крачки прѣдъ батареята.

Неприятелскитѣ пушечни изтрѣли се чуваха близо — на не повече отъ единъ километъръ разстояние.

Стрѣлбата ставаше все по-честа.

Къмъ 11½ часа прѣди пладне батареята откри огънь по неприятелската пѣхота; обади се и сръбската артилерия — тя почна своята прѣстрѣлка.

Снарядитѣ летѣха надъ насъ и падаха доста далечъ — ту отпрѣдъ, ту отзадъ, но не слѣдъ дълго почнаха да се прѣскаатъ на нѣколко крачки отъ орджията. Явно бѣше, че неприятельтъ бѣ открилъ батареята ни и се е пристрѣлялъ добрѣ.

Но, слѣдъ това, сръбската артилерия млъкна и се обаждаше само тогасъ, когато ние дадохме изтрѣли. Отдавна бѣ минало врѣмето за обѣдъ, но никому и на умъ не идваше да обѣдва. Слѣдъ всѣки изтрѣлъ прислужниците отъ орджията се скриваха въ окопитѣ, защото неприятелскитѣ снаряди падаха въ батареята.

Къмъ 3 часа вече ни се наложи отъ обстановката да откриемъ силенъ огънь. Четиритѣхъ орждия бързо почнаха да бълватъ урагани; едва се чуваха командуващитѣ гласове на орждеинитѣ командири, слѣдъ което слѣдваше адскиятъ гръмъ на орждията. Неприятелтъ почна да отговаря тоже съ урагани — снарядитѣ му зловѣщо пишѣха надъ батареята и изораха цѣлата околностъ.

Орждеиниятъ командиръ на III орджие — мл.-подофицеръ Вълчо Фъндѣковъ стоеше правъ задъ орждието и прѣдаваше съ гръмовенъ гласъ командитѣ; слѣдъ всѣки изтрѣлъ той подскочаше отъ радостъ и пускаше по нѣкоя шеговита дума по адресъ на сърбитѣ. Неприятелскитѣ гранати падаха близо около орждието, но младиятъ орждеенъ командиръ стоеше твърдо на мѣстото си.

Мѣрачътъ на орждието, мл. подофицеръ Слави Георгиевъ вече два-три пѣти му забѣлѣзва да се скрие въ ровчето, както бѣха направили другитѣ орждеини командири, но той не взема подъ внимание бѣлѣжката му.

Къмъ 3½ часа се почна наново вихровъ артилерийски двубой отъ двѣтѣ страни.

Азъ стояхъ задъ едно дърво и прѣдавахъ командитѣ на батареиния командиръ. Мѣстото около позицията приличаше на адъ — чуваха се само гърмежи и команди. И ето, въ врѣме на най-силния огънь, една неприятелска граната падна и се прѣсна точно между раклата и орждието. Храбриятъ орждеенъ командиръ Вълчо Фъндѣковъ падна на гърба си и остана неподвиженъ; тримата прислужници на раклата излѣзоха изъ окопитѣ и почнаха да бѣгатъ назадъ къмъ едно дебело дърво, — азъ ги спрѣхъ. Видѣхъ че и тримата бѣха ранени — единиятъ доста сериозно въ крака, и ги изпратихъ на прѣвѣрзочния пунктъ.

Огънътъ не прѣставаше. Вълчо Фъндѣковъ лѣжеше убитъ на мѣстото си тамъ, дѣто падна, неподвиженъ. Но и третото орджие млъкна, само другитѣ продължаваха стрѣлбата. Азъ прѣдавахъ командата: „По три, бързо!“ — I, II и IV орждия дадохъ изтрѣли, слѣдъ което чухъ гласъ:

— „По три, бързо, бе; по три, бързо — не чувате ли?“

Останахъ изненаданъ: това бѣ гласътъ на Вълчо Фъндѣковъ, който, лѣжейки неподвижно, продължаваше да прѣдава командата и викаше на прислужницитѣ да дадатъ изтрѣлъ, безъ да знае, може би, че отъ 6-тѣхъ прислужници на орждието му само двама бѣха останали.

Утихна огънътъ. Азъ веднага отидохъ до III орджие и извикахъ, двама войника да вдигнатъ храбриятъ орждеенъ командиръ.

Съ свършено строшена лѣва ржка, счупенъ въ бедрото дѣсенъ кракъ, раненъ въ корема, лѣжеше той и съ широко отворени очи ме гледаше.

— Раниха ме, господинъ подпоручикъ! — промълви той.

— Не се бой, казахъ му азъ — ти ще оздравѣешъ.

Като че ли въ отговоръ на думитѣ ми, той се усмихна съ ледена усмивка, — искаше, навѣрно, да каже, че се съмнява въ тѣхъ.

Изнесоха го, прѣвѣрзаха и го оставиха подъ единъ голѣмъ букъ, до като взематъ кола отъ селото, за да го отнесатъ назадъ.

Боятъ пакъ продължи и между гърма на снарядитѣ азъ чувахъ гласа на Фъндъковъ:

— Господинъ подпоручикъ, не ме оставяйте! . . .

— Не се бой, нѣма да те оставимъ, Фъндъковъ, ей сега ще дойде кола да те вземе! — Отговаряхъ му азъ.

Около 15 минути, до като дойдоха да го отнесатъ, той постоянно ме викаше и молѣше да не го оставимъ.

Отнесенъ въ болницата въ село Пожеранъ, слѣдъ единъ день, при ужасни болки отъ ранитѣ си, но въ пълно съзнание, той почина.

А разправяха ранени войници, които сж били заедно съ него въ болницата, какъ той, като прѣдчувствувалъ близкия си край, казвалъ:

— Скоро ще видите кръстъ съ надпись — „Тукъ почива храбриятъ войникъ отъ 8-а с. с. батарея, 6-и артилерийски полкъ, Вълчо Фъндъковъ, убитъ отъ сърбитѣ“.

Тѣй геройски напусна печалния свѣтъ вѣчно веселятъ и ютъ всички свои другари и началници обичанъ юноша Вълчо Фъндъковъ.

Само единъ дървенъ кръстъ надъ самотенъ гробъ край шосето при село Пожеранъ, съ скроменъ надпись отъ химически моливъ: „Тукъ почива мл.-подофицеръ отъ 8-а батарея, 6-и артилерийски полкъ Вълчо Д. Фъндъковъ, убитъ въ боя на 7 ноември 1915 година“ — показва вѣчното жилище на 22 годишния юноша съ хубавитѣ сини очи и мила усмивка.

Може би, мнозина странници ще минатъ край неговия гробъ; може би, нѣкои да въздъхнатъ за сждбата на клетия юноша — единъ отъ безименитѣ герои на опечалената родина, но никой не ще утѣши майчиното сърдце, никой не ще помилва бѣлитѣ коси, прибулени въ трауръ . . .

РЪЧЪ НА БАЧА КИРА ВЪ СРАЖЕНИЕТО ПРИ ДРЪНОВСКИЯ МЪНАСТИРЪ

СПОМЕНЪ

На 3 май 1876 година, въ понеделникъ, сражението бѣше въ голѣмъ разгаръ. Турцитѣ нападаха отъ всѣка страна и малкото турско топче, докарано отъ Търново, биеше по покривитѣ на мѣнастирскитѣ здания, чупѣше плочи и керемиди, но друга вреда не нанасаше.

Бачо Киро стоеше подъ знамето, което бѣше забито въ срѣдъ мѣнастирския дворъ. Куршумитѣ непрѣстанно бияха върху знамето и Бача Кира, а той, безстрашенъ, почна да говори на дружината:

„Братя!

„Ние сме обградени отвредъ съ турски войски, но никой не трѣбва да се плаши отъ тѣхнитѣ куршуми и топове. Богъ, който е помощникъ и защитникъ на всички, ще защити и насъ, които съ живота си търсимъ нашитѣ правдини. „Снами Богъ, разумѣйте, езици“, казва черковната пѣсенъ. Отъ какво, прочее, има да се боимъ, когато ние прѣзираме смъртъта? Да се опълчимъ юнашки, братя, на петвѣковния нашъ притѣснителъ. Напомнете си другари, че надъ насъ се виятъ духоветѣ на нашитѣ славни, силни и непобѣдими царе: Асѣновци и Шишмановци.

„Ако ние прѣстѣжимъ нашата клетва, която дадохме, че ще си пролѣемъ кръвта на бойното поле, за да подновимъ славата и величието на нашитѣ прадѣди, — ще ни проклинатъ вѣчно.

„Я погледайте нашитѣ неприятели, какъ сж повиснали по скалитѣ и гледатъ, въ кой часъ ние ще се прѣдадемъ живи въ ржцѣтѣ имъ. Не, не е простено никому отъ насъ живъ да се прѣдава! Я погледайте кждѣ селото Цинга, какъ турскиятъ аскеръ се изкачва по височинитѣ и какъ се движи на колони, на колони. Ето турската трѣба, пакъ се чува — свирни на пристѣпъ. А пѣкъ всѣкой знае, че тѣхнитѣ звѣрства сж очудили свѣта.

„Въ турчинъ милость нѣма. Помните въ Филипъ-Тотѣвото и Хаджи-Димитровото врѣме, когато всички бѣхме очевидци на тѣхнитѣ геройски сражения. Тогава колко хорица станаха жертва на турската свирѣпостъ за кръвъ!

„Ами сега, когато тукъ, въ това светилище, става 5 дни продължаваме битката съ свирѣпния Фазлж-паша, съ тая сганъ, която виждаме тукъ

около насъ, може ли да има вече милость у турчина? По-добрѣ е да умремъ славно на бойното поле, съ оржие въ ржка, отколкото да се прѣдадемъ въ ржцѣтъ на петвѣковния нашъ мжчитель.

„Да живѣе България!“

Съ тая рѣчь Бачо Киро напомни високитѣ и свещени длѣжности на българина и на патриота. Той напомни на момчетата, които бѣха лапунали всичко мило и драго и подъ знаме, съ ножъ въ ржка, се бѣха рѣшили да отмъщаватъ за поробеното ни отечество, че всѣкой трѣбва съ готовность да даде живота си прѣдъ олтаря на народната свобода. Той говорѣше съ такъвъ жестъ и разпаленость, като че се намѣрваше въ най-безопасно мѣсто.

Куршумитѣ летѣха върху му, като дъждъ, а той бѣ неустрашимъ. Но нѣкои момчета се спуснаха и го поставиха на по-безопасно мѣсто.

Тая негова рѣшителность очуди цѣлата чета прѣзъ тоя день.

Знамето остана пакъ на мѣстото си, пронизвано отъ неприятелскитѣ куршуми.

ХУБАВОТО У ВАЗОВА

Хубавото е като Бога: то не може да се опрѣдѣли, но се чувствува.

Стоянъ Михайловски

Хубавото е, наистина, като Бога: не се подава на опрѣдѣляне, но се чувствува, защото прониква до сърдцето. То е безплътно, но се долавя, усѣща, схваща чрѣзъ чувствата тамъ, дѣто го има, защото то е като душата — дава животъ. То е безсмъртно, защото е като Бога — вѣчно и одухотворящо. Но то не е субстанция, която може сама за себе си да живѣе, а е онова не подаващо се на опрѣдѣляне нѣщо, което дава хармония и красота на всичко, що е въ насъ: мислитѣ и побужденията ни — и на всичко, що е вънъ отъ насъ: природата. Най-сетнѣ тамъ, дѣто липсва то, има пустота — нѣма нищо.

„Единствениятъ прѣдметъ на изкуството е хубавото“, казва създателтъ на еkleктическата философска школа Кузенъ, защото изкуство, което не търси и не намѣрва хубавото, не е изкуство — то е мъртвило, тъй като му липсва душа и безсмъртие.

Дирейки хубавото, изкуството дири и истината, която е негово отражение, защото тя изхожда отъ него, както лжчата изхожда отъ слнцето. Тѣй че изкуство, което не е подирило и не е могло да намѣри хубавото, не е намѣрило и истината, а такова изкуство е безжизнено, мъртво — защото то не прониква до сърдцето и остава чуждо на разума, който го опознава само чрѣзъ отражаващата се чрѣзъ него истина. Значи, изкуство, което не търси хубавото, не намѣрва и истината — губи, слѣдователно, естественото си назначение: отрича се отъ себе си.

Жрецитѣ на изкуството — художниците, които боравятъ като творци въ разнитѣ области на неговитѣ прояви — поезия, живопись, музика, скулптура — само тогава постигатъ цѣлитѣ на неговитѣ стремежи, когато, реализувайки въ творбата си една идея, тѣ я одухотворяватъ чрѣзъ хубавото, за да може тя да проникне до сърдцето — да бже опозната въ своята истина отъ разума и да дѣйствиува, слѣдователно, върху духа и душата въ смисълъ на нравствено въздигане — да възпитава.

Художествено творение, въ което изразяваната идея е лишена отъ хубавото, е безъ значение, макаръ то по вънкашность — стихъ, бой, форми, тонове — да притежава по-голѣма или по-малка чаровность, все пакъ е мъртво, защото му липсва съдържание — сила за въздѣйствие:

за нравствено повдигане, за възпитание. Чаровността на произведението ласкае само нѣкое отъ чувствата — зрѣнието или слуха — както би го ласкало едно вълшебно видѣние, едно красиво отражение, но само чрѣзъ чаровността то не прониква до сърдцето — остава неопознато отъ разума, безъ влияние върху духа и душата, защото съдържанието, което дава силата на въздѣйствието, е лишено отъ хубавото.

Хубавото, слѣдователно, не може да се опрѣдѣли, както би се опрѣдѣлилъ единъ елементъ, единъ прѣдметъ, една геометрична фигура, но то се долавя чрѣзъ чувствата отъ сърдцето и възприема отъ вжтрѣшния ни миръ въ безбройнитѣ негови отражения, както окоето долавя отсѣнкитѣ на лжчитѣ или отливитѣ на безцѣнния камъкъ.

Да диришъ хубавото у Вазова е най-лесната за всѣкиго работа, защото то изпѣква до очевидностъ въ неговото творчество, лесно се долавя чрѣзъ чувствата, бързо прониква до сърдцето и сжщо тѣй бързо се възприема отъ вжтрѣшния миръ. Това бързо, почти шеметно, въздѣйствуване на неговитѣ творби върху насъ, отъ какъвто видъ и да бждатъ тѣ, се длъжи на хубавото въ тѣхъ, отразено чрѣзъ чистота на всичко, което е около насъ.

Въ продължение на половинъ вѣкъ поетътъ дири хубавото въ всичко родно — намѣрва го навсѣкждѣ, одухотворява го и ни го дава, за да се насладимъ отъ неговата красота и да навикнемъ да го обичаме. Въ това дирене на хубавото въ всичко наше, той е като схизмографъ, който непрѣстанно трепти и рефлексира: той възпѣва балкани и полета, оплаква народни несполуки и бѣдствия, прославя труженици и родолюбци, описва родни кжтища и пепелища, оживотворява страницитѣ на историята ни, възпроизвежда далечното и близко минало, рисува настоящето . . . Той е поетъ, драматургъ, новелистъ, романистъ . . . Той е всичко и е сѣ той въ всичко: търситель и откривателъ на хубавото, което неуморно влага въ многобройни творби: лирика, епосъ, балада, драски и разкази, драми и романи.

Въ дълголѣтното негово служене на изкуството хубавото непрѣстанно сияе въ разнообразното му творчество. Вложено въ всичко, що е близко до сърдцето ни, то лесно се възприема, защото ни се прѣдава съ безкрайна обичъ и възторгъ било въ стихъ, било въ проза, ала винаги съ чаровна сила. Той е майсторътъ, който не само винаги го открива, но и го прави винаги плѣнително, винаги силно: и когато пѣе въ любовенъ захласъ, и когато плаче въ прѣживѣната скръбъ, и когато ни прѣдава видено и чуто въ драски и шарки, въ пжтни бѣлѣжки, разкази, драми и романи — то винаги прониква въ сърдцето, раздвижва, вълнува, песува и възпитава.

Да диришъ хубавото у Вазова е най-лесната работа, както по-горѣ казахме, но да го отбѣлѣжишъ и укажешъ е една сложна и много трудна задача, защото полувѣковния му пжтъ е много дълъгъ и често усѣянъ отъ неговитѣ слѣди.

ИВАНЪ ВАЗОВЪ ПРѢДЪ ЧУЖДЕНЦИТЪ

Нѣкогашъ Волтеръ има щастието да почувствува приживѣ ентузиазма и признателността на своята нация. Това бѣше прѣзъ онази епоха, въ кѣсната есенъ на неговия животъ, когато се игра за прѣвъ пжтъ „Jgène“ въ Парижъ. Тогава той се отправи изъ Ферне, не далечъ отъ Женева — кждѣто се бѣ установилъ слѣдъ толкова странствувания — къмъ блѣскавата столица на своето отечество и видѣ тамъ грандиозното тържество на народа въ негова честь, включително вѣнеца, който биде поставенъ на бюста му.

Нашиятъ народенъ поетъ Иванъ Вазовъ усѣща вече и ще види прѣзъ тоя мѣсець, какъ цѣлиятъ български народъ ще отпразнува полувѣковната му дѣйностъ на голѣмъ поетъ и неуморимъ сѣятелъ на националната мисль. Както прѣди едно столѣтие, когато свѣтовниятъ побѣдителъ Наполеонъ Бонапартъ влѣзе въ Ерфрутъ и при изисканата му срѣща съ германския поетъ Гьоте каза на послѣдния: „Voilà un homme“ т. е. „Ето единъ човѣкъ“, така и българскиятъ парламентъ, българскиятъ народъ — слѣдъ страшнитѣ си изпитания — казва на Ивана Вазова прѣзъ едно тѣй тежко врѣме, като днешното „Ето единъ човѣкъ!“ Вниманието, жестътъ на признателностъ и почитъ къмъ Вазова е отъ извънредно голѣмо значение за нашето национално самосъзнание и още повече за характеристиката, която ще направи чуждиятъ свѣтъ на съврѣмненото ни културно ниво.

Не може безпристрастниятъ наблюдателъ да похвали достатъчно онова вдѣхновение, онази разумна и чистосърдечна инициатива, която е взелъ министърътъ на народната просвѣта и съ него наедно цѣлиятъ министерски съвѣтъ — въ който засѣдава и единъ поетъ — да се манифестира по еклатентенъ начинъ, чрѣзъ народно дарение, националната признателностъ къмъ Вазовъ — този нашъ великъ поетъ, който е възпѣлъ тѣй увлекателно епохата на възраждането, на националнитѣ борби, освобождението и развитието на съврѣмненна България, и който вѣрва, слѣдъ всичко прѣживѣно, по фанатиченъ начинъ, въ едно най-свѣтло бждеше, „Че великъ е билъ той“ — българскиятъ народъ — „и пакъ ще да стане!“ Днесъ всѣки вече у насъ знае — и онзи дори, който не желае да признае — какво прѣдставлява за на-

шето племе Иванъ Вазовъ. Азъ искамъ да изтъкна тукъ на кратко, до колкото ми позволява мѣстото, какво е значението му прѣдъ чуждия свѣтъ.

Никой съврѣмененъ поетъ на Балканския полуостровъ не е тъй извѣстенъ и обичанъ въ странство, както Иванъ Вазовъ. Това твърдение не се основава единствено върху обстоятелството, че отъ всички днешни поети на Балканитѣ Вазовъ е прѣведенъ на най-много езици (Прѣводътъ на „Подъ Игото“ е прѣтърпѣлъ вече нѣколко издания само въ Централна Европа). Въ Академията за Ориенталскитѣ езици въ Виена имахъ случай да констатирамъ — като професоръ прѣзъ 1916—17—18 г. — до каква висока степенъ е цѣненъ и обичанъ Иванъ Вазовъ отъ чужденцитѣ, които сж го чели на български езикъ, или поне въ прѣводъ. Неговиятъ лекъ и игривъ стилъ извикваше у виенскитѣ студенти и студентки сензацията, че слушатъ музика, а съдържанието на писаното даваше впечатлението на изящни картини отъ българскитѣ „Поля и Гори“, отъ епохата на „Подъ Игото“, отъ „Немили-недраги“, отъ „Прѣпорецъ и гусла“, отъ „Нова земя“ и т. н. Това е тъй вѣрно, че нѣкои студенти и студентки отъ специалнитѣ курсове по български езикъ знаеха на изустъ редъ стихотворения и страници проза отъ Вазова. А една госпожица, Анни Файксъ, декламираше съвсѣмъ гладко цѣлия „Паисий“, „Левски“, „Отъ Батакъ съмъ чичо“, „Раковски“ и пр. Тя знаеше сжщо наизустъ и цѣли три глави отъ „Подъ Игото“ — всичко туй по собствено желание, отъ обичъ и адмиратия къмъ българския народенъ поетъ Вазовъ. Покойниятъ Димитъръ Ризовъ, посланикъ по него врѣме въ Берлинъ, не пропускаше случай, когато минеше прѣзъ Виена и се спрѣше тамъ, да се отбие въ Академията за ориенталскитѣ езици и да се наслаждава на звучната Вазова рѣчь. Впрочемъ, това правѣха и много други българи, които дохождаха въ австрийската столица.

Нашитѣ журналисти г. г. Добрияновъ и Писковски описаха съ грация на врѣмето, впечатленията си въ „Миръ“ и „Камбана“.

Въ онѣзи кръгове, които бѣха близки съ познатитѣ на учащитѣ се по български езикъ и българска литература, се приказваше тоже често за нашия народенъ поетъ. И, макаръ въ тѣзи срѣди българската рѣчь да бѣше непозната, интересътъ за творенията на Вазова бѣ живъ, и послѣднитѣ се четѣха се пакъ — въ прѣводъ. По едно врѣме, къмъ края на 1917 г., издържалитѣ изпититѣ си, изпратиха на поета въ София единъ твърдѣ милъ адресъ, написанъ на хубавъ български езикъ. И, когато пристигна отговорътъ, всѣки изяви желание да го вземе. По тази причина, студентитѣ и студенткитѣ по български езикъ направиха събрание, на което взеха рѣшението да фотографиратъ отговора на Вазова, за да може всѣки отъ тѣхъ да притежава неговия рѣкописъ. Портретътъ му имаха отдавна почти всички у дома си — между ликоветѣ на Гьоте, Шилеръ, Хайне и Грилпарцеръ . . .

ЛЮЛИНЪ

Бѣлата мъгла възлязва
надъ свѣтовната пустиня;
Люлинъ дивно се изразява,
яносиня, яносиня !

Златенъ кржгъ опоясява
върховетъ и билата —
и душата опоява
свѣтлината, свѣтлината !

Септ. 1920 год.

ИВАНЪ ВАЗОВЪ

КРАТЪКЪ ЖИВОТОПИСЪ

Иванъ Вазовъ е синъ на почтения сопотски търговецъ Минчо Айваза и на ученюлюбивата му съпруга Сжба. Роденъ е на 27 юни 1850 год., ще рече въ оння блажени врѣмена, когато Сопоть е билъ цвѣтуше градче, съ заможни занаятчи, съ оживена търговия — не като сега запустено, бѣдно село, наполовинъ въ развалини, съ западнало население, което дири другадъ прѣпитание.

По онова, което знаемъ за бащата на поета отъ самия поетъ, Минчо Айвазътъ е билъ малограмотенъ човѣкъ, съ гжсти навжсени вѣжди, добъръ и любезенъ, но въ сжщото врѣме, разгнѣвявалъ ли се е, чубукътъ му почвалъ да играе по гърбоветъ на палавитъ му дѣчурлига. Въ таквозъ състояние поетътъ го сравнява съ „вулканъ отпушенъ“. Обикновено той билъ скжпъ на смѣхъ и разговори. Строгъ деспотъ и послушенъ рабъ на дълга и на честта. Поетътъ го вижда въ свонтъ спомени седналъ на пейката въ шуместия дворъ, съ бръчки по навжсеното чело, забуленъ въ дима на чубука.

Образътъ на майка си той ни дава съ живо чувство на възторгъ и умиление. Между женитъ въ Сопоть тя била едничката страстна читателка на книги. Вазовъ твърди, че именно тя събудила у своя първороденъ синъ, още въ най-крѣхката му възраст, любовъ къмъ четене. Цѣлата библиотека на булка Сжба се състояла отъ излѣзлитъ между 1850—1860 г. малко български книги, именно: „Аделнада, алпийска пастирка“, „Бертолдъ“, „Александрията“, „Синтипа философъ“, „Езопъ“, „Телемахъ“ (прѣводъ отъ сръбски), послѣ „Райна княгиня“, „Памела“, „Геновева“, нѣколко номера отъ „Любословието“ и още петъ-шестъ книги. Майката на поета имала природенъ умъ, който, обогатенъ съ книжевната мждрость на изброенитъ съчинения, я направилъ най-просвѣтената на врѣмето си жена въ Сопоть. Не ще съмнѣние, че както съ своя умъ, така и съ възприетото отъ книгитъ тя оказала рѣшаваше влияние върху сина си, който си я спомня, какъ въ гостната стая по цѣли часове седѣла до замрѣжения съ кръстати прѣчки прозорецъ, наведена надъ отворена книга, съ втреченъ погледъ, цѣла погълната, вдълбочена въ „Телемаха“.

Майката не само е способствувала да се зароди любовъ у дѣтето къмъ четене, но и дори, по-послѣ, го е поощрявала въ наклонноститѣ му и самъ да пише, когато бащата, напротивъ, е билъ въ ужасъ отъ неговитѣ първи опити и едвали за възнаграждение не си е чупилъ чубуцитѣ въ гърба му. И когато младиятъ поетъ се е затварялъ вечеръ тайно отъ него въ една малка влажна стайчка, купяещъ за дѣятелността, която тѣй рано е поставялъ надъ всичко, майка му шепнишкомъ го е запитвала, има ли свѣщъ, или да му донесе.

Любопитно е, че дори до прѣклонна възраст Вазовата майка запазила своята любовъ къмъ четене. Тя знаела имената почти на всичкитѣ ни писатели, а на нѣкои и творенията. Разбира се, най-много ѝ харесвали тия на сина ѝ. Още по-любопитно е, че въ края на живота си тя се опитала и сама да пише: изложила въ видъ на дневникъ страданията си подиръ изгарянето на Сопотъ отъ Сюлейманъ-пашовитѣ орди, бѣгството си прѣзъ Балкана, заточението си въ Молдавския манастиръ. Тая малка автобиография е единъ интересенъ документъ; тя е помѣстена въ сборника, който „Книжовниятъ комитетъ юбилей Ив. Вазовъ“ издава по случай чувствуването петдесетъ годишната литературна дѣйностъ на поета.

Какво е видѣлъ и запомнилъ Вазовъ въ своето най-ранно дѣтинство? Кое се е запечатило най-дълбоко въ свѣжата му душа? Какви сж впечатленията, които иматъ най-голѣмо значение за дарованието и по-послѣ за творчеството му?

Нека спремъ погледъ на онова, което е ограждало дѣтето, почвайки отъ дома на родителитѣ му.

Чучурчето пѣе на двора день и ношь, люлката клати гранки. Баричката клокочи между трѣвитѣ и важно прѣмждрилитѣ се край зида чемшири; а тамъ на пейката е домакинътъ, цѣлъ забулежъ въ дима на чубука си. Въ кжщи тропотъ, крѣсъкъ, бой съ ржцѣ. Изведнажъ навжсениятъ баща извиква къмъ разлудувалитѣ се дѣца: „Мирни стойте, маскари!“ И всички притихватъ прѣдъ строгия гласъ на тоя абсолютенъ въ кжщата си монархъ. Ето друга картина отъ дѣтинскитѣ години на поета, дълбоко врѣзана въ паметъта му. Гостната стая е напостлана съ шарени черги. Тя е тъмничка, но за него е тѣй свѣтла, тѣй мила е на сърцето му, съ своя старъ стѣненъ часовникъ, отъ който висятъ голѣми топузи, съ побѣлѣлитѣ си картини по стѣнитѣ, съ старинното огледало, което ужасно разкривява лицата, и съ полицитѣ, дѣто сж наредени сждове; съ раката, отъ която немирницитѣ крадятъ сладко и захаръ, и съ пезулчето, въ което почива цѣлата изподрана отъ борбитѣ имъ бѣдна българска литература. Майката на поета обича само тамъ да чете и това сѣкашъ прави, дѣтето да чувствува тази стая като храмъ.

Но да излѣземъ отъ малкото царство на Минчо Айваза, да оставимъ дългото тѣсно дворче съ люлякитѣ и чемширитѣ, низкия покривъ съ бѣлия куминъ, и да се разгледаме наоколо, да подиримъ онова, което е поразявало погледа на бждещия поетъ.

Прѣдъ очитѣ ви е цѣлото градче, живописно разположено въ подножието на голата ржтина Трапето, по която сѣверната му частъ е поплала амфитеатрално. Всичко е потънало въ овощни дрѣвчета и въ лози, въ благоуханни цвѣти, въ чешмири и въ палаво махачи стрѣковѣтъ си люляки. Бистри бързи вади тичатъ по всички улици, изъ всички дворове. На мегданя прѣдъ башината кжша на поета шуртятъ денонощно буйни чучури съ балканска вода. Ношемъ тѣ блѣстятъ като разтофено сребро на лунната свѣтлина. Мегданътъ е поржбенъ отъ чернитѣ почупени сѣнки на зидовѣтъ. Чучуритѣ пѣятъ и пакъ е такава безкрайна тишина. Даже женитѣ, излѣзли да попредатъ на мѣсечина, като че не я нарушаватъ съ своитѣ приказки за какво рекла тая и какво сторила оная.

Станалъ четири-петъ годишенъ, малкиятъ Иванъ навѣрно не се е задоволявалъ да играе само по мегданя прѣдъ кжши, а е отивалъ и по Трапето, дѣто е главното сборище на дѣцата, пѣкъ и малко по на сѣверъ подъ голѣмитѣ ширококлонести орѣхи, дѣто се гуши монастирътъ Св. Спасъ. Тукъ въ празнични дни подъ сѣнкитѣ на монастирската поляна е било гъмжило отъ мъже, жени и дѣца. Въ монастирския дворъ се е възвишавалъ оня гигантски боръ, съ възпѣването на който почва литературната дѣйность на поета. Задъ монастиря сж нависнали настрѣхнали скали, сивѣятъ стрѣмни сипеи. Подъ тѣхъ се спуща монастирската рѣка. На западъ въ бѣлия яръ зѣе голѣма дупка, дѣто се разиграва една отъ най-веселитѣ сцени въ „Чичовци“.

За своето най-ранно дѣтинство Вазовъ ни дава нѣкои цѣнни свѣдѣния. Като първенецъ, той билъ много галенъ. Още отъ малкъ дрѣпналъ се бързо на височина. Билъ немиренъ и пакостникъ. Особно обичалъ да мѣри съ камъни, да чупи стѣклата на прозорцитѣ, гърнета, стомнитѣ на женитѣ край чешмата. Това му правѣло особно удоволствие.

Като станалъ на шестъ години, майка му му окачила прѣзъ рамо една торбичка съ хлѣбъ, сирене и маслини, баша му го взема за ржка и го завежда на училище, дѣто той се залавя да пише съ прѣстъ по пѣсѣка на чина буквитѣ, споредъ старата Ланкастерска метода. Възприемчивъ, Иванъ скоро научилъ азбуката и всичко, каквото се прѣподавало тамъ. По празнични дни той пѣялъ въ църква „Ангелъ вопияше“.

Въ сборката си „Люляка ми замириса“, въ отдѣла „Подъ Амбаница“, Вазовъ прѣдава твърдѣ живописно впечатленията си отъ сопотското училище отъ вѣрмето, когато билъ въ отдѣленията. Въ стаитѣ викове, борби, тупаници, прахулекъ. Въ коритото на чешмата сж натопени дрѣнови пржчки за наказание на немирнитѣ. Но това не плаши никого. Игритѣ и борбитѣ не прѣставатъ ни вжтрѣ, ни около училището, ни дори изъ гробищата на черковния дворъ, дѣто хлапацитѣ отиватъ да мѣрятъ кръсовѣтъ съ камъни. Ала зѣрнатъ ли строгия лицъ на учителя, изведнѣжъ всички се прибиратъ, насѣдватъ си по мѣстата и почватъ да си учатъ урока на гласъ.

Макаръ да е билъ палаво дѣте и да е обичалъ игритѣ, Вазовъ още отъ отдѣленията почналъ да се зачита въ онова, което четѣла майка му. Къмъ десетата си година той обикналъ особно много народнитѣ пѣсни въ „Български книжици“. Други стихотворения като срѣщалъ въ нѣкоя книга, прѣскачалъ ги, но народнитѣ пѣсни учелъ на устѣ и дори се мжчелъ да имъ „намѣри гласъ“. Аритметиката не обичалъ, но на всички други прѣдмети билъ силенъ, особно по география, която той и сега смѣта, че познава по-добрѣ отъ всѣки гимназиаленъ учителъ. Почеркътъ му отъ край врѣме билъ лошъ, та и до сега си останалъ таквъ. Турски не желаялъ да учи. И въ класовѣтъ той си останалъ буйно момче; понѣкога бунтувалъ съченицитѣ си и бивалъ наказванъ за това съ фалага. Единъ пжтъ, дѣто се отказалъ да държи исо въ черква, билъ начерненъ съ мастило по лицето за непокорство. Обаче Иванъ, въпрѣки буйствата си, обичалъ и самотията. Той се скиталъ по цѣли дни изъ планината, която се издига надъ Сопотъ съ своитѣ плѣшиви върхове и чуки. Тамъ сж Добрила, Остро-бърдо, Петковъ-камъкъ и най-високиятъ срѣдъ тѣхъ, Амбарица. Вазовъ често се катерилъ по тѣзи върхове, когато билъ въ класното училище. Избѣгали кой отъ турски езикъ, кой отъ глаголи, кой отъ фалага или аритметика, хлапегитѣ по цѣли дни лазели надъ пропасти, въ които бухтятъ водопади, губели се изъ незнайнитѣ дебри на Балкана, като обѣждали съ киселецъ, но само да сж далечъ отъ школския яремъ.

Най-силни и трайни впечатления оставилъ въ душата на поета класниятъ учителъ Партений Бѣлчевъ, възпитаникъ на Киевската семинария. За него Вазовъ ни говори на нѣколко мѣста въ съчиненията си. Нему и сега е прѣдъ очитѣ този добъръ пълноликъ човѣкъ съ полуруски мекъ говоръ, въ шуба съ боброва яка, цѣлиятъ омирисанъ на тютюнь. Той имъ четѣлъ стихове отъ Ломоносова, Державина, Хомякова и др. и имъ разказвалъ срѣдъ урока за кралъ Лира или нѣщо отъ грѣцката митология. Партений Бѣлчевъ въвелъ и задължителното изучаване на руския езикъ. Но дрѣновицата не липсвала прѣдъ него на масата.

Училището, отъ което днесъ сж останали само части отъ стѣнитѣ на долния катъ, назжбени отъ мѣстата на прозорцитѣ, като стара кръпость, се бѣлѣяло на най-високото мѣсто на ржтлината сѣверно отъ града. Него всѣки е виждалъ отъ далечъ. Отъ неговитѣ прозорци малкиятъ Иванъ се е прѣхласвалъ въ прѣкрасната Стрѣмска долина, въ веригата на Срѣдня-гора и задъ нея въ прѣмрѣженото далечно Пловдивско поле. Въ широкия дворъ е имало стара, наполвинъ потънала въ земята черковка, чешма, обширни гробища и просторно мѣсто за игри на дѣцата. Сега и черковка, и чешма, и гробища, и ограда сж изчезнали.

Прочее, учейки, което му е приятно, или бѣгайки въ планината отъ турски езикъ и аритметика, кжпейки се въ студентитѣ вирове на водопадитѣ, играйки на роби по Трапето, зобейки трѣнки по кжрищата, лишейки здравия планински въздухъ, малкиятъ Иванъ наиквалъ, въ душата му се запечатвали красотитѣ на чудната природа, въ пазвитѣ на която се

заражда у него поетическия даръ. Въ стихотворението си „Сопоть“ той направо казва, че именно тия красоти сж го направили поетъ.

Когато Иванъ изчерпва на 14—15 годишна възраст, прѣмждростъта на класното училище, въ чиято програма имало дори патология, баща му го туря на дюкяна си. Но вмѣсто да гледа търговията, хлапакътъ четѣлъ на тезгяха каквито книги му попаднѣли подъ рѣцѣ, мжчелъ се да рисува Крали-Марка и Муса-Кесаджия на голѣми листове, съ които украсявал стѣнитѣ. А щомъ затварялъ дюкяна, той тичалъ въ кѣщи и се залавялъ пакъ съ своитѣ книги. Баща му го намиралъ за твърдѣ саможивъ, та за да се „поизпракса“, той рѣшилъ да го проводи малко между чужди хора. Праща го най-напрѣдъ една година „подидаскалъ“ въ Калоферското училище, при даскалъ Ботя, бащата на поета-революционеръ. Тамъ младиятъ Иванъ живѣялъ съ класния учителъ Павли Сжйковъ, сжщо сопотненецъ, въ стаята, дѣто се помѣщавала училищната библиотека, пълна съ руски книги, подарени отъ богати калоферци, прѣселници въ Русия. Този случай е сждбоносенъ за юношата. Защото учителятъ Сжйковъ билъ поетъ. Той ставалъ ношно врѣме, намѣталъ се съ сетрето си и, броейки нѣщо на прѣсти, пишелъ стихотворения. Подъ влиянието на Сжйкова Вазовъ тепърва почва да чете стихотворения, особено тия на рускитѣ поети Пушкинъ и Лермонтовъ, и захваща самъ да се опитва да пише.

Слѣдъ година Вазовъ минува въ Пловдивската гимназия, уреждана отъ Якимъ Груевъ, да научи турски и грѣцки. Постѣпва въ четвърти класъ. Но вмѣсто езицитѣ, които по него врѣме сж били необходими за единъ търговецъ, той научва френски и прѣвежда съ рѣчникъ „Телемаха“. Първитѣ френски поети, въ които Вазовъ се зачелъ, били Беранже и Викторъ Юго. Това се длѣжало на прѣподавателя по френски езикъ, Богданъ Горановъ, който четялъ съ въодушевление на ученицитѣ си стихотворения отъ тия поети. Вазовъ отначало училъ изуствъ тѣхни нѣща, послѣ почналъ да ги прѣвежда, послѣ да имъ подражава, а най-послѣ взема самостоятелно да пише. Обаче на изпита, дѣто присѣтствувалъ и баща му, Иванъ се ужасно провалява на турски и грѣцки. Разсърденииятъ му родителъ го довежда въ Сопоть и го туря пакъ на дюгена си. Но Иванъ бѣ вече поетъ и почва да пише дори по тефтеритѣ вмѣсто смѣтки, стихове. Когато баща му видѣлъ еднѣжъ това, той му извикалъ гнѣвно: „Тия дивотии, дѣто ги драцишъ, ще те нахранятъ ли, бе магаре?“. Поетътъ отъ тогава пишелъ скритомъ, ношно врѣме, при свѣтлината на лоена свѣщъ, боейки се да не бжде откритъ отъ строгия си баща.

Отъ това врѣме трѣбва да сж и първитѣ любовни увлѣчения на момъка, за които Вазовъ, вече на прѣклонна възраст ни говори съ толкова топлина въ „Подъ Амбарица“. Той въздишалъ въ стихове за своята любима. Нейниятъ образъ пълнѣлъ душата му и властвувалъ на днитѣ и на ношитѣ му. Слѣдъ пегдесетъ години Вазовъ посвещава на тия първи свои увлѣчения нѣкои страници, дѣто ни разказва за разходки въ лунни майски

нощи било съ своята възлюблена, било самотно подъ оръхитѣ на монастирската поляна, викайки високо нейното име въ нощта. Въ друго стихотворение той, изкаченъ на една смоква до зида въ башиния си дворъ, се разговаря тихичко съ изгората си, подала си главата отъ другата страна на оградата. Въ трето тжгува за нѣкоя дѣвойка, която той любилъ и която други взель.

Стихотетѣ, които писвалъ тогава, подъ влиянието на Сжйковъ, не се подчинявали комай на никакви изисквания на стихосложението. Вазовъ не билъ виждалъ още никакво ржководство по поетическото изкуство и броялъ словетѣ на прѣсти като своя прѣвъ учитель Сжйковъ. Той си спомня сега два куплета отъ едно тогавашно свое стихотворение за Царь Крума:

Било е врѣме, далечно врѣме,
Кога на тозъ свѣтъ сжществувало
Свободно царство отъ славно племе,
То България се именувано.

То било въ туй прѣкрасно мѣсто,
Въ което ние живѣемъ днесъ.
Ахъ! то било нашето отечество,
Коего изгубило прѣжняя си честь.

Какво е челъ Вазовъ прѣзъ тия двѣ години (1869—70)? Той самъ твърди, че то било много. Най-силно впечатление му направилъ романтъ на Евгений Сю „Скитникътъ Евреинъ“, прѣведенъ отъ Ваклидовъ въ списанието му „Зора“ и останалъ недопечатенъ тамъ. Той и сега помнѣлъ нѣкои мѣста. Него много огорчило, когато чулъ отъ учителя Партеий, че руската критика се отзовала неблагоприятно за Евгений Сю. Челъ съ увлѣчение и „Ученикъ и благодѣтели“, романъ отъ В. Друмевъ, печатанъ въ в-къ „Свѣтъникъ“ и сжщо останалъ незавършенъ. Момъкътъ чакалъ съ голѣмо нетърпѣние всѣки брой на вѣстника; даже прѣсрѣщалъ пощаджията на кжра. Баща му го абониралъ на Цариградския в-къ „Courrier d'Orient“, за да се засили въ френския езикъ. Той получилъ отъ редакцията и десетъ томчета като премия. Отъ тѣхъ прочелъ Моллиерови комедии, Шилеровитѣ „Разбойници“ и стихотетѣ на Парнй. За разбирање на драматически работи той още не билъ подготвенъ, но леката духовита лирика на Парнй му допаднала и той почва да подражава и на този поетъ въ първитѣ си пѣсни. Руски книги въ Сопотъ нѣмало.

Голѣмо влияние върху Вазова упражнила Славейковата „Смѣсна китка“, отъ която той научилъ нѣкои стихотворения изустъ. Обаче, декламрайки ги, Иванъ още не могълъ да разбере, защо неговитѣ стихове сж тѣй чепати, макаръ точно да броялъ словетѣ на прѣсти, а Славейковитѣ сж тѣй гладки. Най-послѣ открива тайната: постига, че не е доста-

тъчно да се броятъ сричките. Това дава новъ гласкъкъ на поета и той почва вече да пише съ увѣреностъ. Но по отношение на теми, той още не намира себе си. Природа, моми, калугерици, сатири; отечеството още го нѣма. Обаче тоя периодъ не е миналъ безъ значение за Вазова: прѣзъ него стихътъ му се обработва значително.

По това врѣме Вазовъ билъ жизнерадостенъ. Той често се веселѣлъ съ другари подъ сѣнкитѣ край манастиря, правѣлъ по-дълги разходки изъ околноститѣ и по Стара-планина. Не липсвали и любовни историйки. Разбира се младежитѣ сж спѣвани не малко отъ строгитѣ патриархални нрави на сопотенци, които при туй били присмѣхулки, заядливи, упорити, кавгаджии.

Най-близкитѣ Вазови приятели по него врѣме били Д-ръ Тодоръ Кошничковъ — бивши турски фелдшеръ въ нѣкой таборъ кждѣ Черна-Гора — и Никола Ивановъ, по-просвѣтенъ младежъ, голѣмъ шегобиецъ. И двамата тия Вазови приятели сж обрисувани въ „Подъ игото“: първиятъ подъ името Д-ръ Соколовъ, вториятъ — Никола Недковичъ. Тѣ били нераздѣлни въ лудоринитѣ. Обаче Вазовъ четѣлъ само на Никола Ивановъ стихотворенията си, които тоя намиралъ толкова хубави, щото прѣписвалъ нѣкои отъ тѣхъ. На Никола Ивановъ, който слѣдъ освобождението билъ Софийски окръженъ управителъ, се дължи запазването на двацетина еротични стихотворения, съвсѣмъ слаби нѣща, които се появиха десети години по-късно въ „Майска китка“. За нея Вазовъ не може да си прости; той съжелява, че и тия прѣписани отъ Н. Ивановъ стихотворения не сж изгорѣли въ Сопотъ, като останалитѣ отъ тоя родъ. За „Майска китка“ майка му му писала писмо, пълно съ люти укори.

Сопотъ ще бжде само слѣдъ нѣколко години раздрусанъ до основи отъ революционната буря, а младежитѣ му харчатъ сили въ веселъ и разпуснатъ животъ. Никакво идейно течение още не засѣга духоветѣ. Поменатитѣ стихове на Вазова отразяватъ именно тоя лекъ, безцѣленъ, безсдържателенъ животъ. Внасяно е въ него що-годѣ смисълъ само когато Вазовъ и Н. Ивановъ се залавяли нощемъ да пишатъ съ черковни букви сатири противъ нѣкои мразени отъ народа чорбаджии. Ивановъ пишелъ прозата, а Вазовъ стиховетѣ. Трети лица пѣкъ прѣскали листоветѣ изъ града.

Пѣвъзъ 1869 год. една случка имѣ силно влияние върху Вазова и цѣлата му писателска сждба. Ужасна буря изкъртва и повала исполински манастирски боръ. Цѣлиятъ Сопотъ се стича да види трупа на вѣковното дърво. Много жени плачели. Вазовъ билъ потресенъ и тогава именно замислилъ и се опиталъ да напише стихотворението, което той смѣта за начало на своята литературна дѣятелностъ и което изведнѣжъ му спечелва общо признание. Безъ тоя случай Вазовъ може би още дълго щѣше да се лута; „Борътъ“ откри източника на най-сжщественитъ за таланта му теми.

Прѣзь пролѣтъта на 1870 г. чичо му Кирко отъ Олтеку го поисква за помощникъ въ търговията си съ жита. Слѣдъ дълги колебания, баща му се рѣшава да го изпрати при брата си въ Влашко, съ надежда, че тамъ ще стане човѣкъ — т. е. ще махне поезията и ще обикне търговията, идеалъ на стария. Иванъ нѣколко дена ходилъ да се прощава съ всички мѣста, дѣто бѣ прѣкаралъ приятни часове — и съ планината, и съ сѣнкитѣ при манастиря, и съ водопадитѣ, и съ училището. Едно ранно утро роднини и съсѣди, повечето жени, го изпровождатъ вѣнъ отъ града до „Плачи-орѣхче“, до дѣто обикновено изпращали трѣгналитѣ по печалба въ Влашко. Почнали да се прощаватъ. Просъзвилъ се баща му, когато никога не билъ виждалъ да заплаче. Това страшно покъртило момъка (по-послѣ той възпѣва тоя случай въ стихотворението „Весилнитѣ сълзи“, напечатано въ „Периодическо списание“). Плачели около майка му и нѣкон по-близки роднини, като че то било послѣдния раздѣла. Изведнѣжъ се разхълцва неударжимо и една млада изпращачка. Сърцето му се свива. Но трѣбва да се върви. Натоварениятъ конь прѣхти нетърпеливо. Близката джбрава го скрива отъ своитѣ му и за Вазова настава най-важния периодъ на живота и на литературната му работа.

Не може да се каже, че въ Влашко на поета е провѣрвѣло въ търговията повече, отколкото въ Сопотъ. Той още въ самото начало трѣбва да отбѣлѣжи само несполуки при своитѣ търговски пътувания до Олтевица, Букурещъ, Бакжу, Галацъ, Браила. Него повече интересувалъ въ тия градове живота на българскитѣ емигранти, отколкото онова, за което го е пратилъ чичо му. Въ Букурещъ той се запознава съ Любенъ Каравелова, а въ Браила става постояненъ посѣтителъ на хизбата на Никола Странджата и се сближава съ хжшветѣ, чиито животъ тѣй хубаво изобразява по-късно въ „Немили недраги“. Отъ тоя послѣденъ градъ почва здраво литературната дѣятелностъ на Вазова. Макаръ стихотворението „Борътъ“, появило се въ „Периодическо списание“, да се брои за прѣвъ неговъ печатанъ трудъ, г. Ст. Чилингировъ установява, че въ сжщность младиятъ поетъ е публикувалъ прѣди това шестнадесетъ други стихотворения, а може би ще се откриятъ и повече. Тия Вазови първачета сж печатани въ в. „Свобода“ и въ списанията „Периодическо списание“ и „Читалище“. Но тѣ, очевидно, не сж обърнали голѣмо внимание върху поета, въпрѣки това, че Василъ Друмевъ, редакторъ на „Периодическо списание“, го насърчилъ да пише. Тѣпърва стихотворението „Борътъ“ направя името му извѣстно и то не толкова защото сж били оцѣнени художественитѣ достоинства на поемката, а защото тя се е взела като алегорическо изобразяване сждбата на българското царство. Макаръ да е отбѣлѣзано, че тя е писана въ Сопотския манастиръ, навѣрно била е само замислена или скицирана тамъ, а завършена въ Браила година по-късно.

Знае се, че въ Галацъ Вазовъ се сближилъ и съ Ботева. Обаче свѣденията за тѣхното познанство сж твърдѣ оскъдни. Извѣстно е само

това, че Вазовъ билъ зашеметенъ отъ краснорѣчието и въобще отъ богато надарената, пилѣеща на всѣки мигъ скжпоцѣнности, природа на поета-революционеръ.

Прѣзъ 1872 год. Вазовъ напуща Ромжния и отива въ Цариградъ. Въ турската столица той прѣкарва три мѣсеца, прѣзъ което врѣме написва и обнародва въ „Читалище“ нѣколко стихотворения, направилн името му още по-извѣстно. Тамъ е завършена и поемата „Видулъ“, почната навѣрно въ Сопотъ. Въ Цариградъ Вазовъ се запознава съ тогавашния корифей на българската литература, Петко Славейковъ. Но ние не знаемъ нищо за това, какъ го е приелъ стариятъ поетъ и какви срѣци сж имали.

Слѣдъ едно годишно учителствуване въ Мустафа-паша, минато повече въ борба съ гъркоманския елементъ въ този градъ, Вазова прѣзъ 1875 год. виждаме въ Перникъ, на служба при инженеритѣ по пострйката на желѣзнопжтната линия София—Кюстендилъ. Но очевидно той не е могълъ да се примири съ чиновничествуването и на другата година напуща тая служба и се връща въ родния си градъ, дѣто отново го впрѣгватъ въ търговия. Обаче и тоя пжтъ това не му е попрѣчило да напише множество стихотворения, обнародвани по-късно (1880 г.) въ сборката „Майска китка“.

Едноврѣменно съ своитѣ любовни увлѣчения, документи за които намираме въ тая сборка, Вазовъ, за щастие, се увлича и въ подготовката на Априлското въстание на 1876 г. Каблешковъ устройва революционенъ комитетъ въ Сопотъ и младежитѣ почватъ трескава дѣятелность съ оная мила наивность, която тѣй хубаво е изобразена въ „Подъ игото“. Подъ това настроение Вазовъ написва стихотворенията, които влизатъ въ „Прѣпорецъ и гусла“. Макаръ тая сборка да е обнародвана по-късно въ Букурещъ, много отъ стихотворенията въ нея още тогава се прѣсватъ въ ржкопись. Едно отъ тѣхъ, именно „Боятъ настана, тупатъ сѣрца ни“, се е пѣло въ нѣкои мѣста при обявяване на Сръдногорското въстание.

Въ самия Сопотъ въстанието е било задушено още въ първия моментъ, прѣди да избухне. Компрометираниятъ въ подготовката му Вазовъ е трѣбвало тутакси да избѣга въ Ромжния. Въ Букурещъ той става членъ на Революционния комитетъ, чиято задача сега е била да събира доброволци, да образува чети съ сръдствата, пращани отъ рускитѣ комитети, и да ги тѣкми за Сърбия, бързо готвеща се за война съ Турция. Прѣзъ това врѣме Вазовъ написва множество революционни патриотически стихотворения, печатани въ емиграционнитѣ вѣстници „Стара-планина“ и „Нова България“. Тѣ, заедно съ нѣкои писани по-рано, излизатъ въ двѣ стихотворни сборки: „Прѣпорецъ и Гусла“ на 1876 г. и „Тжигитѣ на България“ — въ началото на 1877 г. Главниятъ обектъ и на двѣтъ е Априлската революция и сетнинитѣ ѝ. За стихотворението „Леди Странгфортъ“ Вазовъ получава отъ тая добродѣтелна англичанка, изпратенъ му

изъ България, единъ медалйонъ съ нейния образъ и този на лордъ Странгфордъ.

При обявяването на Освободителната война Вазовъ присъствува на посрѣщането на Александъръ II въ Букурещъ. Своитѣ и на българската емиграция въ този градъ чувства той изразява въ одитѣ „Александъръ II“ и „Николаю Николаевичу“, прѣснати въ летещи листове изъ Ромжния.

Слѣдъ минаването на руситѣ въ Свищовъ, прѣзъ юни 77 година, князь Черкаски назначава Вазова чиновникъ при губернатора, българина Найдень Геровъ. Тамъ поетѣтъ узнава, че родниятъ му градъ е разоренъ отъ башибозуци, задѣто е посрѣщналъ нѣколко Гуркови казаци; че баща му и стотини други сопотенци, били застигнати въ планината и съсѣчени; че майка му и множество жени отъ Сопотъ били откарани като плѣнници въ Карлово, а отъ тамъ ги пратили на заточение въ Молдавския манастиръ при Родопитѣ.

Прѣзъ 1877 година Вазова прѣмѣстватъ чиновникъ при Русенския губернаторъ. Тамъ той напечатва лирическата сбирка „Избавление“ (1878 година), дѣто възпѣва руския царъ и освободителитѣ. На 1879 г. го назначаватъ за прѣдседател на окржжния съдъ въ Берковица. Тамъ той написва поемата „Грамада“. Поводъ му дава единъ истински случай. Въ берковскитѣ села и до сега имало обичай, народѣтъ да прокълнава ненавистни нему хора по сжщия начинъ, по който въ тая поема прокълватъ чорбаджи Цека. Тамъ е написана и хумористическата поема „Гмитра“. И въ основата на нея е легналъ единъ дѣйствителенъ случай. Сжщата година напечатва и по-рано написанитѣ „Майска китка“ и „Видулъ“.

На другата година окржжниятъ съдъ въ Берковица бива закритъ. Вазова назначаватъ прокуроръ въ Видинъ, но той си дава оставката, отива си за единъ мѣсець въ Сопотъ и слѣдъ това се настанява въ Пловдивъ. Тамъ бива посрѣщнатъ съчувствено отъ интелгенцията во главѣ Ив. Ев. Гешовъ и Константинъ Величковъ. Князь Богороди, главенъ управител на Източна Румелия, го назначава депутатъ въ Областното Събрание, което пкъ го избира за членъ на Постоянния Комитетъ (единъ видъ държавенъ съвѣтъ). Скоро въ столицата на Румелия се образувало Научно Книжовно Дружество, което го избрало за прѣдседател и за главенъ редакторъ на своя органъ, сп. „Наука“. Врѣмето му сега е погнато всецѣло отъ литературна работа. Въ „Наука“ той печата повѣститѣ „Неотдавна“, „Хаджи Ахилъ“, „Митрофанъ и Дормидолски“, „Единъ кжтъ на Стара-планина“, „Немили-недраги“ и др. Едно подиръ друго издава сбиркитѣ „Гусла“, „Поля и гори“, „Италия“, поемата „Загорка“ и драмитѣ „Руска“ и „Михалаки чорбаджи“. Въ първитѣ двѣ сбирки влизатъ най-популярнитѣ Вазови стихотворения — именно „Епопея на забравенитѣ“. Стихотворенията, които съставляватъ пкъ сбирката „Италия“, сж плодъ на едно пътуване на Вазова по Апенинския полуостровъ.

Прѣз този период Вазовъ се проявява и като журналистъ. На неговото перо се дължатъ редица пламенни статии въ в. „Народни гласъ“, противъ прѣврата и пълномощията. Сжщиятъ вѣстникъ, редактиранъ отъ него и Величкова, печата въ подлистници и сатирическото стихотворение „Рем лингенгъ герой“, както и фантастическата поема „Въ царството на самодивитъ“. Слѣдъ спирането на „Наука“ Вазовъ и Величковъ се залавятъ да съставятъ хрестоматии за изучаване на литературата въ горнитѣ класове на гимназиитѣ. Въ тия два голѣми тома, издадени отъ Манчева влизатъ многобройни прѣводи на Вазова, главно изъ новитѣ класици. По сжщото врѣме Вазовъ се проявява и като дидактически поетъ съ сборката „Стихотворения за дѣца“. Сп. „Наука“ бива послѣдвано отъ сп. „Зора“, редактирано пакъ отъ Вазова и Величкова. Отъ него, за жалостъ, имаме само петъ книжки, понеже поради послѣдвалитѣ събития по прѣврата и Съединението то трѣбваше да спре излизането си. Тамъ Вазовъ печата, между другото, и най-хубавата си може би повѣстъ, „Чичовци“. Въобщо годинитѣ 1880—85 бѣлѣжатъ върха на развитието на Вазова талантъ и най-голѣма работоспособностъ.

Тутакси слѣдъ Сръбско-Българската война на 1885 г. Вазовъ публикува сборката „Сливница“, която въ единъ мѣсець има двѣ издания.

Прѣвратътъ на 9 августъ 1886 г. прѣкъсва тая плодотворна дѣятелностъ на Вазова. Той е принуденъ да напусне България, повѣргната на смутове и безначалие. Най-първо отива въ Цариградъ, а отъ тамъ въ Русия, като доброволенъ изгнаникъ. Нѣкои свои пътувания по тая страна той описва по-късно въ статията „Извънъ България“, печатана въ сп. „Денница“. Установява се въ Одеса, дѣто остава до мартъ 1889 г. Въ този градъ написва нѣколко повѣсти, между които „Епоха-кърмачка“ и половината отъ романа „Подъ игото“, завършенъ по-късно въ София и печатанъ въ Министерския Сборникъ (1889—90 г.).

Слѣдъ завръщането си въ България Вазовъ се установява въ София и тутакси почти основава сп. „Денница“ (1891 г.). Тамъ той обнародва посрѣщнатитѣ съ голѣмъ шумъ „Епоха-кърмачка“ и „Тъменъ герой“. Тамъ дебютира и въ литературната критика съ студията „Христо Ботевъ“. Прѣзъ 1891—92 г. Вазовъ пътува изъ южно-българскитѣ планини и написва „Великата Рилска пустиня“ и „Въ нѣдрата на Родопитѣ“, и двѣтѣ публикувани въ Министерския Сборникъ. По сжщото врѣме той започва да събира свонитѣ прозаически съчинения и издава „Повѣсти и разкази“, три тома, отъ които първиятъ още сжщата година прѣтърпява второ издание. Все въ 1892 г., той печати стихотворната сбирка „Звукове“ и сборникъ отъ всичкитѣ си поеми. Прѣзъ 1892 година прави тримѣсечно пътуване изъ Швейцария (дѣто написва стихотворната сбирка „Алпийска китка“, отъ която само часть е публикувана) и изъ Франция. Прѣзъ 1894 г. издава драмата „Хжшове“, изъ повѣстѣта „Немили-недраги“, и двѣ книги „Драски и шарки“, малки разкази изъ Софийския

животъ, нѣкои отъ които сж едни отъ най-хубавитѣ Вазови прозаически нѣща.

До това врѣме Вазовъ вече е близ прѣвжданъ на повечето европейски езици: на руски, полски, словацки, сръбски, чехски, хърватски; на нѣмски, италиянски, английски, френски, маджарски, шведски, холандски и др. Особно „Подъ игото“, който е прѣведенъ и на нѣкои азиатски езици.

Слѣдъ 18 май 1894 г. Вазову биде прѣдложенъ министерски портфейлъ, но той го отклони. Избиратъ го за 18. Обикновено народно събрание народенъ прѣдставителъ отъ Казанлъшката околия. Като таквъ той участвува въ делегацията, която ходи въ Петербургъ да положи вѣнецъ на гроба на Александъръ III.

На 24 септември 1895 г. биде отпразнуванъ съ подобаваща тържественостъ двадесетъ и петъ годишния юбилей на Вазова, когото увѣнчаватъ като народенъ поетъ.

Прѣзъ 1896 г. излѣзе „Нова земя“, а въ началото на 1897 г. „Бѣлодушковъ“.

Двѣ години слѣдъ чествуването двадесетъ и петъ годишната литературна дѣйностъ на Вазова, именно на 1897 г., поетътъ влѣзе въ кабинета на Стоилова като министъръ на народното просвѣщение.

По това врѣме азъ имахъ случай лично да се срѣщна съ Вазова. Току-що бѣхъ се върналъ отъ Неаполъ съ ржкописа на втората своя сбирка стихотворения, „Тр е п е т и“, и напразно дирѣхъ издатель да ми даде нѣколко стотинъ лева, за да посрѣщна разноскитѣ си поне за мѣсець-два. Принудихъ се да поискамъ учителско мѣсто и затова именно отидохъ при министра поетъ. Министерството на просвѣщението тогава се помѣщаваше въ малкото двуетажно здание срѣщу Народната библиотека, сега клонъ отъ нея. Качихъ се въ горния катъ. Чакалнята и коридора бѣха пълни съ посѣтители. Подадохъ си картичката и тутакси ме повикаха при министра. Вазовъ ме посрѣщна при вратата на голѣмия си кабинетъ и още слѣдъ първитѣ думи заговори за стихотворението ми „Скитникъ“, току-що напечатано въ сп. „Мислъ“. Покани ме да седна и се заприказвахме за литература. Слѣдъ половина часъ азъ станахъ да си вървя, но той ме задържа. Още слѣдъ половина часъ пакъ станахъ и пакъ ме задържа съ думитѣ: „Стойте да ме отървете отъ досадни посѣтители“. Азъ бѣхъ влѣзълъ при поета къмъ 10 часа; въ 12 часа той позвъни и каза на разсилния, че ще приема слѣдъ обѣдъ.

Ние излѣзохме наедно, посрѣщани и изпращани отъ злитѣ погледи на нѣкои по-упорити посѣтители, които не бѣха искали тутакси да си отидатъ.

Дори само отъ тоя случай може да се види, колко дотегливо е било Вазову министерствуването му и колко той и като министъръ си е оставалъ поетъ.

Още на другия денъ дома ми бѣ донесено писмо, съ което ми се съобщаваше, че съмъ назначенъ учителъ въ I Софийска мъжка гимназия и се командировамъ въ статистиката.

Слѣдъ оставката на Стоиловия кабинетъ, 1899 г., Вазовъ напусна за винаги политиката и се отдаде всецѣло на литературна дѣйностъ.

Въ продължение на десетъ години той написа редъ лирически сборки, повѣсти, романи — всичкитѣ изъ съврѣмения битъ на българитѣ, или изъ историята имъ: „Скитнишки пѣсни“, „Казаларската царица“, „Пѣстъръ свѣтъ“, „Видено и чуто“, „Подъ нашето небе“, „Иванъ Александъръ“, „Свѣтославъ Тергеръ“ и двѣтъ комедии: „Вѣстникарь ли?“ и „Службогонци“, играни въ новопостроения Народенъ театъръ.

Прѣзъ всичкото това врѣме Вазовъ бѣ остро нападнатъ отъ единъ добръ организиранъ враждебенъ нему литературенъ лагеръ — именно лагера на сп. „Мисль“. Него наричаха угасналъ поетъ, покойникъ. Вазовъ, не ще съмнѣние, не оставаше длъженъ. Той се бранѣше и съ сатирически стихове, и съ благодушни на видъ, но въ сжщность страшно пиперати литературни прѣгледи въ сп. „Българска сбирка“, въ в-къ „Миръ“, и по-късно въ в. „День“. Ала най-прѣдпочитаниятъ неговъ отговоръ бѣ — редицата книги, които той публикуваше. Това, разбира се, бѣ добро по принципъ, макаръ неговитѣ противници, издигайки знамето на естетизма, да проповѣдваха ограничение на количеството въ полза на качеството. Но Вазовъ винаги е твърдѣ много държалъ за голѣмъ брой книги. Азъ по това врѣме достатъчно се бѣхъ сблизилъ съ него и отъ редица разговори можахъ да констатирамъ, че нему не импонираатъ поети, които малко пишатъ. Спомнямъ си, еднѣжъ му заговорихъ за Жозе Мария де Ередия, чиито цѣлъ активъ е едно микроскопическо томче сонети, и му цитирахъ мнѣнието на най-голѣмия френски критикъ за този поетъ: „Ако въ 19. вѣкъ Франция има три велики имена, едното отъ тѣхъ е Жозе Мария де Ередия“. Вазовъ се усмихна, посочи ми въ библиотеката си многобройнитѣ томове на Викторъ Юго и ми каза:

— Това е поетъ, това е дѣятелностъ. Какво съмъ написалъ азъ? Още нищо.

Той остана вѣренъ на своитѣ схващания и продължи да публикува бързо-бързо книга слѣдъ книга. Ето историческитѣ му драми „Къмъ пропасть“, „Бориславъ“ и др. Тѣ минаватъ на сцената на Народния театъръ съ шумень успѣхъ. Особно „Бориславъ“. Той се игра въ продължение само на нѣколко мѣсеца въ София и въ провинцията около двѣстѣ пжти и спечели Вазову между широкитѣ маси извънредна популярностъ. „Къмъ пропасть“ и „Бориславъ“ се послѣдваха отъ драмата „Ивайло“, минала сжщо тѣй шумно.

Балканската война (1912—13) и послѣдвалата я междусъюзнишка, както и побѣдоноснитѣ походи срѣщу Сърбия и Ромжния (1915—1918) вдѣхновиха Вазова за три патриотически сборки: „Подъ грѣма на побѣ-

дитѣ“, „Пѣсни за Македония“ и „Нови екове“. Слѣдъ настаналитѣ въ края на 1918 г. тежки за България събития Вазовъ напечаталъ въ в. „Миръ“ редица тѣжни, но напоени съ здравъ оптимизъмъ стихотворения, излъзли послѣ въ малката сбирка „Не ще загине!“.

Послѣдното поетическо дѣло на Вазова е лирическата сбирка „Люляка ми замириса“ (1919—20), дѣто поетътъ е вече съвсѣмъ чуждъ на прѣживѣванитѣ тежки събития. Въ нея той се оглѣбвява въ своя интименъ душевенъ миръ. Това се пѣсни на спомени, на видѣния, на себе-прониквания; страници, откъснати отъ книгата на сърцето, както той самъ казва въ една бѣлѣжка.

Тая сбирка е пълна съ стихотворения, създадени на единъ дѣхъ, навѣрно безъ ни едно зачеркване. Поетътъ е свикналъ да пише тѣй лесно, както лесно диша съ своя силенъ дробъ на планинецъ.

Вазовъ ни оставя едно огромно литературно наслѣдство. Неговитѣ творения въ поезия и проза, ако се събератъ наедно, безъ да се прави изборъ, ще образуватъ комай цѣла библиотека. Дѣятелность непрѣкъснатата, вдъхновение непрѣсушимо, физически силно и при бѣлитѣ коси на прѣклонната възраст, несмушавано отъ съмнѣние, което у нѣкои дори отъ най-великитѣ поети налага паузи за провѣрка, за нова ориентация въ срѣдствата. Той е напълно увѣренъ въ голѣмитѣ си заслуги и високо цѣни признанието на мнозинствата, на народа, който вижда въ него свой учител и най-яркъ прѣдставител на напредъка на популярната национална мисль.

Въ сбиркитѣ на поета може би ще се намѣрятъ десетина и повече стихотворения, въ които той съвсѣмъ направо посочва, какво е неговото значение, а сѣщо ни открива своята дълбока вѣра, че безпощадниятъ жбъ на врѣмето не е въ състояние да поврѣди неговото дѣло. Може би най-категоричното отъ тѣхъ е онова, съ което завършва сбирката „Подъ грѣма на побѣдитѣ“. Азъ ще го цитирамъ цѣлото:

И азъ на своя редъ ще си замина,
Трѣва и менъ ще растне надъ прахътъ,
Единъ ще жали, другъ ще ме прокллина,
Но мойтѣ пѣсни сѣ ще се четжтъ.

И много имена и лесна слава
Годинитѣ безъ жаль ще изметжтъ,
Иль ще покрие плѣсень на забрава,
Но мойтѣ пѣсни сѣ ще се четжтъ.

Въ тѣхъ зовъ се чуй за правда, за свобода,
Любовъ и благи чувства ги красѣжтъ
И свѣтлий ликъ на нашата природа,
Та мойтѣ пѣсни сѣ ще се четжтъ.

Въ тѣхъ вѣе на Балкана лѣхътъ здрави
И тайнитѣ хармоний му звучжтъ,
И грѣмътъ на народнитѣ ни слави,
Та мойтѣ пѣсни сѣ ще се четжтъ.

Вѣвъ тѣхъ душата ми излѣ се цѣла
Съ най-скжпитѣ си бисери, цвѣтя,
Въ тѣхъ всичко свѣтло, цѣнно си е дала,
Вѣвъ тѣхъ живѣй, звѣнти и трѣпне тя.

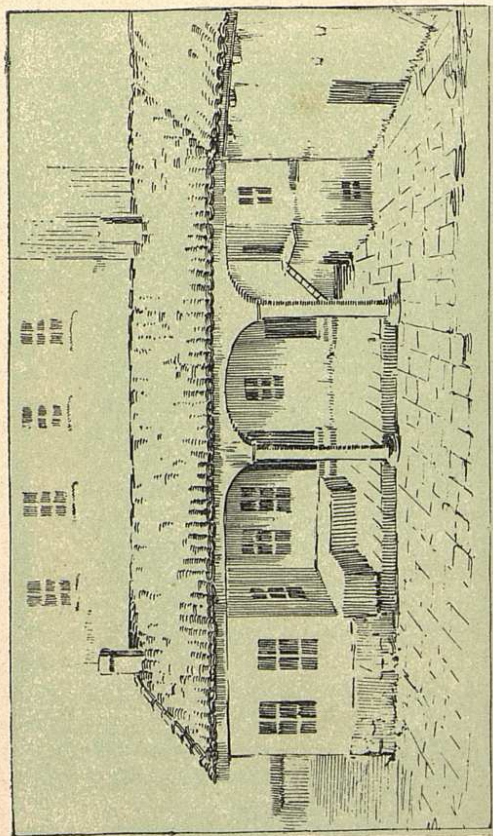
Не ме смущава дивъ вой отъ умрази,
Не стрѣска ме на завистѣта гнѣвътъ, —
Спокойно гледамъ въ бждащето ази:
Тамъ мойтѣ пѣсни сѣ ще се четжтъ.

Тѣ живѣ сж откликъ на духа народни;
А той не мре, и дорѣ сѣрца тупѣжтъ
Отъ скрѣбъ и радостъ въ нашия край свободни —
И мойтѣ пѣсни сѣ ще се четжтъ.

Мнозина, може би, ще намѣрятъ, че Вазовъ нѣма защо да бжде тѣй рѣзкъ въ установяване курса на създаденитѣ отъ него цѣнности. Книгитѣ на никой бѣлгарски писателъ не сж посрѣщнати съ по-голѣмо одобреніе отъ най-широкъ кръгъ читатели (а това именно поетѣтъ цѣни) и пжтътъ на никого не е билъ по-грижливо изчитванъ отъ неминуемитѣ прѣчки, както неговия. Така че своитѣ вѣрни и всѣкога готови да се застжпятъ за него читатели той нѣма защо да убѣждава въ онова, което четемъ въ цитираното по-горѣ стихотворение и въ цѣла редица още като него. Ако пѣкъ прѣдположимъ, че това сж стрѣли, отправени къмъ малцината индеферентни или настроени отрицателно — то би било напразенъ трудъ. Никой и отъ най-голѣмитѣ поети на свѣта не би могълъ да иска, непрѣмено всички до единъ да се възторгватъ отъ него. Нѣкои даже напѣлно се задоволяватъ, когато сж цѣнени отъ единъ свѣсѣмъ малкъ кръгъ хора, на които е достжно изкуството. А Вазова тѣй високо цѣни и народъ, и дѣржава. Това за случая е въ висша степенъ интересно и почти чуждо на бѣлгарската психология. Додѣто единъ Пенчо Славейковъ или единъ П. К. Яворовъ бидоха оставени и отъ дѣржава и отъ народъ да свѣршатъ прѣждевѣрѣменно днитѣ си въ мизерия; додѣто за други прѣдставляващи голѣма частъ отъ най-цѣнното въ бѣлгарската литература никой и малъ прѣстъ не мрѣдва — даже напротивъ: върши се всичко за да се спѣне тѣхната работа и да бждатъ и тѣ пратени часъ по-скоро при великитѣ покойници — трудѣтъ на Вазова се чувствува, разбира се напѣлно заслужено, за втори пжтъ всенародно съ единъ такъвъ възторгъ, по-голѣмъ отъ който и той самъ не би могълъ да си пожелае.

Отъ дългата редица актове на най-висока признателност къмъ народния поетъ ние намираме за нужно да отбѣлѣжимъ въ края единъ прѣвъ по рода си за България. По инициативата на министра на просвѣщенiето, г. Ст. Омарчевски, възторженъ цѣнителъ на поета и въобще на българската изящна литература, XIX Обикновено Народно Събрание, I. Извънредна сесия, въ 33-то си заседание, държано на 22 юний 1920 г. взе рѣшение, прѣдъ видъ двойния юбилей на поета — седемдесетъ годишнина отъ рождението му и петдесетъ години отъ явяването му на писателското поприще — да му поднесе сто хиляди лева въ даръ отъ народа и да го освободи отъ всѣкакви данъци и лични повинности. На 17 юлий министъръ Омарчевски, придруженъ отъ група писатели, отъ своитѣ най-близки съвѣтници и отъ шефоветѣ на културнитѣ институти въ София, отиде въ дома на поета и му прѣдаде народния даръ съ една възвишена рѣчь, въ която се казва, че тоя актъ е само малкъ бѣлѣгъ на дълбоката признателностъ, която народътъ храни къмъ него. А на 20 юли биде публикуванъ, пакъ по инициативата на министъръ Омарчевски, единъ позивъ къмъ българския народъ, който се поканваше още веднѣжъ да засвидѣтелствува своята любовъ и признателностъ къмъ чествувания поетъ съ една подписка въ негова полза. Съ всичко това, не ще съмнѣние, се гонѣше цѣлтъ, да се насърчи и окрили по-нататѣшното творчество на народния поетъ — не само да му се направятъ охолни старинитѣ.

Рисунок отъ Черкесовъ

Къщата, въ която е роденъ поетъ

С Ъ Д Ъ Р Ж А

Прѣдговоръ — Х. Ц.	5
Иванъ Вазову (стихотворение) — Кирилъ Христовъ	7
Впрегнатиятъ пегасъ — Ив. Ев. Гешовъ	9
Вавелъ (стихотворение) — Дора Габе	12
Гробътъ на баша ми (разказъ) — Ел. Пелинъ	13
Нашето емигрантство въ Русия — С. С. Бобчевъ	15
Поету (стихотворение) — Ив. Грозевъ	23
Сопотъ (стихотворение) — С. Чилингировъ	24
Вазовъ въ моето ученичество — Т. Г. Влайковъ	25
Поетъ (стихотворение) — Хр. Цанковъ-Дерижанъ	33
Изъ моитѣ писма — Д. Кьорчевъ	43
Псаломъ (стихотворение) — Дим. Бабева	55
Полюбихъ те . . . (стихотворение) — С. Дриновъ	56
Стари другари (разказъ) — А. Карима	57
Розово утро, Отъ колата (стихотворения) — Ст. Цанкова	64
Природа и изкуство (скица) — Н. Г. Данчовъ	66
Жадъ, Межда (стихотворения) — Ал. Балабановъ	71
Иванъ Вазовъ (стихотв.) — Маша Бартикова, прѣв. Кир. Христовъ	73
Театрални спомени — Ив. Поповъ	74
Небесната царица (легенда) — проф. М. Попруженко	79
1—4 (стихотворения) — М. Неволинъ	81
Гуга Самодива (разказъ) — Ив Кириловъ	83
Първи поздравъ (споменъ) — С. Чилингировъ	87
Ловци на бисери, Малай, Стритъ, Родно мѣсто — А. М. Фьодоровъ прѣв. С. Чилингировъ	89
Мария, Каменоломнята, Гаспаръ (разкази) — Ем. п. Димитровъ	91
Ив. Вазову (стихотворение) — Хр. Борина	97
Спомени, оживени по случай юбилея на Вазова — Д-ръ Ник. Бобчевъ	98
На върха и на дъното (стихотворения) — Н. В. Ракинъ	106
Изъ пѣтъ (разказъ) — М. Теофиловъ	108
Иванъ Вазовъ въ Македония — Г. Баждаровъ	115
Иренъ (стихотворение) — Ем. п. Димитровъ	120
Споменъ за първия юбилей на нар. поетъ — Е. Марсъ	121
Пада синкавъ мракъ (стихотворение) — С. Олчевъ	124

Сипе се, сипе се бѣлия снѣгъ (стихотворение) — Ас. Славчевъ	125
Първиятъ привѣтъ (споменъ) — Н. В. Ракитинъ	126
Вазовъ за Иречека — Д. Уста-Генчовъ	128
По брѣговетѣ на Тунджа (стихотворение) — И. Т. Карановски	134
Отъ върха Св. Никола (стихотворение) — Авениръ	135
Страници изъ моя дневникъ — Ц. Церковски	136
Поету (стихотворение) — Д. С. Зографовъ	140
Господи помилуй! — П. Росенъ	141
Хоки-чи (японска пѣсенъ) — Г. Караивановъ	144
Пиринътъ плаче (разказъ) — Д. Спространовъ	145
Една срѣща съ Вазовъ (споменъ) — М. Неволинъ	149
Двѣ сърдца (страници изъ дневникъ) — Л. Владикинъ	150
Ивану Вазову (стихотворение) — Ив. Кириловъ	151
Иванъ Вазовъ (профилъ) — Хр. Цанковъ	155
Първи снѣгъ (стихотворение) — Вл. Хр. Пѣевъ	152
Смъртъта на безименика (разказъ) — М. Неволинъ	163
Рѣчь на Бача Кира въ сражението при Дрѣновския мѣнастиръ — свещеникъ П. Франговъ	166
Хубавото у Вазовъ — Тодоръ Янковъ	168
Ив. Вазовъ прѣдъ чужденцитѣ — К. М. Георгиевъ	170
Люлинъ (стихотворение)	172
Ив. Вазовъ (краткъ животописъ) — Кирилъ Христовъ	173

ЖЕНСКИ ГЛАСЪ

ОРГАНЪ НА БЪЛГАРСКИЯ ЖЕНСКИ СЪЮЗЪ

JENSKI GLAS — ORGANE DE L'UNION DES FEMMES BULGARES

Излиза два пѣти въ мѣсеца.

Абонаментъ
за година 12 лева.Обявления се плащат по
споразумѣние

Адресъ: Ул. Гургулятъ 26

Редакторка: Димитрана Иванова.

На възродния поетъ Ив. Вазовъ
отъ Българския Женски Съюзъ

Привѣтъ — На тебъ, поете
народенъ, който въ пѣсните жал-
би оплака страдална нѣкога Бъл-
гария, посявъ въ оди и химни я
възвѣсти зората, възпѣ красотъ,
възвеличи богатата. На тебъ, който
въ унесено спическо слово увѣковчи
моцната на българското племе и въ
галерия отъ свѣтли художествени
образи завѣща на бѣднѣтъ по-
колѣния скромността и прѣд-
данността на българката — съп-
руга, смѣлостта и себепри-
анитето на българката — револю-
ционерка заедно съ безмѣлвата
горестъ и неизпакани сълзи на
българската майка по склѣпи
синове на бранъ за народни иде-
ли — привѣтъ!

Р. Петрова

Единъ бѣлжитъ юбилей.

Въ шума и тържеството на
днешния празникъ народътъ
даде изразъ на онѣя саси явни
и затени чувства, съ които е
порасълъ и отдавна лилѣе спрѣ-
мо най-популярния отъ свѣтъ
поети. Народътъ отпрати поету
признателни думи, че винаги е
билъ вѣрнъ тълкувателъ на на-
родни чувства, мисли, идеали;
възладе му съ възгоръ заслу-
жена награда, като на учителъ
въ красивото по форма и съдър-
жане, и жиднителъ на вдъхно-
веното българско слово.

И наистина, въ единъ периодъ,
дълъгъ отъ 50 години — години
на борби, сполуки и поражения,
на обжидати мечти и разбити
кумири — Вазовъ отъ висотата на
своитъ пориви и съ бѣлсна на
звучаната си рѣчь неотстъпано е
освѣтавалъ пѣтя на борцитъ и
укрѣпвалъ духа въ борбитъ.

Още въ първия полѣтъ на
творческа дѣйностъ той осмисля
своитъ първи сериозни творби
въ съзвучие съ „Лжитъ на Бъл-
гария“. Всѣка пѣснь въ тѣжната
му сборка е жвава рана въ тѣ-
ло на българското племе, всѣко
стихъ — сълза, всѣко слово
— стонъ или анатема на культу-
ра на Европа, която въ вихренъ та-
нець навѣ българския трауръ
бѣсвава опиянена отъ ловкитъ
крѣвь.

Таке, прострѣлъ крилѣ отъ
живно слово въ защита на без-
зачитенъ родъ, въ жалби и ри-
дения навѣ неговия гробъ, по-
етъ дъщеря великия моментъ
въ сѣдбата народа. Нови сълзи
бликнѣтъ въ одитъ на „Избавле-
ние“; новъ потокъ отъ чувства
на радостъ и ликувание се стру-
ятъ вдъхновено по свѣлитъ
страници на свѣтлата сборка.

Ив. Вазовъ.

Любовъ трѣбва.

Почтено чувство е да неговашувашъ,
Да бжеднъ сѣдѣшъ надъ синѣи строгъ,
И съ рѣчь отъ нѣкъ пламница да бичувашъ
Недѣжѣ, слабости, разравнѣ порокъ.

Добро е нѣщо да живешъ свѣтъ,
Гръховний свѣтъ да теглѣшъ ти на сѣдъ.
Да бѣрляшъ злѣчи клетви възъ човѣка,
Повтаряши откакто е свѣтъ.

Но има нѣщо по-добро, с брате,
Отъ твоия зивъ и благодаренъ бѣвъ
А то е: да обичашъ — и туй подвижъ свѣтъ е,
И много труденъ, много сравенъ дѣвъ.

Да любишъ — то е да знаешъ да прощавашъ,
Да имашъ въ себѣ си великъ мѣръ,
Да любишъ — то е храбро да възнавашъ,
Че си какъ си чини, може би по-лювъ.

То значи ти да изразишъ въ тържеството
На божиъ лучъ и бѣднѣи човѣкъ,
Не съ дума — съ дѣло да ратувашъ съ злото,
За язви мѣсто бивъ да имашъ лювъ.

Да сѣди юбилей знае — зикътъ тоже
Умрагата — тя пѣчи онѣкъ свѣтъ!
Туйкъ трѣбува любѣвъ! — тя само може
Свѣтитъ краснѣ да земе на Христѣ!

Поетътъ тържествува съ търже-
ството на народа — пѣе химни
и словословия на сийната сво-
бода.

Настѣла епоха на свободенъ
животъ — животъ пълненъ съ за-
дачи и задължения, съ грѣшци
и заблуждения. Но Вазовъ не
отстъпи отъ поста на поетъ,
вѣковнителъ въ доброто или по-
рицателъ на злото върѣтъ своя
народъ. Той нагласи на новъ
строй новата си „Гула“, „Поля
и Гори“ народни, па залява про-
тивъ „лустота въ обществото, въ
главитъ, пустота въ словото, въ
душитъ“, или, че „навредъ е за-
стой, убийственъ мразъ“ и „чи-
гдѣ ни топълъ лжѣхъ, ни вдъхно-
вение“... —, напомняйки за не-
завършени идеали.

Вѣрнъ на диавѣ за своето
призвание:

„лучай смѣло свѣтлина,
прѣскай правдата безъ страхъ“

Вазовъ се залуга въ сѣдбата
и душата на скромни труженици,
очичва ги съ орсола на скѣпни-
ци идеалисти, обичава ги съ вѣтора
на искрено прѣклонение, па ги
праща народа като примѣръ,
достоевъ за подражане. Ии
пѣвъ, обратно, Съ покана на
сатирикъ съгласява до понуса
недѣжа и порока въ българската
душѣ, та чрезъ смѣхъ и отаръ
душе да отклони отъ злото.

За България и България жи-
въ и пѣ поетътъ цѣли 50 годи-
ни. Възпѣ красотитъ, цѣятъ и
горитъ на нашата рай-страна,
възвеличи душитъ въ бора съ
врагитъ въ нашата историческа
сѣдба.

Така почувсѣлъ вдъхновение
отъ чувствата на народа и иде-
алитъ народни, сълъкъ душата си
сѣтъ на народа, въ трепетъ за
него, Вазовъ сплете кичестъ въ-
нѣтъ отъ лирични творения —
пѣленъ изразъ на чувствения и
идеенъ мисль на българската
нция.

За това днѣсъ народътъ тър-
жествува.

Но той тържествува още, за-
щото и въ своя епоха Вазовъ е
срѣдъ народа проникналъ не са-
мо въ неговото настояще, но въ
дѣлъчъ и въ неговото минало. Вър-
ху фона на битови сцени и по-
сложни картини, наредъ съ дреб-
ното и посрѣдзареното въ жи-
вотъ, въ лѣчзареното свѣтликъ
поетътъ е издигналъ и велича-
ния образъ на моцната вода, не-
поколеима енергия и самобитъ
идеализъмъ въ българската ду-
шѣ. Галерията отъ релефи въ
„Епопея на зѣбравнитъ“ и още
редията такива въ романтизи
на Вазова ще отнесатъ въ вѣков-
тѣ живѣна на българската до-
блестъ и ще нашлеватъ на да-
лечнитъ пѣтѣци съ канѣи и кол-
ки българинитъ и българката
сѣ били достойни. Поколѣнията
се неучатъ отъ „Българка“ или
„Подъ нѣгѣ“, че още въ далеч-
ни и тѣмни врѣмена — врѣмена
на робство и прѣврасѣдъци
българката е бѣла надъ своитъ
добри пориви и съ рискъ за се-
бе имъ е служила. Свободна и
долна въ своитъ рѣшения за об-
щото благо тя е знаела сѣщо
да води борба съ всички прѣчки
по пѣтя на нейния високъ идеалъ.

Поколѣнията ще узнаятъ въ
образа на „Милка“ българката
отъ свободната епоха съ нейния
новъ усрѣтъ кѣмъ повече само-
стойностъ и по-висока культура.
А отъ по-къснитъ Вазови творе-
ния ще узнаятъ още за сѣлитъ
на българската майка, за нейнитъ
болезнени стѣнания и за ней-
ното стоическо търпение да до-
чка сѣмъ си-гирѣтъ отбран-
ното поле. Ще узнаятъ най-по-
слѣ бѣднитъ поколѣния и за ве-
личавото милосердие на бъл-
гарската сестра прѣвъ врѣме
на епопея на трагичната национал-
на епопея.

За това днѣсъ тържествува на-
рода. Защото поетътъ чрезъ
своя сърдеченъ трепетъ прѣвъ
очарованелната българска при-
рода, чрезъ своята нѣжна лю-
бовъ кѣмъ родъ и родина и
чрезъ благоговѣния възгоръ
прѣвъ идеала за свобода ху-
дожествено възпроизведе трѣта
на народа прѣвъ сѣщата
природа, народната нѣжностъ
прѣвъ сѣщия родъ и племе и
себеприанитето на народнитъ
идеалисти прѣвъ сѣщия свѣтъ
идеалъ. Защото чрезъ пѣнтата
на своето вдъхновено слово и
съзвучието на своя стихъ той
разкри огъня на въжделенията
народни и въ свѣтли художе-
ствени страници ги прѣведе въ
завѣтъ на бѣдни врѣмена.

Противъ искането да бжеднъ сѣдени бъл-
гарскитъ граждани отъ чужди сѣдливина.

Българскитъ Женски Съюзъ
високо прѣстира противъ изка-
нето на сѣдѣтитъ неприятѣли да
бжеднъ сѣдени български граж-
дани, обичаемъ и въ прѣстѣлче-
ния прѣвъ войната, отъ сѣдлѣ-
щата на чужди държави.

Ний женитъ — майкитъ, съпруги-
те, сестритъ и дѣщеритъ, без-
силни да прѣдотаритъ онова
безумие, което потопи цѣлъ свѣтъ
въ кърви и опустошения, ладо-
ме въ жертва сѣжитъ свои си-
нове, съпруги, братѣ и бащи за
свободата на народа си. Готови
сме и днѣсъ за честната сѣщия
да пожертвуваме и останитъ жи-
ви, ако тѣ сѣ и опитни, но за това
ний искамъ тѣката виновностъ
на онова дѣла да дѣлѣтъ отъ вли-
и отъ едно правосѣдие, което се
налага отъ честъта и името на
българския народъ. Това сѣжъ
българскитъ сѣдливина.

Българскитъ граждани трѣбва
да бжеднъ сѣдени отъ бъл-
гарскитъ сѣдливина.

Ний, българскитъ жени, заедно
съ женитъ отъ цѣлъ свѣтъ, за-
явяваме, стига съ всичко това,
което ратувава само страститъ на
враждѣ! Народитъ искатъ да жи-
вѣтъ въ миръ и любовъ — нека,
най-послъ, се разбере това отъ
тѣхнитъ водители.

Юбилейна ВАЗОВА книжка

БЪЛГАРЧЕ

ИВАНЪ ВАЗОВЪ

По случай отпразднуването 50 годишнината отъ нег. вата дѣйностъ, като народенъ писателъ и поетъ.

Цѣната на отдѣлна книжка е 2 лева.

БЪЛГАРЧЕ:
Дѣтско илюстрирано
списание

Ив. Вазовъ.

Дѣ е България?

Питатъ ли ме дѣ зората
Мей огрѣла първи пжтъ,
Питатъ ли ме дѣй земята,
Що най-люба на свѣтътъ?

Тамо, азъ ще отговоря
Дѣ се бѣлий Дунавъ лѣй,
Дѣ отъ Изтокъ Черно море
Се бунтува и свѣтлѣй;

Тамо, дѣ се възвишава
Горда Стара-Планина,
Дѣ Марица тихо шава
Изъ тракийска равнина.

Тамъ, дѣ Вардаръ прѣзъ полята
Струи хладни си вълни
Дѣ на Рила грѣй главата,
Дѣто Охридъ синъ шуми.

Тамъ, дѣ днесъ е зла неволя,
Дѣ народа ѝ мжченикъ,
Дѣто плачатъ и се молятъ
Се на сжщия езикъ.

Тамъ роденъ съмъ! Тамъ дѣди ми
Днесъ почиватъ подъ земля,
Тамъ гърмѣло тѣхно име
Въ миръ и въ браннитѣ поля,

До чукаритѣ карпатски
Е стигнала тѣхна власть
И стѣнитѣ Цариградеки
Треперали сж тогазъ.

Вижте Търново, Прѣслава, —
Тия жални съсипни:
На прѣминалата слава
Паметници сж они!

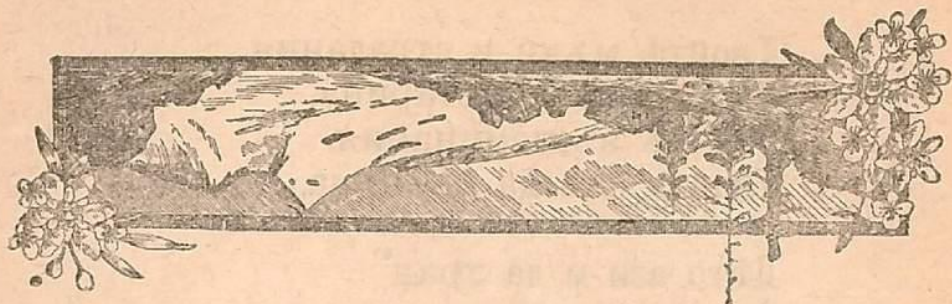
Българо драга, мила,
Земя пълна съ добрини,
Земя, що ми се кърмила,
Моятъ поклонъ приемни!

Любя твоитѣ балкани
Твоитѣ рѣки и гори,
Твоитѣ весели поляни,
Дѣ Богъ всичко наспори;

Твойтѣ мъжи и страдания,
Твоята славна старина,
Твоитѣ възпоминания,
Твоята свѣтла бжднина.

Дѣто ази и да трая
За тебѣ мисля и горя,
Въ тебѣ родихъ се и желая,
Въ тебѣ свободенъ да умра.

Ц. Калчевъ

Кой е Иванъ Вазовъ.

(По случай 50 годишния му писателски юбилей).

Всички възрастни хора въ България знаятъ Иванъ Вазова. Тѣ сж чели неговитѣ стихотворения и разкази или сж слушали да се говори за него.

Знаятъ Вазова и дѣцата — ученици и ученички. Тѣ сж чели неговитѣ стихотворения, печатани въ бунвари и читанки, въ списания и отдѣлни книжки. Всички сж пѣли неговитѣ пѣснички въ училището и въ дома. Мнозина сж ги слушали по концерти и прѣдставления, де-кламирали сж ги по утра и вечеринки.

Изъ градове и паланки, по села и колиби — навредъ познаватъ Вазова. Много училища, читалища и дружества носятъ неговото име. Нѣма край, нѣма кѣтче въ нашето отечество, дѣто да не е извѣстенъ той.

Но Вазова знаятъ не само у насъ. Той е извѣстенъ и въ чуждитѣ държави. Неговитѣ книги сж прѣведени на всички езици.

Вазовъ е прочутъ по цѣлъ свѣтъ.

Иванъ Вазовъ е роденъ на 27 юни 1850 година въ гр. Сопотъ при политѣ на Стара планина. Тукъ е порасналъ той въ игри и забави съ неговитѣ връстници и другарчета. Скиталъ се изъ хубавата Стрѣмска долина, изъ гори и полета, по хълмове и долища, дишалъ чистия балкански въздухъ и станалъ отпослѣ здравъ и пѣргавъ момъкъ.

Сега Вазовъ е старъ, 70 годишенъ, но пакъ е здравъ и якъ, какъвто е билъ на млади години.

Отъ малкъ Иванъ Вазовъ се училъ въ родния си градецъ. Тамъ той свършилъ съ добъръ успѣхъ до III класъ. Послѣ баща му го пратилъ въ Калоферъ при учителя Ботю Петковъ, баща на Христо Ботевъ. Тукъ въ училището имало богата библиотека отъ руски книги. Вазовъ прѣкарвалъ всичкото си свободно врѣме въ библиотеката, като челъ тѣзи книги и прѣписвалъ по-хубавитѣ нѣща.

Въ Калоферъ Вазовъ седѣлъ само една година. Послѣ билъ изпратенъ да се учи въ Пловдивъ. Тукъ той свършилъ IV класъ и по-нататкъ не продължилъ да се учи. Трѣбвалъ на баща си, и той го взелъ въ Сопотъ, дѣто го настанилъ да пази търговския му дюгенъ. Изкалъ баща му да го направи търговецъ.

Но Вазовъ не обичалъ търговията. Той започналъ да пише стихотворения и пѣснички изъ тетрадки, по тевтеритѣ на баща си, на отдѣлни листове — навредъ, дѣто имало празно мѣсто. Писалъ съ тебеширъ и вжленъ по дѣскитѣ, по маситѣ, по гредитѣ и прошарилъ цѣлия дюгенъ.

— Бре, що е това, синко? — казалъ веднажъ баща му сърдито. Я гледай какво си написалъ! Стига си драцкалъ, че загрози цѣлия дюгенъ!

Вазовъ навелъ глава замисленъ и нищо не казалъ. Баща му продължилъ: „Остави се отъ това писане. Гледай си работата. Писането хлѣбъ не дава“.

Тѣй мислилъ бащата, а синътъ скришомъ пакъ продължавалъ да си пише. Това било неговата работа.

Като видѣлъ бащата, че най-голѣмиятъ му синъ не ще може да поеме работата му, намислилъ да го изпрати въ Ромжния при негови роднини, та дано тамъ се упражни въ търговията. Рѣшено — свършено. Вазовъ билъ изпратенъ въ Ромжния прѣзъ пролѣтѣта на 1870 година. Но и тукъ той не станалъ търговецъ. Младъ, 20 годишенъ момъкъ, той се запозналъ, съ Левски и

Христо Ботевъ, които работили за освобождението ни отъ турцитѣ, станалъ имъ другаръ и захваналъ да имъ помага.

Двѣ години се скиталъ Вазовъ изъ чужбина и най-послѣ рѣшилъ да се върне въ родния си градъ. Миналъ прѣзъ Цариградъ, дѣто прѣстоялъ три мѣсеца. Тукъ той се запозналъ съ прочутия български писателъ. П. Р. Славейковъ, който билъ най-главния водителъ на българитѣ въ борбата имъ противъ гърцитѣ. Въ Цариградъ Вазовъ ваписалъ нѣколко хубави стихотворения, които били напечатани въ списанието „Читалище“.

Отъ Цариградъ Вазовъ отишълъ въ гр. Мустафа паша (Свиленградъ), дѣто учителствувалъ една година, и най-послѣ се завърналъ въ родния си градъ Сопотъ.

Всичко го посрѣщнали весело. Майка му, баба Сжба, заплакала отъ радостъ, а баща му, дѣдо Минчо Вазовъ, рѣкълъ: „Дай сега да видимъ каква печалба си донесълъ, като се скита толкова по чуждитѣ земи“.

— Печалбата ми е голѣма, татко, рекълъ синътъ и изтърсилъ отъ куфара си цѣлъ купъ, негови рѣкописи.

Дѣдо Минчо се поразсърдилъ, като видѣлъ каква стока е донесълъ най-голѣмиятъ му синъ, и разбралъ, че отъ него търговецъ нѣма да стане.

Въ Сопотъ Вазовъ започналъ заедно съ Каблешкова да работи усилено за освобождението на България; устроили таенъ комитетъ, събрали оржжия и подготвяли младежитѣ за възстание. Но възстанието не сполучило, възстанниците били разбити, и Вазовъ, гоненъ отъ турцитѣ, съ голѣми прѣмеждия избѣгалъ пакъ въ Ромжния.

Тукъ Вазовъ започналъ още повече да пише извѣстниците и да работи за освобождението на България.

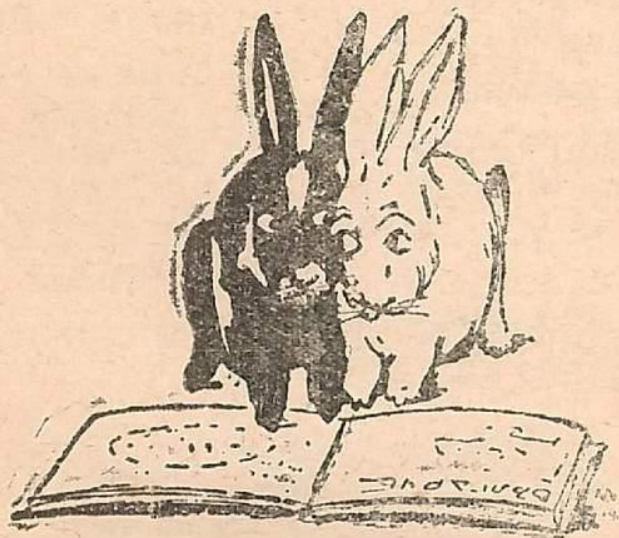
Най-послѣ Русия объяви война на Турция, и Вазовъ бѣ честитъ да посрѣщне рускитѣ войски на чело съ Царь-освободителя Александъръ II.

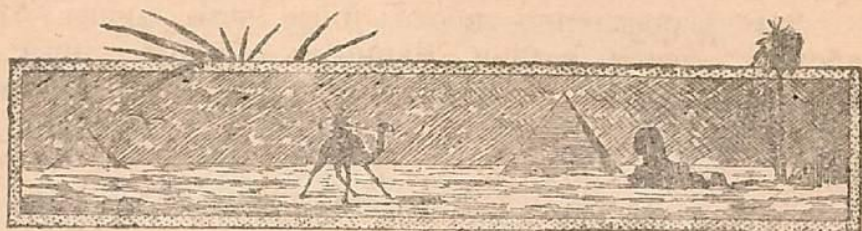
Слѣдъ освобождението на България Вазовъ се прѣсели въ София, дѣто живѣе и сега.

Вазовъ постоянно работи: пише, чете, мисли. Той работилъ цѣли 50 години. Написалъ е много книги — цѣла грамада, една отъ друга по-хубави. по-полезни. Всички четатъ неговитѣ книги съ насада: и стари и млади, и бѣдни и богати.

Така, съ трудъ и постоянство Иванъ Вазовъ достигна да стане пръвъ български *народенъ поетъ и писателъ*. И днесъ той се слави по цѣлъ свѣтъ.

Тази година, на 24 септември, Вазовъ навърши цѣли 50 години, откакъ е започналъ да работи, да пише. Ето защо редакцията на списанието „Българче“, като му честити *петдесетъ годишния юбилей*, пожелава му още за дълги години здраве и свѣтло бждеще.

Иванъ Вазовъ и дѣцата.

Дѣте и овца.

Дѣте.

Овчице кжсорога,
Овчице плиткоумна,
Овчице тънконога,
Кждѣ така изъ друма?

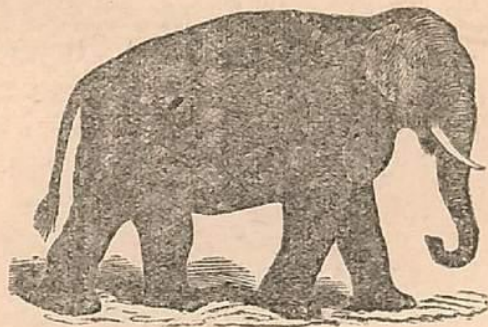
Съеъ скжсано царвулче,
Отивамъ си на паша;
На двора сѣнце нѣма.
А ти кждѣ?

Овца.

Дѣтенце присмѣхулче,
Съеъ дрипаво качулче,

Дѣте.

При мама,
Че е сварила каша.

Крава.

Тъмно е станало,
Слънце се не види.
Съ виме напръщъло
Нашта крава иде.

Вижъ какъ милно гледа
И мучи, горката,
Милото си чедо
Чака на вратата.

Съ пръсно бѣло млѣко
Пълно ѝ е виме.
Дай ведрото, како,
Да я издоиме!

Селянка и дѣдо.

Дѣдо.

Добъръ часъ, невѣсто!
Отъ кое си мѣсто?

Селянка.

Хе, тамъ отъ селцето,
Вижъ го дѣй въ полето!

Дѣдо.

Що си тамъ ходила?
Що си тамъ чинила?

Селянка.

Бѣхъ дошла съ дружки
Да продавамъ крушки.

Дѣдо.

Сбогомъ, булче младо!

Селянка.

Здравъ да бждешъ дѣдо!

Молитва.

Дѣдо Господи, прости ме,
Моля ти се отъ душа;
Съ умъ и разумъ надари ме
Да не мога да грѣша.

Запази ми ти сърдцето
Отъ зли мисли и нѣща;
Всичко видишъ отъ небето,
Зло на менъ недѣй праща.

Дай на мама, дай на тате
Здраве, сила и животъ,
Миръ, любовь на всички братя
И добро на нашъ народъ.

ПѢТЛЮ, събуди го!

ПѢтлю, викай наши Сава!
Всички ставатъ, той не става.
Викай: кукуригу!
— Събуди го!

Че урока си не знае,
А пѣкъ още спи, нехае.
Викай: кукуригу!
— Събуди го!

Ей читанката за него
Плаче и зове го.
Викай: кукуригу!
— Събуди го!

Срамъ въ училището го чака
Сънля нашъ простака.
Викай: кукуригу!
— Събуди го!

Жетварка.

Отъ мъничка навикнахъ
Да ходя по полята
И лѣтъ азъ обикнахъ
Да жъня тамъ нивята.

Отъ марината жежка
Азъ сѣрпа не оставямъ
И работата тежка
Съ пѣсень я забравямъ.

Така минувамъ лѣтъ
По жетва, жетва злата
И колчемъ найда цвѣте,
Накичамъ си главата.

Зима.

Ето зимата настана,
Снѣгъ вали, вали, вали!
Съ нова гиздава прѣмъвна
Той земята побѣли.

Въ огнището ни свѣти
И пламти голѣмъ огънь;
Хайде шейнитѣ грабнете,
Че пързалки има вънъ!

Да се плъзгаме другарски
По сребристи гладъкъ ледъ;
Идатъ празниците царски,
Радостъ има за напредъ.

Уловена птичка.

Д ѣ ц а.

Видишъ, птиченце крилато,
Ние въ примка те държимъ
И съсъ тебе цѣло лѣто
Нѣма да се раздѣлимъ.

П т и ч к а.

Ахъ, защо ви съмъ? Бждете
Милостиви този часъ,
Да си хвъркна ме пуснете,
Въ примката ще умра азъ.

Д ѣ ц а.

Не грижи се, мила птичко,
Доръ си ва нашитѣ ржцѣ;
Ще те хранимъ съ всички,
Съ захарчица, съ млѣчице.

П т и ч к а.

Млѣко що е, не разбирамъ.
Захаръ ази не кълва;
Само зрънца знамъ да собирамъ
И мушици да ловя.

Дѣца.

Ти зимаска ще загинешъ
На полето тамъ сама;
По-добрѣ да си почивешъ
Въ нашта клетка, у дома.

Птичка.

Не се бойте, азъ ще хвъркна
Татъкъ въ топлитѣ мѣста;
Въ вашта клетка ще издъхна,
Макаръ златна да е тя.

Дѣца.

Мила птичке ти не знаешъ,
Какъ е харно тука, вишъ;
Ти съсъ насъ ще си играешъ,
Нѣма що да се боишъ.

Птичка.

Менъ, дѣчица, по е харно
Да си хвъркамъ по свѣтътъ;
Тукъ ще умра азъ навѣрно;
Тѣсно ми е въ този кѣтъ.

Дѣца.

Право казвашъ, пиле клето,
Тукъ на мжка ще живѣишъ;
Хай хвъркни си къмъ небето,
На свобода да си пѣишъ!

„Н'ВО ДА Е“

Органъ на българскитѣ масалджи, зевзеци и млади таланти
Излиза веднажъ въ седмицата — га дае

Единъ бр. 2 лв.

Непрѣтени писма не се приематъ.

Банкноти назадъ се не връщатъ

Единъ бр. 2 лв.

АБОНАМЕНТЪ

За България за година 60 лева, за 1/2 година 35 лева
За отраното за 1 година 80 лева.
За Америка, Канада и Австралия — 3 долара.

438

Гл. редакторъ Д. ВЕРДЕЛА — Дир. стопанинъ ЖЕЛЮ ВЪЛЧЮФЪ ЯВУРУФСКИ
Всичко се изпраща до Редакцията — София, ул. Неофитъ Рилски, 52

438

Дѣдо Любевъ

Що е за българитѣ Иванъ Вазовъ ?

Когато го виждаш, тъй гордо възправенъ, съ високо дигната глава, съ съвѣтли очи и красива усмивка, азъ мисля за единъ вождь. Азъ мисля за оня титанъ, който съ единъ погледъ внушава повинение, съ една дума прѣвзема душитѣ. Единъ царь, който владѣе обширно царство, подалицитѣ на което драговолно сж отдали нему сърдцата си.

И наистина, цѣлъ единъ народъ, българскитѣ народъ, не вижда ли въ този старецъ, още бодъръ и силенъ, своя духовенъ вождь? Не сж ли послушни дѣца на тоя баща, всички българии? Кой ръководи тѣхнитѣ стремежи, кой създава тѣхнитѣ идеали? Кой твори бѣдашето имъ, чрѣзъ мъдри напѣтствия въ настоящето?

Менъ ми се иска да сравня Ивана Вазова съ бащата на едно семейство. Съ бащата, не на днешкното семейство, между членоветѣ на което цари несъгласието и непослушанието, а съ бащата на онова семейство отъ миналото наше, който държеше въ ръцѣтѣ си живота на всички членове на семейството, който управляваше само съ блага думи, съ съвѣти и примѣри. Както въ това патриархално семейство, за което ми е думата, личността на бащата се почиташе дълбоко, името му се произнасяше съ съ страхопочитание и крайно уважение; както този баща прѣвземаше духовно своитѣ чада въвъ всичкитѣ имъ прѣдначания; — тъй сжщо на членоветѣ на голѣмото друго семейство, което днесъ съставлява отъ себе си цѣлиятъ български народъ, има за духовенъ баща стария

този мъжъ, името и могъществото на когото ние днесъ славимъ.

Никой не може да каже съ думи, колко струва Вазовъ за

насъ. Една планина отъ злато може да се оцѣни. Ще повикаш десетина евреи отъ махалата, ще ги попиташъ за цѣната на планината и тѣ, като я поизледаатъ отъ тукъ отъ тамъ, ще ти я кажатъ приблизително. Колко струва Вазовъ — това не може да ти каже никой. Не може за туй, защото неговата цѣна е без-

го замѣнимъ съ другъ и никога не ще можемъ да си намѣримъ равнотѣненъ на него.

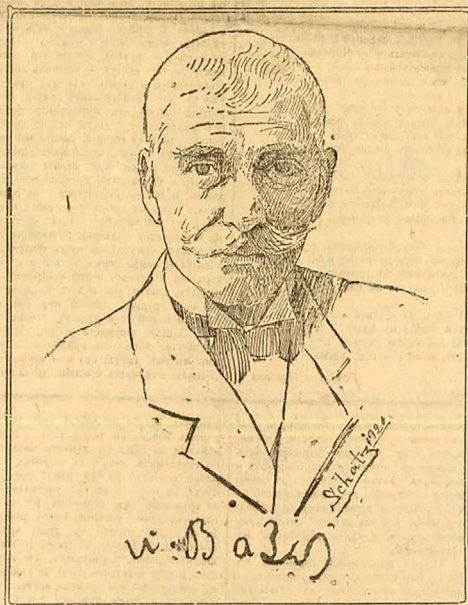
Питамя азъ — има ли дѣте, старецъ, жена, баба, които носятъ въ гърдитѣ си българско сърдце, да не обичатъ Вазова — и не само въ България, а и въ Добруджа, Тракия, Македония, Америка и навсякъдъ, дѣто такива се намиратъ? И зашто го обичатъ? Зашто той е човѣкътъ, който е написалъ най-проучвственитѣ и пропити съ любовъ къмъ родината пѣсни, разкази, романи, драми. Отъ тѣхъ ние сме възлюбили България до толъкозъ, че даваме шедро живота си за и сме готови хиляди пѣти пакъ да го даемъ. А заедно съ нея, ние възлюбихме и него.

Кой не е свивалъ устни въ скръбна усмивка и не е прѣлъцалъ съзъзи, когато е четѣлъ тѣжнитѣ пѣсни за родината, за мжитѣ на изгнанницитѣ или за възвишеното себепризнание на героитѣ отъ «Подъ игото»? Кой не е изказвалъ възторга съ отъ дѣдо Марко, баба Иваница, Краличъ, докторъ Соколовъ, Рада, Огнянъ, Боримечката, Фратю, попъ Ставри и много други?

А кой не е стѣгалъ поясъ си, за да не му се разпори корема отъ смѣхъ, когато е виждалъ прѣдъ себе си неспособнитѣ фигури на Хаджи Атанасия, Котю Джамбазтъ, Тарилкомтъ, Селямъ сътъ, Катинката, Кона Крилатиятъ, Иванчо Йотата, Мунчо, Ивана Канзамалина — отъ Чичови?

А кой не се е чувствувалъ сто пѣти по-силенъ духомъ, когато е просѣдилъ живота на Странжата, въ «Немилинедраги»?

Само този, който не е чель произведенията на Вазова, може да види неискреностъ въ тия ми думи. А, за голѣма печаль, има и такива българии.

прѣдѣлна. Тя се губи въ границитѣ на неопитното. Цѣнността на Вазова е духовна. Тя е свързана съ живота на всички българии, съ миналото на цѣла България. Вазовъ е духовниятъ бисеръ на българския народъ и послѣдниятъ се гордѣе съ него тъй, както се гордѣе Франция съ Хюго, Русия съ Тургеневъ, Германия съ Гюте. За насъ той е нѣщо по-вече дори. За насъ той е единственъ; ние не можемъ да

българския народъ и послѣдниятъ се гордѣе съ него тъй, както се гордѣе Франция съ Хюго, Русия съ Тургеневъ, Германия съ Гюте. За насъ той е нѣщо по-вече дори. За насъ той е единственъ; ние не можемъ да

Мързеливи и нехайни, тѣ не сж чие нишо, или почти нишо отъ Вазова. И въ невѣжството си, за да скриятъ своята духовна бѣдность и срамъ, тѣ надуваатъ бузи и разправятъ, че Вазовъ не имъ харесвалъ. Той билъ отживѣлъ вѣка си. Посеркови!

Нѣкои дори хвърлятъ камъни върху му. Но нека да знаятъ, че когато загубятъ Вазова, тѣ ще събератъ тия камъни и ще му въздигнатъ паметникъ.

Азъ съмъ увѣренъ, че читателитѣ на «Кво да е» цѣнятъ поета. Тѣ сж дали много доказателства за това. И менѣ ми е драго да констатирамъ, че, особено сътрудницитѣ ни, обичаатъ да го четатъ и да се поучаваатъ отъ него. И трѣбва да се поучаваатъ.

И азъ се осмѣлявамъ, отъ името на всички бивши и сегашни сътрудници на вѣстника, отъ това на читателитѣ ни, отъ това на редакцията и отъ името на всички бивши и сегашни кваданти, както и отъ моето скромно име, да моля снизходително поета, да благоволи и приеме дълбокитѣ наши почитания къмъ него, нашата безкрайна адмирация къмъ творчеството му, както и пожеланията ни за дълъгъ и щастливъ животъ.

Съ шапки въ рѣка, ние го молимъ за това.

ХРОНИКА

Въ чест на нашия многолюбивъ народенъ поетъ, крокътъ и многозаслужилъ, като учителъ на народа ни — **Дядо Иванъ Вазовъ** ни посѣтише настояща си брѣя, за да можемъ отъ малко, малко да засѣдителствуваме съ това безгранично си обичъ и благозориство къмъ него.

Едва бѣхъ се поинтересовали охъ дядо Иванъ мѣля ни поетъ, да му се раваме и го въ вѣчакъмъ, защото нима да видима и ний и поколенито — скоро единъ втори Вазовъ! — Единъ е той, и единъ ще си остане. Ставили сме ние, които живимъ съ него и можиме да му прозвучаеме дѣла — юбилей!

Да живѣе дѣдо Вазовъ!
Говори се, че понаше нашитѣ кваданти не могатъ да бѣдатъ подвезени по 4 членъ, като причинители за погрѣма, ъкънъ наши неприятели давали мнѣния да ни задържатъ по 5 членъ. И това обаче нима да стане.

Както е известно отъ програмата за тържествата, по случай юбилея на дѣдо Иванъ Вазовъ, мѣстото на кваданти бѣше отредено на пръвъ планъ. Да се не сръшатъ другитѣ корпорации обаче, нашия шефъ прие, штоо нашитѣ приваистители да бѣдатъ наредени дѣ да е — на видно мѣсто.

Въ днешния брѣо даваме рѣчатъ, които нашия шефъ — г. Желю Влачюфъ ще произнесе при приваистително си отъ страна на партита на юбиляра. Гоститѣ — наши приятели, които пристигнаха изъ провинцията за вземане участие въ юбилейнитѣ тържества отсъгнаха въ опрѣдѣлениитѣ има апартаменти въ помѣщенията на реализацонното здание и се настаниха изъ ханшията кой дѣ нѣмври.

Понема на мѣстото дѣто ще ставатъ приваистителата на поета че бѣже много голяма наваллица и нѣма кой да чуй рѣчатъ на шефа ни, то за да не настѣжи нѣкой мазола му и съ туръ намера бай Желю да да прѣкъсне той ще произнесе отъ долу си.

Понема материала, посвѣтенъ на Иа. Вазовъ, който ни бѣже направенъ отъ нашитѣ сътрудници се указа много и неможа да се помѣсти вѣсника изъ той брѣо, то тия работи, който сж удебрити, ще се помѣстятъ въ следния брѣо.

Законь за отпущане народна пенсия за литературната и дипломатическа дѣйностъ на народния мжжъ (нашъ шефъ) г. Желю Влачюфъ нѣма да бѣже внесень въ марката прѣзъ тази сесия.

Гоститѣ ни, който ще участвуватъ въ банкетитѣ, който приготвоаваме, по случаю прѣстава на нѣмъ на юбилей, се умоляватъ да не ядатъ три дѣна, за да могатъ да се наядатъ приготвениитѣ ястѣта, инѣкъ ще артинатъ, да всички че останатъ гладни.

Пародия

(Въспоминане отъ Батакъ)

по Вазовъ

Отъ Черналя сме бай Верела,
Върхамъ знаещи ти Чернана,
Дѣ правимъ рѣкия бѣла —
Хе, тамъ на югъ отъ балкана

Ти ела ли си го сѣмо
Нѣгѣ прѣкъ, животъ чубаълъ,
А ний сме роженъ тамъ, имъ на юбилей,
За кваданти славни сѣмъ.

Бѣме отборъ ний поети:
Деветъ души като братя,
Вѣсно цѣло дружно сѣтъ,
У Бакусовъ тѣ обѣта.

Но сабѣ бѣ рѣшила
Всички неща да разнокже,
Елинъ вѣкоба бѣ прѣтѣна,
Други жертва на Бакусовъ.

И чѣдѣ, че останае клети
Ний чѣдѣта на Адамъ,
Но Кваданти завети
Сме, макаръ и само дама.

Войфонъ и Павлинъ

Той стигна...

На Иванъ Вазовъ по случай неговата 70 годишнина.

Той стигна най-сѣнитъ послѣдния слѣнъкъ прѣбѣлъ,
Къмъ който е свѣга духътъ му, какъ вихуръ летѣлъ,
Самъ срѣа океанъ отъ скръбъ и страдания,
Самъ си устрѣмилъ къмъ сѣнѣнитъ мѣстѣнина —
Да ниши съобознѣе народа на своитѣ дѣла! —
— О, дѣска той стигна прѣвѣла на своитѣ вѣдѣла!

Въ мракъ коѣнѣнитъ прѣлъ храма на своя народъ
Отѣна си гордъ сѣ надежда, че нѣгѣ на тѣмнина своѣтъ.
Ще бѣнатъ въ неспѣта великитѣ родитѣ си
Сѣа бѣнашъ озарили безкрайнитѣ наши ридѣния.
Сѣа дѣтъжкитѣ бурѣ въ жовѣта — О дѣсно възарѣла!
Той нѣе усенъ въ пѣснитѣ на нашата родна печалъ.

Той пѣе за народитѣ мжжи и вѣнѣнитъ тѣмни,
За тѣжкитѣ скръби на нашитѣ братя сами
Остана въ чужди земи — въ прѣдѣлитъ!
На чужди тирани, даецъ дѣ умрѣнитъ!
Души на борѣтитъ вѣтѣтъ безгласно и сѣлѣмъ.
Се вгледжатъ къмъ сѣверъ вѣ великия храмъ,

Въ смрагдови бѣлѣсѣни бѣвно и мудо засѣнна дѣнѣта —
И тѣхо усенъ разѣнна пѣсни наѣдъ грядѣтъ!
Пѣсни за велики дѣнь — за възбѣлѣнѣна
Неземеца, тържествѣна радостъ за просумуванъ
Попазѣна сѣмъ, за сребрѣно прѣитѣ листа
И тѣхо прѣвѣла — той дѣсно е своитъ мѣчѣта.

Той стигна най-сѣнитъ послѣдния слѣнъкъ прѣбѣлъ,
Къмъ който е свѣга духътъ му, какъ вихуръ летѣлъ
Самъ срѣа океанъ отъ скръбъ и страдания,
Самъ си устрѣмилъ къмъ сѣнѣнитъ мѣстѣнина —
— Да види съобознѣе народа на своитѣ дѣла! —
— О, дѣска той стигна прѣвѣла на своитѣ вѣдѣла!

Фил. Ларъ

Сказка

Какво рече Дѣдо Григоръ?

Есенѣта настѣла, дѣна нѣо Есенъ
Въ прирѣтата, есенъ въ душата. И вие
ще отръснѣте какъ мене и кѣтъ **дѣдо**
Иванъ Вазовъ. Есенъ. Нашитѣ глави сж
осламени бѣрѣзѣте заштоо и вѣсъ чѣка
сѣмѣштѣ уштоо. Защо е нужно чѣвѣкъ
да бѣрѣ? — За това, заштоо ето — нѣ,
Сѣберете ги и свѣитѣ вѣнѣци: свѣитѣ
вѣнѣци отъ най-хубавитѣ листа отъ
златнитѣ листа, отъ шурпурнитѣ листа,
отъ смрагдовитѣ листа, отъ сѣа фѣфѣро-
роувитѣ листа на есенѣта; свѣитѣ най-
коѣликовитѣ вѣнѣци, който меже Прирѣ-
дѣта мѣлка да ни дари, свѣитѣ златѣно-
вѣнѣци и тържествѣно то помѣнѣте, сѣ-
хѣмни, и тѣпани и го положѣте на осѣ-
нѣната глава на най-добрия вашъ при-
ятѣл, на най-любимия гѣшъ другаръ,
на най-великия бѣлѣгѣнѣцъ; положѣте го
на главата най-голямата нашъ **душѣтѣлъ** —
колевѣтѣ, който винаго който е сме
страдалъ и плакалъ и той е страдалъ и
плакалъ, когато ние смѣ се гурдали и
когато е сгрудѣно, който ние сме се
равади и той се е равѣлѣлъ засѣно сѣ-
сно. Заштоо запомѣте добрѣ, добрѣ
запомѣте, дѣна нѣо, най-великѣта исти-
на въ този свѣтъ: ето я — слушайте:
Генѣтѣ е великѣта способностъ да прѣ-

насаме съ самотверженѣе страданията
и безпѣрѣнитѣ тѣруленѣ! А дѣло ни
Иванъ Вазовъ, цѣли 70 години е при-
насалъ съ стѣпозимъзъ най-великитѣ свѣ-
дания, на безкрайни страдания. Свѣитѣ
златѣно вѣнѣци и обичѣитѣ най-вѣнѣ-
нитѣ страдалѣци; свѣитѣ златѣно вѣнѣ-
ци и вѣзѣлѣчатѣ най-великѣта поетъ!
Дѣла! Великѣ е великѣта **дѣдо**
Вазовъ, заштоо тежѣкъ е билъ крѣста
който той е носѣлъ и носи на Голгота,
заради нами, заради нашѣно вѣнѣчѣване.
Вѣзѣлѣчатѣ го, заштоо той е различѣнъ
нѣма да умрѣ, той вѣчно ще живѣе за
да да ни чѣсти пѣлѣсенѣнитѣ души,
той вѣчно ще живѣе, заштоо великитѣ
поети не умиратъ, **заштоо сж без-**
смертѣнъ **Тѣй рѣче Дѣдо Григоръ**!

Ваксѣлъ

Желалъ бихъ...

По Вазовъ

Желалъ бихъ да съмъ волна
Красѣна маѣка пѣтѣка,
Въ прирѣтата охана
Да ѣмъ сѣмъ слѣнѣчка.
Да срѣщамъ сутринъ рано
Зорѣта сѣлѣжѣнокра.
Да пѣа несърѣжѣно,
— Зарѣвалъ, природа мила!

Съвершило

Колко, колко го обичам!

Когато азъ отивахъ сутринъ на училищѣто, грядѣно мѣнѣхъ сѣсъ себе си голѣкия товаръ отъ учебници и тет-
радки и, засѣно съ тѣхъ — десѣтина
скроени лѣжи, за всѣки учителъ по е-
на, съ който трѣбѣше да ги уѣрѣ-
вамъ, азѣно не съмъ си изучилъ уро-
цитѣ, или по какви причини не съмъ
си написѣлъ писменитѣ работи. Учите-
ла по математика измѣрѣвахъ, че бѣше
да кой бѣрѣзѣлъ сутринѣта да отидѣ
въ сѣла по алокастоа работа, турѣмъ
ми тетрадката съ задѣнитъ въ чѣнтѣта
си. Учитѣла по история измѣрѣвахъ, че
вѣ му учебницѣ липсѣваха табѣла, дѣто
е урокъ, и азъ съмъ ушѣлъ цѣла ношѣ
едѣ кой си старъ урокъ.

Но най-грудѣно се справѣхъ съ учи-
тели по литература, който за единъ у-
рокъ ни прѣдѣваше толкова много ра-

боти — толкова много литературни про-
зицѣдени — драми, повѣсти, поеми,
бѣлаи и др., че дори и най-сериознитѣ
ученици по литература, се сѣбрухаха и
замѣнаха. Когато оставахе до мене,
който излитѣвахъ адски мжжи, когато ми
прѣкѣстѣвахъ да прочѣта дори една фраза
отъ нѣкое отъ тия дѣтѣни литературни
произведения на разни „вѣсѣвѣтѣни“ из-
вѣстности?

Но азъ, чувствувѣвахъ страшенъ из-
бѣнѣкъ отъ глѣдѣтъ, когато учителѣтъ
по литература ни даѣше да прочѣтемъ
ний изучимъ нѣшо отъ Вазова. Дали
азъ много обичахъ отечѣството си, и
неговитѣ природни красѣти и неговитѣ
велики синове, който Вазовъ тѣхъ ху-
бавѣно описѣваше, не знаахъ, но когато се
наѣлѣше именѣто урокъ изъ съчинѣнитѣ
на Вазова, азъ се чувствувѣвахъ еднако
гордъ и самоудѣнитъ. Азъ напушахъ
вѣснитѣ си урѣщи и съ неуморно
усрдѣе се залавѣхъ да заучѣ всичко
наизустъ. И тѣка бѣше мѣмо сила и

спасѣние. Когато на другѣ дѣнь моѣтъ
учителѣ изѣзѣваше тѣбѣрѣтѣто си и за-
почѣше да сѣмѣ съ тѣмното моѣнѣе
по страницитѣ, азъ, сѣсъ затѣно вни-
манѣе, очѣкавахъ за чѣмъ жуѣто си. И
чѣхъ ли го — изѣдѣнахъ учебната за-
да грядѣше отъ страницѣта мѣзѣнѣ
главѣ на единъ ученикъ, който даѣше
да се изѣлѣа цѣлата му душа чрѣзъ
словѣтѣта на Вазова. Тогава цѣлѣтъ
къмъ слушанѣе, а учителѣтъ, съ наве-
денѣа върѣхъ категѣрѣта глаѣна, се унисѣше
въ дѣлѣнитѣ оми врѣмѣна, когато бѣлѣ-
гарнитѣ е билъ сѣмѣтъ другъ чѣ-
вѣкъ, когато е нѣмѣло подѣши, брато-
кѣмѣни, братоубийци.

А „Хишѣнитѣ“ на Вазова наѣлѣха
моѣта душа. Не сѣмѣлахъ, подъ тѣлѣно
вѣнѣнитѣ, при най-малки споръ съ ро-
дѣнитѣ си азъ набѣгѣвахъ отъ клѣщи,
по цѣли дни се криехъ отъ домашнитѣ
си, гладувахъ, за да нѣмъ докажа, че
азъ не мога да понавѣмъ чѣмъ явѣлъ
Зарѣтъ тѣхѣшо азъ съмъ изѣлѣлъ

толѣво бой, койтоо най-вирогѣвѣто

маѣка въ нашѣта мѣхѣла.
Азъ толкова много обичахъ нашия
поетъ, но никога не бѣхъ го видѣлъ.
Желѣнѣно ми да го видѣа рѣстѣше изъ
дѣнѣ въ дѣнѣ и не единѣкъ сѣмъ хлѣнѣ-
чѣтъ на бѣна си да ми даѣе пари да
отидѣ въ София. Единъ лѣкъ, обаче,
той ми дариѣлъ такѣва бѣя, че София
е да се върти прѣдъ очѣтѣ ми и изъ
чѣсна нѣмѣлъ далѣно. Но азъ бѣхъ
вѣше чѣмъ. Една сутринъ азъ откѣрѣ-
дѣнахъ изъ поѣтъ доѣшка на мѣкия ми
стѣтѣна лѣва и потеглѣхъ за София.

Понавѣхъ Вазова само по рисункѣтъ
въ приѣстѣнитѣ. И затѣва, колѣкто
и да ми дариѣлъ въ София, не мо-
жѣхъ да го поѣнна. Казахъ ми, че той
отидѣлъ често въ Борисѣвоградѣ.
Понема не знаехъ по кое тоѣно връме
тѣно я посѣщѣвахъ, цѣли два дни и ношѣ
азъ сѣдѣхъ на една пѣлка, вѣзрѣяна се
въѣвъ сѣмъ мѣлуѣчка. Едно проѣкто
старѣе, сѣсъ изѣлѣва фѣнономѣни и сѣ

Ив. Вазовъ

Иванъ Вазовъ — това е българския Пушкинъ; Вазовъ — това е българския гений, който дѣлъ половинъ вѣкъ служи безукоризнено на народа си, като много пѣти съ рискъ на живота си писа за събуждането му; Вазовъ е единственото между българските поети и писатели отъ освобождението ни и до днесъ, който е гледалъ и гледа еднакво както на богатия, тъй и на бѣдняка, вдовцата и сирака българиня. И, ако всички наши: поети, писатели, свещеници, владци, министри, учители, журналисти, търговци, занаятчи, народни представители, лѣкари, царе и пр., и пр. гледаха на всички еднакво, както и днесъ гледа той, народа ни, отечеството ни нѣмаше да доде до това гитъ велико положение: затуй, отъ всичкото си сърдце и душа, отправямъ моя поклонъ къмъ Великия по сърдце и душа и рѣдкъ по талантъ българинъ! Поклонъ на Великия българинъ, който и безъ диплома работи славно на литературното поле цѣли 50 години и обезсмърти, както себе и родътъ си, тъй и българското плѣмъ! Впрочеми поклонъ и поклонъ му!

Хр. Лобоши

Что такой?

Азъ мисля, мисля: — Что такой, Каква е тау управя, —
Зашо стоиме вѣвъ застой,
Зашо не дигнемъ горютина?

На Вазовъ дадохъ вѣвъ дѣръ
Стояра съ три голѣми нули —
Разбурна! — Той е юбиляр,
Но, ний гѣкъ, да не сме шаруля?

Дванадесѣта година вѣвъ
Иализа „Кводе“, и пишмъ
Сѣвъ свойствената нѣму рѣкъ
Та мажшо е май да кадимеми.

Безъ титла рѣкъ — „Юбиляръ“,
Звучаща толкѣ „Дайнама“,
Безъ нѣдишко, така вѣвъ дѣръ
Било въ злато или хартия...

Азъ мисля, мисля: — Что такой,
Каква е тау управя? —
Нима сме ний вѣвъ застой,
Нима не драскеме хартия?...

Биджатаи

дѣбата тога, току се навърташе край мене, до като нѣ-послѣтъ не изтаска вѣвъ отъ градната.

Азъ научихъ мѣщата на поета. Та стана за мѣнь обектъ на шаста: Цѣна седмична се въртѣхъ около неа. Случи лията, хѣдрѣнае полдориме вързу мѣнѣтъ самнителнъ таканѣна, сдигъ лѣмъ ме обисна съ узакна суагисни нѣжностн, не оше ни сплитѣти ушнѣтъ и оше ме е страхъ отъ лѣнѣтъ. А поетвѣтъ въ това врѣме билъ на курортъ.

Моята младежка мечта пропаднаше. Азъ чувствувашъ безнадѣжностъ на усилнѣта си, чито не рѣшихъ да отида и на курортъ. Пристигнахъ. Съ голѣми труади мѣнѣтъхъ скакисаи рѣкъ, вързу който се намѣрише визада Нещастие, обаче. Поетвѣтъ току шо замѣнѣлъ за София. Сѣга, казавѣтъ си, му е врѣмѣто да го догоня. Трѣбва веднага да замѣна за София, за да не му даде възможностъ да отиде другѣкъ. Кѣвъмъ се отново въ тренъ. Ношъ е. Въ купето имаше

Отзвучи

по Вазовъ

Отидохъ край морето и питахъ азъ
вѣлнѣтъ: „Зашо човѣкъ живѣе? Зашо той тежко
страда? Зашо невинни съли се дѣтъ въ очнѣтъ?
И чухъ азъ далеченъ отзивъ: „Така му се пада!“

Лутахъ се вѣвъ горнѣтъ и питахъ дѣр-
вѣсата: „Зашо творѣна нн“ създава? Зашо оти-
ва въ ала? Зашо прокиснѣта горвини дѣтъ въ нѣ-
бесата? А горския поногъ рече: „Така ни се пада!“

Отчаянъ, уморенъ громко попитахъ склнѣтъ
„Зашо се разбива въ душа мѣнитѣ на
вѣва ми малаа? Зашо безумнѣтъ блѣтъ замира катъ
вѣлнѣтъ? И чухъ азъ отвѣтъ тажменъ: „Така ти се пада!“

Попитахъ азъ укнченѣтъ съ шѣтъ поавъ:
„Зашо скѣбѣта насъ води къмъ бѣснѣка
нѣклада? Зашо потава вѣвъ кърви тѣтъ черна
земъ? Тогазъ нѣжшо кѣтъ каже: „Така ни се пада!“

Дигнахъ очнѣ си пакъ и питахъ небесата:
„Дѣ ли ше намѣри мѣвъ духъ почива, услада?
Моего тѣло съкъ рани отидѣхъ на земѣта?“
Далечнѣтъ отзивъ рече: „Втрѣбната
вѣчна сградъ!“

Непознатн Руднѣ

Велики мисли на Д-ръ Керъ

Привѣтъ адмиратѣмъ къмъ вси провинциалинѣ интелекѣтѣ феминитнѣн, които изпраща колективнѣтно нѣтъ субективно своитѣ емоциналнѣ привѣтѣ ственнѣ америкнѣн, къмъ нашнѣ роденъ юбилярнѣн! Категорично и солдарно въздрнѣтъ прѣговорѣванѣтъ съ ннндѣзѣтъ за да се тържествѣно прѣплатѣнатъ къмъ прѣвъ нѣжнѣтъ отъ ннзоналнѣтъ нѣтъ вѣжденѣна. Ношо sapiens и тържествѣно провнзлагѣтъ безъ вѣсѣкавъкъ рево- зюно дѣтарѣтъ отъ група органичнѣ шѣства за такъвъ, какъто стѣванѣ нн- ннзоналнѣтъ, сѣкъ го прѣвѣтѣствѣнѣтъ и нѣмѣтъ нѣжнѣ. Прѣмѣ нѣкъ вснѣкъ ннѣ отъ петътъкъ краица на отечествѣно- бнванѣта нѣ территориялнѣ — признѣта и непризнѣта отъ съглашенѣската нндивн- дуалнѣта Бѣграфнѣята, снрѣкъ съглашенѣска върѣменѣта, кома, да ннзднѣмѣ нежнѣноглнсаннѣтъ сн струннѣнѣтрѣмента нн гласѣностѣ сн сннтнменталнѣтъ вѣж- гласнѣта да изпращнѣ ннпорѣро ннштѣтъ феминнѣстнѣнѣтъ и лнѣнто нн пнлнѣна въ къмъ 70 годннннн творнѣтелъ на 50-то- лѣтннѣтъ хѣвожѣстѣна и вѣжнѣностѣно, нѣ- нѣнѣ. Вн свнжѣше Поете нашнѣтъ отъ нѣ- нѣжнѣти маргарнѣти и внлетнѣти и по- ложнѣне гн на маснѣгнѣта Вн личнѣсто. Ура! 24. X. 920 г. Съ велика почитъ Г-ца Дѣр Керъ

Къмъ любимата

По Ив. Вазову

Поклонъ на тебъ, царкнѣно, създаване
прѣлѣстнѣно, На твоитѣ очнѣ изпълнѣна съ жаръ,
На тѣлъ шо искамъ азн да бѣда тво-
енъ жаръ. Прѣдъ тебе шо не мога да каже нншо
свѣстнѣно

За тебъ сѣга увиамъ вѣнѣнѣтъ тозъ
кѣмѣмъ. За тебе шо бѣ живѣвалъ, свнчуемъ ношъ
и дѣнъ

На вснѣкѣ шо ти носнше, твоитѣ кра-
ста. На Твоитѣ устенѣца сѣбѣжественнѣтъ
нѣктаръ

Кото шепнатъ дѣмѣ сн любовенъ ог-
ненъ жаръ

На твоитѣ страничѣна (тъ мѣо сѣкъ
мѣмѣ) На тебъ сѣга прѣвъ мѣнѣ чѣмѣна
и горѣста и стѣнъ

Изпращамъ до земѣта, поклонъ сѣга
поклонъ.

Съ жарѣта когато мѣнѣтъ е духъ сн
тѣтъ свѣтъ. Съ жарѣта кога се раждѣтъ пакъ мо-
шѣтъ мѣмѣти, Азъ какамъ те да видѣ не идѣмъ
ли пакъ

А тамо пакъ те видѣ душѣта ми лѣлѣе
Заспѣлѣтъ старнѣ споменъ, въ мнѣхѣта
дѣлѣ

Кѣмѣтъ сѣ азъ цѣлунахъ сѣ тѣбѣ
Иморѣта.

Навѣждъ азъ търѣсе те катъ вѣчно
скнѣтъ страничѣна. Да зѣрна да гледамъ азн краснѣнѣтъ
ошъ

Шо кнѣти нѣсто катъ дѣвѣчѣ —
тѣмъкъ стѣвъ. Обавѣ вѣкъ
чѣмѣмѣта боярѣжѣта за-
нѣмъ

И нага азн тебе не ше те видѣ вѣвъ
Зашото ти отъ мене сн тѣй далѣкъ
дѣлѣ

Сѣбнѣ

Невѣжнѣ

Механитъ

По Ив. Вазовъ

Въ станкнѣтъ прѣлѣни вѣчеръ въ
механнѣтъ. Множѣство нѣсрѣтнѣти самотнѣ
Самн, убнвѣтъ, своитѣ снротнѣ
Надѣжнѣти и метанѣта разбнѣти.

Нншоку душа не ше кѣтъ тѣхъ проннѣмѣ
Въ печѣннѣтъ и скрѣпнѣтъ станкнѣ —
По нѣгѣта само вѣжнѣнѣти
Бѣтѣвоѣ вѣтъмѣта ше ннзбнѣнѣти.

Фнгалѣръ

На Дѣдо Иванъ Вазовъ

(Дѣръ по случай юбилея му)

Годннн възрѣлнѣна, какъ сѣмъ се тн и плака
Сѣкъ всѣмѣко велнѣна и гнжнѣна Епопѣе —
И то те шастнѣнѣтъ: Самнѣжъ тн,
дѣчка Да чѣмѣстѣне ннѣтѣ вснѣкн „на Вазовъ
юбилѣа“.

Отъ всѣдѣтѣ вѣвъ прнѣжѣдѣтъ, по случай
юбилѣа Дарѣна нѣроднѣти и склнѣти армнѣнѣтъ —
Отъ тѣжнѣтъ блѣтъ Дунавъ — до тажнѣ-
нѣто Егѣа Тебѣ днѣсѣта славѣославѣтъ народнѣтъ бнѣ
Иванѣ!

Пнсѣтѣли, артнѣстн, художннѣннѣ, поетн
Начѣлѣ съ побратнѣта Кнрнѣла Хрнѣст
Ннвѣждъ декларнѣватъ тнѣнѣтъ купѣлтѣ
И радѣстѣ гн обѣзна тържѣственѣна и чнста.

Танцн и забавнѣтъ, вѣтъ театъръ арѣжанѣ
За тебѣ се устрѣнѣтъ ннѣстѣно мастнѣтъ!
— Народѣтъ вѣсѣли сѣ — народѣтъ тър-
снѣ пнѣца. Бѣ бѣгѣта тѣтъ голѣва да бѣде пакъ
чѣстнѣтъ! . . .

И нѣе квоаднѣтъ по случай юбилѣа
Дѣрнѣ ннѣмѣмѣто тебѣ склнѣтъ тѣтъ кѣкто
подѣлова: Бурѣнѣ съ рѣкнѣта и кѣчѣ сѣкъ арѣе —
Изорѣтъ на вѣлка: обнѣчъ, пѣсѣнъ,
слѣвалъ. . . .

165

днѣсѣ.

Да живѣтъ Ил. Вазовъ

Юбилей

По случай 50 годишната
литературна дѣятѣлнѣта на
народнѣтъ поетъ — Дѣдо
Вазовъ.

Нека вдигнемъ вснѣкнѣ чашн,
Нека — днѣсѣ е юбилѣа! —
Нѣсъ живѣта нн не пнлнѣн,
Бздннѣнѣтъ есе сѣкъ нашъ —
Нека вино да се лѣн! . . .

Юбилейната канѣта
Нека пѣмѣ навѣрѣлъ,
Кѣтъ да знѣтъ по земѣта
Кѣтъ въ Вѣлгарнѣта чѣлата
Тѣчѣтъ сѣмъ прѣвъ поетн! . . .

Нека вдигнемъ шумннѣ чашн
И да внѣмѣмъ! — Да живѣтъ
Дѣдо Вазовъ — дѣсѣтъ нашъ
Нѣсъ живѣта нн не пнлнѣн —
Днѣсѣ е Вазовъ юбилѣа! . . .

Бнджѣтѣи

Да живѣтъ дѣдо Желю

Сннн и червѣнъ крѣвоѣе зѣтанѣчу-
вала прѣвъ очнѣтъ нн.

Но нека да прнвнрѣва. Слѣдъ нѣ-
прнѣно скнѣтанѣ, азъ рѣннѣкъ да се
вѣрна въ дома. Поль полѣвѣлата на
глада сторнѣтъ тоа. Ваща ми, азъ, какъ
ше забравѣа това, като ме пнлнѣа, че ка-
то не можѣше съ една мѣшова цѣлнѣна!

— Отѣгава вѣмѣ нѣколко годннн.
Его, сѣга се моа любовнѣтъ поетвѣтъ
прѣзидѣванѣ 70 годишнѣната. Цѣлнѣтъ
народѣтъ ше го шнѣа. Ше го внѣа и азъ.
Азъ не ше внѣа да понара на поета
ннѣдо за споменъ. Азъ ше му полѣнеса
само моята любовъ. И, когато ше се
добнѣжа до него, когато ше доведе
ратѣ му дѣнѣнѣта и ше прѣвнѣлъ къмъ
неме горѣнѣтѣтъ сн устнѣта, дали той ше
устнѣ, колко много го обнѣмѣмъ?
Кѣлко, колко го обнѣмѣмъ!

много хора. Нѣколко старнѣ маже во-
дѣлъ разговорѣ по любовнѣнѣти вѣпрѣ-
росъ.

— Внѣе. Г. Вазовъ, съ ннзвнѣненнѣ,
къмъ кой партнѣ прннаднѣжѣте?
— Кой, азъ? Ннкога не съмъ нн-
сннѣлъ да прннаднѣжа къмъ нѣкѣтъ пар-
тнѣ. Азъ прннаднѣжа къмъ цѣлѣна на
роа.

Моитѣ ушнѣ се направила като на
зѣмъкъ. Очнѣтъ ми се шнроко отворнѣхъ
и вѣзвнѣрѣхъ вѣвъ Вазовъ. Азъ се тѣлѣ
рнзрѣтѣрѣхъ и лнѣнто нн пнлнѣна въ
ошѣнъ. Ннма Богъ, ннѣ-послѣтъ еза да ме
поставнѣ мѣжѣ цѣлнѣнѣтъ!

— Амн, Г. Вазовъ, какъ отнѣва тър-
говнѣта вѣнъ?

— Остаѣнъ се, холѣнъ, жнѣтъ я не
бнѣва. Вѣрнѣнто дума ставѣше за търговнѣ
съ кнннѣтѣ на Вазовъ. Азъ се ошѣнѣ-
лнѣхъ, за дѣто неговнѣтъ кнннѣ не се
хѣратъ. Разбнѣра се, хорѣта се ннтерѣ-
суватъ отъ чѣждѣта лнѣтурѣта поѣвѣ.

Идѣше ми да се хѣвърѣна въ краката
на поета. Но сн нѣмѣхъ, че това ше
сторѣ, като стнѣнѣмъ въ Сѣфнѣя.

Кѣгато тренъ срѣтъ, азъ се добнѣ-
жнѣхъ до поета и му казахъ прѣвъ
сълзи:

— Напрѣштѣте ме шастнѣванъ, като нн
позволятѣ да ннѣ отнѣса чѣмѣто до кнннѣ.
— Какъ? Че азъ ше отнѣла въ хо-
телѣтъ . . . хотелъ „Москѣа“.

— Какъкъ! благодарѣнѣтъ чѣмъкъ, сн
казавѣтъ. Но нѣ исѣка да бунѣ домѣннѣ-
ннѣтъ сн по това врѣмѣ, а отнѣва въ
хотѣлъ.

Азъ на снла му дрнѣнѣхъ чѣтанѣта и
трѣнѣхъ слѣдъ него.

Кѣгато стнѣнѣмѣ до хотелѣтъ, той нѣ-
зѣданъ нарнѣ отъ дѣлоба сн и мн гн по-
далѣ.

— О, не, г. Иванъ Вазовъ, азъ съмъ
гоговѣтъ жнѣтъ да нн службу-
вамъ безъ парнѣ.

— Какъкъ! Иванъ, бѣ момѣе. Азъ съмъ
Стѣнѣно Вазовъ, търговѣнѣтъ отъ С. Х.

Жоржес Кюасетс

ПИАНИЦИ

(Параози)
по Вазов

Пияници, ви в други полк минате
Гдъ йма отпуск, ни зовъ за гуди.
Вий братски се притъркават, дънкате
И „сбогом“ въз на мене ви казате
Сръдце ми да страдал. . . .

Но шо легнате тукъ дъни пияници
За трънъ ли знате, за слава или миръ?
Ще бядемъ ли тѣй пакъ вина събираи
При все голтаи испорани
За славенъ славльхъ прѣръ? . . .

Българю, за вино тѣ урѣха
Еана ти бѣ дошито зарад тѣхъ.
И тѣ ва теб, достояни, майко, бѣха
И пѣли ноци нагрѣхъха
Гульеха безъ страхъ.

Но кой ви знай, че спите в'тѣхъ полетъ?
Надъ явниа гробъ сѣдъ куче гласно ядъ!
Кои сте вий пѣвъ, трѣбниа ви клѣта
Посмърна дѣсе другара ви поета
И само той страдал! . . .

Моши, вѣнцѣтѣ ви свѣтъ отъ пѣсенъ жива
Отъ звукове шо никои не е пѣлъ;
Отъ дивниа рѣвъ на кръчатъ грѣшница,
Отъ нѣкои нѣсъ пѣвалъ, шо си отива
И тѣга сѣвъ азъ рѣвалъ. . . .

И тозъ вѣнцѣтѣ—той йма да посърие;
И тѣа пѣсенъ вѣно че се пѣй;
Дорѣтѣ азъ васъ тукъ нѣкои се не върие
И менъ пѣвалъ сръдчено не притѣри
И сѣвно ме наляй.

Почиваѣте полъ тѣхъ могили лѣни,
Не че да чуѣте въз моу гласъ,
Ни славина грѣвъ изъ кръчициѣтѣ бѣли,
Ни мойбъ душо сладки и послиди:
„Да пѣнемъ, плащамъ азъ.“

ПИСМО ОТЪ ВЪТМСКИА ВОЙНИКЪ ДО ЖЕЛЮ ВЪЛЧЮФЪ ЯВУРОВСКИ

Господине Херо Желю!

Сервусъ и страсти. Изъ фересенъ на теби, абъръ чекѣй малко и правни-
ино комплѣнтъ на твоятъ грѣс-
артикъ болгарско народъ, зано азъ да
читѣмъ малко болгарски на явнѣтѣмъ
да има на вашу дѣхтеръ на поетъ дѣ-
лѣхъвъ прѣсирѣсѣвъ лино беронте юби-
леумъ. Изъ хабѣ грѣсѣ рѣчѣсъ дѣ-
шнѣшото болгарски голѣмо чекѣнъ
бекѣнтъ. На мойте персоналиякѣтѣ си
доли на България на юбилеумъ зашо
азъ много обича това голѣмо дѣхтеръ
Иванъ Вазовъ дасъ грѣсѣте чувѣвъ
на България. Какво стана изъ мойто мо-
ничѣтѣ, азъ иска да прѣвѣмъ малко свѣдѣ-
нѣтѣ изъ любѣ фонъ, гѣнѣшевъ херѣдъ,
да има голѣмъ любовѣтъ на майнѣ
сръдце. Защо гирмаски момиче не
тобро, абъръ болгарско моминѣшето
тобро зашо има нише на твоятъ алге-
мѣние шѣйтѣмъ какава да е и шѣ прѣ-
вѣмъ айво грѣсѣ гѣшѣтѣ.

Сѣтѣ шушъ шушъ, си прѣвѣмъ малко
комплѣнтъ на вашу националнъ поетъ
Иванъ Вазовъ Хоъхъ и назарѣни на
шишкото България

Азѣ шѣвнѣ грѣусъ на сикѣтѣ ре-
дакѣионъ ауъхъ на мойто моминѣшѣ
на даѣне гѣлѣте фруи.

Хохахунгъ твоятъ топоръ приѣрѣте.

Иохако Милеръ

СИЛУЕТЪ

По Вазовъ

Изъ прозрѣци си в'срѣщѣни
На сѣвѣтѣкѣтѣ си в'срѣщѣни
Нощѣмъ глѣдѣмъ по перѣтѣ
Силуѣтъ се тамо ивѣри!

Студѣно! Печѣна не гори,
А тѣ е тѣй горѣща,
Че и менъ ше сръдъ лори
На нѣкои нощѣ сръбѣт!

Вонфон

РЪЧЬ

Произнесена отъ нашия шефъ г-нъ Желю Вълчюфъ
по случай юбилея на дѣда Вазовъ

Гуспудинъ Вазуфъ чиститѣ и жъ много гудини жъ юби-
леятъ ти койту гу прѣзвѣнѣни сига жъ кутѣту си билъ дустѣ-
нѣтъ кѣту си имълъ гудѣми дарби и бѣшати ни е билъ даскѣ-
лъ и той ни тѣй училъ, ѣмъ ти избѣлѣ сръбѣти чи прѣсула-
ви сичкити и нашѣтъ нрѣотъ и моятъ бѣщи на бѣши даскѣлъ
и той знаиши джъ пиши саму ду десѣтъ сѣ рѣзки нжъ рѣбѣшъ,
ѣмъ азъ излязѣлъ дърѣвити чъ сѣ изчѣуфъ джъ чѣтѣ вѣст-
никъ и джъ пиши чѣли писма, чи и моятъ братъ сѣ изѣчи
спурѣтѣ мени и сига секи мжъ знай. Асѣ нашъ нрѣрѣзъ нрѣотъ
джъ пиша дѣе и нжъ рѣкамъ ду 7 ѣмъ кѣту стаѣвѣвъ рѣстиво-
въ вѣ акѣрѣлѣтъ, чи кѣту ми паннѣ идѣнъ букуваръ нжъ рѣ-
цѣти, чи кѣту рекуфъ жъ брѣ, чи ду бѣ мѣ увѣлѣтъ сѣ изчѣ-
чуфъ нжъ являуѣте абѣе и жъ събирание и сичку пу рѣкамътъ,
пѣкъ пудари кѣту мжъ нѣправѣжъ ифѣругѣтѣ епѣнъ сѣ изчѣ-
чуфъ чи гату сѣ вѣрѣфъ въ сѣлу нѣмужѣ джъ мжъ пузаятъ
ортѣа кѣту рекужъ виннѣхъ Желю занъ, Желю занъ, чи
сички жѣк се при мени джъ тѣмѣтъ жъ сяку инѣо нешу пакъ
кѣту почнѣфъ джъ чѣтѣ унѣжъ ни ти вѣснѣчи чъ сѣ испѣкуфъ
и въ пударижѣтъ, и въ сичку чи сига никуй нѣмѣжи джъ сѣ
мѣри сѣ мени и секи мжъ знай. Сѣга веки и пѣсни знаѣ джъ
сѣчѣнявамъ кѣту теби и сичку ощи нѣмѣо сячу кѣту теби
джъ ли дукарѣвѣмъ ѣмъ шо сяку инѣо нрѣрѣзъ сѣ асѣ сѣмъ рѣ-
кѣлъ жѣк сѣ испѣжъ нжъ тѣви работи и жжъ гу нѣправѣ,
чи идѣнъ дѣнъ и нжъ мени можъ джъ прѣвѣтъ юбиелъ, кутѣе и жъ
славъ.

Теби сѣга зѣщо тжъ убѣчѣтъ и тжъ пучѣтъ сичкити орѣ
и ти правѣмъ юбиелъ, зѣкуѣту си успѣлъ цѣлѣятъ нрѣотъ
и сяку инѣо нешу най-убѣчу чи и асѣ га сѣмъ ти чѣлъ упи-
санѣятъ сѣмъ плакълъ и сѣмъ вѣнцѣлъ браусѣ нжъ тозъ чѣ-
вѣкъ дѣту ги успѣлъ тѣсѣ никѣла и тѣсѣ жални истори и
жъ рѣпѣстѣву ни и жъ сичкуту кутѣеу си ми гу тѣрѣли Те мѣ
дѣти ко знаѣтъ нишу и зѣтѣй сичкити ни ти пузаявѣтъ и
судѣнтѣзи ни тжъ припузаявѣтъ и вѣкѣтъ чи си билъ исѣ-
фанъ жъ кутѣеу ни си имъ съчинѣлъ пѣсни и ни си писълъ и
жъ тѣвъ уфѣви работи ти тафѣ ни ги слушѣтъ то сѣ глѣдъ
нрѣотътъ тѣ сѣ заблудѣни мумѣчѣта, кутѣеу саму зѣнѣтъ
джъ кѣснѣтъ исъ клубунѣти и джъ критѣкувѣтъ пѣкъ ни сѣ
вѣз-
можѣи джъ нѣвѣштѣтѣ нѣнѣ пѣсни кѣту твоятѣ Тѣ сѣга сѣ
вѣкѣтъ прѣтѣфъ теби жъ кутѣеу сѣ глѣдѣи ѣмъ идѣнъ дѣнъ
кѣту сѣ испѣбуѣ жжъ почнѣтъ сѣ жъ теби джъ приказвѣтъ и
джъ сѣ гурѣятъ сѣ теби какъ сѣ Рѣсту Бѣтѣуфъ. Инѣо вѣрѣ
ми асѣ гату чѣвѣфъ жъ твоятѣ пѣсни чи сѣрдѣту ми скача-
ви и пудари кѣту сѣ изчѣуфъ джъ ги дѣклѣирѣмъ нжъ усъ чи
сѣвѣтъ пупѣрѣвѣрѣши нжъ сѣлу. Сѣга сѣмъ изѣучѣлъ и моятъ сѣнъ
Вълчюмѣрѣ джъ ги дѣклѣирѣмъ чи нѣмѣи джъ му сѣ нѣслѣзѣнъ
И ти акѣу ни бѣши и асѣ нѣмѣи джъ сѣмъ изѣвѣсѣнъ тѣга толкужъ
и джъ знаѣ джъ сѣчѣнявамъ пѣсни кѣту теби и другѣтѣ жъ бой
и жъ рѣзни ниши причини асѣ нѣмѣо ощи джъ сѣ ударѣ сѣ
теби, амъ то извѣнѣшѣтѣ ни ставѣ и ти извѣнѣшѣтѣ ни си сѣ
нѣмѣуи жъ сичкутѣу я! То пулекъ, пулекъ ставѣ чи идѣнъ
дѣнъ и нжъ мени жжъ прѣвѣтъ юбиелъ жъ кутѣеу гѣспѣтъ.
Сѣга джъ тѣй чистѣтѣ и джъ си жѣуфѣ ощи много гудини амѣнъ.
Ура, джъ жуѣей Го Вазуфъ!

Между впрочетъ

(Малка опѣнка за творчеството на дѣдо Вазовъ).

Сладки Верѣла,

Полузаѣмъ на крѣватъ азъ глѣдѣмъ
дѣсѣтѣ сѣнѣта лаурѣ и мѣсла да Ви
подѣсѣа нѣшо за Вашѣя вѣстѣнкѣ. Но
какѣво? Весѣлѣтѣ истѣрѣиѣжъ сѣ чукаѣ
за мене, а пѣнѣтъ за моятъ сръбѣ,
ще бѣждѣтъ за Васъ чуки. Ниша можѣ
да се пѣзѣе, тажъ какѣлѣтѣ, всѣнѣи се
сѣмѣтъ. Ха-ха-ха! . . . Его и азъ ѣ
сѣмѣтъ. Макѣчѣя се да уловѣ нѣкои мѣслѣтъ,
азъ си спомѣнѣмъ за Вашѣта покана да
напише сѣнѣтъ Вашъ студѣрѣнѣ по
нѣколко рѣла за Дѣдо Вазовъ по слу-
чѣя нѣговиа юбиелъ. Сѣ неутѣлѣмо жѣ-
вѣсѣтѣ впрѣчѣтѣ, това коѣто бѣжъ можѣлъ
да кажѣ за него . . .

— Иванъ Вазовъ. Прѣлъ всѣчко да
се покѣлѣмъ. Да. Да се покѣлѣмъ
прѣвъ чѣвѣка, който живѣя сѣ тѣжѣтѣ
и рѣло-тѣти на своя родѣтѣ и овиѣо
коѣто бѣше насѣщиа храна за него.
Известѣно, литерѣтурѣ. Много малко,
аъ да не кажѣ нишѣ хорѣ въ Българѣи

сѣри, а неговѣтѣ разказѣи и драми ви-
нѣни прѣдочитѣни.

Пѣнѣтѣи на Иванъ Вазовъ не сѣ
нишо друго, освѣтъ „Пѣсни за родѣ-
тѣтѣ“ Той бѣ много малко за свѣтѣтѣ
сръбѣти и нерѣлѣстѣи отъ лични сѣ
живѣтѣ и винѣтѣ се рѣвал и страдѣ съ
свѣи народѣ. На-кратѣко, той е отѣражен
на тѣжѣтѣ, вѣзлѣотѣтѣ и душѣта на
Българсѣя народъ прѣвъ. послѣвѣтѣи
50 години.

Иванъ Вазовъ е патриѣтѣ и пра-
вѣтѣи на сѣна патриѣстѣка идеѣлѣгѣи;
коѣто ауѣоуѣмѣлѣние бесѣзѣнтѣтѣ
борѣи прѣлѣо осѣоуѣденѣтѣ, на и сѣлѣтъ
него. Той крѣслѣне дѣхѣтъ на народѣ
сѣ свѣтѣтѣ пѣсни и подѣмѣлѣше не-
говѣто национално сѣзнѣние. Мѣстоѣ не
ми позволава да цѣнѣмъ нѣкои отъ
неговѣтѣ пѣсни. Дѣлѣтѣчно е само да
припомѣи „Епопѣята на абѣрѣвѣнѣтѣ“—
Ониа галѣрия отъ бесѣзѣнтѣтѣ, она
лабирѣнтѣи отъ велики дѣхѣтѣ, коѣто сѣ
е живѣяли въ душѣта на Българѣи. Ти
винѣтѣ же ни спомѣи бесѣзѣнтѣтѣ
образѣна на Бѣнокѣио, Бѣтѣеъ, Лѣсѣио,
Огѣнѣ-Пѣлѣи. Обѣлата на Перѣшуѣа
и пр.

Езикѣ, стилѣ и фѣрмата на Иванъ
Вазовъ неостѣтѣтѣ разѣира се, бесѣ-
дѣнтѣната свѣрѣшенѣтѣ на „мѣдернѣ-
стѣтѣ“ у насъ и чукиѣна, но сѣмѣс-
тавѣнъ сѣ тѣхъ, на ума ни искѣша же
наѣа нѣсѣта на неговѣто стихѣворѣние
„Сѣнѣта и Мѣнѣе“. О да. Сѣлѣстѣ
вѣнъ сѣ тѣхъ той е тѣнѣи.

У Вазовъ нѣма инѣако подѣраженѣе
и инѣако жуѣло явѣние. Тѣ е само-
бѣтѣно, сѣообразѣнѣтѣ и прѣлѣи всѣчко
Българѣи.

Скрѣпѣтѣ по неутѣлѣтѣи на Бѣл-
гарсѣя народъ прѣлѣи и сѣлѣтъ рѣо-
бѣнѣтѣ, насѣтъ вѣрѣнѣтѣ борѣи,
неговѣтѣ радѣсти и неговѣта слава и
вѣнѣче. —Его сѣкѣштѣята на неговѣто
творѣчѣстѣо. . . .

На, не имѣемъ интересъ се отѣсѣа
той кѣмъ идѣнѣтъ на новѣто вѣрѣме. Него
го вѣнѣчатѣтѣ и вѣпрѣсѣтѣ, коѣто сѣ
знаѣмѣлѣтѣ голѣмѣтѣи своѣ прѣвъ
вѣкомѣтѣ.

За своѣта душа и своѣта сѣротѣка,
тѣ бѣ мало и сѣвѣкъ сѣнѣтѣе прѣ-
ждѣно да прѣвѣи това, коѣто вѣкѣлѣше
какъ страдѣлъ неговѣтѣ сѣстри и брѣдѣ.
Да, той турѣше обѣштѣно на своѣтѣ
брѣтѣ наѣ себе си. Какѣа велика душѣ!
Нѣма она по голѣмо самоуѣрѣвѣнѣтѣи
отъ това - за да ѣвѣнѣ скрѣпѣтѣи на
свѣта душа зарѣанъ тѣзи на народѣтѣ? Вѣ-
зовъ обѣча бѣзѣдно своѣта родѣна и
рѣлоѣти си пѣсѣлицѣ. Той обѣча при-
родѣтѣ, ауѣоуѣмѣлѣна се отъ неѣи и
винѣтѣи се чуѣства вѣлюбѣвъ вѣ красотѣи
и. Ти е и душа на творѣчѣстѣо му,
жѣвѣрѣнѣтѣ, насѣтъ вѣрѣнѣтѣ борѣи,
неговѣтѣ вѣнѣче. Въ неговѣтѣ пѣсни се
дѣлова тѣшия шѣпѣтъ на малѣкѣ рѣчи,
край който глѣрѣа само шумѣи, мѣлана
отъ златѣо—сѣнѣтѣи глѣта на лунѣта,
коѣто озѣрѣва тѣхо бѣкѣрѣнѣтѣ шѣрѣ
„Нарѣдѣна земѣ“ въ тѣхъ прозира
сѣвѣнѣи бѣтѣмъ на прѣвѣлѣта душа
пѣнѣчѣтѣ ивѣлѣи на прѣвѣлѣта и тѣ
дѣхѣтъ узѣнѣтѣта на ѣмѣлѣна прѣлѣтѣ
и поѣхѣлѣа сѣсѣтъ, тѣ дѣхѣтъ на те-
мѣну, на яголѣи и горѣки чѣвѣтъ; въ тѣхъ се
крѣе вѣнѣчѣно мѣлѣчанѣе на нощѣта,
прѣвѣна на родѣнѣтѣ пѣлѣниа, сладѣта
сѣрѣкѣи, на вѣлюбѣнѣтѣи на неговѣи красѣти
на прѣвѣлѣта. Нѣговѣто творѣчѣстѣо при-
дѣна на глѣдѣна, сръбѣтъ нѣкои неговѣта
—пѣсни на горѣна пѣнѣа—се бѣвно
носи наѣтѣ ивѣнѣтѣ клѣнциа. А вѣнѣ-
тѣи на дѣрѣтѣта тѣло прѣгнѣвѣлѣтъ
нѣрѣдѣтъ тѣзи рѣлоѣтѣ и тоѣа нѣкои
пѣсѣтъ. Тѣ бѣтѣтѣ наѣтѣ глѣзѣнѣта и тѣхо
пѣдуѣне, коѣмъ глѣва и разѣвѣзѣтъ лѣ-
дѣта за сѣлѣтѣна Пѣстѣа—за поета на
Нашѣта Рѣдѣна.

Вѣе вѣкѣлѣте, разѣвѣчанѣе. Верѣла,
коѣмо много е рѣвалѣмъ заѣлѣно сѣ
всѣнѣи дѣсѣтѣ—по празѣнѣка на дѣдо Вазовъ—
защоѣто не сѣ неговѣи дѣнѣ.

Азъ сръбѣ, че мѣстоѣ не ми позво-
лѣва да разѣвѣлѣмъ по-дѣтѣлѣно
творѣчѣстѣо. Тоѣе че стаѣтѣ другѣ
дѣнѣа - а сѣга бѣлѣа таѣа добѣрѣ,
чрѣзъ сѣо вѣстѣнкѣтѣ да помѣнѣшѣи въ дѣна
на юбиелъ Иванъ Вазовъ да бѣговѣлѣи
да прѣме и мѣнѣтѣ сръкѣни прѣвѣти.

Вашъ прѣвѣлѣтѣ
Опѣларѣ

Печатѣнѣи „Пѣбѣда“ — София

СЪВРЪМЕННА ИЛЮСТРАЦИЯ

МЪСЕЧНО ЛИТЕРАТУРНО - ХУДОЖЕСТВЕНО СПИСАНИЕ

Годишенъ абонаментъ: за България 100 лв., за странство 200 лв., за Америка 5 долара въ прѣдплата.

РЕДАКЦИЯ И АДМИН. УЛ. „ТЪРГОВСКА“ № 25 — СОФИЯ.

ИЗДАВА КНИГОИЗДАТЕЛСТВО „ЦВѢТЪ“.

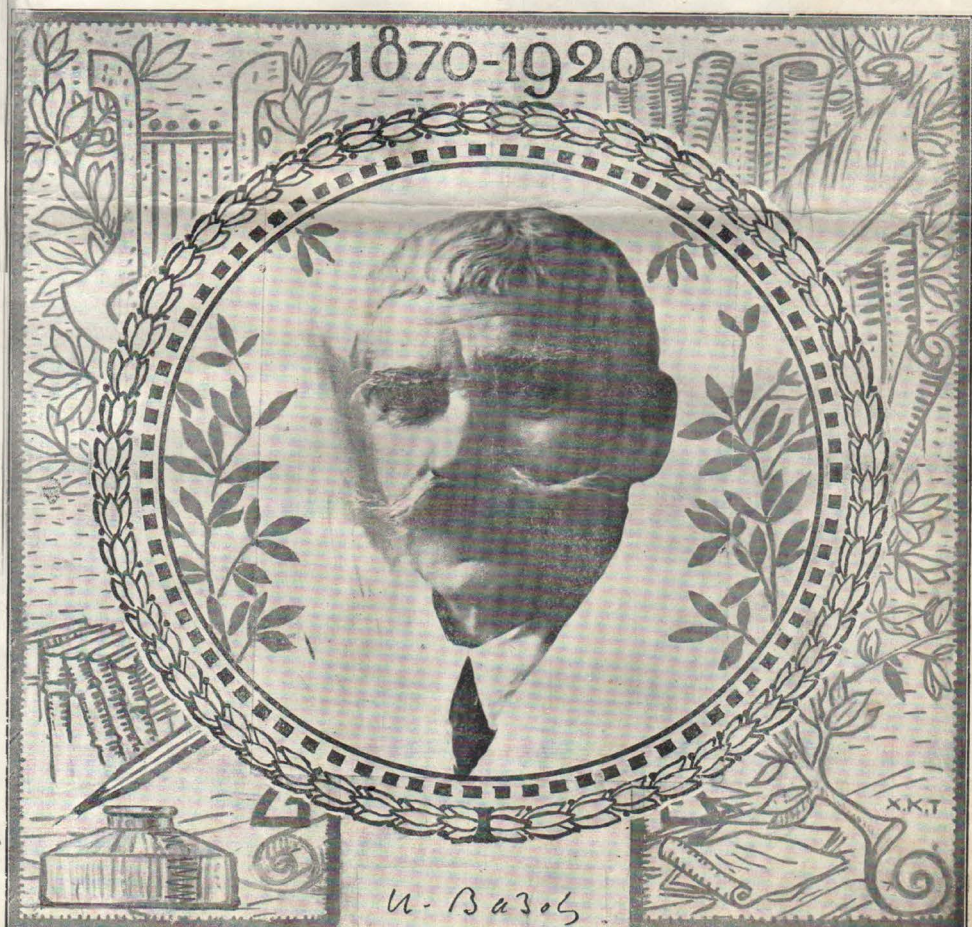
Редакторъ: Николай Райновъ.

Директоръ: Василь П. Лазаровъ.

Год. V.

СОФИЯ, МАЙ 1921 год.

Брой I.

ТЪРЖЕСТВАТА ПО 50-ГОДИШНИЯ ЮБИЛЕЙ НА ИВАНЪ ВАЗОВА

Иванъ Вазовъ

1850 — 1920 г.

Къса биография.

Иванъ Минчевъ Вазовъ се е родил на 27 юний 1850 год. въ гр. Сопотъ. По време на Вазовото дѣтство, той се радвал на доста добро благосъстояние. Бащата на поета, Минчо Вазовъ, промислялъ отъ прочути сопотски роля Вазови, който по-рано се наричалъ Айвазови. Минчо Вазовъ билъ не твърдъ богатъ търговецъ, но благодарение на природния си умъ и на честитъ пактувания по търговия, билъ човѣкъ събуденъ и разсъдливъ. Майката на поета, Свѣба, е била наикнижовната жена въ Сопотъ. Покрай духовно-поучителнитъ книжки, тя имала повечето отъ произведенията на непрегнениозната тогавашна поезия, които бждещиятъ поетъ съ увлечение четълъ.

Въ 1857 год. Иванъ постъпва ученикъ въ

СОПОТЪ

Родниятъ градъ на поета

телъ билъ условенъ Партений Бѣлчевъ, когото Вазовъ изобразилъ пося въ „Чинѣнци“ и „Подъ игото“ въ лицето на учителя Климентъ. Бѣлчевъ далъ по-голямо мѣсто на словесността — риторика и поетика. Отъ него Вазовъ се запознана съ руската литература. Бѣлчевъ също е приобщавалъ френски и турски езици. Следъ една година, въ 1866 год., Иванъ Минчевъ заминалъ за Калюферъ, за да учи гръцки при главния учителъ Ботѣвъ Петковъ, бащата на Христо Ботевъ. Тука Вазовъ ималъ възможностъ да чете български и руски книги и да се ползува отъ основателнитъ познания по езикови въпроси и българска история на главния учителъ. Постепенно Вазовъ се запозналъ и съ български стихотворения, но още не се рѣщавалъ да пише.

Въ началото на учебната 1867/8 година, Вазовъ билъ заведенъ отъ баща си въ най-прочутото тогавашно българско учебно заведение — Епархийското училище „Св. Кирилъ и Методи“ въ Пловдивъ, въ което главенъ учителъ билъ Ионкимъ Груевъ. Тука младиятъ Иванъ бива приетъ въ IV класъ. По това време той се заволювалъ да изучава френски езикъ, като дори си помонята на рѣчникъ успѣлъ да прѣведе цѣля „Телемахъ“ на Фенедона. Четълъ съ увлечение стихотворения отъ Юго, Ламартина и Беранже. По-послъ,

следъ излизането си отъ Пловдивското училище, Вазовъ се увлѣкалъ отъ стихотворенията на френския поетъ Парни, на който се мѣжелъ да подражава.

Вазовъ прѣкаралъ въ Пловдивъ само една учебна година. Понеже не изучилъ турския езикъ, баща мрѣшилъ да не го праща вече въ Пловдивъ, като му взелъ за частенъ учителъ по турски Никола Ковачевъ, съ ученоето при когото се свършила школната наука на Вазова; оттука нататъкъ той добивалъ знания чрезъ частни занимания.

Прѣвитъ стихотворни опити на Вазова даватъ отъ прѣвитъ години на търгуването му съ баща си. Заедно съ него се обикалялъ нѣкои градове и села. Пактуването му изъ Плъненскитъ села му дала „материалъ“ напие послѣ стихотворния си разказъ „В дуля“. Като седѣлъ на бащиния си дюкян

гр. Сопотъ

тогавашното първоначално училище, което било взаимно. Следъ свършване на взаимното училище, Иванъ Минчевъ постъпилъ въ „Главното“ (класното). Главенъ учителъ на това училище билъ Юрданъ Неновъ, единъ отъ прочутитъ тогава сачмуци. Въ 1962/3 учебна година за главенъ учи-

Вазовъ на младини

Вазовъ почналъ да пише стихове. Но строгиятъ баща, който чакалъ първородниятъ му синъ да посеме неговата търговия, а не да дракса стихове по тегреритъ, не гледалъ съ добро око на литературнитъ му упражнения и веднажъ го изхокалъ. Тогавашниятъ стихотворецъ почналъ да

БЪЛГАРСКИ НАРОДЕНЪ СЪБОРЪ ПРЪЗЪ 1876 ГОДИНА ВЪ БУКРЕЩЪ

1. Сава Д. Мъзовъ, 2. Петъръ Погъ Евчевъ, 3. Олимпъ Пановъ, 4. Павелъ Висковски, 5. Иванъ Кавалджиевъ, 6. Георги Стойчевъ, 7. Стефанъ Атанасовъ, 8. Хр. Златаровъ, 9. Стефанъ Стамбуловъ, 10. Ив. Вазовъ, 11. Димитъръ Ивановъ, 12. Х. В. Т. Балтаджиевъ, 13. Кирякъ Цанковъ, 14. Владимиръ С. Йонинъ (делегатъ отъ С. Петербургското Славянско Благотворително Обществъ), 15. Антонъ Теохаровъ, 16. Димитъръ Томовъ, 17. Тодоръ Илиевъ.

се крие въ едно влажно килерче и да пише стихове, тайно подпомаган от майка си.

Понеже Вазовъ не показва ренесанс към търговията, родителите му го пращат въ Олтения, яръкъ пролетта на 1870 год. Още преди да замине, написва „Визуль“, който отпосля изгорял, заедно съ книгата, но биде написан наново, понеже братъ му Георги го знаел почти пълна наука. — Въ Влашко Вазовъ започва да печата въ списанията, като напр. стихоти „Борба“ — въ сп. „Отечество“, год. II (1871 г.), а най-добро то отъ пръв път му стихотворения — „Борътъ“, е написано или въ Олтения или въ Галацъ. По това време се запознава съ Хр. Ботюва и съ хщюнетъ, което му дава възможност да напише поевъстата „Немили-не драги“ (сп. „Наука“, год. II и III, Пловдивъ, 1883 год.).

Прѣзъ втората половина на мартъ 1872 г., Вазовъ се върналъ въ Турция, като се отбил въ Цариградъ за 3 мѣсеца, където се запознава съ тогавашнитъ редактори на „Читалище“, П. Р. Славейковъ и С. С. Бочевъ. — Слѣдъ като прѣседатъ нѣколко време въ Сопотъ, билъ назначенъ за главенъ учителъ въ Мустафа-Паша (Силверградъ), отъ където още на другата година избѣгналъ поради интригите на гръкоманите, съ които водѣлъ борба. Слѣдъ това става прѣводчъ („тержуманъ“) на французкитъ инженери, които строили желѣзнопътната линия София — Кюстендилъ — Скопие. Той прѣстои около година въ Перникъ, дѣто квартирували французки инженери. — Въ 1874 година Вазовъ се връща въ Сопотъ и пакъ се задоволява за търговия. Стихотворенията, които пишелъ, били повечето любовни, но писалъ е и бунтовни и е вземалъ участие въ работитъ на сополския революционенъ комитетъ. — Подиръ избухването на срѣннорското въстание, Вазовъ билъ заподозрѣнъ, заради което избѣгалъ въ Влашко, където отново се срѣщналъ съ Хр. Ботювъ, чийто величественъ подвигъ възпѣлъ въ общоизвестното стихотворение „Тихъ бѣтъ Дунавъ се възмува“. Вазовъ оплаквалъ нещастната съдба на своята родина въ редица стихотворения, които излъзилъ въ 1877 год. подъ заглавие „Житието на България“.

Особожението на България Вазовъ възпѣлъ въ сбирката си „Избавление“ (Букурещъ, 1878). Въ началото на войната на Вазова била дадена дребна чиновническа длъжностъ при новоназначения свицковски губернаторъ Найденъ Геровъ. Прѣзъ войната родилитъ му градъ Сопотъ билъ изгоренъ, а баща му убитъ. Вазовъ е билъ чиновникъ въ Русе при князъ Черказки. Той живото той изобразилъ въ романа си „Нова земя“ (София, 1896). — Въ началото на 1879 год. Вазовъ билъ назначенъ за прѣдседателъ на Берковския окръженъ съдъ. Патриархалния животъ на населението въ Берково възпроизвелъ въ

СОПОТЪ — ЦЪРКВАТА

произведенията: поевитъ „Грамада“, „Загорка“ и „Зихра“, поевитъ „Митрофанъ“ и едно хумористично стихотворно писмо до Сп. Вазовъ.

Слѣдната карьера не била по наклонности на поета, затова си далъ оставката и се прибралъ да живѣе въ Пловдивъ — столицата на новообразуваната Източна Румелия, като прѣди това е прѣкаралъ известно време въ София.

Въ Източна Румелия Вазовъ билъ назначенъ

България на 2 ноември с. г. Впечатленията и чувствата си отъ войната Вазовъ изказалъ въ рѣдъ стихотворения, които съставили сбирката „Сливница“ и много разкази, най-хубавитъ и сполучливъ отъ които е „Стоянчо изъ Вѣтрена“ (по-послѣ издана въ „Полъ иго?“).

Слѣдъ прѣврата на 9 августъ 1886 г. водителитъ на бившата съединителска партия били подложени на гонения и се видѣли принудени да напуснатъ България. Когато направилъ и Вазовъ. Слѣдъ като прѣстои въ Цариградъ нѣколко време, той заминалъ за Русия и въ 1887 г. пристигналъ тамъ. Въ Русия написалъ стихотворенията си „Звукове“ (издадени въ 1893 г., София). Слѣдъ прѣзъ време на емиграцията си Вазовъ написалъ по-голямата частъ отъ романа „Полъ иго?“.

ИВАНЪ ВАЗОВЪ МЕЖДУ СВОИТЪ (ПЛОВДИВЪ 1882)

Прави (отляво надясно): Владимиръ, Вѣла, Иванъ, Георги, Борисъ Вазови. Седнали: Георги Х. Николовъ (учиво на поета), Майката на поета, Киро Вазовъ (чичо на поета)

за депутатъ на Областното Сѣбрание, а послѣдното го избрало за членъ на Постояния Комитетъ. Така поетътъ се прѣвлъ на обществено-политическа дѣйностъ, безъ да прѣжъва, обаче, писателството. Въ 1881 год. образуватъ книжовно дружество „Наука“, което издало научно-книжовното списание подъ същото име. Вазовъ билъ прѣдседателъ на дружеството и редакторъ на списанието, заедно съ Константинъ Величковъ, С. С. Бочевъ и др. Слѣдъврѣмено редактирватъ съ Величкова и в. „Народний гласъ“. Въ 1881 год. Вазовъ напечатва сбирката „Гула“, въ която влизали и поевитъ „Епопея на

слѣдъ прѣврата на 9 августъ 1886 г. водителитъ на бившата съединителска партия били подложени на гонения и се видѣли принудени да напуснатъ България. Когато направилъ и Вазовъ. Слѣдъ като прѣстои въ Цариградъ нѣколко време, той заминалъ за Русия и въ 1887 г. пристигналъ тамъ. Въ Русия написалъ стихотворенията си „Звукове“ (издадени въ 1893 г., София). Слѣдъ прѣзъ време на емиграцията си Вазовъ написалъ по-голямата частъ отъ романа „Полъ иго?“.

Прѣзъ 1889 г. Вазовъ до билъ позволение отъ Ст. Стамболовъ да се завърне въ София. Тука той намира добри условия за книжовна дѣйностъ. Въ издаваното тогава отъ Министерството на Нар. Просвѣщеніе голямо списание „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина“, подъ редакцията на Д-ръ Ив. Шишмановъ, излязла за прѣвъ пътъ романътъ „Полъ иго?“ (кн. I—III). По-

слѣдъ прѣврата на 9 августъ 1886 г. водителитъ на бившата съединителска партия били подложени на гонения и се видѣли принудени да напуснатъ България. Когато направилъ и Вазовъ. Слѣдъ като прѣстои въ Цариградъ нѣколко време, той заминалъ за Русия и въ 1887 г. пристигналъ тамъ. Въ Русия написалъ стихотворенията си „Звукове“ (издадени въ 1893 г., София). Слѣдъ прѣзъ време на емиграцията си Вазовъ написалъ по-голямата частъ отъ романа „Полъ иго?“.

забравенитъ“. Въ 1884 год. издава „Поля и Герои“. Покаръ общественото-политическата сдѣйностъ, той написалъ много (почти дѣмта часть) отъ своитъ произведения, като напр. комедията „Господинъ Мортгагонъ“ (имена заедно съ Величкова), стихотворната хумореска „Кихавицата на Салюста“, поевитъ „Митрофанъ“, „Единъ кътъ на Стара-планина“, драмата „Руска“, „Кандидатъ за хамама“, „Въ царството на самодивитъ“ и много др. дребни работи. — Въ 1884 г. Вазовъ прѣдприелъ пътуване до Италия, наедно съ приятелъ си М. Маджаровъ. Слѣдъ завръщането си издава сбирката „Италия“, въ която изказалъ споменитъ и впечатленията си отъ това пътуване.

На 6 септември с. г. ст. 1885 год. станало съединеното на Източна Румелия съ Княжество, поради което сърбитъ обвиняватъ война на

Слѣдъ прѣврата на 9 августъ 1886 г. водителитъ на бившата съединителска партия били подложени на гонения и се видѣли принудени да напуснатъ България. Когато направилъ и Вазовъ. Слѣдъ като прѣстои въ Цариградъ нѣколко време, той заминалъ за Русия и въ 1887 г. пристигналъ тамъ. Въ Русия написалъ стихотворенията си „Звукове“ (издадени въ 1893 г., София). Слѣдъ прѣзъ време на емиграцията си Вазовъ написалъ по-голямата частъ отъ романа „Полъ иго?“.

Прѣзъ 1889 г. Вазовъ до билъ позволение отъ Ст. Стамболовъ да се завърне въ София. Тука той намира добри условия за книжовна дѣйностъ. Въ издаваното тогава отъ Министерството на Нар. Просвѣщеніе голямо списание „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина“, подъ редакцията на Д-ръ Ив. Шишмановъ, излязла за прѣвъ пътъ романътъ „Полъ иго?“ (кн. I—III). По-

пустиня". Въ 1892 г. посвѣтя Родолският краища, плодъ на когото сѫ „Въ нѣдрата на Родопитѣ". Въ 1893 и 1894 г. пътувалъ и по Швейцария („Подъ нашето небе", 1900 година).

За основаната тогава театрална група „Съюза и Смихъ" Вазовъ драматизуващъ повѣстата си „Немили-недраги" подъ името „Хъшове". — На 18 май 1894 г. министерството на Ст. Стамбулова изглаголюва въ отставка. Въ срѣдата на 1895 г. за Петроградъ замалва една българска депутация, начело съ търновския митрополитъ Климентъ, за да сложатъ вънѣшъ яхрухъ краба на Царя Освободителя Александаръ II и да подготвятъ почва за сближение на двѣтъ държави. Въ тая депутация влизалъ и Ив. Вазовъ.

Прѣзъ есента на сѣщата 1895 год. се навършила 25 години отъ написването на първото стихотворение, което поестъ намървалъ за достойно да се смѣта начало на неговата поетическа дѣйностъ — „Борьтъ". По този случай интеллигенцията въ столицата отпразнува и 25 годишния му юбилей и избранитъ за тържествено дѣнь, 24 септември, се обира на общенародно тържество. Тогана биде основанъ при историко-филологическия отдѣлъ на Висшето Училище фондъ, отъ който да се даватъ премии за най-добри български литературни произведения.

На 26 августъ 1897 год. Вазовъ биде назначенъ за министъръ на Народното Просвѣщение, на който поестъ стоялъ до 18 януари 1899 год.

Около 1899 год. Вазовъ захвана да проуча историтая на старото ни царство, и въ 1902 год. свършилъ историческия романъ „Свѣтъ оставя Тертеръ", печатанъ едва въ 1907 год. Почти едновременно съ него бивше написана историческата повѣстъ „Иванъ Александаръ". Подъ влияние на миналото ни, пълно съ юбни събития и енергични дѣлове, Вазовъ написва сборката отъ балади „Легенди при Царевецъ" (София, 1910 г.). Прѣзъ 1901—5 год. той издаде три сборника отъ кѣси разкази, спомени и драски, именно: „Видѣно и чуто" (София, 1901), „Пѣстъръ свѣтъ" (София, 1902) и „Утро въ Банки" (София, 1905). Въ сѣждото врѣме е написалъ и комедиитъ „Вѣстникари ли?" и „Службогонци" (София, 1905). Въ 1903 год. е написалъ и издалъ хубавия си романъ „Казаларската царица" и повѣстята „Нора".

За откриване на построения Народенъ Театръ Вазовъ сѣчилъ особѣно прологъ „Славята на изкуството" (на 3 януари 1907 г.). Слѣдъ това драматизува „Кѣмъ пронасъ" (1907 г.), „Подъ Иго" (1910 г.), „Казаларската царица" (1911 г.) и написва новитъ: „Бориславъ" (1909 г.) и „Иванло" (1911 г.).

Впечатленията си отъ Балканската война прѣзъ 1912—13 год. Вазовъ изказа въ сборката „Подъ гръма на побѣдитѣ". Прѣзъ новата война въ 1915 г. той издаде „Пѣсни за Македония" (София, 1916 г.). Най-новата му стихотворна сборка е „Людека ми замариса", която се явява като пѣсень за раздѣла съ всичко мило, всичко родно.

Миналата година се навършилъ половинъ вѣкъ отъ литературната дѣйностъ на заслужения народенъ поестъ, значенето на когото е грамадно за развитието на родната ни литература и разцвѣтанieto на нашия поетиченъ езикъ. Заради тия му заслуги българскиятъ народъ тържествено чествува двойния му юбилей на 24 октомври миналата година.

Сжба Вазова, майка на поета (1833—1912)

Починъ и подготовка на юбилея.

Въ брой 5900 отъ 14 януари 1920 год. на в. „Миръ" извѣстива въ насъ писателъ и членъ на академията г. Никола Начовъ напомни на българското общество, че на 27 юни (10 юли) се изпълватъ 70 години отъ рождението на народния ни поестъ Иванъ Вазовъ, които съвпадатъ и съ 50 годишната му литературна дѣйностъ. Почти едновременно проф. д-ръ Ив. Д. Шишмановъ пише до Академията на Наукутъ писмо, и историко-филологическия клоанъ на академията рѣшава въ осмото си заседание отъ 29 януари да поеме неговия починъ и ведно съ Съюза на българскиятъ учени, писатели и художници да стори всичко за тържествената прослава на Вазова. Въ сѣждото заседание клоантъ избира тричлененъ комитетъ въ составъ г. г.: д-ръ Ив. Д. Шишмановъ, д-ръ Б. Цоневъ и д-ръ М. Арнаудовъ, къмъ който относно се присѣдиняватъ и избранитъ отъ Съюза на българскиятъ учени, писатели и художници г. г.: проф. Л. Милетичъ, проф. Ст. Романски, Ал. Божинковъ и отъ Съюза на писателитъ г. г.: К. Христовъ, проф. Ал. Балабановъ и Н. Атанасовъ.

Научилъ се за готвеното чествуване, г. Ив. Вазовъ отпраща слѣдното писмо до членовѣтъ на комитета:

„Уважаеми и драги приятели, уча се, че не стѣте се зели съ мисията за организуване псевдонимно празненство по случай настъпването петдесетата година на моята писателска дѣйностъ.

Азъ съмъ много трогнатъ отъ това ваше мило внимание и горещо ви благодаря за добритъ чувства къмъ мене.

Но азъ съмъ дълбокъ да ви съобща, че не желая да ми се празнува юбилей на поменатата дата. Смятамъ, че е неудобно и несообразно да ставатъ, поне за мене, кавъто и да е тържества въ денницѣтъ тежки часове за отечеството. Душата ми е покръшена, както и душата на цѣлия народъ. Нека се отложатъ прояви на радостъ и ликувания за други по-ясни дни на България.

„Моля ви, проче, да не взимате никакви мѣрки за отпразнуване моя юбилей.

„Като ви изказвамъ пакъ горещата си признателностъ за съчувствието и любовността, отъ които съмъ тъй много поласканъ, оставамъ Вашъ прѣданъ И. Вазовъ".

Но комитетътъ остава на своето рѣшение да не се отлага за по-добри врѣмена израза на народната признателностъ къмъ поета и избира за дата на тържествата 24 октомври. Спиря се на тази дата, едно, защото 25 годишниятъ юбилей на Вазова бѣше прѣзъ септември 1895 г. и, друго, за да вземе участие въ тържествата и учащата се младежъ.

Проникнатъ отъ съзнанието за важноста на прославата, която би трѣбало въ тия дни на униние да манифестира прѣдъ чуждия свѣтъ нашата културна мисль, тѣ старателно заглавня и организира отъ всички, чийто политически домогания дискута по-дружни отношения на свѣтъкъмъ България и българитъ, както и да въдѣхе вѣра въ собственитъ ни духовни сили, чийто бѣгъкъвъ изразителъ е Иванъ Вазовъ, министертъ на народното просвѣщение г. Ст. Омарчевски подема почва за прославата и внася въ Народното сѣбрание прѣдложението, прието почти едновременно на 22 юни, което: 1. провъгласва Вазова за народенъ поестъ; 2. отпраща въ 100,000 лева и 3. освобождава него и цѣлото му имотно състояние отъ всякакви повинности и данци. Слѣдъ четире дѣня, на 26 юни, той издава мотивирана заповѣдъ № 2045, съ която назначава при министерството особѣнъ комитетъ, на който възлага „да уреди и органи-

1899

Иванъ В. Вазовъ до издателя на в. „Миръ" г. Никола Начовъ, 14 януари 1920 год.

Уважаеми и драги приятели, уча се, че не стѣте се зели съ мисията за организуване псевдонимно празненство по случай настъпването петдесетата година на моята писателска дѣйностъ.

Азъ съмъ много трогнатъ отъ това ваше мило внимание и горещо ви благодаря за добритъ чувства къмъ мене.

Но азъ съмъ дълбокъ да ви съобща, че не желая да ми се празнува юбилей на поменатата дата. Смятамъ, че е неудобно и несообразно да ставатъ, поне за мене, кавъто и да е тържества въ денницѣтъ тежки часове за отечеството. Душата ми е покръшена, както и душата на цѣлия народъ. Нека се отложатъ прояви на радостъ и ликувания за други по-ясни дни на България.

„Моля ви, проче, да не взимате никакви мѣрки за отпразнуване моя юбилей.

„Като ви изказвамъ пакъ горещата си признателностъ за съчувствието и любовността, отъ които съмъ тъй много поласканъ, оставамъ Вашъ прѣданъ И. Вазовъ".

Но комитетътъ остава на своето рѣшение да не се отлага за по-добри врѣмена израза на народната признателностъ къмъ поета и избира за дата на тържествата 24 октомври. Спиря се на тази дата, едно, защото 25 годишниятъ юбилей на Вазова бѣше прѣзъ септември 1895 г. и, друго, за да вземе участие въ тържествата и учащата се младежъ.

Проникнатъ отъ съзнанието за важноста на прославата, която би трѣбало въ тия дни на униние да манифестира прѣдъ чуждия свѣтъ нашата културна мисль, тѣ старателно заглавня и организира отъ всички, чийто политически домогания дискута по-дружни отношения на свѣтъкъмъ България и българитъ, както и да въдѣхе вѣра въ собственитъ ни духовни сили, чийто бѣгъкъвъ изразителъ е Иванъ Вазовъ, министертъ на народното просвѣщение г. Ст. Омарчевски подема почва за прославата и внася въ Народното сѣбрание прѣдложението, прието почти едновременно на 22 юни, което: 1. провъгласва Вазова за народенъ поестъ; 2. отпраща въ 100,000 лева и 3. освобождава него и цѣлото му имотно състояние отъ всякакви повинности и данци. Слѣдъ четире дѣня, на 26 юни, той издава мотивирана заповѣдъ № 2045, съ която назначава при министерството особѣнъ комитетъ, на който възлага „да уреди и органи-

Факсимеле отъ писмото на баба Сжба

зира всичко, каквото трябва да по-близкавото отразуване юбилея на поета, както и да възне съорганизувание съ другия подобни комитети и организации, уредени по всички случаи. Въ състав на този комитет, наречен относно организационен, взимат г. г.: проф. Ив. А. Георгов, председател, и членове — проф. Ал. Цанков, проф. Ал. Теодоров-Балан, проф. Мих. Арнаудов, бившият министър Ив. П. Плячков, директорът на I соф. м. гимназия Ст. Станимиров, главният инспектор при министерството на Народното просвещение Ал. Радославов, софийският градски учителен инспектор Д. Лазов, писателят К. Христов и Хр. Цанков, тогава артистически секретар на Народния театър. От всички тия членове на комитета откъсна писмено участие си само г. професорът по българска литература г. Теодоров-Балан поради намърението си да отсъства от столицата. По-

СОПОТЪ

Пръв връмето, когато се празнува 25 год. юбилей на Ив. Вазова.

ние, въ което прѣдлага 1/1000 отъ това дарение, сир. 1000 лв., да внесе той Отзивниятъ къмъ всѣхъ добъръ почитъ г-нъ министрътъ издава заповѣдъ № 2110 отъ 3 юли, съ която открива народна подписка, като опредѣля „сѣбраната по този начинъ сума да се употреби за цѣли, каквито намѣри за нужно юбилейниятъ комитетъ“, слѣдъ като прѣварително му се „докладва“.

Поднасяне на народното дарение.

На 17 юли министрътъ на нар. просвещение г-нъ Ст. Омаревски поднесе на поета народното дарение, придруженъ отъ много книжовници и писатели. Поднасянето стана на 9 часа въ дома на г. Вазова, дѣто г. министрътъ, слѣдъ като въ нѣколко импровизирани думи изтъкна значенето на поета за българската книжнина, равно съ това на Пушкина за руската и на Мишквича за полската, прочете отглаголно народния даръ ведно съ брой 81 отъ „Държавенъ вѣст-

ИВ. ВАЗОВЪ
пръвъ 1881 година.

ИВ. ВАЗОВЪ
по случай 25 год. юбилей

ИВ. ВАЗОВЪ
като седящъ пръвъ Румелиенско време

вѣсно за членъ на сѣщия комитетъ бива назначенъ г. Ст. Чилингировъ, директоръ на Народната Библиотека въ София.

Народна подписка.

На 6 юли двата комитета — книжовниятъ и организационниятъ — държатъ съвѣстно заседание и, покрай другото рѣшаватъ: 1. „въ повечето и най-важнитъ случаи“ да „дѣлствуватъ съвѣстно“ и 2. „да излъчатъ съ еднѣ общи помысли къмъ българския народъ въ който, като се помисли голѣмото значение на говещото се тържество да се открие и подписка за фонда „Ив. Вазовъ“, по организационната на който комитетътъ допълнително ще се спире“. Поводъ за основането на този фондъ дава народното дарение, което заставя софийския търговецъ Ив. Дмитровъ да се обнесе на 30 юни до г-нъ министра съ едно заявле-

ние“. Тръгнатъ до съзиди, народниятъ поетъ съ прѣкъсванъ отъ възлиение гласъ благодари за голѣмото внимание къмъ него отъ страна на правителството и Нар. Събрание.

Подготовка на тържествата.

Тържествено прѣдаденото дарение даде възможностъ българската преса да заговори по-живо за прославенника и за прѣдстоената му всенародна прослава, а на създаденитъ юбилейни комитети — да се заволятъ по-трескаво съ нейната организация. За тая цѣль организационниятъ комитетъ отпраща до прѣдседателитъ на всички културно-просвѣтителни дружества и читалища едно окръжно, въ което, слѣдъ като нахкже изтъква значенето на Вазова въ нашата литература, полканва ги да взематъ най-живо участие въ отразуване на юбилея му,

Сѣмьството на поета

като за цялата си изработител и програми.

Едновременно си това се вземат мъри да се съобщат готвената проба и въ мурбаина, особено въ славянските земи.

В славянските страни се изпраща на 11 октомври специална поканя на френски, които на български гласи:

П. Г.

Известно Ви е, че на 24 октомври тази година, по почит на най-високите културни уърждения въ страната, българският народъ ще празнува 50-годишнината отъ литературната дятелност на Иванъ Вазова.

Този празникъ ще бъде едно тържество на българската национална култура, едно тържество въ честь на творческия гений на българския народъ, които му озаконяват право на място въ реда на образованите народи. Той трябва да бъде също една външтелна и блъскава манифестация на признателността, които българският народъ дължи на народния поетъ за всички забвения отъ него на родната земя духовни църквиности, които ще изпълнят една хубава страница отъ културната история на българския народъ.

Тригодишният моментъ отъ нашата история, който щеда пръвизкаже, налага тази манифестация да бъде коикото се може по-блъскава, едно — за да дадем на младото поколение примеръ и насърчение и друго — да прогласимъ пръвизтъ, въ името на творческия гений на нашия народъ, проявенъ въ единъ неговъ избраникъ, правото за звание и животъ на българския народъ.

Зрителъ видъ на това Министърството на Народното Просвъщение има честь да Ви покани, П. Г., да се намрите къмъ това време въ София, за да вземете участие въ просекрираните тържества.

Министъръ на Народ. Просвъщение:

Ст. Омарчевски.

Поканени сж много видни славянски писатели, журналисти и общественици: чехи, поляци, хървати, словенци и сърби — имената нма да изброяваме.

Тържествата въ София.

Нколко деня прѣли да стане чествуването на прославения, органи. комитетъ оповѣсти публично реда на тържествата съ подробна програма.

Въ прѣдвесернето на юбилея излъзоха почти всички столични и провинциални вѣстници съ юбилейни броеве, посветени изключително на юбилея. Съ специални книжки излъзоха и нѣкои отъ списанията. Това обстоятелство спомогна твърдъ много не само за по-широкото оповѣстване на тържествата, но и за неговата по-голяма външтелност.

Тържеството започна въ 8 часа сутринта, когато музиката на Военното Училище, придружена отъ единъ заводъ юнкери, изпълни заръ съ церемония прѣдъ дома на Вазова.

Тържественитъ на групи почватъ да принажатъ и да изпълнятъ уединитъ наоколо. Въ левтер часа, събрани наедно, се отправятъ къмъ къщата на поета, съ министра на просвъщението г. Ст. Омарчевски на чело, следните господа: проф. Л. Милетичъ, проф. Б. Цоневъ, Ив. Пѣевъ, проф. М. Арнаудовъ, проф. М. Поповъ, проф. Ив. А. Георгиевъ, проф. Ал. Балабановъ, проф. Романски, К. Христофъ Ф. Мамеловъ, Г. п. Василевъ, Хар. Ивановъ, д-ръ Славковъ, Христо Пегенцовъ, Ал. Радославовъ, С. Радославовъ, Иванъ Поповъ,

Вазовъ като министъръ на Народното Просвъщение въ кабинета на Д-ръ Стоилова

Никола Стойновъ, Б. Ангеловъ, А. Протичъ, П. Миневъ, А. П. Стоиловъ, Дмитрий Лазовъ, С. Станимировъ, д-ръ Петко Петковъ, д-ръ П. Цоневъ, Н. Атанасовъ, Ал. Юрдановъ и С. Чилиндровъ. Когато делегацията наближи до ул. „Вълковичъ“, музиката засири тържественъ маршъ. Въ дома делегацията бѣше посрещната отъ братята на поета: г. г. Георги, Владимиръ и Борисъ, доду, и горѣ: отъ поета и сестра му г-жа Фетваджиева. Къмъ 9½ се яви и Н. В. Царь, придруженъ отъ секретари си г. Груевъ и попковичъ Соавровъ. Поадъ звучитъ на музиката възгъ Негово Величество, следъ като прочете рѣчь и бескрита за награждаване поета самъ му очакъ зашитъ на голяма орденъ „Св. Кирилъ и Методиъ“. Тронгнатъ до слези, поетътъ отговори съ няколко думи. Започватъ малки разговори между Царя и членовитъ на делегацията.

Въ 10 ч. безъ 20 м. Царьтъ напусна дома на поета и се отправи за театъра, съпроводенъ отъ френетическото „ура“ на събралото се множество. Още не утихнали ливкуваната, изляза

реша отъ сребро. Следъ това се почна четенето на адреси винаги изпращани съ буйни ръкописания по следния редъ:

1. Прѣдседателътъ на Народното събрание г. Ал. Богевъ, прочита адресъ отъ името на българския народъ;

2. Министъръ на желѣзницитѣ г. Н. Атанасовъ съвъ държакъ ясна рѣчь и поднася на поета карта за безплатно изкупуване по желѣзницитѣ, както и няколко художествено прѣдадени изгледи на местности по нашата желѣзничната мръжа. Прѣдаването на картата прѣдвикана въторъ у публиката.

3. Прочетитъ д-ръ Ст. Цанковъ поднася прѣдвиканата на св. Синодъ и прѣдава художествено изработената книга на св. Ив. Рилски.

4. Подковникъ Мидлевъ, началникъ шоба на армията, придруженъ отъ единъ фелдфебелъ и единъ подофицеръ, прочита адресъ отъ името на войската и поднася на поета албумъ и черешово топче. Настроението на публиката се повишава извъредно много.

5. Проф. Л. Милетичъ прочита адресъ отъ Академията на Наукитѣ, които провъзгласява юбиляра за свой почетенъ членъ. Нова буря ливкувания напѣвава театъра, когато

6. ректорътъ на Университета Методи Поповъ прочита адреса на Университета и съобщава, че Вазовъ се провъзгласява за пръвия докторъ по славянска философия. Но този въторъ се прѣвѣща съ смѣхъ на болка и умиление, когато

7. д-ръ Каранджуровъ, придруженъ отъ дѣ мими македони въ народна носия, прочита адреса на „македонцитѣ“, и когато едината полага сребрениятъ върху посребрената глава на юбиляра. Болката се усилива когато

9. проф. Д. Михалчевъ прочита адреса на тракийци, а

9. д-ръ П. Вячевъ прочита трагическата адреса на добруджанци.

Прочетоха адреси още: 10. Н. Шидевъ отъ името на сопотци, 11. К. Батоловъ отъ името на София, 12. Вл. Молдовъ отъ името на Съюза на българските учени, писатели и художници, 13. Елиничъ-Пелиничъ отъ името на Съюза на българските писатели, 14. Хр. Цанковъ отъ името на Театъра и артиститъ, 15 г-жа Книперъ-Чехова отъ името на Московския Художественъ Театъръ 16. Б. Михайловъ отъ името на Художествено-Индустриалното Училище, 17. Д. Георгиевъ отъ името на музикалното училище, 18. А. Поповъ отъ името на Съюза на българските сѣлки, 19. И.

Вазовъ като делегатъ въ Петербургъ 1895 г.

прославениктъ съ членовитъ на делегацията. Уличитѣ гърмятъ отъ ново и възторжено „ура“ и „да живѣе народниятъ поетъ“. И множеството се раздвижи следъ поета, за да го придружи до театъра. Въ това време, театъртъ, укиченъ съ явни и знамена, е прѣплетенъ съ най-отбраното софийско общество и съ делегации, дошли отъ провинцията. Особено разкошно е декорирана сцената, украсена съ бюстове на поета и съ многоцветни поларни, между които сж кипри историческото черешово топче.

Тържеството въ театъра се започна съ народния химнъ, изпълненъ отъ хора на г. Нико-

лава съвмѣстно съ хора и оркестъра на Народната Опера. Следъ химна се изпълни кантата въ честь на прославения, съчинена отъ К. Христова, и композирана отъ Дим. х. Георгиевъ. Следъ изпълнението на тия два музикални номера, поетътъ бива изведенъ подъ ръка отъ министъра Ст. Омарчевски. Залата гърма отъ викове и радкопѣскияни, които продължаватъ няколко минути. Когато утихватъ прѣдвиканата, прославениктъ заема орѣдѣтелното за него място, заобиколенъ отъ членовитъ на делегацията, а изинструйтъ започва своята рѣчь, изслушана съ напрегнато внимание. При свършката на рѣчта си той поднася на поета указа за народното дарение, скръпленъ съ златенъ държавенъ печатъ и поставенъ въ разкошна цинкварическа кутия, украсена съ

Черноколевъ отъ името на софийскитѣ училища; една отъ придружаващитѣ го ученици държа рѣчъ, която покори по тонъ и чувство всички присъстващи, 20. В. Пасковъ отъ името на столичнитѣ журналисти, 21. Ст. Пиделъ отъ името на търговскитѣ камари и професионални организации, 22. д-ръ С. Мирковичъ отъ името на „Червенъ Кръстъ“, 23. г-жа Ю. Малинова отъ името на Съюза на благотворителността, 24. К. Поповъ отъ името на гр. Варна. Адреситѣ бѣха приключени съ рѣчи отъ замѣстникъ-председателя на икономичния комитетъ проф. Б. Цоневъ и отъ председатели на организационния комитетъ проф. Ив. А. Георгиевъ, които поднесоха на прославенка шотландно издаденитѣ въ негова честь юбилейни сборници.

Слѣдъ свършване на привѣтствата поетътъ отговори съ прѣкъсване отъ възлиение гласъ. Рѣчта направи голямо впечатление по своята простота и искреностъ, която и даваха характеръ на изповѣдъ за миналото и на завітъ за бъдещето.

Тържеството се свърши въ 1½ часа слѣдъ обѣдъ. Поетътъ, придруженъ отъ министра и отъ делегатитѣ на делегацията, се отпрати пѣлъ за дома си, изгрозено поерянатъ съ ура и съпроводенъ съ хилядно множество. Прѣдъ дома си той биле посрѣщанитѣ отъ едно малко момиченце, което му понесе букетъ отъ живущитѣ въ улицѣ „Вазовъ“ стовличани.

Слѣдъ обѣдъ, тъкмо въ 3 часа войскови части генерли и ученици бѣха събрани на плацалъ „Александъръ Невски“, а плацалътъ прѣкъсва дома на поета бѣше зарѣстенъ отъ народъ. Когато се показа началото на дефиниранитѣ ученици, Вазовъ излизаше на балкона на собствената си къща, ведно съ министръ Ст. Омарчевски, министръ Ал. Обозъ, Кир. Христовъ, проф. М. Арнаудовъ, проф. Ст. Романски, Ф. Маноловъ, Ал. Балабановъ, А. Протичъ, Б. Вазовъ, Ал. Радославовъ, Хр. Цанковъ и С. Чилингировъ. Дефиниранитѣ ученици и ученички носѣха портрета на Вазова, и пѣха пѣсни прѣдвоено съ текстъ отъ прославенка. Гледката бѣше трогателна и мила. По улицитѣ се движеше бъдещето на България, за да почувства своя най-велики учителъ.

Най-първо минаха ученицитѣ отъ основнитѣ училища, последвани отъ гимназическитѣ. Тѣхнитѣ слаби рѣчици хвърляха шибѣти, които, недостигнали до балкона, падаха и постилаха улицата. Съ насълзени очи юбилярътъ имъ извика: „Да живѣте, дѣца, да живѣе и България, която носите въ бъдещето!“ Последва дълго ура, което се понесе далечъ по улицитѣ, за да бъде одето отъ нетръгналитѣ не манифестанти на плацалъ „Александъръ Невски“. По надницитѣ, които всѣкъ гѣ, личеша надсолотъ на Вазовитѣ съчинения: „Житиѣ на България“, „Хъново“, „Полъто“ и ив. др.

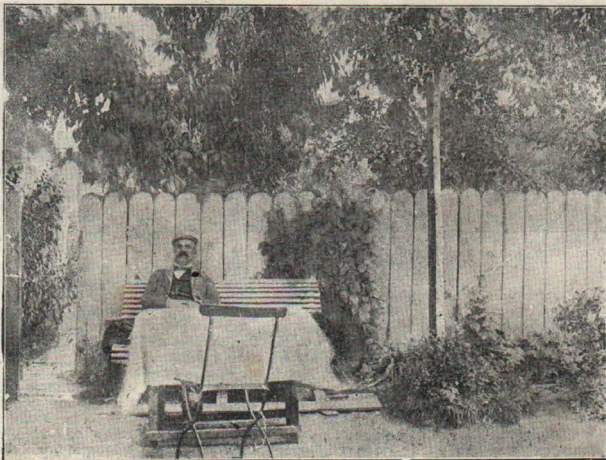
Картината взе по-другъ видъ, когато започнаха да минаватъ ученицитѣ отъ гимназическитѣ съ своитѣ музични инструменти. Последнитѣ сѣкаха срѣщъ дома на поета, дѣто въ непосредственъ маршъ измечкаха послѣдитѣ редове отъ своитѣ друкри, за да тръгнатъ слѣдъ тѣхъ. А дѣшитѣ отъ гимназия изгѣха въ

Поета на екскурсия въ политѣ на Мусала 1902 г.

На екскурсия въ околността на Сопотъ

Поета въ двора на собствената си домъ въ 1903 г.

строень хоръ „Шуми Марица“ и „Ний сме малитѣ дѣвоичи“. На ученицитѣ отъ първата гимназия поетътъ каза: „Дѣца, азъ съмъ безградно щастливъ, като ви виждамъ събрани при мене. Приемете моитѣ благодарности и моитѣ благопожелания, за да се гордѣе България съ васъ“. На ученицитѣ отъ втората гимназия каза: „Драги младежи, като ви виждамъ, че сте дошли тука на едно правитѣ на българската просвета, азъ на мога да не въврамъ въ бъдещето на България. Виждамъ, че вие ще станете достойни българи. Да живѣте, да живѣе българскитѣ народъ, да живѣятъ вашитѣ учители“. А на привѣтствата на ученицитѣ отъ третата гимназия, съ учителитѣ на които бѣше и именити руски поетъ А. М. Федоровъ, Вазовъ отвори: „Вашето бъдеще е и наше. Празнувайте и върайте въ добритѣ дни на България. Живѣйте!“

Старитѣ отпѣлци поздравни съ думитѣ: „Отпѣлци, здравѣйте! Поздравявамъ ви. Моята любовъ за честта, която ми правите. Да живѣе, да живѣе България!“

Но когато се заподоза строитѣ редове на запаснитѣ и дѣйствици офицери, послѣдвани отъ юнкери и войскови части, той заплака и можа да каже само: „Да живѣе българската войска. Ура!“

Манифестацията се приключи съ кѣкса почувствена рѣчъ отъ министра Омарчевски, слѣдъ което Вазовъ отпрати къмъ събраното множество думитѣ: „Приятели, граждани, благодарни ви сърдечно за честта, която ми правите. Азъ съмъ дълбоко троганъ. Хиляди благодарности.“

Отъ 6½ до 9 часа се даде тържествена вечеръ въ Народния Театръ. Присъстваха Царятъ и министритѣ. Отначало Вазовъ бѣ поканенъ въ министерската ложа, а послѣ Царятъ дойде и го отведе самъ въ своята ложа. Това направи отлично впечатление. Появяването на Вазова тамъ се посрѣщана съ бурни радостносканяния.

Изпълниха се пакъ народнитѣ химни и кантатата. Г-жа Сѣвжана издекламира съ чувство стихотворението „Ив. Вазовъ“ отъ К. Христовъ. Дадѣ се 1 дѣйствието отъ „Хъново“. Слѣдъ това оперниятъ артистъ П. Райчевъ изгѣ дѣ народни пѣсни, Адриана Будевска издекламира „Нивата“ отъ Вазова, а Ана Тодорова изпълни три народни пѣсни. Тържествената вечеръ се завърши съ третото дѣйствието отъ драмата „Къмъ пропастъ“.

Вечеря

Въ 9½ часа се сложи отъ министра на Народното Просвѣщение рѣзко на трапеза въ „Унионъ, паласъ“.

Наздравитѣ откри г. Ст. Омарчевски, който проче своята рѣчъ. Слѣдъ него говориха министръ Р. Даскаловъ, бившиятъ министръ Ст. Костурковъ и др. Накрай отговорно юбилярътъ. Рѣчитѣ бѣаха съпровождани, особено тѣ на Вазова, съ грѣмъ ура. Слѣдъ това се изпълниха няколко декламации на Вазова стихотворения отъ присъстващитѣ артисти. Веселието продължи при най-добро настроение до сутринта, поддржано отъ всички софийски оркестри, които се редваха отъ началото на банкетата до края.

Изложба

На 5 дек. по заповѣдъ на г-на министра и по рѣшение на юбилейнитѣ комитети, специална ко-

мисия въ съставъ: Ст. Чилинировъ, Хр. Цанковъ, Хар. К. Тачевъ и Б. С. Маджарановъ уреди въ Постоянната Художествена Галерия изложба на полесенитъ Вазони адреси и подарци. Изложбата бѣ открита отъ директора на Народния Театъръ, г. Хр. Цанковъ по пълномощно отъ г. министра съ еднакъ рѣкъ. При откриването присъствуваха членовеѣ на юбилейнитѣ комитети съ семейства си и много други граждани.

Изложбата биде посѣтена отъ хиляди посетители на поста и отъ всичката уащца се мадежъ въ столицата. Слѣдъ закриване на изложбата, което стана на 18 дек., голтама частъ отъ подарциѣтѣ и адреситѣ бѣха прѣнесени въ Народната Библиотека на съхранение.

Вечера въ двореца.

На 4 ноември Н. В. Царьтъ даде игравата вечера въ двореца, на която присъствуваха, освенъ сегашнитѣ министри, и всички шефове на управявалитѣ страната партии. Отъ писателитѣ присъствуваха г. Ст. Михайловски и г. Елигъ-Пелингъ, тогава прѣдседателъ на писателския съюзъ. Царьтъ поздравя юбилера съ наздравца, на която отговори прославеникътъ.

Въ деветъ часа се откри приемътъ, на който бѣха поканени кибѣлошна писатели, професори и почти всички шефове на културни учреждения. Прѣвъ сичкото прѣме Царьтъ, като любезенъ и внимателенъ домакинъ, водилъ разговоритѣ съ поканениѣтѣ, щастливъ, че викара общия български домъ прѣставителитѣ на българската мисль и култура. Приемътъ продължи до 1 часа.

Тържествата въ София се прирѣдиха на 2 януари 1921 г., когато министъръ на Народното Просвѣщение, придруженъ отъ главния секретаръ, поднесе на юбилера 200,000 л. отъ сумитѣ на народното дарене.

Тържествата въ Пловдивъ.

Слѣдо много тържествено е отпразнуванъ юбилейниятъ день и въ Пловдивъ.

Слѣдъ божествената литургия и благодарственния молебенъ въ катедралата „Св. Богородица“, прѣгледана съ богомолцитѣ, пловдивскиятъ митрополитъ Максимъ държи рѣкъ. Подиръ службата се образува народно шествие,

Синца отъ К. Черковъ.

Шествието е тъй многобройно, че началото му пристига до Военния Клубъ, а краенъ му оше се реди при катедралата. Трѣтъ военни музика, които на разни мѣста придружаватъ шествието и свърятъ, не могатъ да се чуятъ една друга. Улицитѣ, накинети съ знамена, гиряни, кидими, губери и др. сѣхъ буквално прѣгледани съ народъ, правично настроени.

Наедело на шествието дѣтъ ученици отъ дѣвическата гимна въ носатъ надписа „Улица Ив. Вазовъ“, ученикъ съ цѣтъ, който тържествено се окачва на приготвенитѣ стълпове, при грѣмко „ура!“ и радостно възкличане на цѣлия народъ, на видо мѣсто сръбцу Военния клубъ и съ това на всички врѣмена се прѣименува най-главната улица на Пловдивъ отъ улица „Стационарна“ на „ул. Ив. Вазовъ“, та, който постно града, да види, какъ пловдивскиѣтѣ граждани сѣ цѣвили

офицерството и по 10—15 души прѣставители отъ всички дружества, корпорации и др., и дѣто слѣдътъ изгнѣването на „Шуми Марина“ прѣдседателстватъ на юбилейния комитетъ г. Кабашковъ открива събранието.

Въ това врѣме многохлядниятъ народъ, глѣнцѣтѣ пловдива, захваща да недоуствува, че има възможностъ и той да види и чуе всичко, каквото се прави и говори въ честъ на Вазова. Комиситата, въ изпълнение на това справедливо народно желание, нарежда, като всички номера отъ програмата да се изпълнитъ и на балкона на Военния Клубъ.

Слѣдъ произнасянето на всѣка рѣкъ, слѣдъ изпълненето на кубанитѣ декламации, слѣдъ изпълненето на отбранитѣ чудно звучни народни игри, площадътъ ека отъ ракопѣскаването и урата на повече отъ 20,000 души въздунешени ученици, ученици и граждани. Трѣтъ военни музика подемайтъ на свой редъ възгласа, изпълнявайки пригодни мелодии.

Слѣдъ обѣдъ пѣснитѣ, народнитѣ хора и кръвни реченици, както и веселитѣ продължаватъ до късно прѣкъ монѣта.

Но това тържество не задоволява юбилейни и тѣ по почивъ на мѣстния юбилейнитѣ комитетъ и на българския народенъ споренъ съюзъ рѣнаватъ да поквантъ поета за сѣлѣната седмица въ своя градъ, като изпращатъ и особа депутация до него. Но юбилейнитѣ поради неразполюжение съгласна

вѣмсто на 30 октомври да поствѣ Пловдивъ на 7 ноември. Обаче и тогава трѣбваше да се отложи тържеството поради болзването откъсване отъ страна на сѣрбитѣ на части отъ българската снага, като захва, прѣди да се произнесе окончателно разразнителната комисия, склѣнитъ ни катоже отъ босненградско, грѣмско, царибродско и кулско. Общонароднитѣ трауръ не можеше да не се отрази и върху такава сѣтло тържество. Затуй посвѣщено на прославения трѣбаше наново да се отложи за 21 ноември. Той, по негова лична покана, се придружаваше отъ г-жа и г-нѣ Ст. Омаревски, д-ръ С. Доневъ, проф. С. Ромаски, Кирилъ Христовъ, Бозанъ Ангеловъ, Елигъ-Пелингъ, Хр. Цанковъ, С. Чилинировъ, П. Миневъ, Мило Поповъ, Атанасъ Николовъ, членовеѣтъ на пловдивската депутация Йор. п. Георгиевъ, майоръ Дас-

Едно дѣйствио отъ шесата „Къмъ пропастъ“.

въ което участвуватъ ученицитѣ отъ всички училища, спортистѣ организации; трайския конякъ, коопедацио и лодажиско дружество, отъпчненитѣ, инвалидитѣ, сиритѣ отъ сиропиталището, духовенството, шефовеѣтъ на всички държани и обществени учреждения, офицерскитѣ корпусъ, дружеството на запаснитѣ офицери, дружеството на запаснитѣ подошери, културнитѣ, просвѣтителни и благотворителни дружества и комитети, армеекото кибѣлобиво дружество, търговскитѣ и еснафски сдружения, всички съ знамената си, цѣлото почти гражданство и нѣколко отдѣления войници.

Безсмъртна народенъ поетъ.

Рѣдко Пловдивъ е викалъ по-мило, по-трогателно и по-внушително тържество, въ което пѣнятъ градъ има най-живо участие, проникнатъ отъ съзнание за важността на празника, който е юбилей не само на поета, но и на културния нарѣдъкъ на единъ до вѣра забравенъ отъ всички народъ.

Втората часть на програмата е тържествено събрание въ сядона на Военния Клубъ, който едмакъ може да побере 1000 души, дѣто влизатъ отъпчненитѣ, инвалидитѣ, духовенството, шефовеѣтъ на учрежденията,

Ив. Поповъ, актьоръ отъ Нар. Театъръ—режисьоръ на Вазовата шеса.

каловъ и нѣколко кореспонденти на софийски и пловдивски вѣстници. Гостиѣ бѣха посрѣщани на гара Бѣлово, нѣколкоина граница между Вѣверна България и Източна Румелия отъ дѣта тричленна делегация, която прѣбѣтствава пое и му поднесе букетъ.

Когато въ далечината се показаха хълмѣтѣ на Пловдивъ, всички занадничко прѣвъ прѣзрѣна да се нарадаватъ на хубавата гледка. На гарата, почернѣла отъ народъ, влакѣтѣ бидо посрѣщанѣ съ грѣмко ура. Настана бѣркотъ и тласканица: всѣки искаше да види склѣния рѣтъ, всѣки се натискаше нарѣдъкъ да приближи до

В. КИРКОВЪ
артистът от Народния Театър, който е взел участие въ Вазовитъ пиеси.

В. КИРКОВЪ
въ ролята Ива съ Александъръ съ пиесата „Къмъ пропастъ“.

Г-жа СНЪЖКИНА-КИРЧЕВА
артистка от Народния Театър, който е взела участие въ Вазовитъ пиеси.

него. А високо надъ сърдечнитъ привѣтствия се носѣха звонитъ на гознитъ музиви, които свирѣха народни химни. Прѣдъ вагона поетътъ Сиде поздравенъ отъ прѣдседателя на градската комисиѣ г. Шилевъ съ славнитъ думи: „Щастливъ е Пловдивъ, че посрѣдна токова скъпъ гостъ. Пловдивчии, като прѣвѣтъ голѣмата честъ, която имъ правитъ при едно меудубо пѣтуване и то въ таквава нѣрѣднина възраст, сѣ убѣдени въ добритъ чувства, но хранитъ къмъ тяхъ и къмъ градъ имъ, съ който Ви свързватъ толкова скъпи спомени. Тѣ Ви изаятъ своята голѣма благодарностъ за вниманието. Въ знакъ на тая благодарностъ, пловдивскитъ общински съветъ въ прѣдвидението си отъ 6 октомври Ви провъзгласи за почетенъ гражданинъ.“ — Въстѣла за почетното гражданство прѣдизвика буря отъ въстори, прикличъ се буйнитъ звуци на народни химни, подетъ отъ военнитъ музиви. Когато утихна, прѣдседателътъ на българскитъ спортенъ съюзъ г. полковникъ Фитиевъ произнесе сѣднатото слово:

„Многоуважаеми и вселюбими българино, велика жрецо въ храма на българскитъ националенъ гений!

Съ прѣпѣгани отъ голѣма радостъ и удивение сърца членоветъ отъ Б. Н. С. С., Пловдивскитъ клонъ, прѣвѣтствуваме тебе, народни пѣвцо-патриотъ, съ добръ дошлъ между насъ, като ти изказваме нашата най-голяма признателностъ за високата честъ да откриешъ катедрата на клонъ ни, катедрата, чието главно съдържане е величieto на България и българина, и отъ която катедрата съ редъ бесѣди ще се работи за повишаване духа, народностното съзнание и гордость у българина.

Народни любимице,

Ако нѣкога българскитъ народъ е ималъ нужда отъ подбодряване, рководство, посочване спасителна пѣкъ и освѣтането му, то въ днешния моментъ на забъркването и духомъ отпадналостъ, когато народътъ ни е на кръстопѣтъ, тая нужда е въпиноща, и народътъ съ обрнатитъ къмъ водачитъ си погледитъ търси и очаква спасителъ-вождя, който като фаръ да озари и освети пътя на марша му. И дълъгъ свещенъ се налага на всѣки съзнателенъ, интелигентенъ българинъ да заработи всрѣдъ народа за подосрещане и насочване по спасителна пѣкъ.

Драги поете,

Не веднажъ народътъ ни е бивалъ подбодряванъ отъ тебе, не веднажъ ти си го импулсиралъ въ народното му съзнание и гордостята, че е

Г-жа СЪЖТАНА В. НИКОЛОВА
артистка отъ Н. Т. въ ролята на Сара отъ пиесата „Къмъ пропастъ“.

българинъ, не веднажъ си го окуражавалъ въ надежда за свѣтло бъдеще, не веднажъ ти си извиквалъ обината му любовъ къмъ хубавата и мила родина. Къмъ тебе сѣ отпращени и днешнитъ на България, очаквани спасителна добродѣтели импулси. Днесъ прѣдъ изпълненитъ съ признателностъ и възторженостъ пловдивчии ти отъ катедрата на нашия клонъ ще поддѣлятъ примѣръ на нашитъ интелигенти за изпяване дълъгъ къмъ народа. И гордость, и честъ голѣма е за нашата катедрата ти, първенецъ, прѣвъ прѣзътъ този сезонъ да протрѣснѣтъ извонъ тая отпадна запитъ будителенъ зовъ:

Събуди се, българине, не срами се отъ името си, че и ти си ималъ минало славно, че и ти си

далъ на човѣчеството приноси, импулси за истината настояща цивилизация и култура и че, дѣто е текло — пакъ ще те.

Любесни г-мъ Вазовъ,

Щебна високо твоя жертвенъ трудъ и усиле да останавъ избренъ служителъ на поставения отъ тебе идеалъ: величieto на България и българина, въ името на който идеалъ днешъ днесъ въ свещенотѣвѣтуванѣтъ отъ нашата катедрата, членоветъ отъ Б. Н. С. С. като стискатъ раката ти за добръ дошлъ, пожелаватъ: импулсътъ, който ще донѣтъ отъ катедрата, да бже подетъ отъ съзнателното патриотично пловдивско гражданство и прѣвѣрватъ въ редъ спасителна за народа ни основни принципи, които да легнатъ въ основата за едно ново спасително духовно негово издигане и прѣвѣспяване.

Мили поете, на добъръ пѣкъ къмъ катедрата!

Г. г. въ знакъ на най-голѣма радостъ и изразъ на признателностъ къмъ величитъ заслуги на поета патриотъ Иванъ Вазовъ — да виемъ нашето пловдивско ура!

Възгласътъ бива бурно подетъ отъ множеството. Подиръ поднесоха привѣтствия: отъ страна на ученицитъ — Иванка Вълчанова, отъ страна на пловдивскитъ дами — г-жа Грозданова, отъ страна на операта — г. Краевъ.

Развустуванъ до слъзи, поетътъ благодарни на всѣкого подтодѣтъ за царското посрѣщане, както го нарече самъ той. Отъ гарата поетътъ се качи на специално приготвена за него колесница, возена отъ два хубави бѣли коня и обикоме съ гирлянди и щѣти. Останалитъ гости ведно съ министра трѣбаше да вървѣтъ пѣкъ, споредъ принеия отъ комитета церемония. Народътъ се прикласна отъ всѣкиа страна на широката стационна улица, наречена „Вазовъ“. Н. Сачевъ държѣ пригѣтвената рѣва, на която отговорно поетътъ вѣднѣкъ да се качи по стѣбѣла на високата нѣколко метра трибуна.

Отъ тукъ поетътъ ведно съ придружаванитъ го бже съпроводи отъ множеството до дома на видния гирвоецъ Личевъ. Вечерта гоститъ, безъ провлащения, бѣха поканени на интимна вечеря въ Военния Клубъ.

На другия денъ, къмъ 9 часа сутринта, поетътъ, придруженъ отъ министра и гоститъ, по сѣти окръжнии музей на възраждането, дѣто не.

говитъ ръководители г. г. Йор. п. Георгиевъ и Т. Шишковъ бѣха тъй любезни да дадѣтъ нужнитъ разяснения. На централно мѣсто между портретитъ на дѣтята въ пловдивско е поставенъ и портретъ на Вазова. Отъ окръжния музей гости и домакини се отправиха за Военния Клубъ, дѣто ученицитъ бѣха устроили Вазово литературно-музикално утро. Появяването на поета се посрѣщана съ възторженитъ възгласи на стотици дѣца и младежи. Когато гоститъ заеха опрѣделенитъ имъ мѣста, учителтъ К. Грънчаровъ откри утрото съ една великодушна импровизация. Следъ него г. министръ прочеа своята рѣчь, изслушана съ голямо внимание. Велики номера на програмата, съставена изключително отъ Вазови произведения, бѣха изпълнени спонтанно и изпълнени. Особно силно впечатление направи композицията на младежа Цанковъ, изпълнена отъ струненъ училищни оркестъръ. Младинтъ композиторъ по починъ на юбиляра бѣ извиканъ на сцената. Но публиката заплака отъ умиление съ гласъ, когато сяко дѣте отъ мѣстното сиропиталище издекламира „Поклонници“. Поезтъ напусна салона съ думитъ, отправени къмъ учащата се младежъ: „Дѣца, скърбя, че не мога да цѣдуна вашитъ чела!“

Въ 1 часа въ салона на хотелъ „6 септември“ бѣше сложена трапеза, на която бѣха поканени около 50 души. По пѣтя отъ клуба до хотела поезтъ бѣше носенъ на ржѣ отъ ученицитъ и акламираи отъ насъбраитъ се граждани. Обядътъ се почна следъ молитва, прочетена отъ архимандритъ Харитонъ. Прѣвъ дигна наздравича прѣседателтъ на тричленната комисия г. П. Шилевъ, на която отговори прославеникътъ. Следъ това произнесеха кѣси рѣчи: министръ г. С. Омариески, Ст. Чилингировъ, Ив. Ст. Визиревъ и П. Стайчевъ. Банкетътъ свърши къмъ 4 часа и гоститъ на фай-

този се отправиха за обидната. Тѣмъ бѣ поднесена приготвена за случая паметна книга, на която юбилярътъ написа: „Прѣтъ съ нечувани почти почести отъ моя миль и склѣп Пловдивъ, които ме превъзгласи за свой почетенъ гражданинъ, азъ съ възхищение викамъ: да живѣе Пловдивъ! Слава на Пловдивъ!“ Подъ него министръ написа: „Иванъ Вазовъ е гордостъ не само за България, но и за свѣта. Пловдивъ може да се гордѣе, прочее, съ своя гражданинъ!“

Отъ обидната гоститъ отидоха въ дома на фабриканта Митевъ, посрѣнати отъ цѣлото му семейство, облячено въ хубави народни носии. Прѣтъ прѣме на закуската поезтъ бѣше извиканъ възъ, дѣто пловдивски гимназисти му направиха възторжена омпия.

Вечерта бѣ даденъ банкетъ отъ 150 прибора въ Военния Клубъ. Присѣдстваше шѣтъ въ пловдивската интелигенция. Салонътъ бѣ разкошно декориранъ. Между зеленина бѣха поставени бюстътъ на поета и плакарди съ загла-

вията на неговитъ съчинения. Точно въ 9 часа пристѣга Вазовъ съ своитъ съпроводници. Салонитъ грѣмна отъ викрено ура, а духовиятъ оркестъръ на 21 полкъ засвира народния химнъ. Не много следъ това се отвори вратата на салона; гимназисти въ хоръ запѣвахъ: „Шуми Марица“. Следъ избликаха по овитъ на всички отъ тази трогателна манифестация.

Вечерта мина извънредно приятно. Прѣвъ пи наздравича прѣседателтъ на българския спортенъ съюзъ, полковникъ Фтичевъ. Подиръ него говориха: и министръ на ржѣ г. Ст. Омариески, който прочеа и списъка на декорирани пловдивчани, полковникъ Разсуванювъ, архимандритъ Харитонъ, В. Думевъ, Н. Салчевъ, който прочеа адресъ отъ общината, г-жа Манолова, която прочеа адресъ отъ женитъ, отецъ Прва, полковникъ Мархоленъ, майоръ Даскаловъ и др. Накрай г-нъ Г. Ботушаровъ поднесе на гоститъ художественъ изработенъ отъ него керамични издѣлки. Вечерта продължи до късно следъ полунощъ.

На следния дѣнь сутринта прѣдъ хотела на Моле бѣха чествувани отъ гимназиститъ и гимназисткитъ юбилярътъ, министрътъ и придружаванитъ поети. Подиръ гоститъ бѣха поканени да посѣтятъ читалището „Ив. Вазовъ“.

На паметната книга на читалището юбилярътъ написа: „Щастливъ съмъ, че пакъ имамъ приятния случай да вѣкля въ читалището на моего име. Пожелавамъ на това културно учреждение най-добъръ успѣхъ“. Амнистрътъ: „Най-щастливиятъ дѣнь прѣвъ живота ми е този, въ който България празнува юбилея на народната ни гордостъ—Ив. Вазовъ“.

Изпращането на юбиляра бѣше сщдо тъй тържественно и мило. Всѣки българине да види още великае мащития поетъ на България, да се добиятъ до него, да му стисне ръката, да я цѣлуине и да

Гордцето, морето, небето -
Три думи, три гатачки тайць,
Морето, небето, гордцето -
Три бездци, три свѣта без-
крайно!

и. Вазовъ

Автографъ на поета.

Ив. Вазовъ прѣвъ 1917 год.

М. Кривенко

Ив. Вазовъ съ американския кореспондентъ.

му поднесе букетъ съ пожелания за добъръ пѣкъ и за много, много години.

Празникътъ въ провинцията.

Съ сщдата тържественостъ е отпразнуванъ дѣнътъ на юбилей и въ провинцията. Отъ съобщенията до министерството, до юбилейнитъ комитети, отъ столицния и провинциаленъ печатъ се вижда, че българското гражданство вредомъ се

старая да ознаменува тази славна дата за българската мисъл и култура по възможност по-полюбно, по-гържестивно и по-сърдечно. Времето правенството се окридна съ мъдрия, предомъ се дават утра и вечерния изключително съ номера отъ произведението на автора, завършен съ триумфални шествия и кришки хора. На много места се издвигат специални позиви към населението, пълни съ признателност към юбиляра за петдесетгодишната му дълголетие и съ възхваля към Всеннишния, че е ошастивил българския народъ съ подобно радостно благоволение сърдъ тежката скръбъ по загубени части отъ исконната българска земя.

Празникътъ въ чужбина.

Не е отминалъ тоя день никадъ, дѣто живѣтъ българци или дѣто има българско прѣставителство. Огизил на гържествата тамъ става и чуждиятъ печатъ, който силе шедри похваля надъ прославника и надъ неговото дѣло, сравнявано

гаритъ, ще празнуваме юбилей на най-великия си поетъ и че българскитъ гераленъ консулъ, който сѣдно е поетъ, каил на официаленъ приемъ въ консулството. Сѣдѣтъ сърника на литургична се отслужил гържественъ молебенъ за здравето и дълголетствието на юбиляра, който молебенъ заричил съ гърмоето и величествено „многая лѣта“. Силно впечатление направи гържественитъ хоръ. Мюзина дори не искаха да върватъ, че само за една седмица е постигнатъ този успѣхъ.

„Сѣдѣтъ 12 ч. имаше приемъ въ Царското генерално консулство, кадѣто бѣха поканени и нѣкои видни тухашки пѣри хора. Държаха се рѣчи, гѣха се пѣсни, държаха се тостове и всички, разбира се, все за здравето на великия нашъ поетъ Ив. Вазовъ.“

Отъ 5 часа сѣдѣтъ обѣдъ — почваше литературно-музикантѣта забава, която бѣше поствена така добъръ, че салонитъ се оказа много гѣсенъ. Програмата бѣше съ най-разнообразно съдържане. Всичко бѣше изпълнено съ умѣние така, че не прѣвѣше впечатлението на импровизирана

забава, а, напротивъ, като че бѣше работено съ мѣксии за него. Това прави голѣма честь на уредницитъ на забавата, които положиха съвсрчовѣшки усилия, като намѣриха врѣме, воля и умѣние да подготвятъ едно таково грандиозно гържество. Всички бѣха прѣзипълнени отъ наслада и национална гордостъ и, макаръ далечъ отъ България въ тѣзи часове, ние се чувствувахме при васъ и заедно съ васъ празнувахме“.

Прага. — (Изъ една кореспонденция).

„Българската академическа младежъ въ гр. Прага не остана чужда на народното гържество на 24 октомври т. г. Тя отпразнува юбилей на народния поетъ Ив. Вазовъ ведно съ всички българци и студентитъ отъ дружество „Българска седѣнка“, на които той е почетенъ членъ, съ литературно-музикантѣта вечер на островъ „Жофия“.

„Сѣдѣтъ привѣтенъ салонъ, украсенъ съ зеленина, подумиеть на който напомнише кѣтче отъ Балкана, кадѣто върватъ зеленина личене внушителниятъ образъ на поета, бѣ прѣвънесенъ отъ славянска академическа младежъ, между които личеха и по-видни гости: г. г. министерскитъ съвѣтникъ Мичохъ, съ гос-

ножата си, професоръ д-ръ Зубати, ректоръ на пражския университетъ, професоръ д-ръ Йотифъ Андерле съ господарѣта си, българскитъ пълномощенъ министъръ Баламезовъ съ господарѣта си, българ. консулъ проф. Владимиръ Шахъ; проф. Пата, прѣподавателъ по български езикъ въ търговската академия; Хабѣнчесъ отъ търговската камара; докторитъ Буричъ и Славингеръ съ господарѣта си, доброволци въ България прѣвъ Балканската война; м-ръ Стефановъ, Владимиръ Сисъ, делегати на чешки и югославянски дружества, журналисти и много прѣгитли на българския народъ. Извѣстиятъ чешки историкъ проф. Иидерле не можа да вземе участие въ гържеството, а изпрати любезно писмо до българскитъ студентитъ, въ което, като сочи заслугитъ на поета, пожелава бѣтскаво отпразнуване на юбилей и завърша съ милото признание, че остава завинаги вѣренъ доброжелателъ на българския народъ.

„Точно въ 9 часа вечерѣта се откри гържеството съ рефератъ на български за дѣятелността и личното влияние на Вазова отъ студенто-филологъ Шейтановъ, а на чешки отъ професоръ Шахъ, който завърши съ думитъ на поета: „Не се гаси туй, що не гасне!“

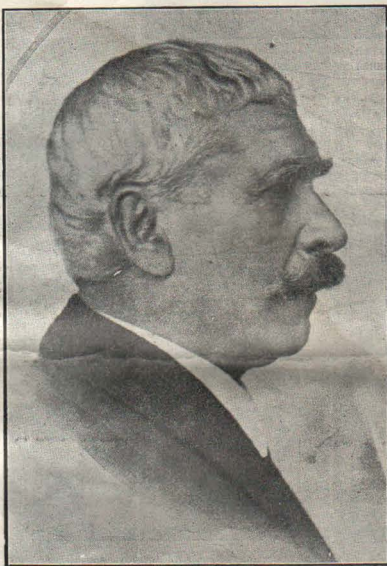
„За бѣтскавото гържество досѣ допринесе и нашитъ извѣстѣя оперна пѣвица г-на Христина Морфова, за сѣта прималона въ пражската опера, която изнесе на сцената при всеобщъ възторгъ български народни пѣсни и завърши

съ „Мила родино“. Г-ца Прокопова изпълни на пѣнио „Елегия“ отъ Рахманиновъ. Трөгрателна бѣ декламацията „България“ отъ Вазова на г-ца Нѣдѣлка Драгулева, която съ трепетно чувство и младенска мощъ наѣвъ въ сърцата ни ласка, умиление и тѣжа по страданиятъ въ миналото и анесъ малка родина. Звучеше въ думитъ на поета неговата безавидна любовъ къмъ родната земя, любовта на цѣлия народъ къмъ кѣтия роденъ край.

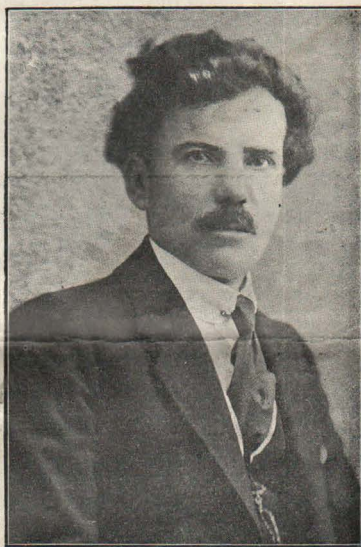
„Програмата завърши съ Вазовата ода „Къмъ природата“, изпълнена отъ студента Хр. Продановъ.“

„Сѣдѣтъ програмата присѣтствувашитъ се взаимно ознакоми и подъ звучитъ на оркестра си спомниха за милата далечна родина.“

Ето какъ прѣдѣла гържеството в. „Народна политика“, бр. 296 отъ 26 октомври: „Въ недѣля, 24 октомври, академическото дружество „Българска седѣнка“ въ Прага отпразнува българския народенъ юбилей, по случай 70 години отъ рождението и 50 годишни-

и Вазовъ

СТ. ОМАРЧЕВСКИ
Министъръ на Народното Просвѣщение.

съ дѣлата на най-виднитъ чуждестранни писатели и поети. Ето какъ е прославенъ поетътъ въ нѣкои чужди столици.

Париградъ. Сутринта въ Ференъ се извършва архирейска служба и молебенъ. Присѣтствуватъ шефевитъ и персоналътъ на всички български урѣждения и почти цѣлата българска колония. Иеромонахъ Гаврилъ държи подхолона проповѣдь. Сѣдѣтъ пладнѣ въ училището на Пера се дава литературно-музикантѣта забава при прѣвъпъненъ салонъ, дѣто директоритъ на българското училище г-нъ Шѣтвиновъ държи обстояйна рѣчь за значението на Вазова.“

Виена. На устроеното утро управивашитъ делегата г. Паню Доревъ и секретарятъ Милимовъ държатъ гържественъ рѣчи. Г-ца Василева прочита рефератъ за творчеството на Вазова, а г-ци Пашмакова, Зографова, Пеллешекъ и др. изпълняватъ съ голѣми успѣхъ нѣколко български музикантѣти кѣжа.

Будапѣща. — (Изъ кореспонденцията на Н. Ангеловъ).

„Денътъ 24 окт. г. год. бѣше отпразнуванъ така гържестивно, както никой другъ празникъ до сѣга въ Будапѣща. Сутринта църквата бѣше прѣвъпънена съ българци, между които се виждаха и чуждиятъ, които, узвали, че денътъ празнуваме 50 годишния юбилей на Ив. Вазова, бѣха дошли да ни видятъ и да ни чутъ. По-прѣдния денъ нѣкои унгарски вѣстници съобщиха, че ние, бъл-

ната отъ литературната дълголетие на българския народенъ поетъ Иванъ Вазова. Малката Чешонска зала едва побираше рано явилитъ се членове на българската пражка колония и гоститъ, между които личеха прѣдставителитъ отъ висшитъ училища, начело съ ректора на университетѣта д-ръ Зубати и отъ литературнитъ, журналистически, индустриални и граждански кръгове.

„Гържеството бѣ открито отъ г. Шейтановъ, който каза нѣколко думи за Ив. Вазова, прѣвъвекданъ на чешки отъ българския генералъ консулъ г. Шахъ.“

„Примадоната на Народния театръ г-ца Хр. Морфова въдушеши събранитого, който наѣвъ съ затрвогата сърдечности и завладяващо душата изпълнение нѣколко български народни пѣсни, за които бѣше наредена съ бурни аплодисменти. Сѣдно и г-ца Л. Прокопова похвали заслужени лаври за бѣтскавото изпълнение на български и руски композиции. Останалата частъ отъ програмата състоише въ декламация: г-ца Драгулева издекламира Вазовото стихотворение „Отгество“, а г-нъ Х. Продановъ — „Къмъ природата“, за което подучиха благодарности на публиката.

„Сѣдѣтъ изчерпанитъ на програмата събранитого остана въ дружна забава. Играни бѣха български хора“.

По-късно, на 5 ноември, д-ръ Йосифъ Пата е члѣ рефератъ върху творчеството и значението на Вазова въ „Художествената Бесѣда“.

Рефератът биде съпроводен съ четене на произведени от поета въ оригинал от г-ца П. Стефанова.

Берлинъ. Нѣмско-българското общество устрои на 3 ноември вечерта българска вечеря. Между посетителитѣ личатъ д-ръ Досковъ, български прѣдставителъ съ госпожата си, Н. Михайловъ, тайникъ легационенъ съвѣтникъ Шанге, легационникъ съвѣтникъ Кардорфъ и много други видни лица: учени, художници, търговци, индустриали, техници и др.; сѣщо и студенти. Дѣйствиелниятъ гаякъ съвѣтникъ фонъ Дирксенъ, прѣдсѣдатель на нѣмско-българското общество, поздравява събраното съ топли

Юбилейниятъ комитетъ „Ив. Вазовъ“, за 50 годишня юбилей на поета.

отъ хубоснитѣ на Българина. Той показа, че Вазовъ си остава единичниятъ български поетъ, който изразява душата и сърцето на българина, безъ да го е докоснало влиянието на чуждата литература.

Рѣчта на г. Панаретова бѣ яка, съдържателна и научна, та всички присѣтстващи о танаха прѣзволони. Слѣдъ като свърши г-нь Панаретовъ, г-нь прѣдсѣтелтъ благодарна отъвѣра отъ името на комитѣта и бѣ дѣржката ню-йоркска колония за честта, която и направи съ своето присѣтствие и хубава рѣчь, които произнесе. Рѣчта на г-нь министра, както и бѣлжикитѣ на г-нь прѣдсѣдателя, бѣха по-

К. ХРИСТОВЪ
членъ отъ комитѣта „Ив. Вазовъ“

Д-ръ С. ДОНЕВЪ
Гл. секретаръ въ много на Народн. просвѣщение

ХР. ЦАНКОВЪ
Директоръ на Нар. Тѣатръ, членъ отъ комитѣта „Ив. Вазовъ“, съставителъ на литературнитѣ сборникъ „Ив. Вазовъ“

души. Слѣдъ туй Д. Т. Страшимировъ въ една строго академическа сказка и съ дълбоко познаване на въпроса обрисова живота и дѣйствиѣта на Вазова. Г-ца Вела Ушевѣ издекларира на нѣмски нѣколко Вазови произведения. На края Паулъ Линденбергъ проче свои спомени за София и за поета.

Ню-Йоркъ. Съгласно изданиетъ отъ комитѣта „Иванъ Вазовъ“ болетина, въ недѣля на 24 октомври българската колония въ Ню-Йоркъ се събра на вечеря въ единъ отъ мѣстнитѣ ресторани, съ цѣлъ да отпразнува юбилей на първия, най-стария и най-популярнъ български поетъ и писателъ, Иванъ Вазовъ. Вечерята бѣ посѣтена много добръ почти отъ всички по-видни българи въ Ню-Йоркъ, както и отъ българския пълномощенъ министъръ въ Вашингтонъ, г-нь Стефанъ Панаретовъ, заедно съ г-жа Панаретова.

Слѣдъ вечерята прѣдсѣдатель на комитѣта, г. Свѣтозаръ Тонджоровъ, като благодари съ една яка встъпителна рѣчь на всички присѣтстващи, прѣдстави официално г-нь Панаретова, който отъ своя страна бѣ така добръ да каже на яка за виновника на тази вечеря юбилѣра г. Вазовъ.

Г-нь Панаретовъ въ рѣчта си обрисова за раждащата се българска литература прѣди основоженитенъ и провата на тогавашнитѣ писатели. Описа послѣдователно влиянието на развититѣ писатели и поети, които допринесоха за модернизиранието на нашата книжнина, като се спрѣ по-надълго върху Ивана Вазовъ, който отначало и до край е билъ единствениятъ български поетъ, който е черпилъ своето вдъхновение отъ народна животь на българина и

СТ. ЧИЛИНГИРОВЪ.
Директоръ на Народната Библиотека, членъ отъ комитѣта „Ив. Вазовъ“, състав. на книгата „Прозлава на Ив. Вазовъ“

срѣщати съ гурни рѣколѣтскѣяни отъ всички присѣтстващи.

Слѣдъ това г. Тонджоровъ покани г. С. Н. Карастенова да каже нѣщо по събрането на волни помощи за фонда „Иванъ Вазовъ“, и г-нь Карастеновъ направи кѣсъ апелъ къмъ присѣтстващитѣ и прѣдложи да се открие подписка, което се прае еднодушно, и въ не повече отъ 15 минути се събраха точно 453 долара за фонда „Иванъ Вазовъ“; тая сума се надѣваме да се уголѣми отъ дарители, които не можахъ да присѣтствуватъ на вечерята. Това праи висока честь на всички присѣтстващи на вечерята и на цялата българска колония въ Ню-Йоркъ, които този пѣтъ се показаха много щедрѣ.

Подписката бѣ посѣдѣвана отъ една малка литературна програма, изпълнена отъ г. Бълиевъ, който изнѣ нѣколко български народни пѣсни отъ Вазова и изгълни една хумореска, сѣщо наивна отъ Вазова, която прѣдѣзвика силнѣтъ и продължителнѣтъ смѣхъ между присѣтстващитѣ.

Вечерята бѣ прѣварана особено много асесло и всички присѣтстващи останаха прѣзволони отъ нея. Къмъ 11 и половина часа всички си отидоха по домоветѣ.

На 25 сѣци, въ понеделникъ, комитетътъ далѣ банкетъ въ единъ отъ салонитѣ на добръ извѣстния хотелъ „Принцъ Джорджъ“, на който присѣтстваха 61 души, между които 40 бѣха американци и американци,—вѣстникари, писатели, професори, банкери и др. Банкетътъ се прѣдсѣдѣлаше отъ почетния г. Бриджманъ, издѣтелъ на в. „Бруклинъ Гилъ“, който, слѣдъ като обясни на яка принятиетъ за срѣщата, далѣ

думата професор Монро — известен познавач на Балканите. След него говори бившият американски посланик в Цариград г. Абрахам И. Елусъ, за сега висш съдия в апелативни съди, който от минала онитност трибуне да каже одобрителни слова за пострадала България. След него говори господният Панаретов, български министър в Вашингтон, който се една строго научна реч, обрисва българската литература от келията, въ които се учеше псалтиреть, до анешния университет, който всяка година пуска стотици учени младежи. Г-нч Панаретов прочете статистика за разходите по образованието в балканските държави, от която стана ясно, че България държи първенство. Сказката на г-нч Панаретова бѣ отлична и доста съдържательна и затова тя се удостои съ продължителни ръкопляскания.

„След него говориха г-нч Адолаф Луисонъ — известен банкер и филантроп в Ню-Йоркъ — и г-нч Франсез Д. Галатинг, бивш дипломатически представител въ близкия Изток, а за сега управител на парковѣ.

„Много дами, които присъствуваха, показваха жив интерес към сказките и всички почти останаха съ примрени впечатления за България. „Вечерята и наредбата бѣ разкошна, всички останаха довольни.

Въ края на банкета присъствателтъ г-нч С. Тонджоръ прочете няколко Вазови стихотворения — преведени на английски много сполучливо, съ които гоститъ можаха да чуятъ нѣщо изъ Вазовата поезия.

На то банкетъ присъствуваха доста български и нѣколко български дами. Банкетътъ завърши въ 12 часа прѣзъ нощта и гоститъ се развидоха прѣдловоно отъ срѣщата.

По случай този банкетъ на другата сутрина почти всички ню-йоркски вѣстници писаха, като дадоха какъто свѣдѣния за причинитъ на банкетъ, за юбиляра, и имената на почти всички главни американци, които присъствуваха“.

„Нар. гласъ“ (Америка), бр. 258, 1 ноември, стр. 1.

СОФИЯ

Негово Величество Царьтъ посѣщава дома на юбиляра.

РѢЧЬ

произнесена на 24 октомври 1920 г. въ Народния Театър отъ министра на Народното Просвѣщение г. Стоян Омарчевски.

Ваше Величество,
Многоуважаеми и скъпи г. Иванъ Вазовъ,
Уважаеми господа,

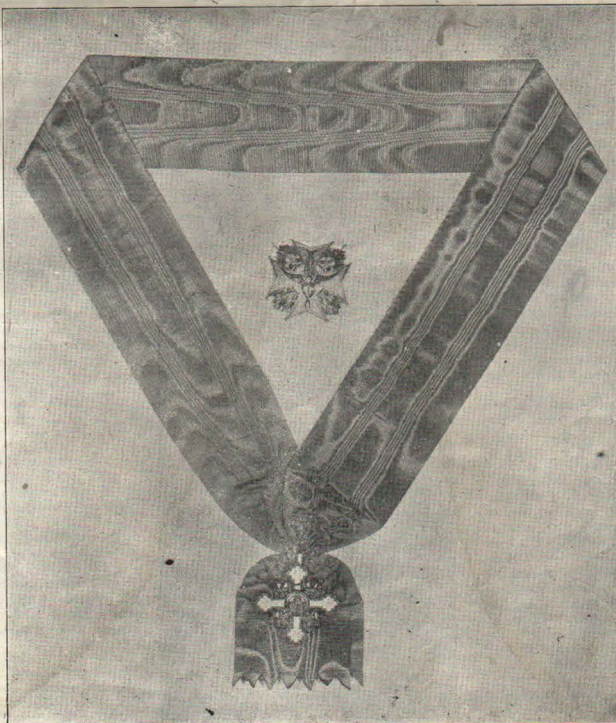
Откога има на свѣта български народъ и българска държава, това е първи случай да се чувствува половинвѣковна бѣлстѣна книжовна дѣйност на българинъ. Днешниятъ день е най-големиятъ празникъ на българската национална мисль, конкретизирана, излягътена въ художествени произведения на български езикъ, чийто най-голямъ и многостраненъ прѣдставителъ е Иванъ Вазовъ.

Народъ — това е сложенъ и хармонично развитъ организъмъ. Той е живо тѣло, което има множество органи, изпълняващи най-разнообразни служби, които цѣлтъ: неговото поддържане и усъвършенствуване. И както единъ непробитъ човѣкъ не познава заключенитъ въ себе органи и службитъ, които тѣ изпълняватъ; както той, поради неяснеството си, може да води такъвъ животъ, който похабва нѣкой отъ тия органи и довежда така до катастрофа цѣлния организъмъ — тѣмъ така постраждатъ и недостатъчно просвѣтителитъ народи спрямо себе си. Таква народи често нито подозиратъ, че дѣлятъ своя животъ въ историята на нѣкакви висши органи, заключени въ тѣхъ.

Тѣ въ сѣкнѣсть нѣматъ идея за специалната служба на двата най-важни тѣла свои членове: на хората на кабинетната трудъ и на хората на организационната работа. А тѣмъ ясно е за всѣки просвѣтителъ човѣкъ, че историята на единъ народъ е немислна безъ тѣхъ! Защото историятъ вѣдъ труженити, обезпечавайки единъ добръ общественъ и държавенъ редъ, създаватъ необходимитъ условия за дълго на първия видъ — сир, на ония, които прѣдставятъ най-скъпите особности на народа — особности, шо чрезъ спокоенъ кабинетенъ трудъ тѣ прѣвърятъ въ произведения на изкуствата и на национална наука, съ други думи, създаватъ цѣлности, които единствено могатъ да оправдаятъ съществуването на отѣдѣния единична народъ. Дълго на тоя видъ дѣтели е неизвѣстно безъ дълго на други.

Между най-важнитъ органи на единъ народъ първо мѣсто заема, безъ съмнѣния, оня поетъ, който най-пълно събира въ себе си рѣднитъ качества на тоя народъ. Той е безпозволенитъ апаратъ, съ който се измѣрва най-големата галбина на мисль и най-големата висота на чувство, до които е достигнало дадено общество. При туй, срѣдствата, съ които твори поетътъ — народниятъ езикъ, създаденъ чрезъ колективното творчество на безбройни членове на тоя народъ, живящи прѣдъ дѣлтъ рѣдъ вѣкове — го поставятъ въ центъра на неговитъ особности на народа му, правятъ го въ най-благородната смисль на думата националенъ много повече, отколкото сѣ хората на другитъ изкуства, които боравятъ съ едни, може да се каже, интернационални срѣдства. И тѣмъ за това, когато културнитъ свѣтъ спира очи на нѣкой новъ неизвѣстенъ още народъ, за да го приеме въ кръга на напредвателитъ народи, той не гледа нито на неговитъ физически прѣдмети, нито на неговитъ богатства, нито на хубоствата му (дори когато я използва за свои цѣли), а по-дълбоко рѣднитъ му неопознани духовни качества, отразени прѣдъ всичко въ словесното му изкуство. Така понькога само еднио дѣвъ голѣми имена на поети сѣ успѣвали да направятъ единъ народъ повече познатъ и повече цѣненъ за културния свѣтъ, отколкото могатъ да сторятъ това най-бѣдоноснитъ походи. Кой се интересува, да речемъ, отъ мъглива Норвегия, до вчера полъ културното опекуство на малката Дания, прѣди Ибсенъ и Бьорнсонъ да прѣдставятъ духовното могъщество на тая страна въ своитъ произведения, проникнали дори въ тѣмъ назалъ останали народи, като нашъ?

Тѣмъ за това сега, когато намъ българитъ прѣдстои именно съ кул-

Орденътъ Св. Кирилъ и Методи

турна работа да покажем, че не сме лишени народ — ние трябва дълбоко да съзнаем това и да не го забравим.

Ако се вгледаме внимателно въ всякия списък на ония имена, които представляват най-важните страни на нашата история отъ последните 60—70 години, ще ни поразят двѣ нѣща: първо — че нѣма въ Европа по-бѣденъ народъ отъ нашия по отношение на видни хора, творчески натури, въ коя да е област на културнористорическа животъ и, второ, че никои народъ не губи тъй бързо въ разсѣта ни силитъ имъ своитъ необходими хора, както ги губи нашиятъ. Една бѣгла проверка би увѣрила всѣкого, че на десетъ велики българи седемтъ, дори осемтъ не се достигали нито четиредесетъ годината си възраст — срр. врѣмето на най-плодотворна дѣйност. На какво се дължи това? Не ще съмниие, на безпримѣрно тежкитъ условия, при които работятъ българскитъ интелектуални труженици: прѣки всичко на прѣвнатъ отъ най-различно естество, които тѣ срѣщатъ въ недостатъчно просвѣтѣната още срѣда, несъзнаваща важна служба, която изгланна срѣдъ тоя народъ било човѣктъ на кабинетни трудъ, било организаторъ държавниъ. Ние и сега живѣемъ въ единъ духовенъ мракъ, срѣдъ който комай че нѣма идея за великата роля на личността въ историята; дори тая роля открито се отрича. По причина на оная робска подозрителност, която се корени пакъ въ невѣжеството, силната личност, въ коя да е област, вмѣсто да бѣде пострѣната съ благодарностъ и съ готовностъ да ѝ се улесни работата, пострѣна е съ недовѣрие, почти съ неприязнь; а ако, въпреки тия тежки условия, тя е сполучила да развие значителна дѣйност, намиранъ сж срѣдъната да бѣде спяната, оклеветана, изпотровена и дори физически унищожена не отъ врагове, а отъ свои, отъ най-много нуждени се отъ нея, отъ обладгодѣствуваани чрѣзъ свѣтия ѝ трудъ. Много малко даровити българи само по едно особено благоволене на сждбата сж доживявали до пълнани развѣтъ на своитъ сили.

Именно на такава благоволене на сждбата дължимъ това, че въпреки множеството нестоди, които нашиятъ склѣтъ поетъ Иванъ Вазовъ е срѣщатъ прѣзъ свои дълъгъ животъ, виждаме го сега между насъ здравъ и бодръ, като сжщинско чедо на Балкана, да бѣде свидѣтель на възхищението на цѣлъ народъ прѣдъ половиниконвата негова блѣстяща книжовна дѣйност, която издига българина на непозната по-рано нему морална и интелектуална висота.

Нѣма да говоря за многостранната негова дѣйност въ литературата. Врѣху това коментити хора сж писали „врѣдъ много — и още повече ще пишатъ въ бѣдѣце — и на българска, и на чужди езици. Всѣки ученникъ въ България знае, че той е създавателъ на новобългарската литература въ всичкитъ ѝ видове: лирика, епосъ, драма, романъ. Всѣки знае, че дори въ тая прѣклонна възраст, сжклъ като, може да се каже, всички отъ най-даровититъ по-млади български поети и писатели изхождатъ непосредствено отъ него, той все още продължава да зема прѣрвенствующо мѣсто въ родната литература. Многобройнитъ му книги могатъ да бждатъ разглеждани като единъ чуденъ дневникъ на радоститъ ѝ скръбитъ, които е прѣживѣлъ българскиятъ народъ прѣзъ последнитъ години. Нѣма прѣзъ тоя дълъгъ периодъ нито една цю-годъ заслужаваща внимание случка въ нашия животъ, която да не е раздвокала струнитъ на неговата душа и да не е запазено азъ поколѣниѣта въ художественитъ форми на неговото изкуство. Неговата литература е най-хубавата история на чувствата и мислитъ на българския народъ прѣзъ

СОФИЯ
Излязаното на юбилея отъ жкци

Юбилейна канцарца на Иванъ Вазовъ

Maestoso. Жозефъ К. Христовъ

Внѣ К. Георгиевъ

Нѣвъ ро-ди-де до-во авъкмо авс-мѣи во-мѣи духъ на
внѣ

Сѣ-ра Мѣ-ми на тиши-ра. И по-е на робство рѣдъ-мѣи
ра Сѣ-ра тиши-на роб-ство, в'роб-

Д. х. ГЕОРГИЕВЪ,
авторъ на юбилейната кантата.

най-важния периодъ на растене по съзнание. Това е очевидно истина за всѣки по-годъ просвѣтенъ българинъ или позоваватъ България чужденецъ, както очевидно истина е и художествената стойност на произведениѣта му.

Въ тия си нѣколко думи азъ съмъ принуденъ да се въздржа отъ по-обширно разглеждане на величественото дѣло на поета; ще посоча само на една особна негова страна, върху която, до колкото знамъ, не е спиралъ погледъ никои изследовател на творчеството му. Имамъ прѣдъ видъ ония негови стихотворения, въ които азъ виждамъ доказателства за най-дълбоки врѣзки у народния поетъ съ простия работенъ народъ, съ селянина-земедѣлецъ, на чию трудъ поетътъ се явява най-памененъ защитникъ въ българската литература. Тѣмко въ тия стихотворения личи, че той изхожда отъ сѣмѣта сжщностъ на тоя народъ, отъ прѣдани на труда и на майка земя селянѣ.

Въ „Поляя гори“ намираме стихотворението „Прѣдъ тумното“, писано прѣзъ 1888 год.:

Ето честия работникъ,
Ето здравитъ раѣтъ,
Ето сжщия благородникъ
Съ изгореното лице.

Той работи. На сждбата
Нѣма нищо да дължитъ,
На труда си само смѣта,
На небоето се надѣя.

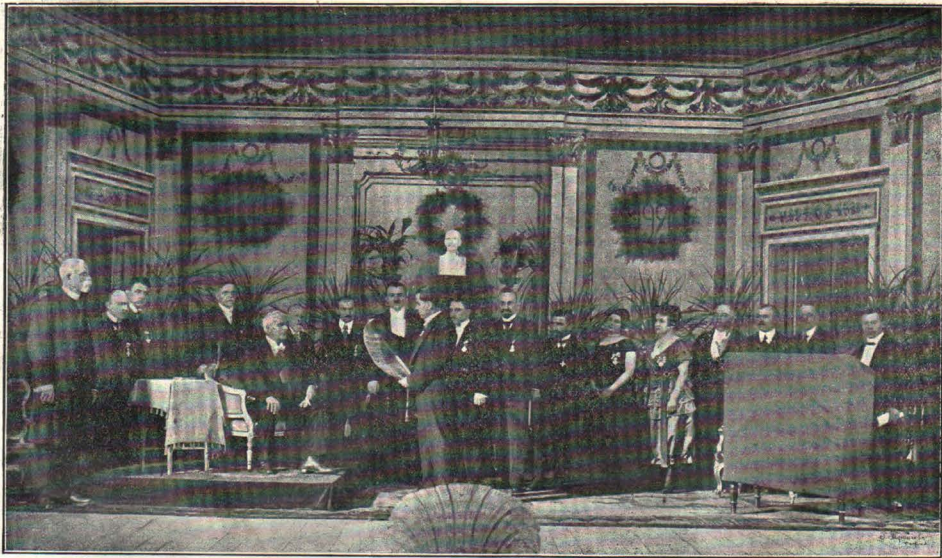
Като назв нѣма знания:
Жне, вършеъ забравенъ той,
И свѣтъ съ пота си храни —
Мълчаливѣтъ герой.

Още никои до тогава не бѣ се отнасялъ съ такава почитъ къмъ българския селянинъ.

Но поетътъ по-късно на много мѣста въ своитъ произведения спира погледъ на него, ту съ умиление и възторгъ прѣдъ спасителѣта за свѣта трудъ, ту съ безкрайна жалъ за условията, срѣдъ които тоя живѣе:

Поль — года прѣтъ! Смрадъ, димъ, стѣни окадени.
Тумнеченъ вадухъ; въ полумракъ потопени
Човѣци и азъ... На сждю гнивецъ
Лежи котъ и ступанѣтъ, духовно сближени.
„Елате ни вижте!“

Тегло, запустене!... Дълбока неволя
Живота отъ радостъ, отъ всичко огоя!

СОФИЯ

М-ръ Омарчевски чете рѣшението на Нар. Събрание за народния даръ.

Тортъ мръсень смърди срѣдъ тръпчиво дворище,
И божести, смъртъ тукъ бораватъ на волъ...
„Елате ни вжикте!“

Вий, дѣто въ покой и въ палати стоите,
Къмъ насъ приближете, — вий славни, вий сити,
Зърнете прѣзъ наш'то тръпчиво плетище,
И, може би, вамъ ще настърхнатъ коситѣ!
„Елате ни вжикте!“

Тогазъ за народа се бихте смидили,
И срамъ, угризение бихте сѣтили,
И вашето сърце съсъ болка заби-ще.
О, доста на думи сте назъ любии —
„Елате ни вжикте!“

И като се сравнява селинитѣ съ интелигента,
ето какви здрави мисли намираме въ друго негово
стихотворение:

Ний знаемъ ли труда свещенъ и честни
На сѣчивото, ралото и чука?...
Ний трудъ наричаме службашкии лесии
И яловъ трудъ — платений мързель тука.

Ний поколѣне сме, което бѣга
Отъ работа и живий трудъ го плаши, —
На своитѣ сили то се не наблѣга
И службата е идеалъте наши.

А чужди гостъ рѣка грабавя пѣхва
Въ сѣкровища, що Господъ намъ обрече,
Сиромашията — коваренъ вѣхва —
Прѣзъ всичкитѣ ни порти влиза вече.

Тази потресна страница завършва съ тия
думи къмъ Бога:

Ти наспори у насъ — рѣждѣ здрави,
Що работятъ, морятъ се благошодно,
Що тихо вършатъ подвигъ величави —
Рѣждѣтъ съ шия отъ трудъ благородни!

Его другъ документъ на трогателно смире-
ние прѣдъ изнурителния благодатенъ трудъ на
земедѣлца:

Край нивитѣ мирни вършимъ,
Орачъ надъ брадѣтъ въ потъ плава,
Ний сладко и умно гълчимъ
За пѣсни, изкуство и слава.

Гълчимъ за наслади, блага,
Що въ даръ отъ живота ще вземемъ
Безъ потъ и безъ жжѣка... Я чакай сега
Прѣдъ този орачъ шапка да снемемъ!

Ще цигувамъ и тѣзи редове на уопителенъ
вѣсторгъ отъ дѣлото на сѣзача:

Моренъ орачътъ на нивата сѣше,
Сѣше въ ровки бразди,
Ручей се потъ отъ челото му лѣше
И отъ косматѣ гърди.

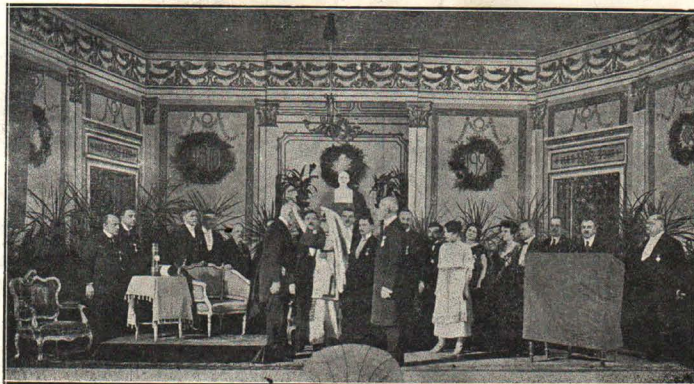
Гледахъ, какъ хвърляше весело сѣмето —
Чистити и здрави зърна.
Сѣя, земедѣлцо, днесъ му е врѣмето,
Фърляй добри сѣмена!

Ний-голтѣмата любовъ на народа ни и сжче-
врѣмено на поета къмъ земята, къмъ нивата, е
изразена въ онова паметно стихотворение, дѣто
воини, потирени къмъ нови боеве отъ единия
край на България до другия, викатъ „ура“ прѣдъ
вида на буйнитѣ нива. То е познато на всички
и азъ сѣмтамъ достатъчно само да спомена за него.

Но тия отношения на народния поетъ къмъ
българския селянинъ не значатъ, че той отрича всѣ-
каква култура, че желае всички само да оремъ и да
сѣземъ. Не, ето какъ се обрѣща той къмъ едно го-
ведарче, което е видѣлъ съ буквари въ рѣждѣтъ:

Ти малко си, но трудъ те чака тука, —
Безъ трудъ не може нищо — и не бѣ!
При минци сили прибави наука —
Разковичето тамъ с на сполука.

Чети: а, 61

СОФИЯ — НАРОДЕНЪ ТЕАТЪРЪ

Полагане сребрѣнъ вѣнецъ на юбилара отъ страна на македонската емиграция

Още по-ясно на друго място е дадена стойността на физическата и на интелектуалния труд:

Да работим! Да работим! Сяко
Съ миши, съ нерви, съ ръци и съ умъ;
Некъ се чуй у наши живо дъло,
Веселия на работата шумъ.

Да работим! Таи слава дума
Нека екие катъ камбаненъ звънъ;
Нека стръска къплатата и друма,
Нека сешне спящия тежкъ сънъ.

Обаче, все пакъ, Ив. Вазовъ, проникателниятъ поетъ, намира като върховенъ господаръ на съдбинитъ на този народъ — самия народъ, заравата селска маса, и сто съ какви възторжени думи се обръща къмъ ваятеля, призованъ да увековечи подвизитъ на този народъ:

Недѣй вая катъ тѣхенъ изразъ, славенъ
Гордъ пълководещъ съ мечъ въ раката
Той,

Ни бранитъ Марсъ, на предесталъ
Изправенъ, изправенъ,
Ни левъ рещецъ — на силата символъ,
Ни на триумфа гения намени —
Богиня сѣгла, що развѣва стъгъ —
А другъ кумиръ за наши поколѣня:
Извая отъ мраморъ българския селякъ.

Но, въпреки големия оптимизъмъ, който заедно съ сѣбжата сила лѣха отъ шитуванитъ по-горѣ мѣста изъ неговитъ съчинения, азъ намирамъ въ непосредствената връзка съ тѣхъ и такива страници, които свидетелствуватъ за горчива покруса прѣдъ съдбоиспитата немъможностъ работитъ въ родната страна да вървятъ споредъ идеала на поета. Една таква страница е стихотворението „Екътъ на Ликатинскиятъ канарѣ“. Азъ щѣ го шитувать цѣлото:

Отзивниятъ гранитъ бесѣда съ мене.
Еякътъ викахъ, — въ единъ горчиня часъ:
„Азъ самъ съмъ пакъ! Сѣ самъ! Скали катъ еасъ

Сребрени вѣнецъ — даръ отъ мекедонската емиграция.

Коравостъ — да не чуствувамъ поне!
Скалата рече: — Не!

„Кога умра — туй сърце ще нѣмѣтъ!
Тогазъ дано другъ пѣсникъ дахъновѣвъ,
На новъ вѣкъ синъ, и по-честитъ отъ менъ,
Триумфа на доброто да възлѣе

И края на неправди и вражда!
Гранитъ, млъчингъ! Защо не кажешъ „Да“?

Главната причина на всички наши блѣстия, изтъквана по най-разнообразни начини въ неговитъ произведения, е не само липса на любовъ къмъ истинския трудъ, но въобще липса на любовъ:

О, стага данъ на Злато прѣдъ кумира!
Ний готвимъ бжделе проклетъ въ мрака:
Тозъ, който вѣтри сѣбе, бури собира,
Тозъ, който рани дава — рани чака!
Свободо сѣкпа! Ти изгрѣ приятно
Надъ нашиѣ гори, поля широки,
Но любовича — слыще благодатно —
Не озари сѣрцата ни жестоки.

Най-тежкото доказателство, че въ душата на българина нѣма любовъ, Ивандъ Вазовъ, намира съ право въ прѣдобрѣженето, което той храни къмъ всички свои, дори къмъ най-великото си дѣло — еника, който му дава основание да се смѣта за отдаденъ народъ. Съ пѣва и скръпя въ отъца Паисия поетътъ говори така въ най-горчивото, може би, свое стихотворение:

О, да, Паисие: рѣката ти бѣше права,
Въ ония тъмни дни — и днесъ е тя

Народътъ нашъ по трудъ, по честа, по
мечъ великъ — такава:
По липса на любовъ къмъ своето, какъ
е малкъ —

По рабския поклонъ прѣдъ чуждото —
и жалкъ —
Съ туй незачитане на роднини си еникъ!
Еникъ свещенъ, намъ стражъ и въ
лѣковѣтъ дани,

Чудесно сѣвно за творби идеали,
Отъ твоята красота кога ще се омайвъ?
Скръвниче си ти, но ти кому си драго?
Отъ всичкитъ блага най-сжкощивно благо...
Най-малко те сжкпимъ, ний даже те не знаемъ,
И има ли народъ, кой себе си почита,

СОФИЯ

Сѣдъ свѣрването на тържеството въ Народния Театъръ.

Въ пустиня съмъ! .. Охъ, туй усомнение
До края ли ще ме дружи — всегда?
Скалата рече: — Да!

„Познахъ живота азъ... Душа остра
На грижи, скръбъ, измами въ вѣнечъ
плѣвъ.
Мечта подиръ мечта и бѣлѣвъ по бѣлѣвъ.
Разсѣха се... О нѣма пакъ да вѣрия
На младостта си свѣтлитъ дненъ!
Скалата рече: — Не!

„Азъ висоти стигнахъ — и въ бури
вѣлчанъ,
Азъ славата вкусихъ — и алъча пихъ,
Отъ глѣбнитъ жѣбъ на замиста патихъ,
Изъ бою гордъ, но съ рани занъ
изгланяхъ —
Злокобна мойта е била изгѣда!
Скалата рече: — Да!

„Азъ работихъ и сѣхъ, пѣхъ съ вѣра
жежка
Въвъ честь, въ добро, въвъ правда, но
сърѣхъ.
Море злини, срама на тронъ видѣхъ,
О какъсь, дай ми твоята мъртвешка

Прѣдъ Народния Театъръ.

СОФИЯ

г. Вазовъ заедно съ министъръ Омичевски и членовѣтъ отъ юбилейния комитетъ приематъ поздравленията на дефиле-рашиятъ прѣдъ дома му граждани и ученици.

Светага родна рѣкъ така да не звучатъ?
Паисие, ти бѣ — па и сега си правъ!
Скопи изъ гроба си, дѣ възлѣе, съ жѣлъвъ
отровенъ
Отъ нашия срамъ тогазъ, и съ гласъ
сърдитъ, гръмовенъ
Изидѣ връхъ наши днесъ пророчески
си гнѣвъ!

Но тъкмо за това, защото ние напълно заслужаваме тия горчини укори и на отъца Паисия, и на народния поетъ, тѣхната безавѣтна любовъ къмъ България е още по-сжжна:

Обичамъ те и днесъ, кога забрави
Задани сѣгли и уроци азъ!
На жажи бѣси, дини крамоли
Да стивнешъ поприце не ти остави;
Когато въ твоята почва сѣмена
Ужасни падатъ — за ужасна жѣтва,
И пълненъ Духъ къмъ пошъ текрай опѣта,
Обезвѣренъ въ сѣчки знамена;
Кога си жедна-да чуйшъ ботъръ зовъ,
О, майко бѣдна, майко безпокойна,
И попече отъ сѣга си достойна
За плачъ, за поришане и любовъ!

Юбилейните тържества в Пловдив

Пловдив — изглед.

Съ положителност може да се твърди, че Ив. Вазов е казал на нашия прѣзъ въкове неслѣтенъ народъ най-склнитъ истини, които той трѣба всѣки мигъ да помни, ако не иска да налита и занарпѣл отъ катастрофа на катастрофа, додѣто окончателно си строши главата и изчезне отъ сцената на историята, както толкова други живѣли неразумно народи, не които едвамъ специалности сегѣ знаятъ имената. Ние трѣба да се припомнимъ именно подъ лачитѣ на такива истини, които е необходимо да се популяризируютъ все повече и повече въ най-широкитѣ народни маси, да се всаждатъ въ душиѣ.

Его въ силата на какви разбираня азъ броя днешното тържество за най-големо празненство на българския националенъ духъ и смѣтамъ склнитъ поетъ за носителъ на най-големитѣ интелектуални и морални глава, отъ които

туренъ животъ въ негопитъ съвременни форми. По той начинъ тази 50 годишнина ще стане единъ общонароденъ апогеозъ на най-добритѣ наши национално-духовни цѣности, въ името на които ние припомнимъ право на защитѣ въ съзнанието на културнитѣ народи. Значението на този празникъ на българската култура става толкова по-големо, че той се пада въ този трагиченъ моментъ отъ историята на българския народъ, когато прѣзъ заговоръ на адни насилнически и при случаенъ на заслѣпени отъ побѣдитъ си голѣми правдоуразлавачи, България ескъртана на най-големо насилие и омерзване въ името на клеветническото гърдане за некултурността на българския народъ.

Въ сѣцѣна на това значение, което дѣлото на Ив. Вазовъ има като най-бѣлгдало проявление на творческата способностъ на

намъ въ качеството си на прѣдставителъ на българската просвѣта въ днешния безподообенъ неинъ празникъ, и да му пожелаемъ отъ все сърце още за дълти и дълти години да озарява съ факела на своя духъ ички на нашия, колкото адрочестъ, толкова и копилещъ за по-добра бждинна, народъ.

При това, за да извикамъ благосклонността на високитъ прѣдставителъ на българската държава и народъ да ладе отъ висотата на своето положение единъ осветенъ отъ обичая конкретенъ наравъ на признанието, което голѣмото дѣло на поета е заслужило въ българската литературна и културна история, смѣтамъ се дълженъ да отправа слѣдния доклад (№ 25,709 отъ 20.IX) до Негово Величество Царя:

На 24 октомври т. г. българскитѣ народъ начело съ своята интеллигенция се тъкми да отпразнува тържественно 50 годишната отъ литературната дѣятелностъ на народния поетъ Ив. Вазовъ. Този общонароденъ празникъ ще бже въ най-висока степенъ тържество на българския гений, тържество на националното българско творчество въ една отъ неговитѣ най-високи форми. Защото Ив. Вазовъ, наречъ съ Петко Р. Славейковъ, Л. Каравеловъ и Христо Ботѣвъ, е единъ отъ създателитѣ на новата българска художествена литература, чрѣзъ която ние сме се издигнали до висотата на съвременната култура и сме станали съпричастни на общочовѣшката кул-

П. ШИЛЕВЪ
Кметъ на гр. Пловдив.

Д-ръ Н. КАБЛЕШКОВЪ
Прѣдседателъ на пловдивския граждански комитетъ по случай юбилея на Вазова.

има нужда този народъ. Азъ не зная, въ каква пуста бия се прѣвърналъ българскитѣ животъ, ако диксаще човѣкътъ, който провъзгласява съ такава мощно слово върховнитѣ принципи на любовта, и ако не би се намѣрили души, които това слово може да оплодотвори за подвигъ. Тогава по-добрѣ би било да си изкопасаемъ сами гроба и да сторимъ мѣсто на другъ народъ, който повече би заслужавалъ да живѣе на тѣхъ хубава българска земи.

Прянейши усилни да обгърна за себе си всичката важностъ на нелимото дѣло на Ив. Вазова и, по необходимостъ, спиратъ се тука главно на една негова склпа особностъ, като поднасямъ на поета отъ страна на българското правителство — рѣшененно на Народното Собрание, азъ съмъ гордъ, че ми се дава случай да го приветству-

ПЛОВДИВЪ
Военнитѣ клубъ, дѣто ставаха юбилейнитѣ тържества.

българския народъ, Народното Собрание по мое прѣдложение рѣши прѣзъ тази 50-та година отъ творчеството на поета да му направи едно народно дарение отъ 100,000 лева и да освободи вилитѣ му отъ всѣкакви налози. Пакъ по мой починъ и подъ контрола на покрѣпеното ми Министерско на Народното Просвѣщение е открита всенародна подписка за едно общонародно дарение. Обаче всички тѣзи почини за морално и материално награждане на поета въ името на голѣмото негово историческо дѣло не могатъ да изчерпятъ цѣлата данъ, които България му дължи. Защото това дѣло е грамално и обширно, каквото е всѣко дѣло, въ което се проявява творческитѣ гений на единъ народъ, възбѣтенъ въ единъ отъ неговитѣ голѣми синове; защото литературното творчество на Ив.

Вазова прѣкъ тия 50 години е отражение на всички радости и тѣти, пориви и униня, на всички пробѣлки отъ духовно и материално творчество у българския народъ.

Прѣвить дѣла на поета сѫ плодъ на тѣжигѣ и конешкиѣ на България и на нейниѣ възторжени пориви за борба въ името на тоя идеалъ. Волнитѣ акценти на тая тѣка при осъществяването на високата идеалъ се последватъ отъ бурниѣ пориви на ентузиазма при осъществяването на България. Възторженѣ пориви на цѣль народъ, който трепти отъ радостъ, че отъвѣра отъ врата си игото на негѣвною политическо робство, не сѫ на мѣрици по-добъръ изразъ отъ тази книга пѣсни, която носи изразителни надслово. Избавление. По-късно сѫ единъ неадминатъ полетъ на мисълта и въображенето въ бѣлжаката редица пѣсни — Епопея на забравениѣ — Ив. Вазовъ. буди съвѣста и памѣтта на съврѣмениѣ поколѣния, като имъ припомня дѣла къмъ оми, които жѣртвуваха за тѣхъ живота си, за да имъ извоюватъ свободата и всичкитѣ блага, които ги носи. И по-нататѣ прѣкъ пѣсни деспотични сѫ сѣдѣя полетъ, и сѣщи жѣръ въ рѣчь пловдива Вазовъ. напѣса трепитѣ на възторжитѣ и тѣжигѣ, които българскиятъ народъ

Кѣщата на Вазовъ въ Пловдивъ 1888 г.

Ивайло, Легенди при Царевецъ и др. сѫ произведения сѣ епохално значение, които ще прѣживяватъ вѣрвото си. А едно отъ тия произведения, повече отъ много други, романътъ „Полъ и тогѣ прѣкъ художественѣ си достоинства е огорило цѣль на българската литература къмъ нѣрокото поле на общочовѣчката литература и въ обѣдата съкровищница на тия

лирически произведения — сѫ открити на българина хубоститѣ на Стара-Планина, Рила, Родопитѣ, Пиринѣ, Охридското Езеро, Дунава, Марица, Черно-Море. Тия хубости живѣятъ въ въображенето на съврѣмена България полъ образитѣ, полъ които Ив. Вазовъ ги е възсѣдалъ.

Творчеството на Ив. Вазова е сѣкровищница отъ нравствени и граждански идеи и идеали, които сѫ управявали грандиозно великѣ нѣрху поколѣнията. Любвицѣ къмъ отечеството има въ неговото лице най-възторжени пѣвѣтъ: доблеститѣ, вѣрностицѣ на дѣла и самопожертвуването за него сѫ то въздущевявали и той имъ е далъ незабравимъ изразъ; изпитанитѣ въ вѣрватностицѣ на вѣрмето и посрѣлъ дутинитѣ на човѣчеството за по-добро устройство традиционни институти — сѣмѣйности и държавата, основана на солидарностъ, Ив. Вазовъ е възпѣвалъ сѣ убѣжденото, дълбоката вѣра и жѣра на апостолѣ. Вѣрата си въ човѣшкѣ напѣрътъ и въ несѣрушностицѣ на благороднитѣ идеи той е възпѣвалъ въ много пѣсни, между които двѣ — Една велика мисль и Несе гѣси туй шоне тѣснѣ — сѫ дали чѣрчатѣ формули и лезиви на фанатични борби за тия високѣ идеи.

Изгнаникъ по такѣвъ бѣсъкътъ начинъ своята висока културно-национална мисли, Ив. Вазовъ

ПЛОВДИВЪ
На тръгане отъ гарата.

Тържеството по стационната улица (сега ул. „Ив. Вазовъ“) въ Пловдивъ.

прѣживява на Сливница, при Люле-Бургасъ, Чаталдага, Одринѣ, при Черна, Дойранѣ и Туграканъ. Неговиѣ лирически сборици сѫ исторически документи и знакове на всички етапи въ новата ни история. Подъ тия надслово се чете дѣла история: Тѣжигѣ на България (1876), Избавление (1878), Сливница (1886), Подъ грѣма на пообѣдитѣ (1914), Пѣсни за Македония (1916), Нови ескове (1917).

Иванъ Вазовъ широко е обгърналъ въ своето творчество блявкото и отдалечено минало на българския народъ. Рѣкъ повѣсти, разкази, романи и драми възкрѣсватъ цѣла галерия отъ легендарни и исторически картини и герои, които сѫ дали възможностъ на съврѣмениѣ поколѣния да изживѣтъ подвизитѣ и падеенията, поривитѣ и идеитѣ на сподвижничитѣ на това минало; да се прѣближатъ до тѣхъ, да почувствуватъ прѣлеститѣ и грозотата имъ и да ги използуютъ за образуването на своитѣ морални, обществени и политически идеали. Исторически картини, които носятъ имената: Немци — недраги, Подъ игото, Светославъ Тертеръ, Бориславъ,

богатства на човѣчеството нази добри спомени и дѣлата на българското име.

Грамадна е ролята, която Вазовъ е изигралъ така сѣщо въ възпитанието на чувството за любовъ къмъ природата и особено — къмъ българската природа. Пѣкнитѣ му бѣлжакѣ, много

само отгѣстъ може да бѣде възнаградѣтъ сѣ всички дарения; материалното възнаграждение тѣвѣтъ недостатъчно запалца безвѣжнитѣ духовни блага. То има нужда отъ допълнеността на една морална награда, каквато е благодарностицѣ на народа и изрѣза на признателностицѣ отъ страна на високѣ прѣдставителѣ на тоя народъ. Прѣкъ видѣ на това, най-почително моля Ваше човѣчество по случай 50-годишнината отъ литературната дѣятелностицѣ на Ив. Вазова да благоволиете и до наградите сѣ най-високѣя знакъ за отличие.

ПЛОВДИВЪ
На тръгане отъ гарата въ триумфалната колесница.

Учащата се младежъ, която вѣе живо участие въ чествуването на прославенката, изказа своята радостъ отъ тоя тържественъ празникъ въ литературата ни, своето възхищение отъ неговитѣ произведения и благодарностицѣта си за голѣмитѣ заслуги на поета къмъ младото поколѣние. Изрѣкъ на това е младата рѣчь на ученицѣта Шенгова Люба, която произнесе въ Народния Театъръ на 24 октомври.

На всички тия рѣчи юбиларитѣ г. Иванъ Вазовъ отговорѣ въ Народния Театъръ на 24.X. сѣ сѣдѣята рѣчь:

Ваше Величество, почитасми гос-пожи и господа,

Празнувамъ своя 50 годишнѣт пилетаско юбилей въ сърбиин за отчетното часове.

Прислѣствувамъ дълбоко разпънуванъ на едно тържестве въ моя честь, когато България е обявена въ черно, когато оне зягатъ ранитъ и отъ жестоката и велика Горба, въ която бѣ сломена.

Провидѣнието ми продължи динтъ до днесъ, за да изпитами нравственитъ страдания, какито рѣдко се падатъ въ дѣла на човѣка, да поучуствувамъ и азъ съкрушената тежестъ на кръста, който носи дѣлватъ народъ.

И ето защо — нека го кажа открито — азъ дълго се питахъ: имамъ ли право да празнувамъ, трѣба ли да допушамъ да се дига шумъ отъ лѣкуване около моето име въ тия дни на народна жалъа? Но единъ таенъ гласъ ми шпылише: „Този юбилей не е само твою, а е празникъ на българския духовенъ напрътъкъ, празникъ на народа. Нека висемъ въ наоблѣлата му душа една луча отъ чиста радостъ!“

Госпожи и господа,

Прѣди 25 години азъ бѣхъ честитъ да празнувамъ първия си пилетаско юбилей. Тогана бѣха ясни и мирни за България дни. Азъ бѣхъ обманъ съ най-академични почески, скѣпватъ споменъ за които и днесъ е прѣсенъ въ душата ми.

Нужно ли е да ми казватъ, колко дѣмъ съмъ потресетъ отъ силии външани, какъ съмъ честитъ, като виждамъ, че съмъ запазатъ и въ тежко време на съмнѣния и раззорораваня добритъ чувства на моитъ съотечественици, като се

ПЛОВДИВЪ

Ив. Вазовъ въ колесницата.

безкрайната и слава, увѣчавала челото ѣ чръкъ изчуванитъ и героическы усилня на неинитъ заради духомъ и физическы синове, азъ не можехъ да остана хладенъ, азъ се радвахъ, азъ шпаквахъ, азъ трептѣхъ съ душата на цѣлия народъ.

И всичко това изразихъ въ своята гѣбсена. Азъ не изпълнявахъ дългъ, за да мога да очакувамъ одобрение. Не извършихъ вѣкъвкътъ под-

герои на 20 сражня — и тѣ идѣха да ми цѣлуватъ раката; азъ чувахъ привѣтъ отъ цѣменни младежи: „Учителю, ако обичаме България, ако иврвме въ доброто, на тебе най-много дължимъ това“; когато виклахъ отъ прозорца си, не ученици, дошли отъ далечни краища на България, се трупахъ прѣлъ дома ми и си казваха: „тука живѣе той!“

Прѣдъ тия простодушни, безискусствени, случайно разгвария на живота народна душа, азъ се прослѣдвахъ. И съзнанието, не смѣхъ бѣлъ почесанъ на България, за мене бѣше най-голъмата награда. За друга не мислѣхъ.

Госпожи и господа,

Споменахъ за моя прѣтъ юбилей, и душата ми се изплъна неволно съ радостъ. Изплъна се съ радостъ, като виждамъ граждащата разлика между онова, което имаме прѣди 25 години, и това, което имаме днесъ, като виждамъ постигнатия културенъ напрътъкъ при едно ново, порасло, отзивливо общество, съзнало великото значение на духовнитъ цѣности за живота на единъ народъ.

Да, напрътъкъ огромнъ въ всичкигъ области на нашия духовенъ животъ: въ наука, въ книжнина, въ образование, въ искусство, па и въ всички отрасли на човѣкия трудъ, извърхъ негоднитъ условия на нашия обществени животъ, извърхъ бурнитъ години, по прѣхънѣхме, дори и при непадетно, което ни сподѣтъ.

Единъ небиавъ развой на духовна мощъ, единъ разкошенъ развѣтъ, богатъ съ общаниа и надежди за оне по-хубави постижения.

Ние може да се поздравимъ съ роакъ млади

ПЛОВДИВЪ

Вазовъ изслушва рѣчьта на Дръ Сачевъ отъ страна на Пловдивскитъ граждани.

ПЛОВДИВЪ

Ив. Вазовъ отговора на Пловдивскитъ граждани.

виждамъ прѣдметъ на оне по-голъма любовь, обласкатъ, прѣтрупанъ отъ викове на всеобща почетъ и признание?

Тая добровъ е насѣквалъ, дѣто тунятъ български сърца. Азъ я виждамъ тука въ вашитъ очи. Азъ я чувамъ въ всички ушища днесъ, дѣто моето име се произнася и за мене се говори. Тая любовь виждамъ въ душигъ, които ти обединява. Азъ я чувствувамъ, азъ я удавамъ въ въздуха на България. Тая благороденъ избаникъ на съчувствию отъ всички сърца на българския народъ е за мене една изненада, защото азъ не съмъ го очаквалъ.

Азъ работихъ половина бѣтъ на книжковното поле, движамъ отъ въкрѣщеня гласъкъ, поддѣнявайки се на неуголима душевна жалда да сэруа на истината и красотата. Азъ бѣхъ, азъ насѣквахъ въ мѣлнитъ души явра и обилъ кѣмъ своето, защото бѣхъ синъ на България; азъ прославихъ невината божественъ-хубавя природа, защото бѣхъ очарованъ отъ нея; азъ се вѣдѣвахъ въ историята ѣ, защото бѣхъ плѣненъ отъ величито на нейния миналъ животъ, въ епохи далечни, когато тѣ даде на славянския сѣтъгъ свѣтлината на словото и, малка сравнително, трѣбаме да воли вѣковна и гигантска борба за своята независимостъ и за постигане на своитъ идеали; възпѣхъ неинитъ идеали, защото бѣха свѣщени.

Свѣдѣтелъ — омендѣлъ на страшигитъ и борби, на голѣмитъ и страдания, на

вигъ, за да ламта за вѣщи. Работихъ не за награда. И азъ получихъ награда прѣди днешната. Ти знаете ли, каква бѣ тя?

Ти състоише — извинете ме за тая нескромность — въ ови хубави минове, когато чувахъ стари да ми казватъ: „Синко, това, което ти писа, стѣкашъ, че го изгряна изъ нашата душа“; когато срѣщѣхъ на уащата войничю отпускаръ —

дарования, виели въ свѣршеничѣта на българския духъ цѣнии приноси, съ които би се гордѣтъ и единъ народъ по-далеко отпѣлъ въ развитието си. Ние нече познаваме, обичаме купѣме имена на талантливя работници по книжковното поле. Тѣ разширява граничитъ на нашата мисль и дадохъ нови форми за изрѣкъ на идеитъ и вдѣхъловенето; отвориха звуковитъ и въкрѣпѣни богатства на нашия прѣкрасенъ емикъ, станалъ вече голѣтъ за прѣлаване налѣтънитъ движения на мисльта и чѣството; искусството, музиката, живописьта, вѣдѣствното, театръта — тѣхъ гиястѣпватъ днесъ високи даровити художници, истинска слава за единъ просвѣтенъ народъ. Ние се гордѣмъ съ тѣхъ, ние ги цѣнимъ, ние ги любимъ.

Подчѣтваемъ тоя подемъ на напрътватъ културенъ животъ, понеже той е единичното утѣнително явление въ днешната наша скръбъ. Той изтъкѣ силата и богатоустѣдржението на българската душа. Покорусенъ отъ злата скѣбѣ, нашиятъ народъ пакъ пазѣ въ гърдитъ си непрѣсушимъ изворъ отъ енергия, както пазѣ и неизчерпема физическа мощъ. А такъвъ народъ, доказалъ по полето на мирния трудъ, както и по други полета, своята несъкрушима живавна и жизнеспособность, може съ довѣрие да гледа на бъдещето.

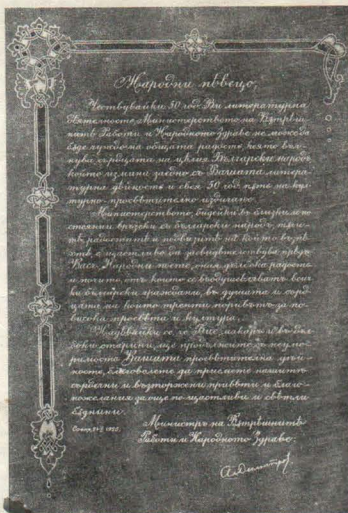
Да, азъ иврввамъ въ бъдещето на нашия добръ и честенъ народъ, на нашия хубавъ народъ. Зѣтълата на България, сега затъмнена отъ облаци, пакъ ще изгряне надъ живота ѣ.

ПЛОВДИВЪ

Изпозане на юбиляра и на министра Омаревски отъ Военния Клубъ, съдѣтъ свѣршкѣна на ученическото утро.

АДРЕСИ

От Министерството на Внатрешни Работи.

Корича (отъ оръхово дърво — рѣзба) отъ адреса на Софийския Университетъ.

Госпожи и господа,

Азъ се отклонихъ малко отъ цѣльта си, а тя бѣше да излязъ ония трупѣ, които изгизнахъ, които разруснѣхъ тѣлото ми съживило. Но на празно бѣхъ, се смята да прѣкажъ съ думи светлата радостъ въ душата си и своята безжизнена благополучностъ за почетъта, съ която съмъ удостоенъ — почетъ велика, какъвто не съмъ да мечтая дори най-разнообразно честолюбие на частно лице. Човѣчката душа побира тѣкъ съвѣтъ велики чувства, да човѣчкитъ съзнанъ е ограниченъ, недостатъченъ да ги изрази.

Ваше Величество,

Сидно съмъ покъртенъ отъ високата честъ, която ми правите съ прикѣството си, поддържавайки единенето си съ народната душа. Моля Ви да приемете израра на моята почитлива и глѣбока признателностъ. Тя става още по-голяма поради най-високата зная на държавно отличие, съ което благоволихте да ме почетете.

Моята гореща благодарностъ и къмъ прѣдставителитъ на Парламента, на Църквата и на Армията за тѣхнитъ поздравления; на Българската Академия на Наукитъ, която ме прогласава за свой почетенъ членъ; на Софийския Университетъ, почетъ ме съ ласкателната титла докторъ по славянска филология и литература; на Съюза на българскитъ учени, писатели и художници; на Съюза на българскитъ писатели, двацѣ центъра на работната мисль, на творческия гений на България; на Художествено-Индустриалното Училище за въществена израра на почетъ къмъ мене; сждо и на Музикалното Училище; на учебнитъ заведения изобщо и на учащата се младежъ, носителя на нашето бъдещо; на културнитъ, просвѣтни и благотворителни корпорации; благодаря и на стариннитъ Общински Свѣтъци на варненскитъ граждани, почетли ме съ особеното си

внимание; сждо и на разнитъ общини въ провинцията; на окръжнитъ постоянни комисии; на дневния и периодичнитъ печатъ; на всички дружества, братства и съюзи, проминели и търговски организации; на поздравитъ на религиознитъ общини въ царството; на два юбилейни комитета, на чийто грижи се дължатъ два високочестни ефорника, посетени на мене; на Народния Театъръ специално и на артиститъ въ него; на депутатитъ отъ всички сѣщования; и на всички, на всички организации и частни лица — за тѣхнитъ мисли и склади прихъти, много отъ тѣхъ придружени съ драгоценни художествени и други подаръци.

Азъ съмъ признатъ, умиленъ до слъзи отъ благодарнитъ излияния на топи български и човѣчкитъ чувства на всички ония, които ме поздравиха.

Ксакото вървѣ не ми позволява да говоря поотдѣлно и надѣто. На всички прѣдставители на просвѣтата и културата изобщо ще кажа: „Братъ, обичай ми, почитай ми, вие сте моето животно, творческата мощъ на България, която възплъдне на нейната енергия по свѣтлото поле

на прогреса. За мене е било винаги голѣма честъ да се броя въ вашитъ редове“.

На прѣдставителитъ на родната ни войска ще кажа: „Герои, покланяйтъ ви се! Вие и вашитъ боини другари отъ запаса сте яката дѣсница на България, дѣсницата, която утѣвява главата и съ неузвѣхаема слава. Вие завѣщате на вѣковетъ всички прирѣти отъ самопожертвувание и героизъмъ. Вие бѣхте и ще бъдете крѣпостта на България. Покланяемъ се и прѣдъ наметата на героитъ, паднали на героиното поле за отечеството — свещени жертви на своето изпълненъ дългъ“.

На насъ, жални еднороди отъ Македония, Тракия и Добруджа, остана извънъ границата на България, чеда раздѣляемъ отъ любимата майка, плачеца за васъ, които днесъ тѣ трогателно ме прикѣствувате, ще кажа: „Мили, наскрѣбени брати, икчувамъ ви мѣстичния вѣнѣсъ. Твърдостъ! Куражъ! Неправдата не е трайна, триумфътъ на насилнето е къкъ. Трагедъ е само триумфътъ на разума, на свѣдѣтата, на справедливостта. И той ще настане!“

Смѣтамъ за особено тѣ да благодаря на почитаемия Министерски Свѣтътъ и на господа народнитъ прѣдставители за вниманието, на което бѣхъ прикѣтъта неостанала отъ него на държавата и народа, внимание не-обикновено, прѣтъ къкъ оказано на българския писател, на българската книжнина. Азъ ивъ благодаря и отъ нея страна.

И Вамъ, Господине Министре на Народната Просвѣта, комуто се дължи благодарнитъ поинякъ за горния актъ, моята гореща благодарностъ. Вашето живо участие, израрено тѣжъ краснорѣчие и словомъ и дългомъ, ме трогна до глѣбинитъ на душата ми. Щѣция възпитателното значение на признатѣ като гоня, вие въ голѣмъ размѣръ съкѣствувате за неговия бѣсъкъ и гържестностъ. Благодаря.

Отъ Съюза на българскитъ писатели.

Уважаеми граждани и гражданки,

Въ нашитъ съчувствени последи, въ приветливаня изразъ на вашитъ лица азъ чета, колко ви съмъ близък и свой. Азъ се чувствувамъ тъй чиститъ въ тия топла атмосфера отъ симпатии и любови! Приемете моето признателностъ за тая частъ и за съвсѣлнѣ прикльиваня, съ които зареахте и озариете мога наскърбена до вчера българска душа.

Накрай изпрадамъ сърдечна благодарностъ и на всички сръбни въ България и чужбина, които въ тоя великъ за мене день ми направиха честта да си спомнятъ за менъ и да ме поздравятъ.

Почитаемо събрание,

Още една дума. Чувствувамъ, знамъ, че народътъ съ чествуването на мога личностъ чествува себе си, лирата въ силнитъ си, надеждитъ си. Душноно обединенъ въ тоя часъ, той иска да намъри една точка на опора за дългото на своето оборяване; иска да докаже, че, въпреки всички прѣчи, той живее, че, въпреки всички нещастия, той напредва; иска да почувства, че той, който е далъ култура на славянството, не ще загине, нѣма да загине; че той и въ днешния тежкъ часъ пакъ назива въ себе си високи добродѣтели и рѣдки нравствени сили, които ще

Отъ Дома на Изкуствата.

И, увѣренъ въ несъмнѣния успѣхъ, азъ извѣщавамъ съ всичката мошь на вѣрата си и любовието си: „Да живѣе българскитъ народъ, да живѣе България!“

При голѣмитъ тържества въ Пловдивъ държаче съ много рѣчи прѣлъч учатата младежъ и гражданството отъ г. Ст. Омаревскитъ, видни лица отъ Пловдивъ, между които и отецъ Приватъ, директоръ на френския колежъ, държаче една хубава и мила рѣчь въ честь на Вазовия юбилей. На тия възторжени рѣчи г. Ив. Вазовъ отговори съ една кратка задучена рѣчь, развѣлюващъ отъ споменитъ, които го обладали при видането на Пловдивъ, нѣкогашната столица на Източна Румелия, какъ до и прѣкарватъ първитѣ години слѣдъ освобождението на България.

III. Адреси

Отвсѣкъд въ България и чужбина народнитѣ поетъ бѣ обединилъ съ многобройни адреси и телеграмни, въ които е изказано всичко онако, което българинтѣ дължи на поета.

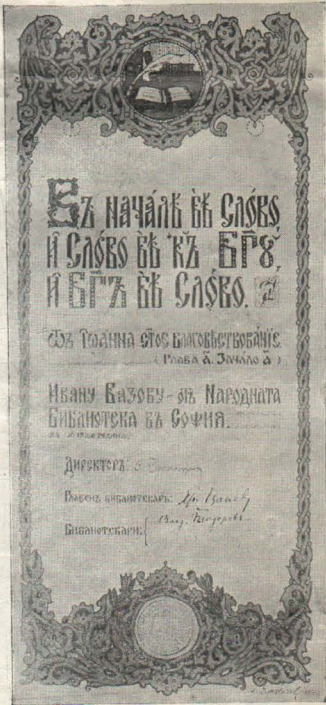
Получени съ адреси отъ XIX Обливиеноо Собрание, отъ Министерствата, Св. Синодъ, Българската академия на наукитъ, Македония, Съюза на българскитѣ учени, писатели и художници, Съюза на българскитѣ писатели, учителитъ въ сгоината, Операта, Дома на изкуствата, Народния Театръ, отъ многобройни просвѣтно-културни дружества въ провинцията и многобройни писма и телеграми отъ разни лица изъ всички краища на страната.

Всичко това най-краснорѣчино говори за голѣмия ентузиазъмъ, съ който българскитѣ народъ отпразнува най-тържественно юбилея на своя любимъ поетъ. Това бѣ едно небивало у насъ досега културно събитие, даже и въ чужбина. Това бѣ единъ великъ празникъ въ историната на нашия културенъ животъ, въ който българинтѣ ясно демонстрира прѣлъч чуждия съвътъ своята духовна мошь и култура.

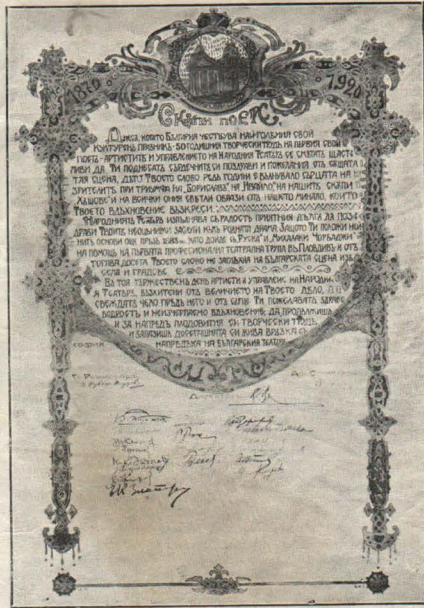
Адреситѣ помѣстваме тука клиширани.

юдачка на френски — Е. Хитева — Д'Аржевъ: „Такага, които крие въ себе си българската поезия, трѣба да се изнесе извъвъ България. Това ще докаже по единъ очевиденъ начинъ, че тоя народъ има хубави страници въ историтъ, които извѣщаватъ синхронизително за прѣлитъ му и които събуждатъ надежди чрѣвъ хубостята на простотата си.“

Отъ многого чужди писма можемъ да поемемъ това отъ прѣседателя на Украинската република П. Драмозичекъ, който поздравлява Ив. Вазова отъ името на разнитѣ литературни и учени организации, Министерството на народното про-

Отъ Народната Библиотека. Д. Занковъ

А. Милековъ

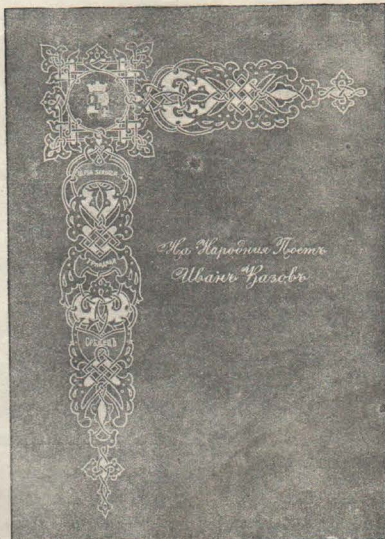
Отъ Народния Театръ.

свѣщене и украинския университетъ въ Каменице. Има също писма отъ кмета на гр. Познанъ, Художествената академия въ Краковъ, Д-ръ Пата— доулене по литература въ Прага, отъ Владимиръ Сисъ (познать на българскитѣ писатели), Првводатъчъ на Вазовитѣ съчинения на чехскитъ езикъ, учителитъ (сега пензионеръ) Й. Конворъ и изпра-

Прѣвъ врѣме на юбилея Вазовъ е получилъ много подаритѣ отвсѣкъд — отъ дружества, ученици и ученици, художници, почитатели граждани и др. (гл. „Прослова на Ив. Вазовъ“, стр. 237—243). Снимки отъ подаритѣ помѣстваме въ тоя брой.

Отъ много свои стари приятели и познати, отъ всички поети, писатели, журналисти, обществени дѣлци, почитатели — отъ България и чужбина, Вазовъ е получилъ многобройни писма и телеграми. Повечето чуждестранни поздравителни писма съ изъ славникитѣ страни. Измежду познатитѣ писатели и обществени сръблатъ се и лица съвътъ непознати, живущи и въ най-скрититѣ къчича на славникитѣ земи. Напр. има едно таково писмо отъ единъ чехскитъ учитель — Йосифъ Несааба — отъ Соббславница, едно затъгнено планинско селце на кърконоинитѣ. За умѣтно считаме да процитираме извадокъ отъ писмото на една Вазова прѣ-

го поставяйтъ рано или късно на чело на културното дѣяние на Балканския полуостровъ. И мой живѣе въ краища мой знаменитъ пакъ, поради голѣмата сръб, която имамъ въ бладещото, да извикамъ на мой народъ: Не се отмайвай! Вѣрвай! Работи съ братски говоръ, съ съединени сили!

Отъ живущитъ въ София сподолници.

Отъ Софийската Градска Община.

тия на поета едно голямо писмо, въ което изобразява приведенитъ отъ него Вазови произведения.

IV.

Творчеството на Ив. Вазовъ¹⁾

Творчеството на Ив. Вазова е граматно и най-ра обрзано. Той е работилъ въ областта на вснчкитъ литературни родове. Споредъ това ще раздѣлимъ работата на три части: 1. Стихотворения, 2. Бележистика и 3. Драми. Накрай ще поменемъ и за Вазова като обществѣн дѣлецъ.

За всичко това ще си послужимъ съ извадки отъ най-добритъ статии на извѣстнитъ въ литературата ни критици и писатели.

Стихотворения

Ивъ Вазовъ за своето творчество²⁾ отъ М. Арнаудовъ (Вазови юбилейн сборникъ подъ редакция на д-ръ Ст. Романски).

За да разберемъ поета въ неговитъ домогания като писателъ, въ неговата програма, необходимо е да знаемъ прѣви аспекти дѣтн нѣна: темперамента му и връхнето му. Едното е дълбокаитъ изворъ на вдхновенето, огледалото, въ което се отразява свѣтътъ, освѣтленото, което подучавайтъ нѣпната и прѣживяванята, другото — задачата, що му е поставя отъ срѣда и условия, съ тѣхнитъ ограничения, интереси и събития, даи насока на повиритъ му. Вѣрнѣ ли е на тѣзи дѣтъ стихии, едната дошла отъ вѣтъ, другата заложена отъ вътрѣ, той ще намѣри своето заслужено мѣсто въ общия развои и ще спечели признание у съврѣменнитъ си. Той ще си изработи, освѣтъ това, една теория, които има както устойчивостъ прѣтъ пѣния му животъ, така и оправдане въ очитъ му, като истинска необходимостъ на историческия моментъ.

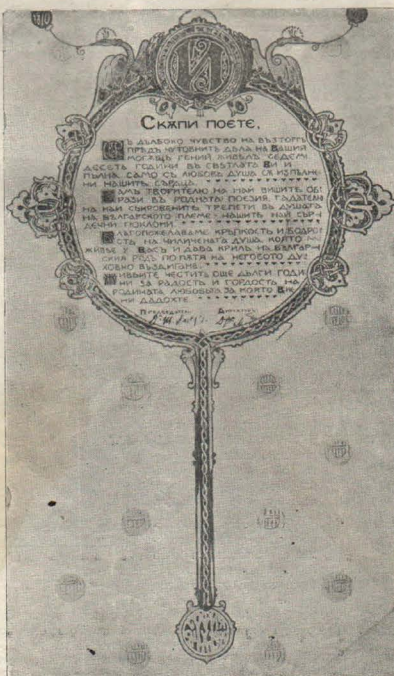
Съ огледъ къмъ темперамента на поета твърдъ важна роля трѣба да припишемъ на неговия ентузиазъмъ. Вазовъ е една вѣрваца натура — вѣрваца въ най-

широкъ смисълъ, т. е. въздунесена отъ силна жажда да познае и да се слѣе съ божественото, както го вижда въ природа, въ народъ, въ идеала на човѣка, въ борбитъ на човѣшкостю. Пиятъ отъ тази любовъ къмъ възвишеното, и отрѣкль себе си, той не ще прѣстане никога да дри свѣтло, доброто, общолезното, и никогато той нѣма да бѣде сломенъ отъ мрачни прѣдчувствия

или отъ изненадитъ на съжабата. Той душа въздуха на бажената самозабрава, той е частина отъ сѣтъа, изпълненъ съ толкова красота, той е признателенъ синъ на рода си, на страната си, за която храни всѣката възторгъ. И видно на трови сърдечето му толкова, колкото арфишето на хора, динешо отъ усѣтъ за възвишеното, забравилъ божията искра въ себе си и станали робни на долненъ еготиъмъ. Колектъ за чистота на душата, за размнренето и до съжълъ на вснчко човѣшко и до служба на обществото въ стремежа му къмъ напръжль и свобода, — ето основнитъ патосъ на тоя поетъ, който, като никой другъ отъ своитъ събратъ у насъ, е сумѣлъ да стане ехо на по-голямата дѣтъ отъ мисецата и мѣтаеща народна маса.

Поната му въ зоритъ на новия български животъ, т. е. въ надценерото на освобожденето и въ началата на културното ни подигане, прѣкопирѣлъя конкурентитъ пѣдан на неговото изкуство. Въ една срѣда, гдѣто царя такава неизжествю, въ една държава, станала паника на бѣсно партизанство, и въ едно общество, чийто кумиръ нѣма нищо общо съ идеализма на поета, не може, не бина да се мисли за друга литература, освѣтъ за такава, що би обинила война на мрака, на похврата, на застон. Музата на поета се зове дългъ; тя не признава изкуство само за себе, пѣсни за невни радости, излияния на суетата или на гордостъ. Всичко, що се брой умъ и способностъ, въ тази страна, е длъжно да употреби силнитъ си за прѣвъзможване на мъртвото и за издигане напната до оная висота, на която стоятъ цивилизираниитъ ни съ нѣколко цивилизации народи. Човѣкъ на перото, на вдхновеното не прави изключение. И той има своето признание, само че му служи по особенъ начинъ — въ зависимостъ отъ дарбитъ си и срѣдствата си.

И така, любовъ — т. е. съзнание, че не си много по-добъръ отъ другитъ, вѣра въ търкестато на божия алякъ у бѣдна човѣкъ и готовностъ да идешъ срѣщъ азнитъ не съ битъ, а съ дѣлъ. Понатакъ, въ това евангелие на съврѣмения човѣкъ иде устремѣтъ къмъ „висши цѣли“: честь, правда и свобода (Подъ нашето не бе, 14). Редомъ съ тѣхъ: упоренъ трудъ, трудъ физически и умственъ, — зането трудѣе и животъ, тру-

Отъ театръ „Ренесансъ“.

¹⁾ Всичко каквото помѣстваме за творчеството на Вазова, е извадки отъ най-добритъ статии, писани по юбилея. Доколкото можахме, гледахме да продиреме само най-характернитъ пасажии.

Отг Държ. Художествено Индустриално Училище.

Нека добавим още, че като необходим елемент на природата, съ и равни права на всичко останало, се явява човъкът на покаяния труд, селинникът, който оре, сее и жъне. Нему Вазов посвещава много от най-хубавите си стихотворения, поставяйки полезна труд на аземчовена не по-малко от той на умствена работник съ и поддържаща култа на физическата работа на устава му подканата: „Прълъгъ тоя оръчъшка да снемем!“ (Поде на нашего небе, 79). Тази компания у Вазов ни подсаща отново на Хого, за негова „geste auguste de semeur“ (Saison des semailles), както ни подсаща за обичта на французки романткъ към дъната, тая скпо невина природа, и всички оми стихове на нашия поетъ, гдето е ладенъ нразъ на тоглародост отъ „златнитъ дѣтски дни“ (Люляка ми замириса, 12), на чистъ възторгъ отъ плавата и безгрижна младост, както тя се смѣе, крещи и играе („Звукове“, „Жаннета“, „Тръносликната“).

Казваме, всѣка природа очрована поета (—че всичко окомо него е божествена поезия), и наредъ, гдето е покой и красота, бликатъ въ душата му възвишени мисли или пълнѣтени съзвучия. Но има една природа, която стои най-близко до сърцето му и която изтъргва най-сина любов, —любовъ, ко гравичи съ екаланти. Това е българската природа, отечеството на поета. Още отъ малкъ тоя е свикналъ да обожана раднитъ хоризонти, съ гъхнитъ сивъни върхове, бури во-

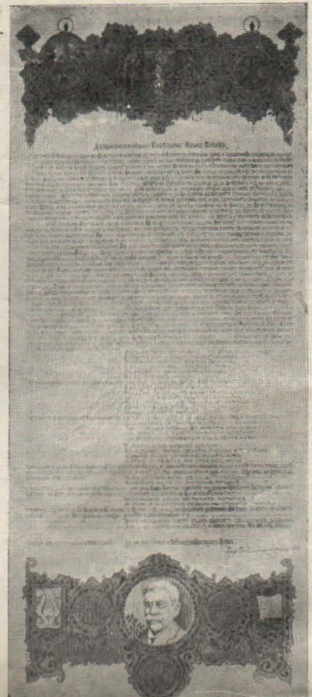
допади, зелени гори, и шумъ на поточето, и наикъ на шѣбъта, и „всички чудоси, прѣдъ които мнозина — хилзи минавать сатири“ (Звукове, 85).

Генитъ на сами езикъ, органъ на изкуството му, срѣдата, която единка го иѣни и разбира, скжнитъ спомени, що ипълятъ душата му, блясътъ за миналото, свързано съ земта, гдето почиватъ отивитъ му, борбата за едно бжедо, което трѣба да оцастани потомцитъ имъ, всичко го притега магически къмъ една географска нивна между Дунава и Бяло море, лодка на дѣтството му и гробъ за праха му. Той е сѣлъ, своето битие всестю съ битието на народа, отъ равни младина е пѣлъ за родината, —както и сѣнитъ му стюпъ ще бже „мила родино“ (Поде гърма на побѣдѣ, 60) (Поде гърма на побѣдѣ, 37), —отричан е, силъ и хуленъ гъмако за гъкъ, гъмъ е алаъ и сърце и душа (Люляка ми замириса, 53, 60), всичко което има като даръ небеснъ и като нравствена сила, — и въ това служене е забравилъ себе си. Заради отечеството, казва ни той, поетъгъ е занемарилъ „скровенитъ свои прѣжѣвания“, които само крадещкомъ е нанасил погъко на кина; зарадъ отечеството, той не е смилъ да пѣе за себе си (Люляка ми замириса, 48, 123), и онова, което е страстенъ зовъ, трепещъ зивукъ, възторгъ въ пѣсента му, има все този изворъ:

Отъ четирисѣтъ години азъ жинѣхъ
За мѣстъ си не, а за народа,
Отъ четирисѣтъ години азъ пѣхъ
За родина и за свобода.
(Поде гърма на побѣдѣ, 60)

Но, родино, за тебе пѣхъ!
Ти дѣла бивше въ пѣсента ми,
И да открия не посмѣхъ
Светлата свѣтлхъ въ душа ми.

Ще отнесе вѣтъ гроба свой
Свѣтъгъ невидимъ на поета,
Жалкъгъ неутоленъ мой
И пѣсента си неопѣта.
(Люляка ми замириса, 20)

Отг Св. Синодъ.

Но какъвъ е тоя „невидимъ сѣтъ“ въ душата на поета, каква е „жаждата му неутолена“? Тайната, колкото и крита, бива все пакъ изказана: заното нѣкава нужда за изповѣдъ, за приобщаване на сѣтъгъ къмъ мистеритъ на сърцето и на творчеството, завладѣва художника на словото, и той повдига буаото, хвърлено върху „неопѣнитъ пѣсни“. Нека знаемъ, прѣди всичко, че душата на поета е „храмъ на химин“ —т. е., че тамъ се случватъ отъ уснитъ на жреца неирѣстивно „стонеие и пѣтъгъ“, подказани отъ скръбъ или отъ възторгъ, никнали ту въ нѣвнитъ зими, ту въ майскитъ красоти (Люляка ми замириса, 27). Обрано казано: душата на поета е „онната струна, що отъ нищо запрѣтвана“, отекващи на всѣки ударъ съ пѣсенъ (Италиа, 22). Чувствителна за всичко отъ вѣтъ, тая струна трепти най-чисто при впечатления отъ дѣствѣната природа, сливайки своитъ звуци съ зѣдѣра на полето, шума на океана и рева на бурята въ гора (Избѣга ле не, „Полетъ“). Поетъгъ е искалъ да бжедъ пѣснитъ му „лучитъ отъ крокта вала, шо тикто си ромони изъ полето“, да отразаватъ гъ „синитъ небосклонъ“. Затова той е скдржалъ свѣтъгъ си, болнитъ си, тѣя както скжнерикъ крие своето имане, —отъ страхъ, че може да посиди съ гъкъ, бидейки всѣтъ отъ насъ робъ на своитъ неволи (Люляка, ..., 57).

И гъмако тукъ е мжичтелното разлюене, пригъмъгъ на единъ поетъ съ високото осъзнане за гъмакиски дѣлъгъ. Той е рѣшилъ да не се вклуча въ химнитъ на своитъ душа,

Отг Македонската емиграция.

П. П. Морозовъ.

да потъне всички нъжни чувства, за да изпълни докрай своята мисия на духовен пождат за народа си. Какви жертви налага едно таква разбиране, и колко рядко са поетите, които биха били готови на подобно себоторпяние! Да имаш сърце, което се свива болезнено от най-слаб удар и се хвърля въ пожар от най-малка искра; сърце, което копнее като востък и се измачка ту от „спомени горни“, ту от „скърби луди“ (Звукове, 2 изд. 50); едно сърце като това на нъжния пбвнец на любовта и младостта, Адре де Мосе, към което друг поет, сроден по душа, може да се обръща съ думите:

„Ти гатанка си вѣчно тайна,
Ту бѣсъ, ту вихрь, ту звѣръ, ту стонъ;
Едно въ вселената безкрайна
Незнаешъ никакъвъ законъ.“

Сърдце, сърдце, реви въ гърди ми!
Азъ тебъ съмъ жертва—ти мѣнь робъ!
И ти и азъ ще да заспиемъ
Кога заспие въ мрачный гробъ.“

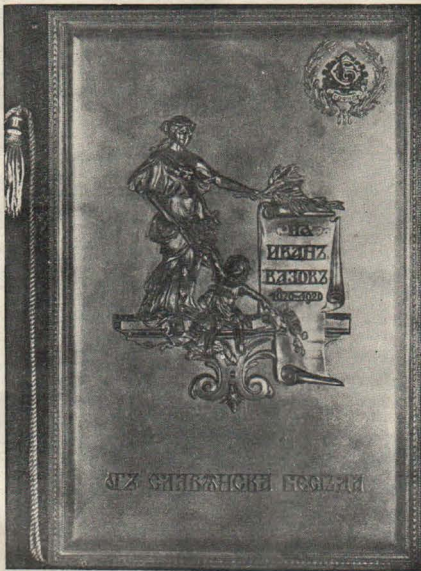
(Звукове, 7)

Да имашъ таква сърце — и не само да страдашъ, но и да си налагашъ мъчание въ името на една висока мисия на единъ кръсть, на който се кланятъ милиони, наистина не е завидна слаба. Въесто арфата на славенитъ, той е прѣлъ почетъ да държи флагела на наръбълка, и въесто историята на собственото си сърце той иска да разказва тая на народа си:

Душата ми е гѣла разорана
Отъ страшний на неволитъ му плугъ,
На спенитъ трептежи на Балкана
История съмъ жива тукъ!

(Люляка... 43)

Да пъе за това, що всѣкого гълнува, „за мъка всечовѣшка“, за „сълзи, борби и нужди“ (Подъ нашето небе, 57), така че „рѣчта му, пламъ свещенъ“, да пбвнява душитъ (Люляка... 28), всаеки и „малко слыне“ въ „рабский мракъ у наши“ (Звукове, 91) — сто неговата голѣма задача която човѣкъ на вълноувието, изгилка на зедепъ плава всичко съвъ само лично, сѣкло само за една душа. Неопитната пбвнец, която би отпаднала ту тихитъ съзерцания на поета — ромона на рѣката, горския покой, дъха на планината —, ту бѣлѣтъ му за щастие, се остане за сѣвната му въ гроба (Юласка китка, 24).

Прѣдната корица (отъ сребро) на адреса отъ „Славянска Бесѣда“.

Въ алгорична форма рисува нашиятъ поетъ разправата си съ единъ безпощаденъ критикъ въ стихотворението „Болната змия“. Той жали „вълчугата зла, язвительна“, която иска да го клъне съ яростъ, и не я стѣпка само отъ състрадание:

О Господи, въ таъзъ душа, изгарзана
Отъ злоба, твой миръ вседи...“

(Светлински пбвнецъ, 66)

Накрай, у Вазова надвина съзнаването: клеветници и врагове ще изчезнатъ, когато поетътъ посме душою къмъ вѣчността. Върѣщи цѣлата пирамида камъни, цю му е навѣрѣла славата, всѣки ще каже за него въ послѣдния часъ блага дума, щомъ и самъ поетътъ е простилъ вече за

обидитъ (Люляка... 52). Общата си идея за критичитъ пъкъ, която — наметнали тогата на благоволенито — все наставяватъ, навиво убѣдени въ своето разбиране на поетическитъ тайни, той изказва въ кратката формула:

Творчеството се не учи
И поетътъ се не прави.
(Звукове, 10)

А за всички свои недостатъци поетътъ намира успокоение въ безсилното си за нѣщо повече отъ стореното, отъ постигнатото — щомъ, той всѣкога е държалъ на извънвѣнъ дълтъ:

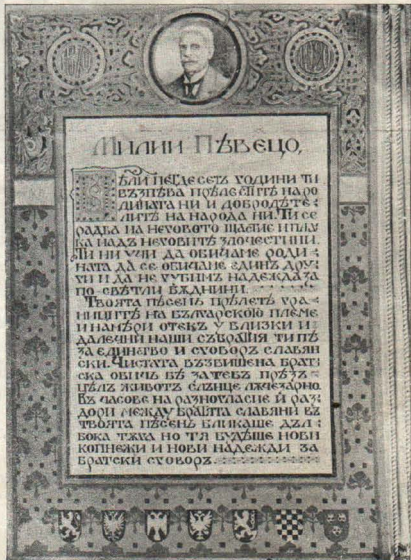
Какъ си послужникъ съ даръте
Господень?
Почетохъ ли го съ достоепъ трудъ?
(Звукове, 47)

Отговоритъ на историята ще гласи: дарътъ Господень е билъ употребенъ най-младро, и трудитъ, положенъ за неговото развитие, е билъ възможнянитъ най-голѣмъ.

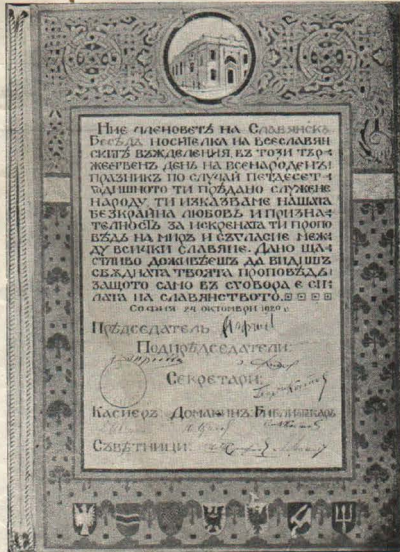
Белетристика

Изъ „Иванъ Вазовъ като белетристъ“ отъ Василь Узуновъ (в. „Първоуеиъ Вѣстникъ“, бр. 24, год. XXI).

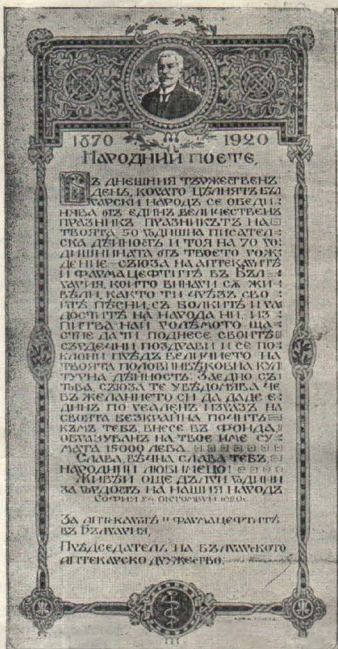
Три сѣ областитъ на поезията: епосъ, лирика и драма. Вазовъ се прояви особено силень и плодотивъ въ първитъ дѣлъ. Но своята широка извѣстностъ той дължи не на лиричната си поезия, която е по-малко достъпна, а на разказитъ, повѣститъ и романитъ си — на белетристиката си. Белетристиката е най-сроднянитъ производикъ за настроеня, най-болното срдство за възпаленя на всички народни слоеве. Вазовъ, чрѣзъ своитъ безбройни анализи на българския животъ, прѣдадени въ прѣкърени форми, се явива мощенъ учител на редица поколѣния. Неговитъ белетристични трудове сѣ въ повечето случаи психологични етоди за себеопазване, философия. Чрѣзъ тѣхъ той разкри члвноститъ въ българската душа и разбули красотата имъ. Его зашо чуддени, когато искашъ да се запознаешъ съ българския животъ, търсятъ Вазовитъ творения. Чрѣзъ тѣхъ не узнаваме себе си, виждаме отраженето си въ всѣка жива тваръ и дори въ безжывната природа. Въ тѣхъ е разкрито, какъ може да се укроитъ дивн характеръ, да се смекчатъ нравы. Посоченъ е и пъктъ отъ тмнитъ ползмени на нежѣвството къмъ свобода и поетъ. Вазовъ не ласкае четета, не му угажда,

Първата страница отъ адреса на Дружество „Славянска Бесѣда“.

Втората страница отъ адреса на Д-во „Славянска Бесѣда“.

X. K. Tachev

Отъ съюза на аптекаритъ и фармацевтитъ въ България.

и насочва къмъ взаимностъ и дългъ, като има правдата всюгата самодѣятелностъ. Той е реалистъ. Безъ предпачитане, съ еднаква склонностъ изображава и гъмжитъ страни на живота, и скелитъ.

Между многобройнитъ му разкази и повѣсти ще отблъкнемъ слѣдитъ:

Немили-недраги е повѣстъ, въ която авторътъ рисува съ чудна пластика живота на ханшюветъ въ Ромъния малко преди нашето освобождение. Млади хора, прокудени отъ турска тирания въ чужда земя, изложени на пригнѣсе-

ния, гладъ, студъ, лишения, какъ псе не отпадатъ духомъ. Любова имъ къмъ родината постоянно гори въ буянитъ имъ гърди. Всѣки мигъ сж готови да лъгятъ кръвата си за своя народъ. Особно интересенъ е Македонски. Той е измеченъ бунтовникъ, готовъ винаги да полети срѣщу турцитъ, за да откъсва, да смъртъ вървенъ синъ на родината, даренъ съ хуморъ, съ грубо, но любовно сърце. Идеалътъ за освобождението на България тий го е припълнявалъ, не е промисилъ отъ джуритъ му възкисна скрутина. Заради доброволното страдание, на което се е изложилъ, той не сѣмга за неморално, ако си позволи нѣкой и другъ дребенъ грѣхъ. Той цѣлвана чегеца и го кара да му прощава. Въ тая повѣстъ вие не можете да намѣрите грандиозното въкрасно, което да ви раздура. Но въ нея е прокарано едно чудно хубаво настроение, което ви трова до съзвн. То не ви кара да станете участивкъ въ дѣйствието, но ви прѣразполага съ нѣжнѣтъ трепетъ да сѣлните всичко.

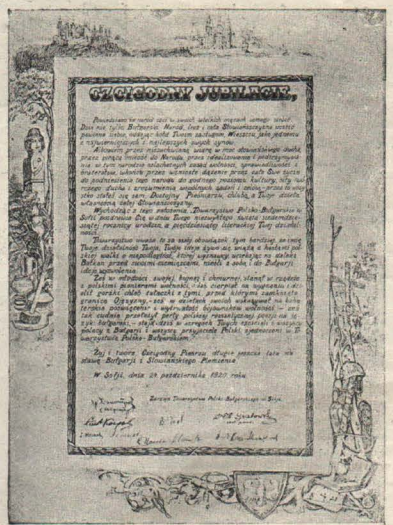
Една българка е разказъ, въ който авторътъ ни открива, колко широко мѣсто може да заеме ролонюбното и човѣцината дори и въ една некултурна стара селка. Какъ майсторски сж прилетени линната и чуждата неволня, рискътъ и християнскитъ дългъ. Тукъ и волята и чинкитѣтъ минци доворонно сж се отдали, за да спасятъ, да отърватъ отъ устата на смъртѣта единъ бунтовникъ отъ Ботевата чета, колто е изгубилъ другаритѣтъ и се дута въ балкана, прѣсѣлванъ отъ хищни потери. И когато пала отъ тая нещастникъ, ефектътъ отъ усилията на старата селка да го спаси никакъ не ослабва.

Най-голямото и най-хубавото Базово епично творение, безъ съмнѣние, е Подъ и о то. Това е романъ съ високи художни донности, дѣйствителни сцени ижъ най-важнитѣ прикнѣвлинъ на българина.

Ios. Iosifov

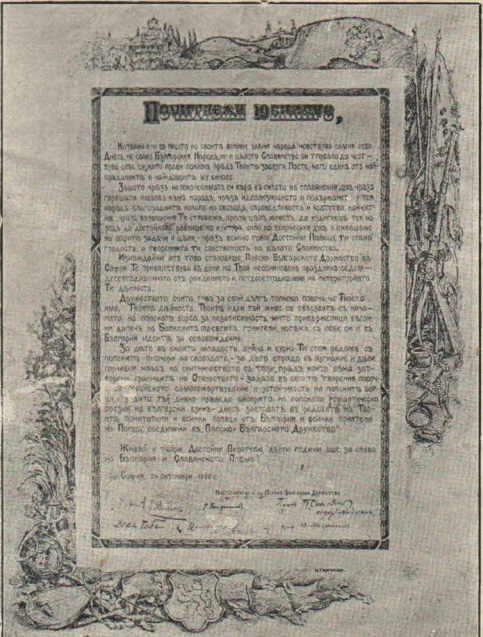
Отъ Застрахователното Дружество „Сила“.

H. Ganczka

Отъ Полско-българското дружество. (На полски езикъ).

бунтовникъ. Четенѣтъ оде въ самото начало се заразява и увлича, за да сѣлди съ трепетъ какъ докрая дивни епични подвизи. Прѣтъ очитъ му се разкриватъ въ прѣкрисни образи въкривитѣтъ живота на българина, неговитъ мисли и чувства, стремени и бѣгнове, възгледы, нравы, обичаи; неговата култура, домашенъ и общественъ битъ, отношенията му къмъ владѣтеля, революционния му духъ. Въ произведението се срѣщатъ моменти съ неизрочно много напрежение, което е единъ отъ най-дѣнитѣ елементи въ белетристиката. Въ

H. Ganczka

Отъ Полско-българското дружество (на български езикъ).

тоя романъ иѣма нѣко естествено и недѣйстви-телно, защото е художествено възпроизвеждане на самия животъ. Възхвалението на една велика душа личи на всѣхъ страници. Авторътъ е доказалъ, че умѣе иѣдно да наблюдава и комбинира. Езикътъ му е благозвученъ, елегантенъ и монетенъ. Подъ иѣго е истинска народна епопея. Вазовъ спечели велика културна придобивка за България, като се удостои да му прѣвездатъ творенията почти на всички европейски езици.

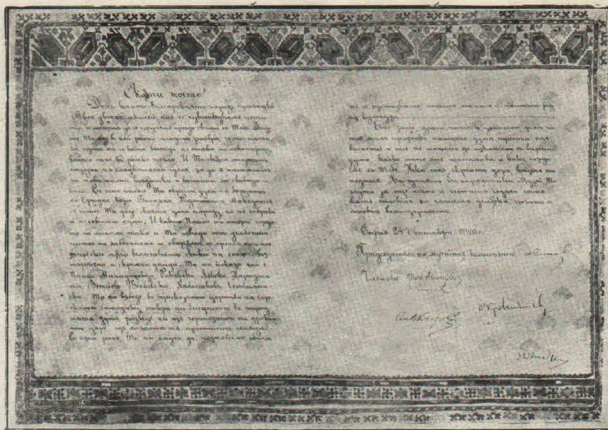
Първѣтъ години отъ епохата слѣдъ освобожде-нието до стѣлението Вазовъ е изобразилъ въ рома-на Нова земя. Обще-ствениятъ животъ заедно съ политическия движеніе—ето канвата, на която ав-торътъ е изваялъ помош-нитѣ и отрицателни ха-рактери на новото врѣме. Най-разнообразни сцени сѣ прѣдадени въ великопѣтн художествени форми, дѣто епичниятъ елементъ и разкошниятъ стилъ се наддирватъ.

Романитъ Казаларската царица, Свѣтославъ Тертеръ и новѣята Иванъ Александъръ краснорѣчиво ни доказватъ и утвърдяватъ въ бесприкорни епически даръ на Ва-зова. Казаларската царица ни запознава съ живота на българската интелигенция слѣдъ съединението. Прѣставени сѣ прѣдочно женски характери. Свѣтославъ Тертеръ и Иванъ Александъръ съ чаровна пластика ни прѣда-ватъ врѣмето на дамата иѣкогнати български царе, подложени на закона за причинността.

Драми

Изъ „Театрътъ на Ив. Вазовъ“ отъ Б. Ангеловъ (Обществ. сборникъ „Иванъ Ва-зовъ“—животъ и творчество, подъ редакцията на Д-ръ Ст. Романски).

Неговото драматическо творчество въ всич-ката си пълнота и хронологически редъ може да се обхване съ единъ погледъ отъ слѣдния списъкъ на драматичнитъ му произведения: 1. Ми-хааки чорбаджи — 1882 г.; 2. Руска — 1883 г.; 3. Хъшове — 1894 г.; 4. Вѣстни-

Отъ Етнографическия Музей.

каръ ли? — 1900 г.; 5. Службогонци — 1903 г.; 6. Бориславъ — 1909 г.; 7. Къмъ пронасъ — 1910 г.; 8. Подъ иѣго — 1911 г.; 9. Казаларската царица — 1912 г. и 10. Ивайло — 1913 г.

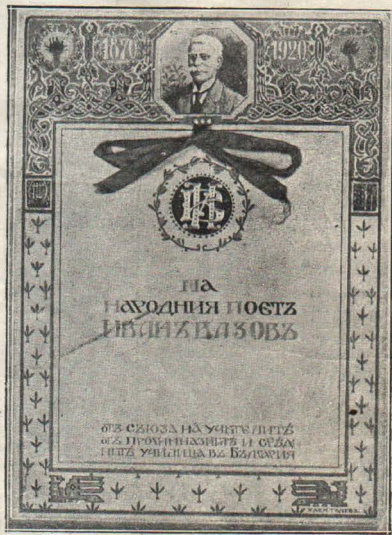
Како въ другитъ видове на своето твор-ство, така и въ драмата, Ив. Вазовъ живѣе и твори въ кръга на въпроси и интереси, които сѣ близи на широката маса на интелигентния български свѣтъ. Неговата голяма и сложна ам-биция е да бѣде общодостъпенъ и добръ раз-бранъ. Той не претендира за иѣкаква аристо-ратична изключителностъ; напротивъ, мисли и чув-ствува като другитъ, и отъ това си прави едно качество, съ което се гордѣе; тоѣ често под-чртва, че е изразител на чувствата и идеологи-ята на широкото мнозинство.

Сюжетитъ на неговитъ драми и комедии сѣ винаги злободневни въпроси и вслѣднитѣ ин-тереси и голѣмитъ морали, психологически и об-ществени въпроси му сѣ доста чужди. Неговитъ

теми на противъ възлизатъ. Това правда винаги този глѣх, охоченъ и спокойно сериозенъ въз-на зрѣната зала при всѣко прѣставление на не-гова шиеца. Въ погалитъ на зрѣнителъ силни една мисль, която се постига безъ напрежение, едно чувство, което се прѣживява безъ усилие.

Сюжети за драмитъ си Вазовъ черпи еднако отъ съвременния животъ и историческото ми-нало, дори прѣдочно отъ съвременния животъ: отъ десетъ негови шиеци само три сѣ истори-чески — Бориславъ, Къмъ пронасъ и Ивайло.

Писатъ отъ съвременния животъ могатъ да се раздѣлятъ на двѣ групи: едни, които въз-лизатъ епохата прѣди освобождението, — други, които рисуватъ живота слѣдъ освобождението и до най-ново врѣме. Отъ првата група сѣ Руска, Хъшоветъ и Подъ иѣго, а отъ втората: Михааки чорбаджи, Вѣстни-каръ ли?, Службогонци, Казаларска-та царица.

Х. К. Тачевъ.

Отъ Съюза на учителитъ отъ прогимназитъ и срѣднитъ училища въ България.

Х. К. Тачевъ.

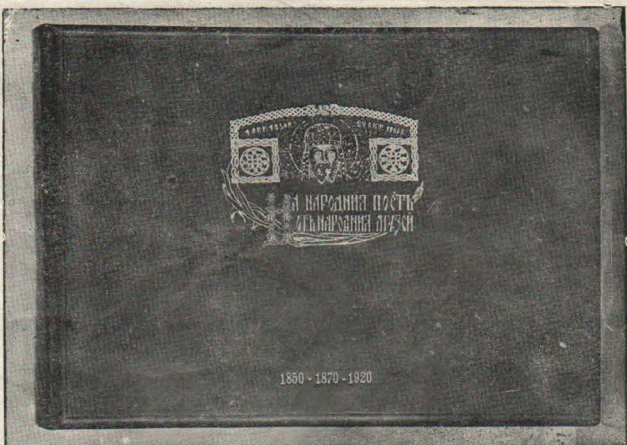
Отъ Съюза на учителитъ отъ прогимназитъ и срѣднитъ училища въ България.

Вазов е закръмен с конските, идеите и поривите на доосвободителната епоха, физически и морално той е израснал и закръпнал въ нея; затова тя се рисува въ въображението му винаги въ ореола на добродетелитъ на своитъ герои, и той храни къмъ нея само адмирация.

Наблюденията си надъ епохата послъ освобождаеното художественитъ си схващания Вазов е прѣсъздалъ въ три комедии и една драма—Михалаки и чорбаджи, Веселничаръ лижъ, Службогонци и Казаларската царница. Първата прѣставя една картина на онова комично положение, въ което се оказва този толкова характеренъ типъ на доосвободителната епоха—чорбаджията. Главното лице, чорбаджи Михалаки, е една жалка и чудновата прѣживялица на миналото, смѣйна въ новитъ отношения съ своята новията си, прѣрасялджинъ си и честолюбиво си. Той е изгубилъ вече това обществено положение, на което е дължалъ почититъ и поклонението, но все пакъ по навикъ той ги очаква, изнема г и затова изпада въ комично положение.

По-високо отъ тия двѣ комедии, па и отъ илюзи отъ драматичъ му, стои думската комедия Службогонци. Добър построенъ, ти се отличава и съ жива характеристика на една реалистична типова, толкова специфична за нашитъ отношения. Казаларската царница е драматична на романа подъ сянкото име. Песната ни дава въ сериозенъ драматически замисълъ едно парче отъ български животъ, градски и селски, както тѣ се прѣживатъ единъ въ други.

Историческото минало, почти въ равна степенъ като съвременността, е интересовало Ив.

Първата корица отъ албума съ фотографически снимки, поднесенъ отъ Народния Музей.

Вазова: историческитъ му драми Къмъ пропасть, Бориславъ и Ивайдо сж доказателство за това. Собствено това не сж драми, а исторически картини въ драматическа форма, които възсъздаватъ моменти отъ историческия животъ на българския народъ отъ XIII и XIV вѣкове.

Бориславъ е апогеевъ на великодушното на Ивайдо Асфинъ II, на любовта и на раздразненото и смѣлено отъ коварството на византийскитъ чувство.

Въ своитъ песни Вазовъ обича широко, епически да схваща живота. Отъ тази страна той е ималъ хубавитъ образи на Шекспира. Обаче той не е можалъ да прѣодолѣе опасноститъ и тъжноститъ на тази богата техника и затова у него не всичко е съвършено отъ тази страна. Вторинитъ задачи твърдъ много го увличатъ и отиватъ отъ прѣката и първа задача на драматурга—развитие на една органически спонна чрезъ драматично напрежение интрига, най-сщцествениятъ елементъ на въско драматично изображение. Въмсто интензивно развитие на фабулата, като най-специфична схемна на драмата, Вазовъ по-често дава едно екстезивно, епично развитие на тая фабула. Епическитъ сцени най-често прѣкъсватъ дѣйствието.

По този начинъ неговитъ песни получаватъ характеръ на широки епични картини съ бѣгатъ битови или исторически фонъ и изобилна характеристика на лирата, но лишени отъ онази захватлива сила, която напреганото, органическо развитие на централната драматическа интрига може да даде на една картина. Неговитъ песни сж повечето драматични картини, отколкото драми въ схемна смисълъ.

Вазовъ като обществень дѣецъ

Ивъ „Вазовъ като обществень дѣецъ“ отъ Велю Вельевъ (сп. „Слънце“, кн. 4, год. II).

Оде въ доосвободителния периодъ на своята дѣйностъ, слѣдъ великокопния полетъ, който даде на духа си отъ своя „Боръ“, ине го виждаме

прѣлѣгътъ границитъ на доробеното си отечество и замѣсятъ въ революционитъ приготовления за освободението му, като членъ на централния революционенъ комитетъ въ Букурещъ. Въ една историческа фотографиа отъ онова врѣме, наредъ съ Киряка Цанкова, Олимпия Панова, Ст. Стамболова и др., стърчи стройната снага на двадесетъ и петъ години тогава поетъ.

Слѣдъ освободението Вазовъ се свързва прѣкъ едно плѣно и неразривно приятелство съ Константинъ Величкова, горещъ патриотъ и възхоненъ поетъ, като него. Двѣмата млади поети, накупили любовта си къмъ България, единиятъ съ патилата на немилъ-недрагъ въ чужбина, другиятъ съ вернитъ въ турскитъ задани, се отдаватъ на политическия животъ въ освобожденото си отечество съ всички жаръ на жадни за дѣйностъ идеалисти. Тѣ станватъ изразители както на радоститъ на народа си въ първитъ минути слѣдъ освобожденото му—така и на тъжнитъ му отъ разпокажането на българското отечество въ Берлинъ. Жестокото дѣло на европейската дипломация, което осуети плановетъ на руския подвигъ, остави части отъ България подъ гробици и борби за послѣднѣ минутитъ си. Отъ единъ въ своята душа на поети за всичко, що възмува народа, Вазовъ и Величковъ заставатъ начело на онова ласетно движение въ Южна България противъ берлинския договоръ въ 1878 г., съ което се пропая по единъ внушителенъ и трогателенъ, начинъ духовното единство на разскааното бѣл-

Ст. Ваджовъ

Първата страница отъ албума на българската армия.

Отъ Фонда „Нашата Конница“.

Почетен дипломъ отъ страна на Пловдивскитъ граждани.

Отъ Пловдивскитъ граждани.

и опачествя въ политическия животъ на страната. Той не може да се ориентира въ новосъздаденото положение, не знае — добро ли, зло ли стана. Това значатъ думитъ му въ цитираното писмо: „на всѣка минута се спирамъ прѣдъ безобразіи въпросителни“.

Слѣдъ амнистіята въ 1888 год. Вазовъ се завръща въ България.

Прѣзъ всичкото време на Стамболова режимъ Вазовъ стоя далече отъ политиката и отъ борбитъ, започнати противъ Стамболова къмъ края на властуването му. Но той не бѣше чуждъ на пробуждането това брожение противъ грозния режимъ. Прѣзъ 1890 год. той започна своята „Демонія“, въ която помѣсти така популярнитъ посылъ разкази „Епоха кърмачка на велики хора“ и „Тъмьнъ Героя“. Въ тѣхъ се рисуваха изостигитъ и грубоститъ на оная епоха. Това бѣха първитъ стрѣли противъ режима срѣдъ всеобщото сплъщане и смѣщане. Тѣ поддѣствуваха като остънгъ върху заспалитъ същества. Интелигенцията, която ги чегъше съ жалностъ — „Епоха кърмачка“ бѣше станала послѣдното прозвие на режима — почувствува срама на своето робско мълчание и малодушно пасуване и въ срѣдата ѝ почнаха да се проявяватъ единични отчаяно роптания противъ деспотическия и развращаващо управление.

Въ освобожденото си отъ Стамболовата диктатура общество Вазовъ свободно се отдаде на литературни занятия. Той откъдна прѣдложения му отъ Стоилова министерски постъ на просвѣщеніето и написа ябъко отъ най-хубавитъ си работи, между които даята тома „Драски и Шаринъ“, дѣто съ неподражаема живостъ сж обрисувани общественитъ нравы въ онава време. Но Вазовъ не остана съвсѣмъ на страна отъ политическия животъ. Той бѣше избранъ за народенъ прѣдставителъ и въ дѣтѣ събрания

при Стоилового управление, VIII-то и IX-то, участвува въ историческия депутатура на Климентъ въ Русия, по помиренето, стана, най-сетнѣ, и министръ на просвѣщеніето въ 1897 год. и остана на тоя постъ до падането на Стоилова въ 1898 г.

Вазовото министерствуване не остана ябъко особенни слѣди въ просвѣтително дѣло. Въ тая областъ бѣха вече направени отъ прѣдшественника му Величкова ови демократически реформи — уреждането на Высшия Учебенъ Сѣвътъ и на Постоянния Учебенъ Комитетъ, — които привнесоха къмъ широко участие отбора на учителството въ уреждането и ръководеното на учебното дѣло. Съ своя голямъ престижъ, съ обаяніето на своето име между интелегенцията, Вазовъ само поощри ревността на всички труженици въ това дѣло.

Слѣдъ падането на Стоилова Вазовъ се откасна, тоя пѣтъ окончателно, отъ активна политика. Макаръ избираемъ постоянно въ централното бюро на Народната партия, къмъ която остана да се числи, той не участвувае нито въ нейнитъ съвѣщания, нито въ какви да било политически събрания и борби. Отъ кратковременното си доближаване до управленіето той бѣше разбралъ, че и по темпераментъ, и по разбирание, и по възражение, и по духовни интереси той е чуждъ. Нещъ въ тая областъ. И послѣдното нѣмото му прѣстана да се слуша въ политическия и партизански крамолъ; но затова то възсия, съ все по-голямъ бѣсъкъ, въ областята, дѣто е въ стихията си. На развала на Вазова съ политиката дължамъ върволината негови произведения, особно епохалнитъ му театрални пьеси, които закръжиха колосалното негово литературно дѣло и напълно очрътаха моцята на таланта му.

Отъ Варненскитъ граждани.

РЪЧЬ

произнесена от отецъ Привзъ, директоръ на Френския Колежъ, на банкетъ въ Военния Клубъ.

Госпожи и Господа,

Голямо участие е за Директора на Пловдивския Колежъ, дѣто е покѣненъ да участвува на тържественото чествуване, което градътъ прави на великия народенъ поетъ. И ако се осмѣявамъ да присѣдната гласа си къмъ тъй краснорѣчивия гласъ на други, азъ не правя това само за да засвидѣтелствувамъ нашата признателностъ за толкова сърдечното господство, оказано ми отъ дълги години, а също тъй — и особно — за да изтъня единъ дѣлъгъ.

Французкитъ езикъ, скъпи поете, грѣбше да вземе участие въ концерта отъ гласове, които Ви славоноси. Досега Ви много пъти сте изразили възторга си отъ шедевритъ на нашата литература, отъ чисто изящество сте наслаждавали, самъ сте единъ отъ единциитъ на знаменититъ наши поети, и славата, която днесъ бѣхте върху челата на Мосе, Ламартина, Юго . . . и, смѣя да прибавя, Поль Лерудела, поетътъ на отплата (la revanche), славатата мисли на когото Ви е продължавате. Да, Ви е сякщо сте поетъ на отплата, но не чрезъ подбуждане на умрза, а чрезъ свѣтлината на своето дѣло — Ви е стѣ стражъ и защитникъ на народнитъ традиции. Когато други, жали за вселенъ, и вѣрливъкъ, сж може би мечтали, што тоя сж може би народъ да сѣка сж едно старолю минало, Ви, велики поете, разбрахте, че бъдещето на единъ народъ зависи отъ здравата връзка, която съединява днешното и утринното сж вѣрнорното.

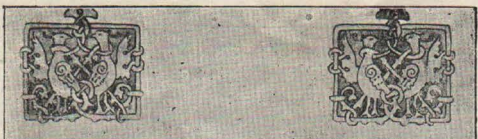
Ви е сякщо тоя аеню, което свързва днешна България съ вѣрнатата, и тази особна страна отъ Вашето творчество съставя тайната на популярността Ви и осигурява голѣмата цѣна на Вашето дѣло.

Всички, които взеха думата прѣди мене, говориха за горичното изпитание, што България прѣживява сега, и което хвърля тежкъ вълну върху днешния тъй хубавъ ирзникъ; — не се пака мѣн да се спирамъ върху схлдата тема. Но ека ми бжде позволено прѣзъ тази тържествена вечеръ да заина, че народотъ, кой въ Ваше лице съзира тъй ясно онова, што съставя истинското му величие, че народотъ, който почита скроченото въ творениата Ви като въ златна дарохранилища богатство на своята минала слава и на свои сжкътъ идеалъ, че този народъ не може да загине, нито дори за продължаване връще да аауѣе отъ хоризонта. Не желая да пророчествувамъ и да търдя, че неотдавнашитъ и коокавакъ грочау, чинто тѣмъже още чуваме, подготвя пътя на справедливостъ, който приближава, но азъ яко вѣрвамъ въ бъдещето на единъ народъ, който въ ти часове на мъка тъй добръ знае да иѣни своитъ велики хора.

Случаю ми се е много пъти да присѣдствувамъ въ Паркъ при приема на нови членове въ Академията. То сж хубави празници, и може да се гордѣе оня, който изборитъ на равнитъ му поканава да заеме място между мнозината други подъ купола на бесмъртнотъ.

Но тъй, шо виждамъ днесъ въ България, то е по съвѣсъкъ другъ начинъ величествено и трогателно. Това не е събрание на писатели, който избиратъ едного изъ своята срѣда, а цѣлитъ народъ — отъ писателитъ и министритъ, та чакъ до най-скромнитъ граждани — цѣлитъ народъ избира единъ мъжъ и го посочва като живъ образъ на своя идеалъ и единствено само за него въздага една Българска Академия.

И азъ, велики народенъ поете, съ дълбоко вѣрление и религиозно почитъ поздравявамъ Вашето влизане въ бесмъртнотъ.

ВЪЗНАБЛЕНИ ПОЕТЕ

ПОСЛУЧАЙ ПРАЗДНИЧНОЕТО СЕГАМАЩЕ СТОДИШИМНАТА ОТЪ БЪШТО РОЖДЕНЕ-ИМЕНЕТО МАЙ-ВЕЧЕ ОТЪ ЖИВОТА БИ-И ПЕТАДЕСЕТГОДИШИНАТА ОТЪ ПОЕТИЧЕСКАТА БИ ДѢЛНОСТЪ—ПРАЗДНИКЪ МАЙ-ТЪРЖЕСТВЕНЪ ЗА АНТИКЪЛТУРАТА МИ. УПОМОЛВЕНАТА АРХИМАДЪ ИСКРА, НА ЧИЯТО СЦЕНА ОТЪ ДЪЛГИ ГОДИНИ КЪЛТАЯТЪ БЪШИ ТРОЕННА ЗА ДУШЕВНА НАСАДА НА КАЗАНЛЪШКОТО ГРАЖДАНСТВО, БИ ПРИВЪСТЕТЕУВА МАЙ-СЪРДЕЧНО.

Честити поете,

Бие обрисуваате живото ми Подъ Игото, възмѣхте ДАТЪТЪ НА БЪЛГАРИЯ И СЕ РАДАВАТЕ НА БЪЛГАРСКИТА СЛАВА ПОДЪ ТРЕМА НА ПЕКАНТИ; Бие научитъ БЪЛГАРИНА ДА ОБИЧА СЕБИТЕ, ПОЛЪ И ГОРИ, СТРАЖАТЕ И АНКУВАТЕ МАСЛО СЪ ТРИ ПОКЪВЪНІЯ ОТЪ МРАКА, КОИТО СЕГА ЗАСМУХУНО БИ ЧЕСТЕТЕ И СЛАВЪ.

ЗАРАДЪТЕ БЪЛГОВЕНИ НАРОДНИ ПЪВЕЦИ!

ГЕ КАЗАНЛЪКЪ
24-X-1920 год.

ПРЕДСЕДАТЕЛЪ И
ДЕЛОВОДИТЕЛЪ

Отъ Дружество "Искра" въ Казанлъкъ.

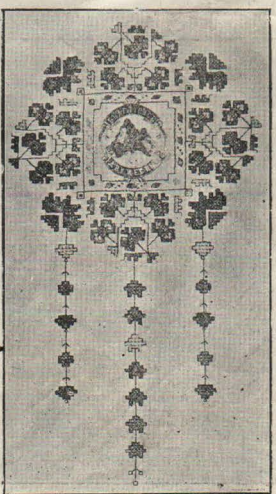
РЪЧЬ

произнесена отъ народния поетъ на банкетъ въ Военния Клубъ.

Драги приятели,

На тая историческа за мене вечеръ, дѣто се чувствуваме тъй близки и средни духомъ, първата дума, който ще кажа, е, както и при вѣрнатото ми чествуване, думата: "благодаря!"

Благодаря Ви за честта, който ми направихте съ присѣтствието си; благодаря въ вашето лице на всички сънароднитъ въ Пловдивъ, изказали ми по такъвъ ласкателенъ начинъ съчувственото и почитъта си.

Отъ Благ. Туристическо Дружество.

Благодаря Вамъ, господине министре на Народната Просѣба, почени съ присѣтствието си отъ страна на държавата моего радостно гостуване въ Пловдивъ.

Госпола, дошътъ отъ София прѣзъ планини и полета, азъ и въ Пловдивъ се чувствувамъ като свой, като у дома си, обкръжежъ съ обичи и топли сърца, като иъкога. И пакъ моятъ духъ неволно се поврѣжва къмъ миналото, когато азъ бѣхъ сиъ на тоя славенъ градъ, когато гърдитъ ми дишаха неговия въздухъ, когато умственитъ ми и физически сили прѣтѣха въ неговата животворна атмосфера.

И какви сжкли спомени! Душата ми плува радостна въ тѣхнитъ освѣтлени явлени; азъ се чувствувамъ по-младъ, прѣкъ мене възкрѣсватъ видѣнията на онова минало, тъй омароването, тъй прѣкрасно! Минало хубаво и голѣмо! Въ Пловдивъ се пишавъ много важни страници отъ нашата история. Голѣми неимеа и свѣтлинъ сж записани по скалитъ на неговитъ хълмове. Бурили и свѣтили дни! Велики исторически дати! Но никогане и обесчрстени!

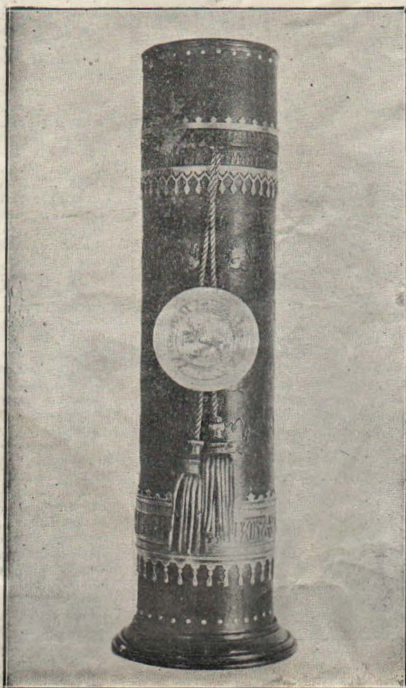
Не прѣки много азъ постѣпкъ набрѣро, за единъ денъ, Пловдивъ. Прѣстояхъ въ него, тъй да кажа, краткочино. И знегнелъ ли зацо? За да се покочна на всичко, което е останало въ него, мило за сърцето ми. На неговитъ хълмове, на неговата безкрайна панорама, видена отъ върховетъ имъ, на неговитъ величествени Родопи; на Марица, на улнитъ му. И—позволете ми да се шпунва въ иъкои подробности.

Азъ се изкачохъ по странини каадаримъ на Дѣлвабъзъ-Тене и отидохъ на върха, за да погледна малката жѣлта къщица, който ми даде гостоприемство една година.

когато Пловдивъ обнѣе стопинѣна на южна България. Уи! азъ намрѣхъ само пелешинѣна на тая жѣлта къщица: тя бѣ отдала изгорѣла заедно съ старата си така стовѣлка. Помни добръ тая вѣсночнѣвъта, имати обрѣванѣ въ черно гърчица. Тя често ме нагнѣвяне въ старинѣта ми, оучудна, че ме гледа все навеленъ надъ харитѣти. Богъ да и прости! Тя ме наричавѣ "Полетѣ антропосъ", "старовѣрменски човѣкъ", понеже, макаръ и малъ, бѣгахъ отъ вселенитъ на вселена Пловдивъ и прѣкарвахъ врѣмето си въ писане. Въ тая скромна стачка азъ написахъ, може би, най-доброто си ишо: "Епопелата на забравенитъ".

Ходихъ да посѣтя и моита, по-посѣтъ сѣграна скромна къщица при Орта-Мезаръ, принадлежѣща другому сѣа. Пострѣна ме неговата госножа-българка, квартирантка. Тя се очуди отъ това появяване на непознатъ човѣкъ и ме попита студено: "Кого търсите?" Когато се изозвахъ, и я обрѣдахъ благосклонно си желание, което ме водѣше тамъ, тя привѣтливо ме покани въ стаята — въ стаята на майка ми! — устои ме съ вѣшно сладко и накара едно отъ дѣтѣта си да излекамира едно мое стихотворение. Каква топлина ме лѣзна отъ тамъ! Надинахъ въ моята стачка-забнѣтъ, дѣто възбразенето ме носѣ изъ вѣрлѣбинѣ свѣтъ на Царството на самовидитъ". И стори ми се, че пакъ вѣждамъ тамъ седналъ Величкова, мой ежденевенъ гостъ, съ неговото бѣдло, умно, съ черна брадника лице, озарено отъ бѣлѣстнѣтъ погледъ. Излязохъ на балкочето срѣну тогавашията градска градина, поетъ старитъ брѣстове на което се разхожѣше пловдивскитъ вѣй-лаифъ подъ звуковитъ на Шуши Марица". Кожао пъти сѣмъ гледаѣтъ отъ това балкоче величавата бѣлобѣра фигура на Алеко Богороди, като се разхожда уединенъ изъ аленитъ на коннѣщата градина!

Потърехъ близкѣта иъкога тамъ, но вече изчезнала, македонска кръма "Марково коѣно". Трѣба мнѣзина да я помнитъ отъ насъ. Тамъ, при чаткането на чинитъ, се кроене отъ разпалѣни глави революциата, който цѣдне да слѣбе южна България съ сѣверна, зашто отъ най-леснитъ революциитъ въ историята, едина отдалана тя бѣ извършена въ душитъ и, както се изрази Петко Каравеловъ, доста бѣше единъ явнина да извика на улнѣтата "долу Румелия!", за да падне Румелия! Погледахъ съ благобѣжно чувство и стѣнитъ на Областното Сѣбрание. Какви трепети усѣхитъ!

Кутията, въ която е поставен царският указъ и рѣшението на Нар. Събрание за национално дарение на юбилея.

Какви видѣния изникнаха прѣдъ мене, какви мощни или симпатични ликове се завиха прѣдъ душевния ми взоръ! Защото историята на България бѣше пратила тамъ може би най-яркитѣ по характера си, най-заслужилитѣ съ дѣлата си родолюбци. Ето стария жоженецъ, енергиченъ Кръстевичъ, говорещъ на областнитѣ прѣдставители, махайки съ треперещата си отъ старостъ дѣсна; ето Чомаковъ, блявоасиятъ старецъ, съ благородната си фигура и съ голѣмото си име; ето Якимъ Груевъ, мой некогашенъ учител, неуморимъ и даровитъ труженникъ, спечелилъ всеобща почитъ чрѣзъ голѣмитѣ си заслуги по народната пробуда; ето нервния Вълковичъ, европеецъ по обноски, горещъ българинъ по душа; Георги Груевъ, дълбокиятъ юристъ, неподушниятъ Катонъ, честь и гордость на наше правосудие; ето Константинъ Величковъ, моятъ приятелъ, съ пламениа погледъ и съ пламениитѣ рѣчи, палѣващи слуховѣтъ и душиитѣ, който ми научаваше Камилъ Демула, ораторъ на французката революция; ето краснорѣчивия Димитър Наумовъ; ето докторъ Янкуловъ, милитъ и обидливъ на всички, натура възторжена и блага. Азъ се спирамъ само на икони отъ покойнитѣ дѣтели. ... И колко още образи, неизчисли въше отъ живота, или живя още, изпрашиха прѣдъ мене тия мъртни сега сѣбни, задъ които се ковиха скѣбинитѣ на областта!

Минахъ и край печатницитѣ на Христо Дановъ и Драганъ Манчевъ, —гради, шумещи иксога отъ кипещъ животъ. По-край вѣстникитѣ „Мария“ и „Народний Гласъ“, оттамъ се пушеха за цѣла България, въ видъ на благодатенъ дъждъ, книги и учебници, високия лекция на просвѣтата и националното съзнание въ обществото и училището. О, умрѣха и тѣ, благороднитѣ и неуморитѣ дѣлни! А какъ живо гледамъ аристократическото

Корича отъ орехово дърво (рѣзба) на адреса отъ Софийския Университетъ.

стихотворениата ми въ „Майска Книга“, които бѣхъ му далъ да печати, той отговори: „Хубави, джамбъзъ, но малко „учура якътъ“!“

И ти, мой драги Манчевъ, здравъ синъ на Родоситѣ, съ душа наивна, съ погледъ мечтателенъ, и тебе викамъ като живъ съ твоята черна брада и голѣма коса на библейски пророкъ! Викамъ те, когато ти пишехме съ Величкова вѣстника „Народний Гласъ“. Какъ водѣхъ борба съ тебе по правосисането, какъ се ядосахъ, когато викахъ, че думата „князь“ отъ ржкописа ми излизаше въ вѣстника „князь“! Ти ми по-

Заетенъ часовникъ. — даръ отъ министра на Народната Просвѣта г. Ст. Омарчевски.

правеше дори и езика, и стиховѣтъ ми! О, добри Манчевъ! Ти съ Данова бѣхте два просвѣтителни факела, черпещи свѣтлина си не отъ много знания, а отъ вжтрѣния огънъ на шнитѣ чисти, здрави български души!

Отидохъ на моста и дълго се любувахъ на нашата величествена Марица, чито вълни ся поздравили съ шума си прѣзъ 1885 г. боритѣ тракийски юнци, налитѣ слави печеници, и мислено пакъ ти гледахъ, какъ бързатъ, полуглади, полуголи, но богати съ ентузиазмъ и вѣрки „Шуми Марица“, какъ бързатъ да подкрѣпятъ при Сливница героическата борба на България за идеалитѣ ѝ.

Посѣтихъ и други кактото на Пловдивъ, сѣкни на душата ми по спомениитѣ за зубавитѣ прѣживявания на малостата ми. — уми! — отдавна отагѣта. Улицитѣ, клѣнитѣ бѣха почти сѣкитѣ, само хората ми бѣха чужди и непознати, и въ тои многолюденъ градъ азъ минавахъ като чужденецъ, вжлабѣнъ въ спомени, — както-нѣкога, скѣпаятъ се изъ улицитѣ на разореная Помпей, се чувствухахъ съвършено самъ.

И сѣкъ това азъ се завърнахъ въ София. И азъ ми казва ли правото? Тажжентъ! Това бѣше прѣди няколко мѣсѣца. Не! Лъгалъ съмъ се! Днесъ видѣхъ Пловдивъ, истинския Пловдивъ. Видѣхъ го въ триумфалния видъ, динящъ съ всичката сила на българскитѣ дробове; просвѣтитѣ му и културни дружества; организациитѣ му — граждански, военни, икономически, спортни; неговата ушца се памена младежъ; неговото будно гражданство! Зачуехъ уселеното и зарадо бие на пудса му; доловихъ въ всички тия прояви на жизнението неговото българско сърце, тушещо въ унисонъ съ сърцето на България. Азъ съмъ прѣтѣленъ отъ възторгъ; азъ съмъ упоенъ отъ най-сладка радостъ и сътрѣтъ отъ най-сѣкитѣ надежди въ неговото блженю; азъ, неговъ биниъ и сегашенъ гражданинъ, съмъ покренѣнъ отъ врѣщането на тои великоблѣненъ избликъ на сили и избухваща днесъ енергия и любовь къмъ мене. Подъ напѣва на тия радости впечатлѣния, азъ дигамъ чашата и пия здравца за моя милъ Пловдивъ, за още по-голѣмото му прѣпущане и за всички васъ, негови прѣдставители тука! Ура!

Отъ страна на Държавното Художествено
Индустрално Училище.

Писма Наши

Ти възпит хубоститѣ на българската земя. Ти даваше и давашъ крила на българската душа. Твоитѣ съзъзи и насмѣшки бѣха съзъзитѣ и насмѣшкитѣ на българското племе, вѣковното дѣте на величественитѣ Балкани. Въ твоето сърце, като въ фокусъ, бѣха се събрали златнитѣ мечти и

златнитѣ надежди на това съ вѣкове измѣняно племе. То, твоето сърце, бѣ живѣ и силенъ отзвукъ и на дълбокитѣ народни разочарования. Чръзъ твоитѣ пѣсни българитѣ си изказа и голѣмитѣ радости, и дълбокитѣ скѣрби на надеждата му отъ свѣтовни неправди дуна. Той, българитѣ, днесь въ твоето лице чувствува не тебе, а себе си — прѣживитото отъ него съ вѣкове въ мъки и неволя, въ радости и скѣрби. И въ туй чувствуване той си твори нови крила, за да хвърне, като нараненъ орелъ, още по-високо въ культурнитѣ небеса.

Прочее, живѣйте, здравѣйте и продължавайте да пѣте. И нека Вашата пѣсенъ по-силено зазвучи подъ българското небе: има още кой да я слуша.

Стоянъ Займовъ.

Шумятъ до тебе, стара брѣсто: —
И има за какво:
На племе бѣдно и злочесто
Единствъ ти си тържество.
Многая лѣта.

Г. П. Стаматовъ.

Драги поете,

Като те поздравявамъ съ петдесетгодишния юбилей на литература дѣйствию, моля да приемишъ тоя скромнѣ даръ, като много малкъ изразъ на моитѣ admiration и неизмѣнни дружески чувства.

Желя ти още дълги години здраве, бодростъ и шастие, за да обогатитѣ българската литература съ нови цѣнни творби, а България да се радва на своя великъ синъ.

Евгения Марсъ.

Уважаеми землякъ,

Въ зефиря на Вашия кръщелникъ — Красно Село — единъ скромнѣ пенсионеръ, дошълъ въ захласъ отъ това, което стана на 24 тога за Васъ и около Васъ, Ви изказа писмено, като не може лично, сърдечнитѣ и искрени поздравления по случай Вазовденъ на първия Петко отъ още непечатания Вашъ Михаласъ Чорбаликъ и първолака на „Дамата съ камелиитѣ“ въ Народния Театръ.

Ако и скромно достигналъ до 61-та си година, още съмъ подъ иносекското си впечатление на пловдивската люксембургска сцена, когато Ви е покойнитѣ д-ръ Янкуловъ се възхизавахте отъ излизания изъ устата ми: Ходихъ въ Подумогушой...

На сребърния Ви юбилей лично присрѣтнувахъ въ дома Ви съ покойната си сипруга Шенка и Ви поднесохъ наитѣ честитаяни. А днесь, по случай голѣмото тържество на България, въ итинемъ кръжъ на скромното си сѣмейство свири

Отъ г-ца Сябка Д. Вазова отъ
Ст.-Загора.

съ моята хърватска тамбура всѣки мотивъ, стиховѣтъ на който сж излѣзли изподъ Вашето перо.

Празникъ е въ България, празникъ е въ къщата ми, празникъ е въ душата ми.

Твоитѣ землякъ
Н. Ив. Поповъ.

Уважаеми господинъ Вазовъ,

По случай Вашия юбилей, този знаменитъ и паметенъ за Васъ и за цѣлия български народъ денъ, азъ Ви изпращамъ моя скромнѣ, но сърдеченъ прииѣтъ.

Мили поете, още съвсѣмъ малка, чръзъ Вашето стихотворение, посветено „На дѣтето“, азъ

„Македония“ — даръ отъ Дружеството „Чехъ“ въ София.

А. Добинковъ

радост и за щастие и радост на цялѣя любещъ Ви Ващъ народъ, а и за радостъ на далечния Ви поклонникъ.

Всички желяме, Ващиятъ народъ да излезе въроденъ и силенъ отъ грозната всевъвсѣтка война и дано скоро настѣпни помирение между всички Братски славянски народи, та най-послъ нашата Слава — майка да види челата си слотени чрътъ истинска братска любовь!

Въ Соболевница, поща Сивяни-Подолѣ, 26 окт. 1920.

Съ дълбоко уважение, прѣдлагаъ Вамъ Иосифъ Несвадба, учителъ.

Високоуважаеми
господинъ Иванъ Вазовъ,

По молбата на разнитѣ литературни и учени украински организации, въ това число и Министерството на Народното Просвѣщение и Украинския Университетъ въ Каменетъ, имамъ честь да Ви поднеса, високоуважаеми господине, дълбоко-сърдеченъ поздравъ по случай навриване днесъ 50 години отъ Вашата многоплозна литературна дѣятелностъ въ полза на близкия на Украина български народъ. Ващитѣ дълбоко-поучителни патриотически трудове намиратъ особно зливъ откликъ въ душата на украинца, защото онова освободително врѣме, което неотдавна прѣживи България и което така дивно е изобразено въ Ващитѣ безсмъртни творения, сега прѣживява нащиятъ украински народъ.

Като изпълнявамъ това приятно за мене поручение на горѣпоменатитѣ украински урѣждатели, имамъ честь да Ви помоля да присъедините къмъ многобройнитѣ поздравни, поднесени Вамъ въ тоя скѣпъ за Васъ день, скѣпо и моя най-почтѣнъ прѣвѣтъ.

П. Драгомирецки,

прѣдседателъ на Украинската Република.

Вазовъ, като написа ПОДА ЛИТО
Самия първото си, защото нѣма да
пише друго НИКО.

Ив. Славовъ

ХУДОЖЕСТВЕНА
АКАДЕМИЯ
въ
БРАКОВЪ

До Министерството
на Народното Просвѣ-
щение въ София.

Поканѣта за участие въ чествуването на Иванъ Вазова получихме въ самия день на празника, поради което не можахме да пратимъ телеграма. Сега изпращаме уверение, че съ цялото си сърце се присъединяваме къмъ българския народъ въ чествуването на своя великъ писателъ.

Съ почитъ: Янъ Лосъ
(Вториятъ подписъ не се четѣ).

Господине Министре,

Имахъ честта да получа вчера Вашата любезна покана за участие въ 50-годишнината на Иванъ Вазова. Благодаря на Ваше Прѣзходителство и азъ бихъ билъ честитъ да дойда въ София, за да присъжествувамъ на този празникъ въ честь на Вашия великъ поетъ. Но понежъ Вашето любезно писмо дойде твърдъ късно, моля Ви да приемете заедно съ съжаленията ми изрѣза на моитѣ горещи желаня, за направѣна на българския народъ, както и моитѣ почтителни поздравни.

Кметътъ на гр. Познань.

Генералъ отъ кавалерията Петъръ Петровичъ Калитинъ, руски емигрантъ, по-малкиятъ братъ на българския народенъ герой подполковникъ Калитинъ, падналъ за освобождаването и свободата на България подъ Старъ-Загора, на чело на 3-тата дружина съ самарското знаме въ рѣждъ.

Многопочитаеми и драги Иванъ Минчевъ,

Позволетѣ ми, като на единъ отъ най-старитѣ генерали на бившата славянска руска армия, да Ви поднеса чувствата на моего възхищение и моитѣ сърдечни поздравни за седемдесетгодишнината на Вашия плодотворенъ животъ и за петдесетгодишнината на славната Ви поетическа дѣятелностъ.

Бивеици въ Стара-Загора, азъ бихъ щастливъ и дългоко трогнатъ да видя, колко сърдечно и съ голъма любовь чествуваше населението своя великъ народенъ поетъ.

Прѣзъ единъ срокъ отъ 50 години Виѣ осѣбѣвахте дѣмнината и

се научихъ да декламирамъ и отъ тогазъ се разви у мене любовь къмъ поезията.

Чрътъ Ващитѣ увѣкчателни и жонпосни описания: „Въ вѣрлата на Родонитѣ“ и „Ведиката Ридска пунтина“ азъ се запознахъ съ прѣвѣстити на родния край и се научихъ да ги цѣня. И сега за утрото по случай Вашия юбилей азъ разучавамъ „Въ бури“, дѣто тѣй трогателно изпълвате злочестата народна участь дори до днесъ...

Велики учителю,

Славни поете, здравѣй за гордость на отечеството, за радостъ и поука на насъ малкиятъ...

Поклонъ отъ Вашата малка позаната, онази, която при послѣдното Ви посѣщение на Хисаря има високата честь да походи редомъ съ Васъ, за да Ви покаже пътя за „Момина Бани“.

Пловдивъ.

Катя П. Ковачева,
уч. III прог. кл.

Чужди

До Министерството на Народното просвѣщение.

По случай юбилея на най-великия между великитѣ славянски поети, Иванъ Вазовъ, азъ искрено се прѣкланямъ прѣдъ неговото творчество.

Прага.

Владимиръ Сисъ.

Чутовни господине и учителю,

Въ деня, въ който цялѣятъ братски български народъ прославя Вашата богата 50 годишна литературна дѣйностъ и празнува 70 годишнината Ви, въ затѣтеното планинско селце на Кърконошитѣ — безкрайно скѣпнитѣ планина на всѣко чешко сърце—Ви споменава и чешиянитѣ учителъ; мислено Ви стиска рѣката и отъ сърце Ви желязе:

„Бждете много, но много дълго здравъ, силенъ и щастливъ—за своя

Бъглица съ народни шарки — даръ отъ пловдивския художникъ Г. Ботушаровъ.

Изглед на част от Борущанската линия — даръ от Дирекцията на Желъзницитъ.

пробуждаше сърцата на народа къмъ свобода и къмъ всичко прѣкрасно.

Сега Вие поживяте плодотъ на своитѣ трудове. България е една отъ най-хубавитѣ страни на сѣвѣта; тя е свободна, демократична и трѣбва да се наслаждава на миръ и бързо культурно развитие. Съединявайте нейнитѣ сърца и души въ една партия, която се казва сѣлна и нераздѣлна България; нека тя да не забравя своята драга майка, болна Русия. Нейното здравие не е далеко и тогава тя пакъ ще притисне въ своитѣ прирѣжки и къмъ своитѣ гърди драгата си дъщеря България.

Ние, стари руски хора, живеемъ съ една идея и съ една мисль, че „славнитѣ извори ще се слѣятъ въ едно море“ и то днѣ ще изсъхне никога*.

Прѣтърпявамъ Ви отдалеч и желаю дълги години щастлива плодотна дѣятелностъ. Нека Богъ да Ви запази за слава и щастие на Вашата хубава родина.

Стара-Загора.

Уважаващиятъ Ви Петъръ Калитинъ.

Телеграми Чужди

Познанъ.

Ректорътъ на Университета въ Познанъ и прѣдседателтъ на дружеството на приятелитѣ на наукитѣ въ сѣция градъ изказватъ поздравленията си по случай юбилея на великия поетъ и патриотъ Възовъ.

Моля прѣдайте на комитета, който организира празника, моитѣ искрени поздравления.

Д-ръ Ведкиевичъ, професорътъ въ Университета въ Познанъ.

Прага.

Народно-социалистическата партия поздравлява най-славния поетъ и будителъ на освобождена България за неговата 50 годишна славна литературна дѣятелностъ.

Прѣдседателъ:
Клофачъ.

Прага.

Ченковото общество, признателно на сказката на д-ръ Пата за Ив. Възова въ „Художествената Бесѣда“, изпраща много сърдечни поздравни на Нестора на

българскитѣ поети съ пожелание да работи още дълги години.

Въ сърцето на Европа, заетна Прага, чествуваме днѣшъ празника на Вашето общобългарско сърце. Дано правдата, чийто върховенъ жрець сте вие, побѣди надъ низкитѣ инстинкти за слава на Васъ и на измъчната родина.

Млочошъ Франтъ, ми, на труда, Иосефъ Зубати, проректоръ на Карлови Университетъ, проф. д-ръ ижъ Иосефъ Пата, лекторъ по български езикъ въ чешко-словашкото висше училище въ Прага, Л. Прокопова, д-ръ Бурианъ, д-ръ Славингеръ, Яудинчъ, прѣдседателъ на лѣвото индустрико-трѣбското студентство, Хр. Морфова, Валажесова, Даничкова-Бурянова, Вѣра Андерслова К. Йермаржъ, Владиславъ Шахъ, Антошъ Хебалъ, Владимиръ А. Цановъ, Василь Алексиевъ.

Бѣлжка отъ редакцията

Материалътъ, помѣстенъ въ тоя първи брой отъ V годишника, е събранъ и подреденъ отъ директора на списанието г. В. П. Лазаровъ и г. Н. Никитовъ, като еж използвали главно сборника „Прослава на Ив. Възовъ“. Поради това, че издаването на списанието трѣбаше да бъде поето отъ книгоиздателство „Цвѣтъ“, а и

първиятъ брой на сегашната годишнина — при голямото количество снимки, кишета и текстъ — по незаисеции отъ уреднитѣ и издателскѣ обстоятелства трѣбаше да се нарежда бавно, — броятъ закъси. Но занаярѣдъ сѣ взети грижи списанието да излиза на време, като бъде по-добро и въ текстъ, и въ репродукции, и въ критични бѣлжки, па и въ художествена външностъ. Отъ втория брой списанието почва да се редактара отъ Николай Райновъ.

Първиятъ брой се изпраща на всички г. г. абонати прѣпоръчано; които не желаятъ да получаватъ списанието, умоляватъ се да повѣрятъ веднага брой въ администрацията — книгоиздателство „Цвѣтъ“, ул. Търговска, № 23, София, дѣто се помѣщава и редакцията на списанието. Който не повърнѣтъ брой, ще се смѣтатъ за абонати и ще имъ се изиска абонаментъ за тая годишнина.

Абонаментътъ за цялата годишнина е 100 лева; първиятъ брой се продава отдѣлно по 50 лв. екземплярътъ на ония, които не сѣк абонати.

Автори или издатели, които желаятъ да бъдатъ помѣстени критиченъ отзивъ за книгитѣ имъ, се умоляватъ да изпратятъ отъ своитѣ издания по два екземпляръ — единъ за редакцията и единъ за рецензента; ония, които желаятъ да бъдатъ отбѣлжано издаванетоъ въ полученитѣ книги, могатъ да прѣдчатъ само по единъ екземпляръ.

Молимъ и редакцията на списанието да ни прѣдаде въ замѣна книгитѣ отъ текущата годишнина, тъй като въ списанието ще се отбѣлжватъ по-важнитѣ статии и художествени творби, помѣстени въ списанието.

Книгоиздателството „Цвѣтъ“, което поема издаванетоъ на V годишника отъ „Съвременна Илюстрация“, не ще покажи ни срдѣства, ни трудъ, за да направи списанието въ всѣко отношение най-добро, най-доступна и най-цѣнна българска илюстрация.

Цвѣтната корица на тоя брой е работа на Николай Райновъ.

Важни печатни погрѣшки. На стр. 8, подъ снимката, да се четатъ: „Скица отъ Г. Черкезовъ“, а на стр. 7, подъ снимката, да се четатъ: „На екскурзия въ околността на софийско“.

Комисията по събиране пари за фонда „Ив. Възовъ“.

Ат. Николовъ

Ст. Стефановъ

Г. Ив. Поповъ

Ив. Славовъ

Вазов/1920 – във и извън Юбилея

Сборник със студентски изследвания и юбилейни материали по повод тържественото честване на 70-тия рожден ден и 50-годишната творческа дейност на Иван Вазов през 1920 г.

Съставители: Николай Чернокожев, Биляна Борисова

Редактор: Маргарита Станева

Графичен дизайн: Божена Серафимова

Фонд Научно-изследователска дейност на СУ, ФСЛФ,
проект № 80-10-221/06.05.2020 г.

ISBN: 978-619-7433-49-4

София

2020